

JULES VERNE

SZTROGOF MIHÁLY

REGÉNY

FORDÍTOTTA: SUPKA GÉZA

TARTALOM

ELSŐ RÉSZ

- I. ESTÉLY A PALOTÁBAN
- II. AZ ÁRULÓ TERVEI
- III. SZTROGOF MIHÁLY
- IV. MOSZKVÁBÓL NYIZSNYIJ NOVGORODBA
- V. KORMÁNYRENDELET KÉT CIKKELYBEN
- VI. KÉT TESTVÉR
- VII. LEFELÉ A VOLGÁN
- VIII. FÖLFELÉ A KÁMA FOLYÓN
- IX. ÉJJEL-NAPPAL TARANTASZON
- X. VIHAR AZ URÁLBAN
- XI. UTASOK BAJBAN
- XII. BECSÜLETBELI ÜGY
- XIII. ELSŐ A KÖTELESSÉG!
- XIV. ANYA ÉS FIA
- XV. A BARABA LÁPJA
- XVI. VÉGSŐ ERŐFESZÍTÉS
- XVII. TUDÓSÍTÓK MUNKÁBAN

MÁSODIK RÉSZ

- I. A TATÁROK TÁBORA
- II. „SZEMBE A NAPPAL, TAKSZIR!”
- III. ANYA ÉS LEÁNYA
- IV. FOGAT FOGÉRT!
- V. DIADALMAS BEVONULÁS
- VI. „JÓL NÉZZ KÖRÜL, JÓL NYISD KI A SZEMED!”
- VII. JÓ BARÁT AZ ORSZÁG ÚTJÁN
- VIII. ÁTKELÉS A JENYISZEJEN
- IX. BALJÓS JELEK
- X. A SZTYEPPEN
- XI. A BAJKÁL-TÓ ÉS AZ ANGARA
- XII. KÉT PART KÖZÖTT
- XIII. IRKUTSZK
- XIV. A HADITANÁCS
- XV. A CÁR FUTÁRJA
- XVI. SORSDÖNTŐ ÉJSZAKA
- XVII. BEFEJEZÉS

ELSŐ RÉSZ

I. ESTÉLY A PALOTÁBAN

- Újabb távirat, felség!
- Éspedig honnan?
- Tomszkból.
- Akkor hát Tomszk mögött el van vágva a vezeték!
- Már tegnap óta nem működik.
- Nos, tábornok, az a kívánságom, hogy feltétlen menesszenek minden órában egy-egy sürgőnyt Tomszkba. És közben persze állandóan értesítsenek a fejleményekről.
- Igenis, felség - felelte Kiszof tábornok.

Hajnali két óra lehetett, amikor ez a beszélgetés lezajlott az új palotában.

Az estély ekkortájt érte el tetőpontját. A Preobrazsenszkij- és Paulovszkij-ezred zenekarai már este óta egymást váltogatva játszották műsoruk legkiválóbb polkáit, mazurkáit és keringőit. A táncospárok végtelen sora lebegett, s üzte egymást az andalító muzsika ütemére a pompás palota ragyogó termeiben, alig pár lépésnyire attól a másik, ódon kőpalotától, amelyben annyi szomorú esemény játszódott le már a történelem folyamán.

A főudvarmesternek ma éjjel elég könnyű dolga volt, hiszen maguk a nagyhercegek és nyalka szárnysegédek, a szolgálattevő kamarások, valamint a palotaőrség tisztjei rendezték ezúttal a táncokat. Gyémántoktól roskadozó nagyhercegnők és díszruhás nemesasszonyok adtak ma itt jó példát az ősi fehér kövű város magas rangú „kincstári” és polgári hölgyeinek.

Nem volt hát benne boszorkányság, hogy abban a percben, amikor felharsant a polonaise-ra hívó kürtjel - s ennek a nemzeti táncnak itt különös jelentősége volt -, egyszeribe felsorakoztak a parketten az összes csipkés toalették s mellettük a rendjelektől ragyogó formaruhák. A szemlélő elé táruló kép a száz csillár fényét visszaverő tükrök ragyogásában leírhatatlanul szép látványt nyújtott.

A nagyterem különben, amely méltó kerete volt a magas rangú személyiségek és ragyogóan öltözött partnernőik ünnepélyének, a palota legszebb helyisége volt. Gazdagon aranyozott boltozat borult fölébe. Az aranyozást ugyan kissé már letompította az idő patinája, de azért mégis olyan volt, mintha csupa ragyogó csillag szórta volna le róla fényét. Az ajtók és ablakok szemöldökfáiról hatalmas redőkben hullámozó brokátfüggönyök omlottak alá. Tűzvörös színűk, amely a ráeső fényben szinte fel-fellángolt, meleg tónust kölcsönzött az egész teremnek. A belső és külső világításnak ez a sajátos ellentéte fel is tűnt a sötét éjszakában: mintha tűzvész dúlt volna benn a termekben.

Azok a vendégek, akik valami oknál fogva nem hódoltak a tánc szenvedélyének, odahúzódtak az ablakmélyedésekbe, s onnan nézegették a derengésben álmodozó tornyokat, amint óriási árnyékuk beleveszett az éj sötétjébe. Lenn, a gazdag faragású erkélyek alatt őrszemek jártak fel-alá, vállukra vetett fegyverrel; aranyos sisakjuk csúcsán meg-megvillant a termekből alápatakzó fény egy-egy pásztája. Az őrszemek lába pontosabban verte a taktust a kőpadlón,

mint fenn a termekben a muzsika ütemére táncolók lába. Időnként hol innen, hol onnan harsant fel egy-egy őrszem „állj, ki vagy!” kiáltása vagy kürtjele, amely furcsán keveredett össze a termekben játszó zenekarok muzsikájával, s élesen vágott bele az elpihent város harmonikus csendjébe.

Amarra lejjebb, a palota homlokzata előtt az ablakokból kiverődő fénykúpok néhol megtörték egy-egy nagyobb, sötét tömegben. Lomha, nagy hajók voltak ezek, amelyek ott csurogtak le a kis folyóvízen, amelynek szikrázó hullámtarajai megtorpantak a palota kőalapzatán.

Az estély főszemélyisége s egyben a házigazda, akit Kiszof tábornok koronás főnek kijáró címzéssel titulált, többi vendégétől eltérően a gárdavadászok tiszti uniformisát viselte. Nem színlelésből öltözött ilyen egyszerűen: életszokásává lett, hogy minél kevesebb súlyt fektessen a külsőségekre. Egyszerűségében is elegáns uniformisa mellett annál jobban feltűnt aztán a testőrségét alkotó katonáknak, a grúzoknak, a kozákoknak és a lezgeknek tündöklő, kissé hivalkodó egyenruhája.

A házigazda, ez a magas termetű, leereszkedő kedvességű, nyugodt arcú úr, akinek homlokát ugyan egyszer-egyszer befelhőzte a gond borúja, barátságosan sétálgatott az egyik vendégcsoporttól a másikig.

Igaz, nem sokat társalgott velük. Látni valóan egyként untatták fiatalabb vendégei kedélyes hangú tréfái, és a tekintélyesebb, idősebb állami főtisztviselők fontoskodó megjegyzései, sőt még az egész európai kontinenst képviselő és itt összesereglett diplomata politizálása is hidegen hagyta. A rutinos vén rókák úgyis nagyokat hallgattak jelenlétében, mint ahogy máshoz sem szóltak sokat, ezek azonban legalább rögtön észrevették, hogy vendéglátó házigazdájuk arcát súlyos gondok felhőzik. Okát nem tudták volna megmondani, kérdéssel meg nem merték zaklatni a felséges háziurat.

A gárdavadásztisztnek láthatóan az volt a törekvése, hogy semmiképp se zavarja személyes gondjaival vendégei szórakozását; s mivel ama kevés számú felséges személyek közé tartozott, akiknek még gondolatban is engedelmeskedni tartozik mindenki, a táncmulatság víg ritmusa egy pillanatra sem halkult el.

Kiszof tábornok közben arra várakozott, hogy a felség engedélyt adjon neki a távozásra. A felség azonban hallgatott. Újra és újra végigolvasta az említett titokzatos sürgönnyt, s homloka eközben mindjobban elborult.

Érdemes lett volna közelebbről megfigyelni reakcióit. Volt pillanat, amikor keze önkéntelenül megszorította kardja markolatát. Mi volt ez? Segélykérés? Félelem? Aggodalom? Majd meg hirtelen homlokához emelte kezét, eltakarva vele fél arcát... Úgy tűnt, mintha szemét védené a csillárok már-már vakító fényétől, de az is lehet, hogy ily módon próbálta megteremteni magának azt a magányosságot, amely szükséges ahhoz, hogy belemerülhessen kavargó, egész lényét betöltő gondolataiba.

- Szóval - s most az egyik ablakmélyedésbe vitte magával Kiszof tábornokot -, szóval tegnap óta nincs összeköttetésünk fivérémmel, a nagyherceggel?

- Tegnap óta semmi hírünk, felség, sőt ma már félős, hogy távirataink egyáltalán nem jutnak túl a szibériai határon.

- De remélem, hogy az Amur vidéki, a jakutszki és a transzbajkái csapatok még megkapták a parancsot, hogy nyomban induljanak el Irkutszk felé.

- Ezt a parancsot még el tudtuk küldeni azzal az utolsó sürgönnyel, amely még eljutott a Bajkál-tó túlsó partjára.

- No és hogy állunk a jenyiszejszki, az omszki, a szemipalatyinszki és a tobolszki kormányzóságokkal? A betörés kezdete óta van-e még arra mód, hogy közvetlen érintkezésbe lépünk velük?

- Igenis, felség. Sürgönyeinket megkapják, s a jelen percben bizonyosak lehetünk afelől, hogy a tatárok még nem jutottak túl az Irtisen és az Ob folyón.

- És arról az árulóról, Ivan Ogarefról van-e valami hírünk?

- Semmi - felelte Kiszof tábornok. - A rendőr-főparancsnok azt sem tudja, vajon átment-e már a határon vagy sem.

- Tehát tessék akkor a személyleírását nyomban közölni Nyizsnyij Novgoroddal, Permmel, Jekatyerinburggal, Kaszimovval, Tyumennyel, Isimmal, Omszkkal, Jelannyal, Kolivannyal, Tomszkkal, szóval minden távíróállomással, amellyel még megvan a távíró összeköttetésünk.

- Felséged parancsát nyomban végrehajtom - felelte Kiszof tábornok.

- És minderről egy szót se senkinek!

A tábornok, miután mély tisztelettel meghajolt a felség előtt, előbb belekeveredett a vendégek sűrűjébe, majd sietve elhagyta a termeket, anélkül, hogy távozása bárkinek is feltűnhetett volna.

A felségnek címzett tiszt néhány másodpercig mélyen elgondolkozva maradt, egy helyben állva. Mikorra aztán újra odalépett a katonák és politikusok tarka csoportjaihoz, amelyek az egyes termek különböző pontjain alakultak ki, arcára már újra rárajzolódott szokott nyugalma, amely az imént mintha kissé cserbenhagyta volna.

Az igazság kedvéért meg kell mondanunk, hogy az a súlyos esemény, amely a felség és Kiszof tábornok között futtában kicserélt néhány szó mögött meghúzódott, alapjában mégsem volt annyira ismeretlen, mint ahogy a felség és a tábornok hitte. Igaz persze, hogy sem hivatalosan, sem félhivatalosan nem esett róla szó, tudniillik még semmiféle rendelet nem szabadította fel az illetékes ajkakat a hallgatás tilalma alól; de azért mégis akadt egy-két magas rangú személyiség, aki többé-kevésbé informálva volt azokról a dolgokról, amelyek ott túl a határon lejátszódtak. S egészen bizonyos, hogy amiről még ezek a nagyurak is csak hallomásból tudtak talán, s amiről nemigen esett szó még a diplomáciai testület tagjai között sem, arról viszont meglehetősen pontos információja volt az estély két olyan vendégének, aki sem egyenruhát nem viselt, sem pedig rendjel nem díszítette a mellét.

S ezek ketten egészen halkan ki is cserélték ez ügyben a gondolataikat.

De hát hogy is volt lehetséges, minő titokzatos úton-módon érhetne el ez a két közönséges halandó, hogy amit még a legmagasabb rangúak is csak alig sejtettek, azt ők egészen pontosan tudták? Higgyük azt, hogy titokzatos jóstehetséggel, emberfeletti tulajdonságokkal rendelkeztek? Volt talán valamilyen rejtett érzékszervük, amely alkalmassá tette őket arra, hogy túllássanak a palota falain, a város, sőt az egész hatalmas birodalom határain?

A magyarázat távolról sem volt ilyen titokzatos, noha tagadhatatlan, hogy ennek a hírekből és híreknek élő két embernek a természete teljesen hozzáidomult az évek során mesterségéhez, a hír- és információgyűjtéshez. Ily nagy erő a megszokás, a foglalkozás átalakító hatása!

A két úriember közül az egyik angol volt, a másik francia. Mindketten szép szál növésűek voltak, bár soványkák. Egyikük barna volt, mint a déli Provence emberei általában; a másik pedig vörhenyes színű, mint amilyenek a lancashire-i gentlemanek szoktak lenni. Az anglo-normann úr szenvtelen, hűvös, egykedvű ember volt, s mozdulataival és szavaival is fölöttébb

takarékosan bánt; úgy látszott, hogy csak olyankor ejt egy-egy szót, vagy moccan meg, amikor óramű módjára működő szervezetének megfelelő rugója mozgásba lendíti. Ezzel szemben a galloromán úriember maga volt az élet; lerítt róla az élénkség. Beszédes természete egyszerre nyilatkozott meg ajkán s kezén keresztül; egymás után húszféle formában is ki tudta ugyanazt a gondolatát fejezni, míg angol társa úgy festett, mintha csak egyetlen gondolata volna, amely változhatatlanul mélyen vésődött bele agyának tekervényeibe. A két egyéniség tanulságos például szolgált volna a hozzáértőnek: ha igazi fiziognómussal kerültek volna össze, az nyomban tisztában lett volna azzal, hogy itt két ellentétes alaptermészettel van dolga, s ezt úgy fejezte volna ki, hogy a francia „csupa szem”, az angol pedig „csupa fül”.

Tény, hogy a francia férfiú látószerve a gyakorlat révén bámulatosan kifejlődött. Szeme recehártyájának érzékenysége úgy alakult, akár a szemfényvesztőé, aki a pillanat töredéke alatt felismer bármilyen kártyát vagy pedig olyan csalafintaságot, amely bárki másnak a figyelmét elkerülné. Ebben a francia emberben tehát a legmagasabb fokig kifejlődött az az érzék, amelyet a lélektan bűvárai *vizuális appercepciónak* szoktak nevezni.

Az angol érzékszervei viszont úgy voltak megteremtve, hogy tisztán csak halljon és kihallgasson. Ha a fülét csak valaha is megütötte valamilyen hangbeli benyomás, azt soha többé el nem felejtette, s akár tíz-húsz év múlva is, ezer más hang közül is biztosan felismerte volna. Fülét ugyan nem tudta úgy mozgatni, mint azok az állatfajták, amelyeket a természet hatalmas fülkagylókkal ajándékozott meg; de mivel a tudósoknak immár sikerült megállapítaniuk, hogy az emberi fül csak „majdnem mozdíthatatlan”, feljogosítva érezzük magunkat annak a kijelentésére, hogy a nevezett angol úr fülének mocanthatatlanságát testének serény ide-oda forgatásával, szóval füleléssel iparkodott kipótolni.

Azt is meg kell mondanunk, hogy a látásnak és a hallásnak ez a kiváló képessége pompásan elősegítette a két urat a maga mesterségében, lévén az angol úr a Daily Telegraphnak a tudósítója, a francia úr pedig... Na igen, erről a francia úr sohasem nyilatkozott, soha nem nevezte meg lapját, ellenben ha valaki ilyen irányban érdeklődött nála, rendszerint igen udvariasan azt felelte, hogy „Madeleine nevű unokahúgával” szokott levelezni. Ez a francia úr alapjában véve azonban rendkívül agyafűrt és ügyes ember volt. Bármennyi zagyvaságot beszélt is összevissza - amit tán csak azért művelt, hogy elrejtse igazi szándékait, s hogy minél több hírt tudjon meg másoktól -, soha, egyetlenegyszer sem kottyantott ki semmi lényegeset: bőbeszédűsége voltaképpen csak arra szolgált, hogy jobban tudjon hallgatni, és könnyen lehet, hogy még hallgató, diszkrét angol kollégájánál is óvatosabb volt.

Mindkét úr pedig azért vett részt a július 15-éről 16-ára virradó éjszakán az új palota termeiben rendezett estélyen, hogy mint újságírók minél jobban szolgálhassák olvasóik természetes érdeklődését.

Talán mondanunk sem kell, hogy a két úr szenvedélyes szerelmese volt a mesterségének, s mint az agár a nyúl után, úgy vetették magukat a legváratlanabbul lecsapó hírek nyomába. Ha megorrontottak valamit, akkor semmi sem riasztotta már őket vissza: páratlan hidegvérrel és a vérbeli újságíró rámenősségével szolgálták a maguk mesterségét. Azt is meg kell persze mondanunk, hogy lapjaik nem is fukarkodtak a szükséges pénzbeli támogatással, lévén hogy a máig ismert módszerek közül ez a legbiztosabb, a leggyorsabban ható és a legtökéletesebben működő módszere az értesülésszerzésnek. És azt sem szabad elhallgatnunk, mindkét úriember becsületére mondván, hogy soha bele nem ütötték orrukát az emberek magánéletébe, s hogy csak olyankor kezdtek munkába, ha valamilyen fontos politikai vagy társadalmi eseményről kellett beszámolniuk. Egyszóval, amit ők műveltek, az az úgynevezett „hadi és politikai nagyriportázs” körébe vágott.

Csak hogy, amint majd látni fogjuk, mindkettőjük egészen sajátos módon szokott szembenézni az eseményekkel, s egészen egyéni módon vonták le belőlük következtetéseiket; mindez abból eredt, hogy mindkettőnek megvolt a maga sajátos anyaggyűjtő módszere. Közös vonásuk volt azonban, hogy nyílt kártyával játszottak - különben is eléggé lerítt róluk, hogy mivel foglalkoznak.

A francia újságíró Alcide Jolivet-nak, az angolt pedig Harry Blountnak hívták. Most találkoztak egymással első ízben, itt, az új palotában, ezen az estélyen, amelyről hűségesen be akartak számolni olvasóiknak. Így aztán nemcsak egymástól elütő jellemük, de bizonyos mesterségbeli féltékenység is oka lehetett, hogy nem túl nagy rokonszenvvel kerültek egymással szembe. De azért egyáltalán nem iparkodtak egymást elkerülni, sőt inkább azon mesterkedtek, hogy kölcsönösen minél több friss hírt csiklandjanak ki egymásból. Hiszen alapjában véve mindketten vadászok voltak, akik ugyanazon a területen cserkésztek. Ha netán az egyiknek a fegyvere elvéti a célt, ugyanarra a vadra a másik még egészen nyugodtan rásütheti a puskáját; sőt igazában véve mindkettőjük közös érdeke azt parancsolta, hogy lehetőleg olyan közel legyenek egymáshoz, hogy kölcsönösen láthassák és hallhassák egymást. Ezen az estén is lesen állottak, tudniillik tisztán megszimatolták, hogy valami lóg a levegőben.

„És még ha csak egyszerű kis kacsas is - gondolta Jolivet -, még akkor is megér egy puskalövést!”

A két tudósító így került egymás mellé a bál folyamán, és pedig alig néhány pillanattal azután, hogy Kiszof tábornok elhagyta a palotát. A két úr most mindenekelőtt egymás pozícióját iparkodott kitapogatni.

- Igazán mondom, kolléga úr, ez a kis ünnepség valóban pompásan sikerült - szólalt meg legkellemetesebb hangján Jolivet úr, aki úgy vélte, hogy bevezetőnek éppen jó lesz ez a tipikusan franciás szóvirág.

- Én már meg is sürgönyöztem: „Ragyogó!” - felelte ridegen Blount, aki szántszándékkal használta ezt a szót, amellyel az Egyesült Királyság területén körülbelül mindent jellemezni lehet.

- Ámbár - folytatta Jolivet - kötelességemhez híven szükségesnek találtam unokahúgommal azt is közölni...

- Az unokahúgával?... - ismételte meglepetten Blount a szót.

- Ó, igen - folytatta Jolivet -, Madeleine nevű unokahúgommal... Vele szoktam ugyanis levelezni. Unokahúgom roppantul szereti, ha minél gyorsabban és minél alaposabban informálok a világesemények állásáról... Szóval hát jónak véltem vele közölni, hogy az estély folyamán öfelsége homlokán mintha valamelyes ború felhőzését vettem volna észre.

- Én igazán ragyogó kedvűnek láttam öfelségét - felelte Blount, aki így akarta leplezni, hogy a dologról máris van véleménye.

- Így hát ön természetesen megfelelően „ragyogtatta” öfelségét a Daily Telegraph hasábjain.

- Igen.

- Hát arra emlékszik-e, kolléga úr, mi történt 1812-ben Zakret falunál?

- Olyan pontosan emlékezem rá, mintha magam is ott lettem volna, kolléga úr!

- Na, hát akkor - folytatta Jolivet - jól tudhatja, hogy ott Sándor cár tiszteletére valamilyen estélyt rendeztek. Egyszer csak a bál kellős közepén híre jön, hogy Napóleon császár a francia előhad élén átlépte a Nyeman folyót. A cár viszont egyáltalán nem hagyta ott a bált, és a hír súlyossága ellenére is, amely pedig egykönnyen a trónusa elvesztését jelenthette volna számára, a legkisebb izgalom jelét sem mutatta...

- Mint ahogy a mi felséges házigazdánk sem látszott semmi izgalom, amikor az előbb Kiszof tábornok azt jelentette neki, hogy a határ és az irkutszki kormányzóság között elvágták a távíró-összeköttetést.

- Szóval hát kolléga úr is tud már erről a kis hírről?

- No igen, hallottam róla.

- Ami engem illet, nekem aztán igazán tudomást kellett róla vennem, miután legutóbbi sürgönyöm már csak Ugyinszkig jutott el - jegyezte meg Jolivet nem minden belső elégtétel nélkül.

- Az enyém pedig, sajnos, már csupán Krasznojarszkig - felelte Blount nem kevésbé öntelt hangon.

- Szóval hát ön is tudott róla, hogy a nyikolajevszki ezredhez parancsot küldtek?

- No igen, kolléga uram, sőt arról is tudok, hogy ugyanakkor a tobolszki kozákok is megkapták a mozgósítási parancsot.

- Igen, így történt, kolléga úr; én is tudtam ezekről a rendszabályokról, és méltóztassék elhinni, hogy az én drága unokahúgocskám holnapra bőségesen tájékozva lesz!

- Mint ahogy a Daily Telegraph olvasói is élvezhetik mindezeket a híreket, kolléga uram.

- Igen, így van az, ha az ember mindent meglát, ami körülötte történik...

- Persze, persze, s ha még meg is hallja az ember, amit beszélnek körülötte...

- Egészen érdekes kis hadjárat lesz ez, kolléga úr.

- A magam részéről ott leszek, kolléga úr.

- No, akkor könnyen megeshetik, hogy valamivel veszedelmesebb talajon is találkozunk majd egymással, mint amilyen ennek a táncteremnek a parkettje!

- Ami talán kevésbé biztos, de...

- Mégsem ilyen sikamlós - felelte Alcide Jolivet, aki abban a pillanatban nyúlt a hóna alá angol kollégájának, amikor az már-már elbotlott a tükörfényes padlón.

Erre aztán a két vetélytárs búcsút is vett egymástól. Alapjában igen meg voltak elégedve, amikor így rájöttek, hogy egyiküknek sem sikerült lekonkurrálnia a másikat. Tagadhatatlan, mindketten jó játékosok voltak.

E pillanatban megnyíltak a nagyteremmel szomszédos szalon ajtajai. Csodálatosan terített asztalok kínáltak ott, drága porcelánon és aranytálakon minden jóval. A vendégek lassacskán odaindultak. De ekkor Kiszof tábornok sietve odalépett a gárdavadásztiszthez.

- Nos? - kérdezte ez a tábornoktól.

- Sürgönyeink már nem haladnak túl Tomszkon!

- Egy futárt, de azonnal!

A gárdavadásztiszt ekkor elhagyta a pompázatos fényárban úszó nagytermet, s belépett egy szomszédos, kisebb, bár ugyancsak elég tágas helyiségbe. Ez faburkolatos, csendes dolgozószoba volt, s a palota kiugró szögletében feküdt. A gárdavadásztiszt oly hevesen rántotta fel az erkélyajtót, mintha a szobában hirtelen elfogyott volna a levegő. Aztán energikus léptekkel sietett ki a balkonra.

A folyó felől csak úgy áradt a gyönyörű júliusi éjszaka édes illata. A tiszt szeme előtt, a hold sugaraiban fürödve, erőd árnyéka domborult, távolabb székesegyházak, paloták tornyai látszottak. E kiugró tömbök köré egy hatalmas város utcái sorakoztak, s mindez vagy tíz négyzetkilométernyi területen.

A folyó a Moszkva volt, mint ahogy a várost is, ahol a palota állott, Moszkvának hívták. A gárdavadásztiszt pedig nem volt más, mint maga a cár.

II. AZ ÁRULÓ TERVEI

Nagyon is komoly és súlyos oka volt annak, hogy a cár olyan váratlanul hagyta ott az új palota termeiben nyüzsgő vendégsereget. Az uráli határon túl ezekben az órákban fenyegető események zajlottak.

Immár semmi kétség sem lehetett afelől, hogy ijesztő méretű felkelés próbálja meg elszakítani a szibériai kormányzóságokat az anya országtól.

A lázadás páratlan gyorsasággal terjedt. Az egyetlen összeköttetés, vagyis az a távíróvonal, amely összekapcsolta Jekatyerinburg és Nyikolajevszk között Szibéria keleti és nyugati területeit, már meg is szakadt. Valahol elvágták, mégpedig előbb Tomszk közvetlen közelében, majd meg Tomszk és Kolivany között.

Ezért történt, hogy a cár, amikor Kiszof tábornok második jelentését adta le neki, csupán ezzel a pár szóval felelt: „Egy futárt, de azonnal!” Az uralkodó immár percek óta ott állott mozdulatlanul dolgozószobájának erkélyén, amikor a lakájok felrántották a szoba ajtószármnyait. A küszöbön a rendőr-főparancsnok jelent meg.

- Lépj be, tábornok - hangzott a cár rövid parancsszava -, mondj el mindent, amit erről az Ivan Ogarefról tudsz!

- Rendkívül veszedelmes ember, Felség - felelte a rendőrség legfőbb ura.

- Ugye, ezredesi rangja volt?

- Igen, Felség.

- Értelmes tiszt volt?

- Roppantul értelmes, de nehezen kezelhető ember. Páratlan nagyravágyás szorult belé, s ennek szolgálatában nem rettent vissza semmitől. Hamarosan holmi titkos intrikákba keveredett, mire a nagyherceg úr őfensége lefokoztatta, majd Szibériába száműzte.

- Mikor történt ez?

- Két évvel ezelőtt. Akkor aztán Felséged legmagasabb kegye hathavi száműzetés után megkegyelmezett neki, s erre hazatért Oroszországba.

- S ez idő óta nem ment vissza újra Szibériába?

- De igen, Felség, mégpedig ezúttal saját akaratából - felelte a rendőr-főparancsnok. Majd hangját kissé lehalkítva így folytatta:

- Bizony, Felség, volt idő, amikor azok, akik egyszer Szibériába kerültek, soha nem tértek vissza többé!

- Nos, ameddig én élek, addig Szibéria olyan föld lesz, ahonnan az emberek visszatérnek!

A cárnak megvolt hozzá a teljes joga, hogy büszke öntudattal ejtse ki ezeket a szavakat; nem volt titok, hogy nem mindenben követi elődei példáját. A főparancsnok nem felelt semmit, bár nyilvánvaló volt, hogy nem nagy barátja volt a félrendszabályoknak. Ezúttal azonban csak hallgatott, s várta a cár újabb kérdéseit. Nem kellett sokáig várnia.

- S ez után a második szibériai útja után - kérdezte most a cár -, amelynek valódi céljáról nem derült ki semmi, Ivan Ogaref nem tért vissza másodízben is orosz földre?

- De igen.

- Visszatérte után a rendőrség persze nyomát vesztette!

- A rendőrség résen volt, Felség, mert az egyszer elítélt ember akkor válik igazán veszedelmessé, amikor megkegyelmezik neki!

A cár homloka egy pillanatra redőkbe futott: érezte, hogy a rendőr-főparancsnok szavai mögött éles kritika rejlik szokatlan politikai elképzeléseivel szemben. De aztán újra csak folytatta kérdéseit:

- Legutóbb hol tartózkodott Ogaref?

- A permi kormányzóságban.

- Melyik városban?

- Magában Permben.

- Mit művelt ott?

- Úgy láttuk, hogy nem volt semmiféle elfoglaltsága, egyébként azonban magaviseletével nem adott okot gyanúra.

- A titkosrendőrség nem tartotta megfigyelés alatt?

- Nem, Felség.

- Mikor hagyta el Permet?

- Úgy március táján.

- S merre ment?

- Nem tudni.

- S azóta még csak nem is sejtitek, mi lett belőle?

- Nem tudjuk.

- Na, hát én pedig tudom! - felelte a cár. - Névtelen jelentések érkeztek, amelyek pedig a rendőrséget is megjárták, mivel onnan kerültek hozzám. Ha most a határon túl lejátszódó eseményekre gondolok, azt kell hinnem, hogy ezek a névtelen híradások nagyon is pontosan számoltak be az eseményekről!

- Felséged tehát úgy gondolja, hogy a tatárok betörése mögött Ogaref kezét kell keresnünk?

- Úgy bizony, tábornok, s most hadd közöljek valamit, amiről még nem lehet tudomása a rendőrségnek. Ivan Ogaref nyomban, mihelyt elhagyta Permet, átkelt az Urálon. Szibériába ment, a kirgiz sztyepp vidékére, s ott nem minden siker nélkül iparkodott fellázítani a nomád törzseket. Majd délebbre vonult, le egészen Turkesztánig. Itt, főként a bokharai, a kokandi és a kunduzi kánságban a törzsfőnökök nyomban készek voltak arra, hogy tatár hordáikat átdobják a szibériai provinciákba, s hogy általános felkelést szítsanak ázsiai Oroszországban. Az egész mozgalmat titokban készítették elő, s aztán egyszerre, meglepetésszerűen robbantották ki. Most pedig már odáig fajult a dolog, hogy Szibéria keleti és nyugati része között minden kapcsolat megszakadt. S ami még ennél is több: Ivan Ogaref, akit a bosszúvágy hajtt, mindenáron öcsém életére tör!

A cár mindjobban belemelegedett szavaiba, s mind gyorsabb lépésekkel járt föl s alá. A rendőr-főparancsnok nem válaszolt semmit, de magában meg volt róla győződve, hogy akkoriban, amikor még egyetlen száműzött sem kapott kegyelmet, Ogaref terve sem járhatott volna sikerrel.

Már néhány perc telt el anélkül, hogy egyikük is szólt volna. Végül is a főparancsnok közelebb ment a cárhoz, aki az egyik támlásszékre vetette magát.

- Felséged bizonyára kiadta már a szükséges parancsokat, hogy ezt a felkelést, amilyen gyorsan csak lehet, elnyomják.

- Igen - felelte a cár. - Az utolsó sürgönyünk, amely még el tudta érni Nyizsnyengyinszkot, bizonyára útnak indította a jenyiszejszki, irkutszki, jakutszki, az Amur vidéki és a Bajkál-tó körüli csapatokat. Egyidejűleg a permi, a Nyizsnyij Novgorod-i és a határ menti kozákekredek is erőltetett menetben sietnek az Urál irányába. Sajnos, azonban még így is hetek telnek belé, amíg szembe találhatják magukat a tatár bandákkal!

- És Felséged fivére, a nagyherceg úr őfensége, aki e percben Irkutszkban van körülkerítve, tud-e még közvetlen kapcsolatot tartani Moszkvával?

- Nem.

- De a legutolsó sürgönyökből, amelyek még eljutottak hozzá, tudnia kell, hogy Felséged minő rendszabályokat hozott, s hogy minő segítségre számíthat az Irkutszkhoz legközelebb fekvő kormányzóságok részéről!

- Tud róluk - felelte a cár -, de amiről nem tud, az az, hogy Ivan Ogaref nem csupán lázadó, hanem egyúttal áruló is, s amellet a nagyherceg személyes és mindenre elszánt ellensége. Hiszen Ogaref, okkal vagy ok nélkül, öcsémet okolja bajaiért, miközben öcsém nem is ismeri őt. Úgy értesültem, az a terve, hogy valamiképp Irkutszkba jusson, s ott - persze álnéven - felajánlja szolgálatait a nagyhercegnek. Ha egyszer aztán már beférközött a bizalmába, akkor könnyűszerrel az Irkutszk körül felvonuló tatárok kezére juttathatja a várost és a várossal együtt fivéremet, aki ilyenformán a legnagyobb életveszedelemben forog. Tessék, ezt sikerült az eddig befutott jelentésekből kihámoznom, s minderről fivérem mit sem sejt, holott múlhatatlanul tájékozva kellene lennie!

- De hát, Felség, egy értelmes, bátor futár...

- Arra várok éppen.

- S az illetőnek ugyancsak nyakába kellene a lábát szednie - tette hozzá a rendőr-főparancsnok -, mert ha szabad Felséged figyelmét erre is felhívnom, ez a szibériai föld ugyancsak hajlamos mindenféle lázadásra!

- Azt akarod mondani ezzel, tábornok, hogy a száműzöttek is odaállanak majd a felkelők oldalára?! - kiáltott fel a cár, aki a rendőr-főparancsnok megjegyzésére valósággal kikelt önmagából.

- Felséged bocsásson meg... - felelte dadogva a rendőr-főparancsnok. De már késő volt, elszólta magát.

- Szerintem a száműzöttekben több a hazafiúi érzület! - felelte a cár.

- De kérem Felségedet, vegye figyelembe, hogy Szibériában nemcsak politikai száműzöttek vannak - próbálta menteni a menthetőt a rendőr-főparancsnok.

- Persze, persze, a közönséges bűnözők... Nos, tábornok, ezeket én rád bízom. Ezek hazátlan bitangok, akik mindig és mindenütt csak ártani igyekeznek. De az a felkelés, amiről most beszélünk, nem az én személyem és cári uralmam ellen irányul, hanem mindnyájunk Oroszországa ellen, s azt a földet támadja, amelyet - és ebben biztos vagyok - a politikai száműzöttek is hazájuknak tartanak. Ezek az emberek harcoltak ellenem, és sokan közülük bizonyára ezután is harcolni fognak, de most másról van szó, és nem hihetem, hogy becsületes orosz ember valaha is, akár egy órára is hazája ellen forduljon!

A cár indulatosan kiejtett szavaiban sok volt az igazság, bár a rendőr-főparancsnok láthatóan tele volt kétségekkel. A cár megbízott a politikai száműzöttek hazafias érzelmeiben, s nem is ok nélkül, mivel számtalan tanújelét adta már, hogy tud kegyelmezni is. Azok a jelentős könnyítések, amelyek uralmának jellemző új vonásai voltak, arról tanúskodhattak, hogy a száműzöttekkel kapcsolatban nem épít homokra. De a helyzet még így is veszedelmes volt, mert joggal lehetett attól tartani, hogy az orosz területen élő kirgizek jelentős része csatlakozik a terjedő felkeléshez, amely ráadásul váratlan külső támogatást kapott.

Mi volt ez a külső beavatkozás? Helyénvalónak látszik, hogy most erről is ejtsünk néhány szót.

A nagyravágyó és kegyetlen Feofár uralkodott ebben az időben Tatárországnak lázongó része fölött. A kokandi és a kunduzi törzsfők, csupa kegyetlen és kapzsi martalóc, akik bármely pillanatban ezer örömmel vállalkoztak bárminő olyan feladatra, amellyel a maguk vérengző ösztöneit kiélhették, továbbá Közép-Ázsia többi véres kezű rablóbandájának a főnökei, mind kész örömmel állottak Feofár oldalára, és szívesen támogatták ezt a vállalkozást, amelynek Ivan Ogaref volt a lelke. Ez az áruló, akit egyformán kergetett képtelen nagyravágyása és bosszúvágya, úgy irányította a lázadók csapatmozdulatait, hogy sikerült velük elvágnia a szibériai főútvonalat. De örült ember lehetett, ha azt hitte, hogy ezzel már alapjaiban rengeti meg az óriás orosz birodalmat!

Egyelőre azonban a távíróvonal csakugyan megszakadt, s csakis egy futár pótolhatta annyira-amennyire ezt a hiányzó kapcsolatot.

Persze neki is idő kellett ahhoz, hogy a Moszkvát Irkutszktól elválasztó 5523 kilométernyi utat megjárja. Hogy a felkelők és a lázongó bandák frontján áttörjön, ahhoz bizony nem kis bátorságra s főként nagyfokú értelemre és önálló elhatározóképessegre volt szüksége.

De hát jó fejfel és erős szívvel messzire juthat az ember!

„Vajon megtalálom-e ezt a fejet és ezt a szívet?” - kérdezte magában a cár.

III. SZTROGOF MIHÁLY

Az uralkodó dolgozószobájának ajtaja hamarosan újra megnyílt. Ezúttal Kiszof tábornokot jelentette be a lakáj.

- Mi van a futárral? - kérdezte sietve a cár.
- Itt van, Felség - felelte a tábornok.
- Olyan ember-e, amilyenre most szükségünk van?
- Kezeskedni merek érte, Felség.
- Eddig is palotai szolgálatban állott? Ismered őt, tábornok?
- Személyesen ismerem; már több ízben oldott meg igen kényes feladatokat.
- Éspedig merre?
- Szerte az országban mindenütt, magában Szibériában is.
- Honnan való?
- Omszki ember, tehát maga is szibirják.
- Megvan-e a szükséges hidegvére, intelligenciája és bátorsága?
- Igenis, Felség, minden olyan tulajdonsága megvan, amely szükséges ahhoz, hogy ott is sikert arasson, ahol mások csődöt mondanának.
- Milyen idős?
- Harmincéves.
- Erős a fizikuma?
- Felség, ez az ember a legvégső határig tűri a hideget, az éhezést, a szomjúságot és fáradtságot.
- Acélból vannak az izmai?
- Igen, Felség.
- S a szíve?
- Aranyból van.
- Mi a neve?
- Sztrogof Mihály.
- Kész az indulásra?
- A gárdateremben várja Felséged parancsait.
- Jöjjön be!

Néhány pillanat múlva Sztrogof Mihály cári futár ott állott a cár dolgozószobájában.

Hatalmas szál ember volt, széles vállú, bikamellű. Elegáns formaruha volt rajta, amely a tábori lovas vadásztisztek uniformisához hasonlított; sarkantyús csizmát, testhez álló nadrágot, prémmel szegélyezett és sárga sujtásokkal díszített barna dolmányt viselt. Melle fölött egy kereszt és több érdemrend tündöklött.

Sztrogof Mihály a cár személyes futárjainak csapatába tartozott, s még e válogatott csapat soraiban is tisztí rangot töltött be. Egész magatartásán, arckifejezésén, egyéniségén meglátszott - s ezt a cár éles szeme nyomban fel is fedezte - az a tulajdonsága, amelyet röviden úgy nevezhetnénk: engedelmesség és vasfegyelem.

S csakugyan, ha egyáltalán volt ember, aki sikerrel vihette végbe ezt az utazást Moszkvától Irkutszkig, keresztül egy felkelőktől és idegen katonaságtól megszállt területen, s aki diadalmasan győzhetett le bárminő akadályt, akkor az elsősorban Sztrogof Mihály volt.

A várható sikert már az is biztosíthatta, hogy Sztrogof pompásan ismerte a beutazandó vidéket, s jól bírta az összes ottani nyelvjárásokat, hiszen maga is szibériai származású ember volt. Atyja, a tíz évvel ezelőtt elhunyt Sztrogof Péter Omszkban lakott, s édesanyja, Sztrogof Marfa még ma is ott éldegélt. Itt, az omszki vad sztyeppen nevelte az öreg szibíriák vadász Mihály fiát olyan kemény legénnyé, amilyennek az udvarnál is ismerték.

Sztrogof Mihály már tizenegy esztendő kora óta állandóan elkísérte édesatyját a vadászatra; ilyenkor ő vitte a *ragatinát*, azt a villa formájú fegyvert, amellyel szükség esetén apja segítségére siethetett; mert annál viszont nem volt másféle fegyver, mint egy hatalmas vadászkés. Mihály tizenegy esztendő korában ejtette el az első medvét, mégpedig egészen egyedül. S még nem is ez volt a dolog teteje, hanem az, hogy mindjárt a helyszínen meg is nyúzta a medvét, s az óriási állat roppantul súlyos bőrét egymagában cipelte el egészen a szülői házig, amely több kilométerre volt a vadászat színhelyétől. Ebből bárki megítélhette e fiúnak nem közönséges testi erejét.

Ez az életmód nagy hasznára vált. Mire férfivá érett, pompásan bírta a legnagyobb nélkülözéseket is. Olyan volt, mint amilyenek az északvidéki jakutok szoktak lenni: acélember. Huszonnégy órányi koplalás meg se kottyant neki, egymás után tíz éjszakát kibírt alvás nélkül, és szükség esetén künn a rideg sztyepp kellős közepén is, ahol mások valósággal belevesztek volna a végtelen távolságokba, pompás kis szállást tudott magának hirtelenében eszközálni.

Sztrogof Mihály egyetlen szenvedélye az édesanyjának, az öreg Marfának szólt, aki soha nem akarta a Sztrogofok ősi házáat ott Omszkban, az Irtis partján elhagyni, ahol annyi boldog évet töltött együtt urával, a vén vadásszal. Amikor aztán fia eltávozott, bizony szegény asszonykának nagyon elkeseredett a szíve; de Mihály megígérte neki, hogy valahányszor csak teheti, meg fogja látogatni, s ezt az ígérését szentül be is tartotta.

Úgy határoztak, hogy Mihály húszéves korában belép a cár személyes futárjainak testületébe. Itt bőven nyílt rá alkalma, hogy valahány csudálatos képességét érvényre juttassa, főként hidegvérét, okosságát, bátorságát; így aztán gyorsan kiérdemelte feljebbvalóinak elismerését és pártfogását, s gyorsan haladt előre a pályáján.

Valahányszor egy-egy hosszabb útja után szabadságra mehetett, első útja mindig öreg édesanyjához vezetett, még ha ezer kilométernyire volt is tőle, s ha a téli hó embermagasan lepte is be az utakat. Ezúttal azonban - szolgálata óta első ízben - immár három éve nem láthatta édesanyját, három végtelenség óta! De most már úgy volt, hogy végre kiveheti néhány nap múltán a szabadságát, s már meg is tett minden előkészületet az Omszkba való utazásra, amikor a cár maga elé hívatta. Sztrogof Mihály tehát anélkül lépett be a cár dolgozószobájába, hogy a leghalványabb sejtelve is lett volna arról, mit kíván tőle a felség.

A cár előbb nem szólt hozzá egy szót sem, csak hosszan, behatóan vizsgálgatta futárját, s Sztrogof Mihály ezalatt úgy állott ott, mint a kőszobor. A cárt nyilván meglepéssel töltötte el ez az első szemle, mert nyomban utána visszament íróasztalához, odaültette a székére a rendőr-főparancsnokot, s halk hangon néhány sornyi levelet mondott neki tollba. Mihelyt a

tábornok a levelet leitatta, a cár újra nagy gondosan végigolvasta, s aztán aláírta a nevét, neve elé pedig odaírta a szokott cári formulát: „Bi po szemu”, vagyis: „Úgy legyen”. Az írást aztán berakta egy borítékba, amelyet a cári címerrel ellátott pecséttel zárt le. A cár ekkor felkelt az íróasztal mellől, s megparancsolta Sztrogofnak, hogy lépjen közelébb.

Mihály néhány lépést tett előre, aztán újra megállott, mint a cövek, készen arra, hogy a cár kérdéseire válaszoljon. A cár most újra jó mélyen a szeme közé nézett, aztán kurta szóval ezt kérdezte tőle:

- Hogy hívnak?
- Sztrogof Mihálynak, Felség.
- Mi a rangod?
- Kapitány vagyok a cári futárok testületében.
- Ismered Szibériát?
- Magam is szibirják vagyok.
- Hol születted?
- Omszkban.
- Vannak-e rokonaid Omszkban?
- Igenis, Felség.
- Milyen rokonaid?
- Öreg édesanyám.

A cár most egy pillanatra félbehagyta kérdéseit. Majd rámutatott a levélre, amelyet kezében tartott.

- Látod itt ezt a levelet, Sztrogof Mihály? Azzal bízlak meg, hogy juttasd el fivéremhez, a nagyherceghez; de senki másnak ne add oda, csakis saját kezébe.
- Senki másnak nem adom, Felség.
- A nagyherceg Irkutszkban van.
- Irkutszkba fogok menni.
- Csakhogy olyan területet kell majd keresztezned, amely most teli van felkelőkkel, s amelybe betörték a tatárok. Ezeknek pedig ugyancsak nagy érdekük fűződnék ahhoz, hogy megkaparintsák ezt a levelet.
- Keresztül fogok jutni azon a területen.
- Főként egy árulótól kell nagyon óvakodnod, Ivan Ogareftól, akivel talán összekerülsz majd az utad alatt.
- Óvakodni fogok tőle.
- Omszkot útba ejted?
- Azon keresztül vezet az utam, Felség.
- De ha itt meglátogatod az édesanyádat, azt kockáztatod, hogy felismernek. Ezért nem volna szabad felkeresned őt.
- Nem fogom meglátogatni.

- Esküdj meg, hogy senki és semmi nem bírhat majd rá, hogy elárulj, ki vagy, és hová mész!
  - Esküszöm!
  - Sztrogof Mihály - folytatta most a cár ünnepélyesen -, ezennel vedd át tehát ezt a levelet, amelytől egész Szibéria sorsa, sőt talán öcsém élete is függ.
  - A levelet át fogom adni öfenségének, a nagyherceg úrnak.
  - Tehát bármi áron el fogsz oda jutni?
  - Vagy eljutok, vagy megölnek.
  - De nekem szükségem van az életedre!
  - Túl fogom élni az utat, s el fogok jutni a fenséges úrhoz.
- A cárnak nyilvánvalóan tetszett az az egyszerű és nyugodt elszántság, amely Sztrogof Mihály minden szavából kicsendült.
- Menj hát, Sztrogof Mihály, utadra, amelyet az Úristen, Oroszország, az öcsém és a magam szolgálatára tesz meg!
- Mihály katonásan tisztelgett, nyomban kiment a cári lakosztályból, s pár pillanat múlva elhagyta magát a palotát is.
- Azt hiszem, jó húzás volt, tábornok, hogy ezt a fiút választottad.
  - Magam is azt hiszem, Felség - felelte Kiszof tábornok -, Felséged pedig nyugodt lehet afelől, hogy Sztrogof Mihály mindent megtesz majd, ami emberileg csak lehetséges.
  - Úgy nézem én is, hogy csakugyan ember a talpán ez a Sztrogof Mihály - felelte a cár.

IV. MOSZKVÁBÓL NYIZSNYIJ NOVGORODBA

Az útvonal, amely Moszkvától Irkutszkiig Sztrogof Mihály előtt állott, 5523 km hosszú volt. Megtételéhez rendes körülmények közt akkoriban négy-öt hét kellett, még a cári futárok számára is, akik pedig - mint a legmagasabb szolgálat tagjai - sokféle előjoggal élhettek útjaik során.

Sztrogof, aki nem félt sem fagytól, sem hótól, szívesebben tette volna meg télen ezt a hatalmas utat, amikor végig szánkót használhatott volna. Télen a közlekedést akadályozó nehézségek száma lényegesen kisebb, mert ilyenkor az óriási hótömegek egységes szintre emelik az egész végtelen síkságot. A folyókon való átkelés nehézségeivel például nem kell törődni, mert a szánkó villámgyorsan siklik át a folyók és tavak jegén.

Sztrogof Mihály azonban nem válogathatott az évszakokban: neki most, júliusban kellett kitűzött céljához eljutnia, s ennek megfelelően tette meg előkészületeit is. Mindenekelőtt nem volt szabad felednie, hogy ezúttal nem használhatja ki a cári futároknak kijáró könnyebbségeket; ellenkezőleg, épp arra kellett törekednie, nehogy útja során bárki is megsejtse futári mivoltát. Olyan országban, ahová az ellenség betört, csak úgy hemzsegnak a kémek. Márpedig ha őt felismerik, akkor ezzel a rábízott feladatot veszélyezteti. Így hát Kiszof tábornok ellátta ugyan meglehetősen pénzösszeggel, amely bizonyos mértékben megkönnyíthette útját, ellenben nem adott neki semmiféle olyan igazoló írást, amelyen rajta lett volna a minden ajtót megnyitó varázsigé: „A cár szolgálatában.” Mindössze útlevelet, úgynevezett *podarozsnát* állított ki

számára, mégpedig „Korpanof Miklós irkutszki kereskedő” nevére. Az útlevét felhatalmazta Korpanofot, hogy szükség esetén egy vagy több személyt is vihessen magával. Egyébként pedig külön megjegyzésként azt az engedélyt is rávezették az útlevele, hogy ez az írás arra az esetre is érvényes, ha netán a moszkvai kormány bármilyen más orosz alattvalónak meg is tiltaná, hogy az orosz földet elhagyja.

Az ilyen podarozsna, amely belföldi használatra szól csupán, voltaképpen nem is útlevét, inkább csak engedélyokirat arra, hogy tulajdonosa a posta lovait használhassa. Sztrogof azonban csak abban az esetben vehette igénybe, ha ezzel nem kockáztatja, hogy igazi hivatását felismerik; szóval csakis addig használhatta fel, amíg európai Oroszország területén utazott. Ebből aztán az is következett, hogy mihelyt szibériai földre teszi a lábát, tehát abba az országrészbe, amelyben a felkelők az urak, többé nem veheti soron kívül igénybe a posta lovait, sem nem követelheti, hogy saját személyes használatára külön kocsit bocsássonak rendelkezésére. A határ átlépése után már véletlenül sem szabad megfélemlenie róla, hogy nem cári futár, hanem csupán kereskedő, aki Moszkvából Irkutszkba utazik, és akinek minden körülmények közt osztoznia kell az egyszerű utasok sok-sok kényelmetlenséggel járó sorsában.

Nem lehetett más útiterve, mint hogy minél gyorsabban, de feltétlenül titokban jusson el útjának végcéljához.

Július 16-án reggel indult el Sztrogof Mihály a pályaudvarra, hogy a legközelebbi vonaton helyet kapjon. Szó sem lehetett most már fényes futári formaruhájáról: egyszerű orosz ruhába öltözött, orosz ing volt rajta, amelyet derekán öv szorított le, buggyos nadrág és hatalmas csizma egészítette ki öltözetét. Útizsákját a hátán cipelte. Fegyver, legalábbis láthatóan, nem volt nála: ellenben széles öve mögé bújtatva ott volt azért a revolvere, mély nadrágzsebében pedig tokjába rejtve ott tartotta a vadászését; olyanféle szerszám volt ez, aminővel a szibériai vadászok alkalomadtán meg tudják a medvét is nyúzni anélkül, hogy a drága medvebőrt meghasogatnák.

A moszkvai pályaudvaron az utasok sűrű tömegei hullámozottak fel-alá. Az orosz pályaudvarokat szívesen és sűrűn keresik fel az emberek, olyanok is, akik maguk nem utaznak el, de örömmel elnézegetik azokat, akik útra kelnek.

A vonat, amelyben Sztrogof helyet foglalt, egészen Nyizsnyij Novgorodig viszi majd el őt. Ez körülbelül 426 kilométeres út, amelyet a vonat tíz óra alatt tesz meg. Ha aztán majd megérkezik Nyizsnyij Novgorodba, ott az adódó körülményekhez képest vagy a szárazföldön utazik tovább, vagy pedig a volgai gőzhajót veszi igénybe, hogy így minél gyorsabban elérje az uráli hegyvidéket. Sztrogof Mihály tehát most szép kényelmesen elhelyezkedett a kupé egyik szögletében, mint az olyan jómódú polgáember, akit a dolga nem túlságosan sűrges, s aki ezért azzal iparkodik az idejét agyoncsapni, hogy minél többet alszik. Mivel azonban nem egymagában foglalt a kupében helyet, ezért jobbnak tartotta, ha csak a fél szemét hunyja be, ezzel szemben viszont mind a két fülével ugyancsak iparkodik mindenre figyelni.

A levegő szinte telítve volt a szibériai zavaros helyzetről befutott hírekkel, s ezt a nyugtalanító hangulatot Sztrogof kupéjának egyik utasa is észrevette, aki - nyilván külföldi lehetett - ugyancsak jártatta a két szemét, s jobbra-balra kérdezősködött az emberektől, anélkül persze, hogy kitérő válaszoknál egyebet kapott volna. Minden pillanatban kihajolt a kupé ablakán, amelynek üvegjét - a többi útitársnak okozott kellemetlenségre való tekintet nélkül - állandóan leeresztve tartotta, s így figyelte a jobb kéz felől nyíló táj minden legkisebb részletét. A legkisebb falu nevét is megtudakolta szomszédjaitól, meg hogy milyen ott a kereskedelem, az ipar, mennyi a lakosa, milyen a halálozási arányszám, különös tekintettel a férfiakra és külön a

nőkre, s mindezeket az adatokat sűrűn írogatta fel a jegyzetekkel már amúgy is túlhalmozott noteszébe.

Nem tévedünk, ha az élénken érdeklődő utasban Alcide Jolivet urat ismerjük fel, aki úgy remélte, hogy a tömegnyi jelentéktelen kérdezősködés és válasz során majd csak kihalászik valamelyes olyan apróságot is, amely közelebbről érdekelheti „unokahúgocskáját”. Így aztán csak természetes, hogy mindenki kémnek tartotta, s a világért sem ejtettek volna ki előtte egyetlen olyan szót is, amely az adott politikai helyzetről nyújthatott volna felvilágosítást.

Így aztán, mivel a tatárok betörése felől semmiféle hírt nem kapott, bejegyezte a noteszébe:

„Az utasok teljes diszkréciót tanúsítanak. Politikai kérdésekben nem lehet őket szólásra bírni.”

S miközben Jolivet úr szorgalmasan jegyezte úti benyomásait a vonat egyik fülkéjében, azalatt kollégája, aki ugyanazzal a céllal indult el Ázsia felé, a vonat egy másik kupéjában gyűjtögette az adatokat.

Reggel nem találkoztak egymással a moszkvai pályaudvaron, s így nem tudhattak arról, hogy mindegyikük a hadszíntér felé iparkodik. Csakhogy Harry Blount azáltal, hogy keveset beszélt, viszont inkább hallgatózott, nem keltette útítársaiban azt a kínosan gyanakvó érzést, mint francia kollégája. Nem is tekintették kémnek, tehát bátran fecsegték előtte, sokkal bátrabban, semmint a józan meggondolás megengedhette volna. A Daily Telegraph tudósítója ilyenformán könnyedén megállapíthatta, minő súlyos hatással vannak az események a Nyizsnyij Novgorod felé igyekvő kereskedőkre, s minő veszedelmek fenyegetik a Közép-Ázsia felé irányuló tranzitkereskedelmet. Fel is jegyezte könyvecskéjébe ezt a tökéletesen pontos észleletét:

„Az utasok rendkívül nyugtalanok. Mindenki csak a háborúról beszél, mégpedig olyan nyíltan, hogy az szinte párját ritkítja.”

Szóval a Daily Telegraph olvasói éppen olyan pontosan értesültek az eseményekről, mint Jolivet úr „unokahúga”.

Azt se felejtjük el, hogy Mr. Blount, aki a vonat bal oldalán ült az egyik ablaknál, innen természetesen csak a bal kéz felőli vidéket láthatta, mivel az már fölösleges fáradság lett volna, ha néha-néha a jobb oldali ablakon is kitekint. Mivel pedig bal kéz felől meglehetősen szaggatott a vidék képe, noha jobboldalt végtelen síkság terjengett, ezért igazi angol kurtasággal ezt írta be noteszébe:

„Moszkva és Vlagyimir között hegyes-völgyes a vidék.”

Annyit azonban a vak is láthatott, hogy a várható súlyos eseményekre való tekintettel az orosz kormány már itt, a birodalom európai részében is meglehetősen szigorú rendszabályokat léptetett életbe. A felkelés ugyan még nem törte át a szibériai határokat, de azért itt, a Volga menti provinciákban, amelyek kissé túl közel estek a kirgiz vidékhez, joggal lehetett félni kellemetlen incidensektől. S ne felejtjük el azt sem, hogy az orosz rendőrségnek mind ez ideig nem sikerült Ivan Ogaref nyomára bukkannia. Ki tudja, sikerült-e ennek az árulónak, aki a maga személyes bosszúműve érdekében nem áttartott idegen segítséget igénybe venni, Feofár kánhoz eljutnia, avagy pedig inkább a Nyizsnyij Novgorod-i kormányzáság területén iparkodik-e lázadást szítani, ahol az esztendőnek ebben a szakában rendszerint a legkülönbözőbb világtájokról való nép nyüzsgő?

Annyi tény, hogy Ogarefnak eddig sikerült a legalaposabb rendőrségi „átfésülést” is kikerülnie, s így könnyen lehet, hogy máris eljutott a tatár haderők körébe. Ennek ellenére is minden

egyes vasúti állomáson, amerre Sztrogof vonatja csak keresztülment, rendőrtisztviselők szálltak fel, akik végigvizsgálgatták az utasokat, mégpedig igen alaposan, mivel az országos rendőr-főparancsnok rendeletére Ivan Ogaref hollétét kutatták. A kormány maga ugyanis abban a meggyőződésben volt, hogy az áruló eddig még nem hagyta el európai Oroszország földjét. Ha aztán egyik vagy másik utas gyanúsnak mutatkozott a rendőrség szemében, az illetőt leszállították, és bevitték a pályaudvari őrszobára; a vonat viszont nem törődött a kárvallottal, hanem szépen továbbállott.

Ami Sztrogof Mihályt illeti, az ő papírai rendben voltak, a rendőrségi intézkedések tehát meglehetősen hűvösen hagyták.

A vlagyimiri állomáson a vonat alig néhány percig állt, ez azonban a Daily Telegraph munkatársának tökéletesen elegendőnek bizonyult arra, hogy Oroszországnak erről a régi fővárosáról szinte kimerítő beszámolót állítson össze lapja olvasói számára. Vlagyimirban azonban újabb utasok is szálltak fel a vonatra. Többek között egy fiatal lány is feltűnt annak a fülkének az ajtajában, amelyben Sztrogof Mihály utazott.

Éppen szemközt a cári futárral volt egy üres hely. A fiatal lány oda ült le, miután szerény kis bőrtáskáját - nyilván ebből állott egész poggyásza - maga mellé rakta az ülésre. Aztán lesütött szemmel, anélkül, hogy akár egy tekintetet is vetett volna az utazás véletlenjéből útítársává lett többi utasra, szépen elhelyezkedett a maga ülésén, amely pedig most jó néhány órára az „otthona” lett.

Sztrogof Mihály nem állhatta meg, hogy kissé alaposabban szemügyre ne vegye kis útítársnőjét. Mivel a fiatal leány ülőhelye a vonat útirányával szemközt esett, Sztrogof felajánlotta a saját ülőhelyét, amely talán kellemesebb lehetett női útítársának; ez könnyed főhajtással megköszönte a felkínált helycserét, de nem vette igénybe.

A leány úgy tizenhat-tizenhét esztendősen lehetett. Vagyis igazi fiatal lány volt, amit már csak arcának, szemének tiszta kifejezése is igazolt, de azért határozott körvonalú, magas homloka, élesen rajzolt ajka és álla arról tanúskodott, hogy nem kis erkölcsi erő szorult bele ebbe a fiatal lénybe; ez fel is tűnt Sztrogof Mihálynak. Látszott a leánykán, hogy fiatal kora ellenére is tudja már, mi a szenvedés. Legalábbis első látásra ilyen benyomást keltett Sztrogofban, aki maga is erélyes természet lévén, nem minden meglepetés nélkül ismerte fel ezt a rokon vonást új útítársában. Ezért aztán anélkül, hogy nézelődésével túlságosan alkalmatlankodott volna a leánynak, tagadhatatlan érdeklődéssel kezdte figyelni arckifejezését. A leányon, ahogy Sztrogof megfigyelte, lett szabású öltözet volt, amiből a futár arra következtetett, hogy viselője valahonnan a balti tartományokból jöhetett.

Sztrogof minden érdeklődése ellenére sem kereste az alkalmat, hogy szóba elegyedhessék új útítársával, bárha Nyizsnyij Novgorodig még jó néhány órányi volt az út. Csupán egyetlen alkalommal lépett közbe. A leány szomszédja ugyanis - valami hatalmas koponyájú vigéc, akinek feje bóbiskolás közben minduntalan ráhanyatlott a nő vállára - semmi tekintettel nem volt a fiatal teremtésre. Ezért aztán Sztrogof felébresztette, s értésére adta, hogy az illem úgy hozza magával, hogy egyenesen üljön, s ne kellemetlenkedjék útítársnőjének. Az utas igen rosszkedvűen vette a rendreutasítást tudomásul, s holmi megjegyzést mormolt magában „olyan emberekről, akik olyasmibe avatják magukat, amihez semmi közük”. Sztrogof azonban erre olyan vasvillaszemmel nézett rajta végig, hogy a vigéc helyesebbnek találta, ha ülésének túlsó sarkába húzódik, s megkíméli szomszédnőjét a további alkalmatlankodástól. A leány a lejártszódott jelenet után rövid pillantást vetett Sztrogofra, s tekintetében a néma hála kifejezése villant meg.

Egy ízben azonban olyan alkalom kínálkozott, amelynek következtében Sztrogof mélyen bepillantatható ennek a leánynak igazi lelkébe.

Pár kilométerrel az előtt, hogy a vonat befutott volna a Nyizsnyij Novgorod-i pályaudvarra, a vágány egy hirtelen fordulatánál egyszerre csak erős lökést éreztek. Néhány kocsi nyomban kiugrott a vágányból, s egy percen keresztül a magas pályatest oldalsó meredélyén futott.

Az utasok fejvesztetten kiabáltak, tolongtak, a kocsikban általános volt a rémület. Félni lehetett, hogy valami súlyosabb baleset is adódik. Így aztán, mielőtt még a vonat lefékezett volna, az utasok kétségbeesésükben feltépték az ajtókat, s csak egyetlen gondjuk volt: hogy minél előbb kiszabaduljanak kocsijukból, és kimeneküljenek a szabadba. Sztrogof Mihály mindenekelőtt a szomszédnőjével törődött; csak hogy mialatt a fülke többi utasa vadul verekedve egymás hegyén-hátán ugrált kifelé, addig a fiatal lány nyugodtan ülve maradt a helyén, s csupán némi sápadtság jelezte izalmát.

A leány várakozott, Sztrogof is ugyanazt tette.

A leány meg sem kísérelte, hogy elhagyja a vonatot. Sztrogof sem tett erre semmiféle előkészületet. Mindketten nyugodtak voltak.

Ez aztán az erős lelkű leány! - gondolta Sztrogof Mihály.

A veszély hamarosan meg is szűnt. Kiderült, hogy az egyik teherkocsi kapcsolólánca szakadt el, az okozta a balesetet, illetve a vonat lefékezését. Igaz persze, csak kicsin múlt, hogy a vonat le ne fusson a töltés melletti árokba. A kis közjáték egyórányi késést okozott. De aztán rendbe jött a dolog, a kiugrott kocsikat visszaemelték, s a vonat újra elindult. Este fél kilencre be is futott a Nyizsnyij Novgorod-i állomásra.

Mielőtt még bárki is leszállhatott volna azonban, rendőrök állották el az egyes vagonok ajtajait, és sorra vizsgálgatták az utasokat. Sztrogof felmutatta a Korpanof Miklós névre kiállított podarozsnáját, erre minden nehézség nélkül továbbmehetett. Szerencsére a fülke többi utasa sem volt gyanús. A fiatal leány nem útlevelet mutatott fel, hanem valamilyen lepecsételt hatósági írást, amelynek, úgy látszik, különös jelentősége lehetett. A rendőrtiszt figyelmesen végigolvasta, aztán gondosan összehasonlította a személyleírást, majd ezt kérdezte:

- Rigába való?

- Igen - felelte a leány.

- Irkutszkba utazik?

- Igen.

- Melyik útvonalon?

- Permen át.

- Rendben van - hangzott a rendőrtiszt válasza. - De el ne felejtse, hogy ezt az írást Nyizsnyij Novgorodban a rendőrkapitánysággal láttamoztassa.

A leány némán meghajtotta a fejét.

Amikor Sztrogof végighallgatta ezt a jelenetet, önkéntelenül is meglepetést, sőt némi szánalmat érzett útítársnője irányában. Lám, ez az ifjú teremtmény nő letére egyedül utazik a távoli Szibériába, még hozzá olyan időben, amikor az egész hatalmas országrész a nyílt lázadás tüzeiben ég! Vajon eléri-e majd útja célját? S mi minden történhetik vele addig?...

A rendőrségi szemle befejeztével a vagonok ajtói kinyíltak. De mielőtt Sztrogof csak egy lépést is tehetett volna a fiatal lett leány felé, az már kiszállt a kocsiból, s a következő pillanatban beleveszett az állomás peronját betöltő hatalmas embergomolyagba.

V. KORMÁNYRENDELET KÉT CIKKELYBEN

Noha elég későn volt, amikor Sztrogof Mihály elhagyta az állomásépületet, mindkét városrészben, amelyek a Volga két partján Nyizsnyij Novgorodot alkotják, hatalmas embertömegek hömpölyögtek. A város egyik része fenn terült el egy sziklás hegy tetején, s várerődítmény övezte, amelynek az oroszok a „Kreml” nevet adják.

Ha Sztrogof Mihály kénytelen Nyizsnyij Novgorodban több időt tölteni, ugyancsak meggyűlik a baja, amíg valamilyen, csak kissé is megfelelő szállodát vagy szállást kapott volna. Az egész város túl volt tömve. Mivel azonban nem indulhatott nyomban tovább - hiszen az esedékes volgai gőzhajóra kellett várakoznia -, ezért mégiscsak utána kellett valamelyes fekvőhelynek néznie. Viszont előbb meg akarta tudni a hajó indulásának időpontját; ezért felkereste a hajózási irodát, amelynek hajói Nyizsnyij Novgorod és Perm között látják el a közlekedést.

Az irodában nagy bosszúsággal vette tudomásul, hogy a Kaukázus - ez volt az esedékes gőzhajó neve - csak másnap délben indul el Perm felé. Szóval tizenhét órát kell várakoznia! Ez bizony súlyosan késedelmes volt olyan ember számára, akinek, mint neki, sürgős útja volt. De hát nem tehetett másként, bele kellett a változhatatlanba nyugodnia. Egyébként az adott körülmények között nem is akadt volna semmi másféle közlekedési eszköz, amely gyorsabban vitte volna el őt akár Permbe, akár Kazanyba. Ezért hát csakugyan a leghelyesebb volt, ha bevárja a gőzhajót, amely minden másfajta, akkoriban ismert közlekedési eszköznél gyorsabban juttatja el céljához; s amelynek segítségével majd behozza az itt elvesztegetett időt.

Így hát Sztrogof nekivágott a városnak, hogy éjféli szállást keressen; bár ez a kérdés nem túlságosan izgatta. Annyira nem, hogy ha egyébként az éhség nem hajtja, akár reggelig is elcsellengett volna a Nyizsnyij Novgorod-i utcákon. Igazában inkább vacsorát keresett, semmint éjjeli nyugvóhelyet. Véletlen szerencséből mindkettőre rábukkant a „Konstantinápoly városához” címzett fogadóban. Megvacsorázott, s utána ahelyett, hogy felment volna a szobájába, minden különösebb terv nélkül, szinte gépiesen újra sétára indult. Most azonban annak ellenére, hogy az alkonyati derengés még egyre tartott, a tömegek máris oszladozni kezdtek, az utcák apránként kiürültek, és mindenki a szállása felé iparkodott.

Vajon mi oka lehetett Sztrogofnak, hogy az egész napi fárasztó vonatozás után sem tért pihenőre? Talán az a fiatal lett leány járt a fejében, aki néhány órán át útitársa volt? Nos, miután csakugyan nem akadt jobb dolga, hát valóban arra a leányra gondolt. Ki tudja, talán attól féltette, hogy ebben a zivajgó városban még valami baj érheti? Féltette a leányt, s erre meg is volt minden oka. Talán abban reménykedett, hogy a véletlen összehozza vele, s akkor valamiképpen alkalma adódik, hogy mint a leány pártfogója lépjen fel? Nem, arra igen kevés reménye lehetett, hogy a leánnyal újra találkozassék. S hogy a pártfogójává legyen?... Ugyan mi jogon?

„Egyedül van szegényke - mondogatta magában Mihály -, egyedül mind e vad népek között. S az itteni veszedelmek még csak hagyján, de majd azok, amelyek a jövőben várakoznak rá! Szibériában! Irkutszkban! Mindazt, amire én Oroszország és a cár szolgálatában vállalkoztam, neki is meg kell próbálnia..., de hát kiért teszi? Kiért?... Útiengedélye a határon túlra szól. De az a vidék ott teli van felkelő bandákkal! Tatár hordáktól hemzseg az egész sztyepp!”

Sztrogof időről időre meg-megállott, hogy nyugodtabban gondolhassa végig a dolgokat.

„Nyilvánvaló - folytatta gondolatmenetét -, hogy az a leány még akkor szánta magát erre az útra, amikor a felkelés még nem tört ki. Ki tudja, talán nincs is fogalma arról, mi van ott túl a határon?!... Nem, ez nem valószínű, hiszen az emberek mindenfelé ugyancsak bőven fecsegnek a szibériai zavargásokról. Tehát nyilván tud róluk, s mégis nekivág az útnak!... Szegény kisleány!... Úgy látszik, nagy oka lehet rá, ha mégis oda utazik. Csakhogy bármilyen erélyesnek látszik is - mert annak mutatkozott -, erői előbb-utóbb felmondják majd a szolgálatot útközben; s ha nem is gondolok a különböző veszedelmekre és akadályokra, az ilyen hatalmas úttal természetesen vele járó sok fáradtságot sem győzi majd... Nem, ez a leány soha nem jut el Irkutszkba!”

Sztrogof időközben teljesen a véletlenre bízta bandukolásának irányát. Mivel azonban jól kiismerte magát a városban, úgy gondolta, könnyen megtalálja majd a visszavezető utat.

Miután már körülbelül egy órája csellengett ide-oda, végül leült az egyik padra, amely egy nagy térség közepén egy hatalmas fabódé oldalához támaszkodott. Már vagy öt perce ülhetett a padon, amikor egyszerre csak egy kéz súlyosodott a vállára.

- Mit művelsz itt? - kérdezte durván egy hatalmas termetű férfi, aki észrevétlenül került Sztrogof mellé.

- Pihenek - felelte Sztrogof.

- Hm... Az a szándékom, hogy itt, ezen a padon töltsd az éjszakát?

- Miért ne, ha úgy hozza a kedvem? - felelte Sztrogof kissé élesebb hangon, mint ahogy Korpanof Miklós kereskedőhöz illett volna.

- Gyere közelebb, hadd lássalak! - szólt most az ember.

Sztrogof, akinek hirtelen eszébe ötlött, hogy mindenekelőtt fölöttébb óvatosnak kell lennie, ösztönösen vonakodott ettől a megsejmléléstől.

- Semmi szükség nincs rá, hogy lásson engem - felelte.

Kicsit jobban megerőltette a szemét a homályban, s ekkor vette csak észre, hogy vásáros cigánnyal van dolga. A sötétben hamarosan azt is megállapította, hogy a bódé közelében hatalmas ekhós szekér álldogál, olyan, amelyet a vándorcigányok általában otthonukul használnak.

A cigány közben két-három lépést tett előre, hogy nyomatékosabban tehesse fel kérdéseit Sztrogof Mihálynak, amikor egyszerre csak kivágódott a bódé ajtaja. A sötétben alig láthatóan valamilyen asszony jött ki onnan, s rekedt hangon odaszólt a férfinak, mégpedig olyan szójárással, amelyet Sztrogof a mongol és szibirják nyelv keverékének ismert fel:

- Mi az? Már megint kémkedik valaki? Ugyan hagyd békén, és gyere be vacsorázni! Rétest sütöttem.

Sztrogof Mihály nem állhatta meg, hogy el ne mosolyodjék. Őt gyanúsítja valaki kémkedéssel, éppen őt, akinek pedig megvolt rá minden oka, hogy az emberiségnek főleg ettől a fajtájától

óvakodjék! A cigány most ugyanazon a nyelven, mint előbb az asszony, de kissé idegenszerű kiejtéssel néhány szót mondott az asszonynak:

- Igazad van, Szangár! S különben is holnapra már túl vagyunk árkon-bokron!

- Holnapra? - kérdezte halkán az asszony, s hangjából határozottan kicsendült a meglepetés.

- Igen, Szangár - felelte a cigány -, mert holnap maga az atyuska küld majd bennünket oda, ahová épp menni akarunk!

Erre aztán a férfi is meg a nő is bement a bódéjába, s az ajtót gondosan magukra zárták.

„Na, ez jól sikerült! - gondolta Sztrogof. - Ha ezek a cigányok mindenáron azt akarják, hogy ne értem meg őket, amikor előttem beszélnek, akkor nem adhatok nekik jobb tanácsot, mint hogy valamilyen más nyelvjárással próbálkozzanak meg!”

Szibériai születésű ember lévén, aki amellet egész gyermekkorát is ott töltötte a sztyeppen, Sztrogof majd minden nyelvjárást jól ismert, Tatárországtól egészen a Jeges-tengerig. Azzal azonban, hogy mi volt a tulajdonképpeni jelentősége annak a néhány szónak, amelyet a cigány és felesége egymással váltott, Sztrogof már nem törődött.

Időközben ugyancsak késő lett, s ezért elszánta magát, hogy visszamegy a fogadójába, hogy mégis néhány órát pihenjen. S egy órával később csakugyan mély, bár meglehetősen nyugtalan álmát aludta jellegzetes orosz ágyán, amelyet az idegenek rendszerint túl keménynek tartanak. Másnap, július 17-én már ugyancsak magasan járt a nap, amikor Sztrogof végre felébredt.

Még öt órát kell itt töltenie Nyizsnyij Novgorodban - valóságos örökkévalóság! Mi máshoz kezdhetne, hogy agyoncsapja a délelőttjét, mint hogy ismét csak végigbandukolja az utcákat, amelyeken most már újra szinte életveszélyes tolongással nyüzsgött a tömeg. A tereken, ahol a vásár számára külön ideiglenes városrészek épültek fel bódékból és sátrakból, csak úgy szorongtak az emberek egymás hegyén-hátán. Kíváncsian állták körül a mindenfajta csepűragókat és széltoolókat: akrobaták és légtornászok mutatták be művészetüket, s hangos csinnadratta közepette zúgott fel a kikiáltók rikoltása... Másutt hegyi cigányok kerültek elő; boldogboldogtalannak kínálgatták halálosan biztos jóslataikat, s táncolták eredeti, színes táncaikat. Ősrégi szokás szerint még az is megesett ezen a hat hétig tartó Nyizsnyij Novgorod-i vásáron, hogy kegyes adományozók jóvoltából a börtönőrök megnyitották néhány kopeknyi borraivaló fejében a börtönök kapuit, s ilyenkor százszámra özönlöttek ki onnan hancúrozva, a friss szabadság kábulatában a rablók, tolvajok s az élet más effajta elkárhóztottjai.

Meg kell jegyeznünk, hogy ezúttal a „művelt Nyugat” is képviselve volt a Nyizsnyij Novgorod-i híres vásáron, mégpedig két nevezetes egyéniség személyében, akikben könnyen ráismerhetünk Harry Blount és Alcide Jolivet urakra.

A két újságíró azért látogatott el ide, hogy olvasóik számára eleven, színes benyomásokat gyűjtsenek a vásárról. Böven ráértek, mivel - mint utóbb kiderült - ők is a *Kaukázus* hajóra vártak, s ennek indulásáig nekik is el kellett valahogy tölteniük az idejüket.

Ott találkoztak egymással a vásári tömkelegben, s ez a találkozás nem is váltott ki egyikükben sem különösebb csodálkozást, hiszen tudva tudták egymásról, hogy az újságírói kíváncsiszkodásnak ugyanaz az ösztöne kergette ide mindkettőjüket. Csakhogy ezúttal nem állottak egymással szóba, sőt köszönteni is csak igen hűvösen köszöntötték egymást.

A tömeg áramlását követve, persze Sztrogof Mihály is elkerült a vásártér felé. Bal keze a zsebében, másik kezével meggyfa szárú pipáját szorongatta, s kifelé olyan ember képét mutatta, mint akit nem érdekel semmi és senki, s mint aki szörnyen unatkozik. Ha azonban valaki figyelmesen követte volna szemének ideges rebbenését, egykönnyen rájöhetett volna, hogy a futár lélekparipája ugyancsak idegesen harapdálja láthatatlan zablját.

Körülbelül két órája futkosta már széltében-hosszában a város utcáit, s persze mindannyiszor a vásártéren lyukadt ki. Az itt-ott felgyűrűző embercsoportok mellett elhaladva észrevette, hogy a kalmárok, akiknek jó része a határszéli provinciákból került ide, valami miatt erősen nyugtalankodnak. Sztrogof úgy vélte, a magyarázatot a szibériai felkelésben kell keresnie.

Furcsán hatott az is, hogy katonákat, például kozákokat nemigen lehetett ezen a napon a nagyvásár tájékán látni. Nyilvánvaló volt, hogy egy esetleges hirtelen mozgósítás céljából benn tartották őket laktanyáikban. Ha azonban közemberek nem is igen mutatkoztak az utcákon, tisztek annál sűrűbben jelentek meg. A különböző hadsegédek már kora hajnal óta folyvást ki-be viharzottak a kormányzósági palota kapuján. Ez valami olyan szokatlan jelenség volt, hogy belőle nem lehetett másra következtetni, mint arra, hogy a helyzet végképp kiélesedett. Lovas staféták sűrű egymásutánban rohángásztak az országutakon, mégpedig mind Vlagyimir, mind az Urál irányában. A távíróforgalom Moszkva és Szentpétervár felé egyetlen pillanatra sem szünetelt. A szibériai határ közvetlen szomszédságában fekvő Nyizsnyij Novgorod exponált helyzete nyilván egészen különös biztonsági rendszabályokat tett szükségessé. Ne feledjük, hogy ez a város a XIII. században már két ízben esett áldozatául azoknak a tatároknak, akiknek kései utódait a kirgiz pusztákon át most újólág errefelé hajszolja a nagyravágyó Feofár kán.

Sztrogof Mihály éppen ott volt valahol a főtér táján, amikor egyszer csak híre kerekedett a tömegben, hogy a város rendőrparancsnokát külön stafétával hívták be a főkormányzó palotájába. Azt is beszélték, hogy valami fontos távirat érkezett Moszkvából, s ez okozta a rendőrparancsnok sürgős berendelését.

A rendőrparancsnok csakugyan besietett a palotába, ahonnan nyomban utána olyan hírek szivárogtak ki a tömegbe, hogy valami egészen rendkívüli, teljesen előreláthatatlan s minden eddigi szokástól eltérő hatósági rendszabályra van kilátás. Sztrogof Mihály ugyancsak fülelt a szerteszállingózó pletykákra és hírekre, hogy szükség esetén nyomban feltalálhassa magát.

- Sürgősen bezárják a vásárt! - hallatszott valahonnan egy ember szava.

- A Nyizsnyij Novgorod-i ezred megkapta az indulásra a parancsot! - felelte a tömegből egy másik hang.

- Azt mondják, hogy a tatárok már Tomszkot támadják!

- Itt a rendőrkapitány úr! - hangzott most mindenünnen a kiáltozás.

Erre nagy z sivajgás támadt végig a téren, de aztán mindinkább elhalkult, úgyhogy végül halálos csend támadt az óriási embergomolyagban. Nyilvánvaló volt, hogy néhány percen belül valamilyen komoly rendszabályt hirdetnek ki. Csakugyan, ebben a pillanatban hagyta el néhány rendőr kíséretében a főkapitány a kormányzósági palotát. Melléje nyomban felzárkózott egy *szotnya* lovas kozák, akik enyhe kancsukasuhintásokkal teremtettek szabad utat a rendőri hatalom helybeli legfőbb képviselőjének. A főkapitány így hamarosan eljutott a vásártér középső pontjára, s mindenki láthatta, hogy írást tart a kezében. A mélységes csendben egyszerre csak felcsendült a rendőrfőnök hangja, aki a következő kormányrendeletet olvasta fel:

- „Nyizsnyij Novgorod kormányzójának parancsa:

1. pont. Orosz alattvaló semmiféle okból nem távozhat a kormányzóság területéről.

2. pont. Minden ázsiai származású idegen huszonnégy órán belül tartozik elhagyni a kormányzóság területét.”

VI. KÉT TESTVÉR

Az ismertett rendszabályoknak megvolt a maguk oka és jól megfontolt értelme, noha kétségkívül korlátozták a népesség jogait.

„Orosz alattvaló nem távozhat a kormányzóság területéről” - ez annyit jelentett, hogy ha Ivan Ogaref még itt volt orosz földön, akkor ezzel megakadályozták, vagy legalábbis nagyon megnehezítik számára, hogy eljusson Feofár kánhoz. A felkelővezért esetleg sikerül így megfosztani egy félelmetes munkatársától.

„Minden ázsiai származású idegen huszonnégy órán belül tartozik elhagyni a kormányzóság területét” - ezzel talán sikerülhet innen mindazt a veszedelmes elemet, amelyekkel bizonyára igen közeli kapcsolatokat tartanak fenn a tatár törzsekkel, s amelyek tömegével jöttek ide a vásárra, idejében eltávolítani. Ahány itt a vagány, annyi köztük a kém, s eltávolításukat bizonyára nagyon is indokolta a kiélesedett helyzet.

A baj csak az volt, hogy ilyenformán azok az orosz nemzetiségű alattvalók, akiknek túl a szibériai határokon akadt volna dolguk, szintén itt rekedtek, legalábbis egyelőre. Az első cikkely szövege ebben a tekintetben minden kétséget kizárt. Ez a parancs nem ismert semmiféle kivételt. A magánérdeket alá kellett rendelni a közérdeknek.

A második cikkely persze elsősorban az ázsiai eredetű vásárosnépet érintette, s az ő köreikben nyomban meglehetősen zajos tiltakozást is váltott ki, sőt itt-ott kétségbeesett jajgatás és óbégatás is felhangzott. Ezt azonban a kozákok és a közrendőrök gyors közbelépése azonnal el is nyomta. Nyilvánvaló volt, hogy a felolvasott kormányparancsok következtében Nyizsnyij Novgorod estére teljesen kiürül, s a nagyvásár zaja helyébe síri csönd telepszik majd a városra.

Abban a pillanatban, amikor a kormányparancsolatot felolvasták, Sztrogof Mihályban szinte önkéntelenül ötlött fel az előző éjszaka emléke.

„Furcsa egy véletlen! - dohogott magában. - Vajon miféle kapcsolat lehet az ázsiai eredetű idegenek rögtöni eltávolítása meg a vándorcigánypár éjszakai beszélgetése között?! »Holnap maga az Atyuska küld majd bennünket oda, ahová épp menni akarunk« - mondta az éjjel az a vén cigány. Atyuska, atyuska - hiszen ez a cár neve! A nép nem is hívja másként! Honnan tudhattak ezek a cigányok előre erről a rendszabályról? S vajon merrefelé indulnak? Csakugyan fölöttébb gyanús népség!”

De alig ért idáig Sztrogof gondolatmenete, rögtön egy másik gondolat kezdte foglalkoztatni. Hirtelenjében megfélemedezett a különös párról, gyanús terveikről, amelyek olyan furcsán vágtak egybe a kormányparanccsal... Szinte a villám sebességével ötlött fel benne a fiatal lett leány emléke.

„Szegényke! - sikoltott fel Sztrogofban valami ismeretlen hang. - Hiszen a parancs miatt most ő sem hagyhatja el a kormányzóság területét!”

A leány lett nemzetiségű orosz alattvaló volt, reá tehát az első pont vonatkozott. Világos, hogy ezek után nem hagyhatta el az orosz földet. Utazási engedélye, amelyet valószínűleg még a legfrissebb rendszabályok kibocsátása előtt adtak ki, nyilvánvalóan érvényét veszítette. Ilyenformán a Szibériába vezető valamennyi útvonal lezárult előtte, s bármi okból akart is Irkutszkba jutni, e perctől fogva tilos volt oda utaznia. Sztrogofban nyomban felébredt a tettvágy, érezte, hogy segítenie kellene a lánynak. Igen, de hogyan találjon rá?

„Ej - nyugtatta meg magát -, hiszen ő is Perm felé készült! Lehetetlen, hogy előbb vagy utóbb ne találkozzunk! S akkor aztán megvédhetem őt mindenféle bajtól, mégpedig úgy, hogy ne is tudjon róla. S mivel szemmel láthatóan neki is éppoly sürgős az útja, mint nekem, még csak késedelmet sem jelent majd számomra, ha támaszául szegődöm.”

Az emberi agyban egyik gondolat szüli a másikat. Sztrogof Mihály ezt a kérdést eddig csak abból a szempontból vizsgálta, hogy valami jót akar tenni egy embertársával, hogy szolgálatára akar lenni valakinek. De most hirtelen egy másik eszme kapcsolódott bele elgondolásába, s ennek a világosságánál az egész história tüstént más képet öltött.

„Igazán szép tőlem, hogy segíteni akarok rajta - szövögette tovább gondolatait -, de könnyen megeshetik az is, hogy nekem lesz rá nagyobb szükségem, mint neki énrám. Az ő jelenléte csak hasznomra lehet, mert ezzel is segíthetem elterelni a gyanút magamról. Ha egy magamfajta ember egymagában rohangászik végig a sztyeppen, akkor az ilyen figurában sokkal könnyebben sejthetik a cár futárját. Viszont ha ez a fiatal leány kísér engem, akkor sokkal inkább elhihetik nekem, hogy csakugyan az a Korpanof Miklós vagyok, akinek nevére a podarozsnám szól. Ezért hát nekem van arra a leányra szükségem! Most már mindenáron meg kell keresnem! Nem hinném, hogy tegnap este óta sikerült volna bármiféle közlekedési eszközt is találnia, amellyel Nyizsnyij Novgorodot elhagyhatta volna. Gyerünk hát utána, isten segítségével!”

Sztrogof otthagya a vásárteret, ahol a kihirdetett parancs következtében a zsivajgás most érte el a tetőpontját. A parancs által érintettek keserves jajongása meg a rendőrök és kozákok ordítóása, akik nagy eréllyel léptek fel velük szemben, pokoli zűrzavarrá fokozódott. A fiatal leány, akit Sztrogof keresett, semmi esetre sem lehetett itt. Most reggeli kilenc óra volt. A gőzös csak délben indul. Így hát körülbelül kétórányi ideje volt, amit arra használhatott, hogy felkutassa a leányzót, akit útitársává akart tenni.

Most újra átment a Volga túlsó partjára, ott végigjárta a városnak azokat a részeit, amelyekben már kisebb volt a tömegek özönlése. Szinte azt mondhatnók, hogy tűvé tette utcáról utcára mind az alsó-, mind a felsővárost. Bement sorra a templomokba, amelyek tudvalevőleg isten által rendelt menhelyei mindenkinek, akinek bánata, sírnivalója van. De sehol nem bukkant a lett leány nyomára.

„Pedig mégsem hagyhatta el Nyizsnyij Novgorodot! - ismételte egyre magában. - Keressük csak tovább!”

Sztrogof ilyenformán két óra hosszat járt-kelt mindenfelé. Ide-oda loholt, mégpedig anélkül, hogy csak egyszer is megállott volna. De nem érzett fáradtságot, hiszen valamilyen parancsoló belső kényszernek engedelmeskedett, amely teljesen úrrá lett akarátán. Ám hiába, célt nem ért.

Egyszer csak eszébe ötlött, hogy a fiatal leánynak talán nincs is tudomása a kiadott kormány-parancsról. Igaz, hogy ez meglehetősen valószínűtlen dolog volt, mert hiszen az ilyesfajta rendkívüli esemény senki figyelmét nem kerüli el. A leánynak különben is megvolt rá az oka, hogy minden legkisebb hír is érdekelje, amely Szibéria felől érkezett; aligha volt hát valószínű, hogy ne jutott volna tudomására a kormányzónak ez a rendelete, amely annyira közről érintette személyes sorsát.

De ha nem tud a kiadott parancsról, akkor meg rövid idő múltán neki is oda kell majd jönnie a Volga-partra, a hajóhídhöz, ahol majd valamilyen erőszakos rendőr brutálisan megtiltja neki a hajóra lépést! Mindenáron el kell érnie tehát, hogy még idejében találkozassék a leánnyal, és szót érthessen vele; így talán sikerül megóvnia ettől a megrázkódtatástól. De minden keresgélése hiábavalónak bizonyult, s már-már végképp elveszítette minden reményét, hogy valaha is a nyomára akadjon ifjú ismerősének.

Tizenegy óra volt már. Sztrogof Mihály elhatározta, hogy podarozsnáját mindenképp bemutatja a főkapitányságon, bár tudta, hogy bárki más ember esetében ez teljesen hiábavaló próbálkozás lett volna. A kormányzó rendelete Sztrogofra nem vonatkozhatott, hiszen útlevelét úgy állították ki, hogy az efféle akadályokkal ne kelljen törődnie. De azért mégis bizonyosságot akart szerezni afelől, hogy a város elhagyásakor semmiféle nehézsége nem adódik. Ezért most újból vissza kellett a Volga innenső partjára térnie, abba a kerületbe, ahol a főkapitányság székel. Itt is hatalmas tömeg tolongott, mert noha megparancsolták az idegeneknek, hogy hagyják el a várost, a távozásnak is megvoltak a maga formaságai.

Sztrogof Mihály, hála jól megtermett vállának, gyorsan át tudott vágni az udvaron. Nagyobb nehézséget jelentett már aztán az, hogy bejusson az irodákba s főként az illetékes tisztviselő rácsablaka elé. De Sztrogof csak egy szót sűgött az egyik közrendőr fülébe, s néhány rubelt nyomott a markába, mire egyszeribe, szinte csoda módra, szabad lett előtte az út.

A közrendőr bevezette a váróterembe, s aztán elsietett, hogy előkerítsen egy nálánál magasabb rangú rendőr-tisztviselőt. Sztrogof ebből azt látta, hogy a rendőrséggel nem lesz különösebb baja, s hogy szabad mozgásában nem fogják megakadályozni.

Várakozás közben volt rá ideje, hogy jól körülnézzon a teremben. S lám, mi ötlük ott a szemébe? Az egyik padon, inkább magába roskadva, mint ülve, ott látja a fiatal leányt, akit úgy keresett. Valami néma kétségbeesés rítt le az egész leányról, bárha arcát nem is igen láthatta, csupán körvonalait.

Sztrogof nem tévedett. Csakugyan a fiatal lett leány ült ott. A leány semmit sem tudott a kiadott parancsról, s azért jött a főkapitányságra, hogy láttamoztassa utazási engedélyét... Itt azonban megtagadták a láttamozást! Annyit elismertek, hogy joga van Irkutzkba utazni, de a most kiadott parancs általános érvényű volt, megsemmisített minden eddig kiadott engedélyt, s így lezárult előtte minden út, amely Szibériába vezetett.

Sztrogof boldogan ismerte fel a leányt, s máris odasietett hozzá. A leány rávetette a szemét, s mintha egy pillanatra felvillant volna benne az öröm, hogy ismerősre lelt. Mintha álomban tenné, úgy állott fel, s mint a hajótörött, aki még a szalmaszál után is kapkod, máris nyúlt volna a segítő kéz után... Csakhogy ebben a pillanatban a közrendőr megérintette Sztrogof Mihály vállát.

- A főkapitány úr várja az urat - mondta.

- Megyek - felelte Sztrogof.

S anélkül, hogy akár csak egy szót is szólt volna a leányhoz, akit pedig hajnal óta annyira keresett, anélkül, hogy akár csak egyetlen kézmozdulattal is bátorította volna - egy elsietett mozdulat őt is meg a lányt is könnyen gyanúba keverhette volna -, követte a közrendőrt a csoportokba verődött embertömegben keresztül. Amikor a lett leány látta, hogy az egyetlen ember, aki talán segítségére lehetett volna, eltűnik a szeme elől, kétségbeesetten rogyott vissza a padra.

Három perc sem telt belé, és nyomában egy rendőrrel Sztrogof Mihály újra megjelent a teremben. Kezében tartotta a podarozsnáját, amely minden Szibériába vezető utat megnyitott előtte. Odasietett a leányhoz, s feléje nyújtotta a kezét.

- Húgocskám... - így szólt hozzá.

A leány nyomban megértette. Felállott ültéből. Valami hirtelen belső ösztön készítette arra, hogy a másodperc egy töredékéig se habozzék.

- Húgocskám - ismételte Sztrogof -, megkaptuk az engedélyt, hogy utunkat folytassuk Irkutszkba. Ugye, jössz?

- Követlek, bátyám - felelte a leány, s kezét a Sztrogoféba tette. Együtt hagyták el a főkapitányság épületét.

VII. LEFELE A VOLGÁN

Kevéssel déli tizenkettő előtt megszólalt a gőzhajó harangja. Szavára tömegnyi ember gyűlt össze a kikötőállomáson, részben olyanok, akik szerettek volna elutazni. A *Kaukázus* kazánjait már feszítette a gőz.

Mondanunk sem kell, hogy a rendőrség alaposan megfigyelés alá vette a *Kaukázus* indulását, és könyörtelenül visszatartotta azokat, akiknek úti okmányai nem voltak rendben.

Pontosan a menetrend szerinti percben megcsendült a hajóharang utolsó kongása, a tartóköteleket bevonták, a gőzös hatalmas propellerkereke lassú ritmusban csapkodni kezdte a víz színét, s a *Kaukázus* hamarosan gyors menetben siklott tova a Nyizsnyij Novgorodot alkotó két város között.

Sztrogof Mihály és a fiatal lett leány könnyűszerrel került fel a hajóra. Tudjuk, hogy a Korpanof Miklós nevére kiállított podarozsna felhatalmazta tulajdonosát, hogy szibériai útjára kísérőt is vihessen magával. Ilyenformán most egy testvérpár utazhatott itt tovább a cári rendőrség legfőbb pártfogása alatt.

Mindketten ott ültek a hajó farán, onnan nézték a távolodó város képét, amelyet annyira mélységesen felkavart a kormányzó parancsa.

Sztrogof nem szólt a leányhoz, nem kérdezett tőle semmit. Arra várt, hogy majd a leány szólaljon meg, ha kedve lesz rá. A leány meg szinte futva menekült ebből a városból, amelyben - ha váratlan jötevője nem terjeszti ki rá védő kezét - talán végtelen időig is fogva maradhatott volna. A leány nem szólt hát most még semmit, de tekintete annál beszédesebben fejezte ki háláját.

A gőzös eléggé jól volt berendezve, s utasai, rangjuk vagy tehetőségük szerint, három különböző osztályban foglaltak helyet. Sztrogof idejében gondoskodott róla, hogy kettejük számára egy-egy első osztályú kabint biztosítson, hogy fiatal útitársnője tetszése szerint vonulhasson vissza a magáéba.

A *Kaukázus* már két órája haladt teljes sebességgel, amikor végre megszólalt a fiatal lett leány, Sztrogof Mihályhoz intézve szavait:

- Irkutszkba méysz, bátyám?

- Oda, húgocskám - felelt a fiatalember. - Mindkettőnknek ugyanaz az útja. Ennélfogva ahová én eljuthatok, oda te is el fogsz jutni.

- Holnap, bátyám, el fogom mondani, miért hagytam el a Balti-tenger partjait, s miért készülök az Urálon túlra.

- Én semmit sem kérdek tőled, húgocskám.

- Mindent el fogok mondani - felelte a fiatal leány, miközben ajkán szomorkás mosoly rajzolódott ki. - Jó nővérkének semmit sem szabad a bátyja elől eltitkolnia. De ma még képtelen lennék rá... A fáradtság meg a kétségbeesés teljesen megtört.

- Nem akarnál a kabinodban lepihenni?

- Igen..., igen..., s majd holnap...

- No, gyere hát...

Sztrogof habozva mondta ki ezt a pár szót, mintha még a leány nevét akarta volna hozzáfűzni, amelyet persze eddig még nem ismert.

- Nagyá vagyok - folytatta a leány, s kezét nyújtotta Mihálynak.

- Gyere hát, Nagyá - felelte Sztrogof -, s rendelkezéssel ezután már szabadon bátyáddal, Korpanof Miklóssal.

Ezzel elkísérte a fiatal leányt a kabinjához, amely a hátsó fedélzet szalonja fölött feküdt.

Sztrogof Mihály visszatért a hajó középfedélzetére. Újabb híreket szeretett volna megtudni, amelyek esetleg megváltoztathatják útirányát. Ezért elvegyült a különböző utascsoportok között: élénken hallgatta beszélgetéseiket, de maga egyetlen szóval sem vett részt a társalgásban.

Hamarosan kiderült, hogy ilyen módon semmi újat nem hallhat, sőt nemegyszer az is megessett, hogy közeledtével az emberek egyszerre csak elhallgattak, hiszen senki sem ismerte. Ellenben nemsokára valami olyan hang ütötte meg a fülét, amelyről már messziről kiderült, hogy gazdája mit sem törődik azzal, vajon meghallják-e vagy sem. Ez a víg kedvű hang oroszul beszélt ugyan, de kimondott idegen hangsúllyal, míg beszélgetőtársa, aki sokkal kevésbé volt beszédes, szintén ezen a nyelven felelt, de rajta is észre lehetett venni, hogy nem az anyanyelve.

- Ó, ó... - örvendezett kesernyésen az első hang. - Mi az, ön is itt a hajón, igen tisztelt kollégám? Ön, akivel a moszkvai cári ünnepségen találkoztam első ízben, s akit Nyizsnyij Novgorodban csak futólag volt szerencsém megláthatnom?

- Igenis, én vagyok - felelte szárazon a másik hang.

- Nos, be kell vallanom, ha szabad őszintén beszélnem, nem hittem volna, hogy kolléga úr ennyire híven a sarkamban marad!

- Bocsánat, én nem járok a kegyed sarkában, én ön előtt haladok!

- Elöttem! Elöttem! Mondjuk inkább, hogy egyazon fronton haladunk, egyazon lépésben, mint a katonák a parádén. S legalábbis egyelőre azt ajánlanám, egyezzünk meg abban, ha önnek sincs ellene kifogása, hogy egyikünk sem iparkodik megelőzni a másikat!

- Biztos lehet felőle, hogy azért is megelőzőm önt!

- Na, majd meglátjuk, ha egyszer ott leszünk a hadszíntéren!

Addig azonban, a fenébe is, legyünk jó útitársak! Később aztán majd elég időnk és alkalmunk lesz arra, hogy versengjünk egymással.

- Nem versengünk - ellenségek leszünk!

- Hát nem bánom: ellenségek leszünk! Kedves kolléga uram annyira pontos a kifejezéseiben, hogy én csak a legnagyobb örömmel vehetem ezt tudomásul. Az ember önnel szemben legalábbis nyomban tisztában van vele, mihez tartsa magát!

- S ez baj?

- Á, dehogy! Sőt a magam részéről is bátorkodnám kölcsönös helyzetünket egészen pontosan körülírni.

- Tessék.

- Ön is Permbe utazik, mint én?

- Mint ön.

- Permből pedig előre láthatólag ön is Jekaterinburg felé iparkodik, ugyanis ez a legjobb és legbiztosabb útja annak, hogy az ember átkelhesse az Urálon.

- Valószínűleg.

- Ha aztán túl vagyunk a határon, akkor Szibériában leszünk, szóval a felkelés kellős közepén.

- Ott leszünk.

- Nos tehát akkor, de csakis akkor érkezik el az ideje annak, hogy kölcsönösen kijelentsük egymásnak: „Útjaink különválnak, és isten áldja meg...”

- Az isten csak engem áld meg!

- Hát jó, az isten egészen külön áldást küld önnek! Belemegyek!

De mivel addig még nyolc semleges nap áll előttünk, s mivel útközben aligha hullanak ránk csóstitül az újdonságok, azt ajánlanám, legyünk addig barátok, amíg nem leszünk újra egymás versenytársai.

- Ellenségei.

- No jó, jó, igaza van, ellenségei! Addig azonban legyünk jó egyetértésben, s ne faljuk fel egymást! A magam részéről megígérem, hogy amit addig megláthatok, azt megőrzöm magamban...

- Én pedig mindazt, amit meghallhatok.

- Szavát adja?

- Szavamat adom.

- Kezet rá?

- Tessék!

S erre az első hang tulajdonosának öt ujja erélyesen megrázta egyhangúbb társának feléje nyújtott két ujját.

- Igaz is, most jut eszembe, hogy ma reggel sikerült unokahúgomnak a kormányzói parancs szövegét megsürgönyöznöm. Tíz óra tizenhétkor adtam fel.

- Én pedig tíz tizenháromkor adtam fel ugyanezt a hírt a Daily Telegraphnak.

- Gratulálok, Mister Blount!
- Végtelenül kedves öntől, Monsieur Jolivet!
- Revanssal tartozom önnek!
- No, az kissé nehéz dolog lesz!
- Legalábbis meg fogom próbálni!

Erre a francia újságíró barátságos üdvözléssel búcsúzott angol kollégájától, aki viszont angolos ridegséggel viszonzta ezt az üdvözlést.

A két hírvadászt nem érintette a kormányzó parancsa, mivelhogy sem oroszok, sem pedig ázsiai eredetű idegenek nem voltak. Ennélfogva útra kelhettek, s ha ilyenformán együtt hagyták el Nyizsnyij Novgorodot, ennek a mindkettőjüket közösen irányító hírlapírói szimat volt az oka. Minélfogva az is természetes volt, hogy ugyanazt a közlekedési eszközt kellett igénybe venniük, s ugyanazt az útirányt kellett egészen a szibériai sztyeppekig követniük. Utitársakká lettek tehát, s akár barátok, akár ellenségek voltak, annyi bizonyos, hogy nyolc semleges nap állott előttük, mielőtt „a vadászszезон megnyílnék”. Akkor aztán majd utat az ügyesebbiknek!

Nos, bárhogyan indult is a dolog, egyelőre e nap ebédjénél a francia riporter, aki mindig beszédes hangulatban volt, és angol kollégája, aki mindig zárkózott volt, együtt ültek az asztalnál, együtt iddogáltak, mégpedig valódi Veuve Cliquot pezsgőt, üvegjét hat rubelért.

A fiatal lett leány nem jött le az ebédhez. Békésen aludt a fülkéjében, és Sztrogof nem akarta felébreszteni. Ilyenformán egészen estig nem jelent meg a fedélzeten. Az évnek ebben a szakában hosszúra nyúlnak az alkonyati derengés órái. Már éjjeli tizenegy is lett, s még mindig meglehetősen világos volt. De aztán felkelt az újhold, s ekkor végképp besötétedett az égbolt. Az első osztály utasai már majdnem mind pihenőre tértek, s az éjszaka csöndjét nem zavarta más, mint a hajócsavar egyenletes dohogása, amellyel a víz színét ritmikusan paskolta. Sztrogof Mihályt valami érthetetlen nyugtalanság tartotta ébren. Egyre csak jött-ment, de folyton csak a hajó hátsó részén. Egy ízben azonban véletlenül túlkerült a gépházon. Egyszerre csak ott találta magát a másod- és harmadosztályú utasok számára fenntartott fedélzetrészen. A sötétben ismerős hang ütötte meg a fülét.

Megállott. Amikor már az egyes szavakat is kivehette, rájött, hogy ugyanazon a furcsa nyelvjáráson beszélnek itt a sötétben, amely már a múlt éjjel is feltűnt neki ott a vásártéren.

Ösztönszerűen az ötlött az eszébe, hogy jó lesz hallgatóznia. Ha a parancsnoki híd árnyékában húzódik meg, akkor itt senki sem láthatja meg. Persze ő sem láthatta, hogy kik a beszélők. Ilyenformán csakis a hallására bízhatta magát.

Az első szavaknak, amelyeket végighallgatott, nem volt különösebb jelentőségük - legalábbis az ő számára nem -, arra azonban jók voltak, hogy a két beszélgetőben felismerje azt a férfit és azt a nőt, akiket már ott Nyizsnyij Novgorodban is kihallgatott. Ettől fogva aztán megkettőzött figyelemmel kísérte minden szavukat. S ezt igen jól tette, mert a tatár nyelven elhangzó következő mondatok már eléggé érdekesek voltak az ő számára is:

- Aszongyák, hogy futár indult Moszkvából Irkutszkba!
- Mondhassák, Szangár, csakhogyan ez a futár vagy csak megkésve érkezik majd oda, vagy pedig egyáltalán nem!

Sztrogof önkéntelenül is összerezett erre a válaszra, amely őrá vonatkozott. A sötétben képtelen volt megbizonyosodni, vajon csakugyan ugyanazok beszéltek-e róla, akiket ott a vásártéren látott.

Nem sokkal utóbb aztán otthagyta a rejtekhelyét, anélkül, hogy azok ketten megláthatták volna. Elvonult újra a hajó hátsó fedélzetére, itt leült, fejét két tenyerébe temette, s így gondolta végig a helyzetét. Más ember azt hihette róla, hogy alszik. Pedig nem aludt, sőt nem is szándékozott aludni. Súlyosabb gond gyötörte most.

„De hát ki tudhat az elutazásomról, és kinek lehet érdeke, hogy erről tudjon?”

VIII. FÖLFELÉ A KÁMA FOLYÓN

Másnap, július 18-án, reggeli hat óra negyvenkor a *Kaukázus* Kazany városának hajóhidjánál kötött ki. Sztrogofnak esze ágában sem volt, hogy partra szálljon: nem szívesen hagyta volna egyedül a hajón a fiatal leányt, aki még mostanáig sem jelent meg a fedélzeten. A két riporter viszont, akik már kora hajnalban felkeltek, mint ahogy ez vérbeli vadászokhoz illik, partra mentek, s ott aztán külön-külön elvegyültek a tarka tömegben.

Oroszország egész keleti határvidékén el volt terjedve a hír, hogy a felkelés és a tatár betörés immár hatalmas méreteket kezd ölteni. Szibéria és a birodalom között hovatovább mind nehezebbé válik az összeköttetés. Legalábbis ilyesfajta híreket hallott Sztrogof Mihály - anélkül, hogy elhagyta volna a *Kaukázus* fedélzetét - az új utasoktól.

A hajóról leszállni készülő utasok között rögtön felismerte azt a cigánycsoportot, amely előző nap a Nyizsnyij Novgorod-i vásáron is szerepelt. Ott volt közöttük a vén cigány is, a társnőjével együtt.

„Nyilvánvaló - állapította meg magában Sztrogof -, hogy ez a kompánia azért húzódott meg napközben a parancsnoki híd alatt, éjjel pedig azért vonult el a hajó orra felé, hogy minél kevesebbet mutakozzanak az emberek előtt. Márpedig ez a viselkedés nemigen felel meg a cigányok rendes szokásának!”

A vén cigány túlzottan alázatoskodva állott a helyén, ami megint ellene szólt annak a szokott hetykeségnek, ahogyan az ilyen idős cigányok a maguk fajtájabelivel szemben viselkednek. A szemlélőnek óhatatlanul az jutott az eszébe, hogy ez az ember inkább rejtőzködni iparkodik, semhogy magára vonja környezete figyelmét. Napszitta, siralmas süvegét mélyen a szeme közé húzta. Hajlott hátát vénhedt bunda borította, amelyet - a nyári hőség ellenére is - szorosan magára csavart. A nyomorúságos öltözködés mögött bajos lett volna felismerni valódi alakját és arcát. Mellette ott állott Szangár, ez a körülbelül harmincéves, barna bőrű, jól megtermett nőszemély; aranyhaja volt, ragyogó szeme, s szinte kihívó pózban álldogált a vénember mellett.

Sztrogofnak az volt az érzése, hogy ez a szemrevaló cigányasszony egészen szokatlan figyelemmel vizsgálgatja őt. Mintha csak maradandóan emlékezetébe akarta volna vésni Sztrogof alakját s arcát.

„Ejnye, de kihívóan figyel engem ez a cigányasszony! - gondolta Sztrogof. - Csak nem ismerte fel bennem azt az embert, akit éjjel ott Nyizsnyij Novgorodban kémnek tisztelt meg?! És milyen szúrósan néz! Olyan a szeme, mint a macskáé. Sötétben is lát, biztosan...”

Néhány perc múlva Szangár is kiszállt a hajóból. A vén cigány és bandája már előbb elhagyta a *Kaukázus* fedélzetét.

Sztrogof már-már azon volt, hogy utána megy Szangárnak, de aztán mégis meggondolta magát.

„Jobb, ha futni hagyom őket - elmélkedett magában -, és nem teszek semmiféle meggondolatlan lépést! Ha a vén kártyavetőt meg cinkosait letartóztatatom, előbb-utóbb fel kell fednem az inkognitómat. Csak igyekezzenek! Mire az országhatárra érnek, én addigra már rég túl leszek az Urál hegységen! Jól tudom persze, hogy a Kazanyból Isim felé vivő útvonalat is választhatják, de ezen az úton sehol nem találunk szállást, sem ennivalót, aztán meg ha egy jó szibirják lovaktól vontatott *tarantaszra* ülök, ezzel még mindig megelőzhetem a rozoga szekerüket! Szóval, Korpanof barátom, maradj te csak veszteg!”

Mialatt Sztrogof így morfondírozott, a vén cigány és bandája végképp beleveszett a parton nyüzsgő tömegbe.

Egy óra múltán újra megszólalt a hajóharang. Fedélzetére hívta az új utasokat, és visszatérésre sürgette a régieket. Reggel hét óra volt. A hajó befejezte a szenelést. A hajókazánok valósággal megremegtek a friss gőz nyomása alatt. A gőzös készen állott az indulásra.

A Kazanyból Permbe készülő utasok már elfoglalták helyüket a hajón. Ebben a pillanatban Sztrogof észrevette, hogy a két riporter közül csak az egyik, Harry Blount tért vissza a hajóra. Csak nem maradt le Jolivet?

Ámde abban a pillanatban, amikor a köteleket már bevonták, egyszerre csak lóhalálában megjelent a kikötőben Jolivet úr. A gőzös már elfordult a parttól, s a kikötőpallót is bevonták már a fedélzetre. Jolivet azonban nem sokat törődött az ilyen aprósággal; mint valami kötélrancos, olyan könnyedén ugrott át a *Kaukázusra*, s valósággal a kollégája karja közé bukott.

- Már azt hittem, hogy a *Kaukázus* ön nélkül fog továbbutazni - szólalt meg az angol riporter, miközben az arca félig füge, félig mazsola formát öltött.

- Szó sincs róla - legyintett Jolivet -, hiszen igen könnyen utolérhettem volna önt akkor is; vagy különhajót béreltem volna unokahúgom költségére, vagy pedig postakocsira ültem volna, óránként és lovanként húsz kopekért. De nem tehetek az egésztől. A távíróhivatal túl messzi van a kikötőtől!

- Szóval a távíróhivatalban volt? - kérdezte Blount, akinek ajka most egészen kicsücsörödött.

- Persze hogy ott voltam! - felelte Jolivet a világ legbájosabb mosolyával.

- Van még összeköttetés Kolivannyal?

- Bevallom, ezt nem tudom; afelől azonban biztosíthatom, hogy például Kazanyból Párizsba kitűnő a vonal.

- Szóval ön a... kedves unokahúgának sürgönyözött?...

- S hozzá a legnagyobb örömmel tettem!

- Miért, talán hallott valami újat?

- Látja, atyuska, hogy én is ezt az orosz szót használjam - felelte Alcide Jolivet -, látja, jó fiú leszek, s ezúttal nem hallgatok el maga elől semmit. A tatárok, élükön Feofár kánnal, már túljutottak Szemipalatyinszkon, s most az Irtis mentén nyomulnak előre. Tessék, használja fel ezt a hírt!

Tyű, a mindenit! Ilyen fontos hír, és Harry Blount nem tudott róla; viszont versenytársa, aki nyilván valamelyik kazanyi bennszülöttől hallotta, nyomban leadta Párizsba! Megelőzték az angol hírlapot! Erre aztán Harry Blount, két kezét háta mögé rejtve, elvonult a hajó végébe, s ott leült. Egyetlen szót sem szólt többé.

Délelőtt tíz óra tájt a lett leány elhagyta fülkáját, s feljött a fedélzetre.

Sztrogof elébe sietett, s kezét nyújtotta feléje. Nagya is odanyújtotta a magáét, sőt egy ideig benne is felejtette a Sztrogoféban. Majd e szavakkal fordult a futárhoz:

- Mennyire vagyunk Moszkvától?

- Kilencszáz kilométerre - felelte Sztrogof.

- Csak kilencszáz! - sóhajtott fel a leány.

Nemsokára villásreggelire hívta az első osztály utasait a hajóharang. Nagya keveset evett, hiszen szegény leányhoz, akinek szűkös a tárcája, így illett. Sztrogof úgy érezte, hogy neki is alkalmazkodnia kell társnője életszintjéhez, ezért hát ő is igen tartózkodóan látott neki a falatozásnak.

Nem volt csoda tehát, hogy ez alkalommal olcsón úszták meg a tízórait, s húsz perccel azután, hogy asztalhoz ültek, már újra együtt vonultak fel a fedélzetre. A hajó hátsó végében telepedtek le, s Nagya most minden különösebb bevezetés nélkül, de halk hangon, hogy senki más ne hallhassa, így kezdett beszélni:

- Bátyám, én egy száműzött ember leánya vagyok. Nagya Fedor a nevem. Édesanyám Rigában halt meg, alig egy hónapja, s most Irkutszkba iparkodom, hogy édesapámmal megosszam a száműzetést.

- Magam is Irkutszkba készülök - felelte Sztrogof -, s a magam részéről a jó sors kegyének tudom be majd, ha Nagya Fedort épségben és jó egészséggben adhatom át édesapja ölelő karjainak.

- Köszönöm, bátyám! - felelte Nagya.

Sztrogof aztán elmondotta, hogy Szibériára szóló külön podarozsnája van, s hogy ennél fogva az orosz hatóságok részéről semmiféle veszedelem nem fenyegeti az útját.

Nagya nem érdeklődött tovább. Ezzel az egyszerű és jólelkű fiatalemberrel való sorsszerű találkozásában nem látott egyebet, mint eszközt arra, hogy édesapjához eljuthasson.

- Az én utazási engedélyem is úgy szólt, hogy elmehetek vele Irkutszkig; csak hogy a Nyizsnyij Novgorod-i kormányzó ukáza egyszerűen megsemmisítette az engedélyemet, s nélküled, bátyám, nem hagyhattam volna el a várost. Egészen bizonyosan belehaltam volna a várakozásba.

- S mondd, Nagya, te vállalkoztál volna arra, hogy teljesen egyedül vágj neki a szibériai sztyeppnek?

- Bátyám, ez volt a kötelességem.

- S arról nem tudtál, hogy ez az országrész lázadásban van, hogy a tatárok betörték, s hogy aligha sikerült volna Irkutszkba jutnod?

- Amikor Rigát elhagytam, még semmit sem tudtunk a tatárok betöréséről - felelte a fiatal leány. - Csak Moszkvában hallottam róla.

- S ennek ellenére is folytattad az utadat?

- Ez volt a kötelességem!

Ebben a szobában benne volt a fiatal leány egész egyénisége: ami a kötelessége volt, annak még akkor is eleget tett, ha veszélyekkel kellett szembeszállnia.

Édesatyjáról, Vasziliy Fedorról kezdett most beszélni. Ismert rigai orvos lévén, igen jó páciéntúrája volt, s boldogan élt családjában körében. De egyszerre aztán megállapították róla a hatóságok, hogy valamiféle titkos társaság tagjai közé tartozik, s erre megparancsolták, hogy költözzék át Irkutszkba.

A csendőrök nyomában ki is kísérték a vasútra, s arra is alig engedtek neki időt, hogy még egyszer utoljára megölelhessen feleségét, aki ekkor már súlyos beteg volt, valamint kisleányát, aki talán minden támasz nélkül marad itt árván; mélyen megsiratra ezt a két drága lényt, elindult a messzi száműzetésbe.

Két év óta élt Kelet-Szibéria fővárosában. Ennek ellenére is szinte boldognak mondhatta volna magát - már amennyire száműzött ezt egyáltalán elmondhatja magáról -, ha legalább a felesége és a kisleánya ott lehetett volna mellette. Fedorné azonban, a maga teljesen legyöngült szervezetével, nem hagyhatta el Rigát. Húsz hónappal férje eltávózása után, leánya karjai között elhunyt. Ez pedig most árván és szinte minden anyagi segítség nélkül maradt ott. Nagy Fedor ekkor engedélyt kért, és eléggé könnyen kapott is az orosz hatóságoktól, hogy elutazhasson édesatyjához Irkutszkba. Megírta neki, hogy útra fog kelni. Alig tudta a szükséges útiköltséget összekapargatni, de azért egy percig sem habozott, hogy megkeresse édesapját. Ami tőle tellett, megtette. S, lám, most végre a jó sors is segítségére sietett!

Időközben a *Kaukázus* vígan szelte fölfelé a Káma habjait. Leszállt az éj, s a levegő csúdas frissességgel telt meg. A fával fűtött hajókazánból milliárdnyi szikra csóvázott fel az ég felé; a hajócsavar csendes sustorgásába csak itt-ott vegyült bele a Káma jobb partjáról a farkas csaholás.

IX. ÉJJEL-NAPPAL TARANTASZON

Másnap, július 19-én a *Kaukázus* a permi kikötő hajóhídjánál állott meg. A Káma folyón ez volt az utolsó állomás. A kormányzóság, amelynek Perm a fővárosa, az orosz birodalom egyik legnagyobb kiterjedésű része, s ha az ember itt átkel az Urálon, a túlsó oldalon már szibériai területen találja magát. Az Európából Ázsiába igyekvő utasok itt Permben nyaranta kocsit, télen pedig szánt vásárolnak, mielőtt hosszú hónapokra belevetnék magukat a végtelen szibériai síkságba.

Sztrogof Mihály aprólékos gonddal kutatott fel a városban egy tarantaszkocsit, s valószínű, hogy ennél jobbat az egész városban sem sikerült volna felhajtania. Persze ennek ellenére is ugyancsak alkudozott az árából, már csak a forma kedvéért is, ahogy ez Korpanof Miklós irkutszki szerény kereskedőemberhez illett. Nagy vele tartott a kocsikeresésben. Amikor végre megvásárolták, Sztrogof így szólt a leányhoz:

- Hidd el, húgocskám, szívesen vettem volna kényelmesebb járművet neked, de hát örülnünk kell ennek is...

- Miért mentegetőzöl, bátyám? Ha kell, akár gyalog is elindulnék, csak hogy megláthassam édesapámat!

- Cseppet sem kételkedem a bátorságodban, Nagya, csakhogy vannak olyan fáradalmak, amelyek túl nagy próba elé állítják a női szervezetet.

- Ne félts, bátyám, majd csak megbirkózom velük! - felelte a leány.

Fél órával azután, hogy Sztrogof felmutatta podarozsnáját, három postai ló volt a tarantasz elébe fogva.

Nagya és Mihály nyomban be is ültek a kocsiba. Némi élelmiszert is beszereztek, s odarakták a kocsi hátsó kasába, hogy ha netán valami késedelem érné őket egyik postaháztól a másikig, ne maradjanak minden étel nélkül. Tudni való ugyanis, hogy a postaházak állami felügyelet alatt állanak, igen kényelmesen vannak berendezve, s mindennel el vannak látva. A tarantasz ernyőjét hátraengedték, mert a hőség szinte tűrhetetlen volt. Végre déltájt nekilódult a tarantasz, csak úgy porzott nyomában az út.

- Vajon mennyi ideig tart, amíg az Urálon átkelünk? - kérdezte Nagya.

- Negyvennyolc óra hosszat, ha éjjel-nappal utazunk - felelte Sztrogof. - Éjjel-nappal mondtam, Nagya, s nem ok nélkül. Egy pillanatra sem szabad megpihennünk, ha idejekorán meg akarunk érkezni Irkutzkba.

- Én, bátyám, igazán nem tartóztatlak. Felőlem bátran utazhatunk éjjel-nappal.

- Akkor pedig, Nagya, ha a tatárok betörése nem szakítja meg utunkat, húsz napnál rövidebb idő alatt leszünk Irkutzkban!

- Te már megtetted ezt az utat? - kérdezte Nagya.

- Meg én, már több ízben is.

- Ugye, télen gyorsabban és biztosabban utazhatnánk?

- Gyorsabban, egészen bizonyosan. Csakhogy télen többet szenvednél a hótól és a hidegtől.

- Törődöm is én vele! A tél az orosz ember barátja.

- Ebben igazad van, Nagya. Csakhogy azért mégis van ára ennek a barátságnak!

- Hányszor tetted meg ezt az utat, végig a sztyeppen, tél idején?

- Három ízben, Nagya, s mindannyiszor Omszk volt az úti célom.

- Mit csináltál Omszkban?

- Édesanyámat látogattam meg.

- Én pedig most az édesapámat látogatom meg. Édesanyám utolsó szavait viszem el hozzá. Annyit mondhatok, bátyám, hogy nincs az a földi hatalom, amely ebben az utazásban megátolhatott volna!

- Derék leány vagy, húgocskám - felelte Sztrogof -, s bízzál benne, hogy szerencsével jársz majd!

A *jemcsikek*, akik sűrű egymásutánban váltakoztak egyik postaháztól a másikig, villámsebesen hajtották a tarantaszt. Kocsijuk különben, mint ezt Sztrogof az egyik állomáson megtudta, nem volt az egyetlen a Permből Jekatyerinburgba vezető úton. Előttük is haladt egy kocsi. Mivel azonban Sztrogof minden állomáson pontosan megkapta a maga lovait, nem kellett sokat törődnie az előtte száguldó fogattal.

Estefelé azonban, szinte valami ösztöntől hajtva, Sztrogof mégis megkérdezte az egyik postamestertől, vajon mennyivel fut előttük az a másik kocsi.

- Két órával előzi meg a tiéteket, atyuska - felelte a postamester.
- Hányan ülnek benne?
- Ketten.
- Gyorsan haladnak?
- Mint a sasmadár.
- No, akkor gyorsan fogjunk be!

Sztrogof és Nagya, akik el voltak rá szánva, hogy percig se késlekedjenek, egész éjen át utaztak.

Az éjszaka minden zavaró mozzanat nélkül telt el. A tarantasz rázása ellenére is Nagya néhány órán keresztül eléggé jól aludt. A kocsi fedelét félig felhúzták, úgyhogy azért könnyen szívhatták a friss levegőt, amely után tüdejük ebben a pokoli hőségben valósággal szomjúhozott. Sztrogof egész éjszaka ébren volt, mert nem nagyon bízott meg a jemcsikekben, akik fölöttébb szívesen elbóbiskolnak ültő helyükben. Az állomásokon nem időztek, csupán váltottak, s máris indultak tovább.

Másnap, július 20-án, úgy reggeli kilenc tájban feltűntek keleten az Urál hegység távoli körvonalai. Persze azért ez a hatalmas hegylánc, amely európai Oroszországot elválasztja Szibériától, még eléggé messzi volt, s nemigen számíthattak rá, hogy még napszállta előtt odaérkeznek.

Napközben fülledt volt a levegő, és sűrű felhők kezdtek az égbolton gomolyogni. Talán okosabb lett volna, ha ilyen körülmények között nem vágnak neki éjnek idején a hegységnek. És Sztrogof feltétlenül így is cselekedett volna, ha módjában állott volna a késedelmeskedés. De amikor az utolsó postaállomáson a jemcsik figyelmeztette a mind közelebből hallatszó mennydörgésre, amelyet ijesztően visszhangzott a hegység sziklafala, Sztrogof csak ennyit felelt neki:

- Ugye, még mindig előttünk fut egy szekér?
- Igen.
- Mennyivel jár előttünk?
- Körülbelül, egy órával.
- Hát akkor előre! És háromszoros borraivalót kapsz, ha holnap reggelre Jekatyerinburgban vagyunk!

X. VIHAR AZ URÁLBAN

Az Urál hegység 3200 kilométer hosszúságban húzódik Európa és Ázsia között dél felé. Helyesen hívják tatár eredetű szóval „Urál”-nak vagy orosz néven „Pojasz”-nak, mert mindkét nyelven „öv”-et jelentenek ezek a szavak. Rajta keresztül vezet a legkönnyebb és legbiztosabb útja a Közép-Ázsia felé irányuló tranzitkereskedelemnek. Ha semmi sem jön közbe, akkor egyetlen éjszaka alatt át lehet rajta kelni.

Szerencsétlenségre azonban a mennydörgés szava közelgő vihart jelzett, és az adott légköri viszonyok között ez a vihar ezúttal igen súlyosnak ígérkezett. A levegő villamos feszültsége olyan nagy volt, hogy csakis valamilyen szörnyű zivatarban oldódhatott fel.

Sztrogof ügyelt arra, hogy fiatal útitársnője a lehető legkényelmesebben helyezkedhessék el: odaültette a tarantasz kasának hátsó szögletébe, ő maga pedig melléje ült. A kocsi fedelét most teljesen felhúzták, s kétoldalt bőrfüggönyt erősítettek fel rá, hogy megvédje őket az eső és a vihar elől.

A jemcsik bakülésének bal oldalán két nagy lámpást akasztottak fel, hogy az imbolygó fénnel a lehetőség szerint megvilágítsák az utat. Fő feladata azonban az volt ennek a világító-szerszámnak, hogy jelzőlámpául szolgáljon az esetleg velük szemközt jövő másfajta kocsik vagy szekerek számára. Láthatjuk, hogy Sztrogof minden lehető elővigyázatossági rendszabályt megtett, s mivel nehéz éjszaka állott előttük, valóban igen előrelátóan cselekedett.

- Nagya, készen vagyunk - mondotta Sztrogof.

- Induljunk - felelte a leány.

A jemcsiknek kiadták a parancsot, s a tarantasz nekilendült az Urál hegység szélső lejtőinek. Nyolc óra volt, a nap már leszállott. S bár ez alatt az ég alatti az esték igen hosszúak, most hamar beállott a sötétség, mert óriási ködfelhők ereszkedtek le az ég boltjáról, pedig sehonnan semmi széljárás nyoma nem érzett.

Sztrogof Mihály jól tudta, mit jelent a vihar a hegyek között, hiszen volt már alkalma kitapasztalni. Amikor elindultak, az eső még nem esett. Felvonta a bőrfüggönyöket, amelyek a tarantasz belsejét voltak hivatva eső és szél ellen megvédeni. Kihajolt a kocsiból, és szemével hosszasan követte az úttest két oldalát, amelyet a kocsi lámpája fantasztikus fényekkel világított be.

Nagya két karját egymásba fonva, csendesen ült a helyén; ő is nézte az utat, bár nem hajolt ki az ablakon, mint útitársa, aki fél testével néha szinte kilógott a kocsiból, s úgy figyelte aggódva az égbolt és a föld színét. Jó ideig így maradt a futár. Tizenegy óra tájt aztán egyszerre csak elkezdtek cikázni a villámok, s ettől fogva megállás nélkül villámlott körülöttük.

- Hány órára érünk fel a hegység tetejére? - kérdezte Sztrogof a jemcsiket.

- Hajnali egykor..., ha egyáltalán felérünk! - felelte a kocsis fejét ingatva.

- Mondd csak, pajtás, remélhetőleg nem most vagy először viharban itt a hegyek között?

- Nem bizony. De adja isten, hogy ne is ez legyen itt ma az utolsó utam!

- Tán csak nem félsz?

- Félni nem félek, csak azt mondhatom, igen rosszul tetted, jó uram, hogy elindítottál bennünket.

- Én pedig azt mondom: sokkal rosszabbul tettük volna, ha nem indulunk el.

- Hajrá, galambocskáim! - csördített lovai közé a jemcsik. Ez volt egyetlen válasza, hiszen megszokta, hogy ne vitatkozzék, hanem engedelmeskedjék.

Ebben a pillanatban valahonnan messziről zúgás hallatszott. Mintha ezernyi éles fütty hasított volna bele az éjszaka csendjébe. Az egyik villám fényénél, amelyet nyomban rettenetes dörgés követett, Sztrogof azt látta, hogy az egyik hegycsúcson az óriási fenyőfákat valósággal csavargatja a vihar. A szél most már teljes erejéből dühöngött, de egyelőre még csak a legmagasabb hegycsúcsokat szabdalta végig. Itt-ott egy-egy hatalmas reccsenés arról bizony-

kodott, hogy olyik kivénhedt vagy rosszul begyökerezett fa nem bírta ki már az első rohamot sem. Apróra hasogatott fatörzsek lavinaszerűen özönlöttek le az útestre, s aztán azon túl, vagy kétszáz lépésnyire a tarantasz előtt, mint valami közuhatag, hullottak le tovább a feneketlen mélységbe az úttest túlsó oldalán.

A tarantasz lovai felhorkantak.

- Hajrá, drága galambocskáim! - biztatgatta lovait a jemcsik, miközben ostorának pattogása belevegyült a mennydörgés hangjába.

Sztrogof megragadta Nagya kezét.

- Alszol, hűgocskám? - kérdezte.

- Nem, bátyám.

- Készülj fel minden eshetőségre. Kitört a vihar.

- Én készen állok.

Sztrogofnak már arra sem jutott ideje, hogy újra lebocsássa a bőrfüggönyöket. Mint a villám, olyan hirtelenül csapott le rájuk a vihar. A jemcsik lepattant a bakról, s odaugrott a lovak fejéhez, hogy kemény kézzel fogja őket, mert az egész fogatot rettenetes veszedelem fenyegette ebben a percben.

A tarantasz ugyanis éppen az egyik útfordulónál állott meg, amely valósággal kikönyökölt a feneketlen völgy felé, s amelyet vadul söpört végig a vihar szele. Itt mindenáron szemközt kellett a széllal maradniuk, mert ha oldalba kapja őket, akkor menthetetlenül lesodorja az egész kocsit lovastul, utasostul a mélységbe, amely az úttest bal oldalán tátongott feléjük.

- Nem maradhatunk itt! - ordította Sztrogof a kocsis felé.

- Hiszen nem is maradunk itt! - kiabálta vissza a vihar üvöltésével versengve a jemcsik, aki teljes erejével iparkodott a szél ellenében lovai zablájának nekifeszülni. - A vihar mindjárt lesöpör innen minket!

- Fogd meg a jobb oldali lovat, te kölyök, a bal oldaliért majd felelek én! - kiáltotta oda a kocsisnak, s azzal egy ugrással kinn termett a kocsiból, s máris kezébe kapta a riadt ló kantárját.

Egy újabb szélroham félbeszakította Sztrogof szavait, s most neki is, meg a jemcsiknek is mélyen, szinte földig kellett lehajolnia, nehogy felfordítsa őket az irtózatoss erejű orkán. Közben pedig a kocsi, hiába iparkodtak ők is, meg a lovak is visszatartani, egyre csak hátrált, s ha nincs ott egy kiálló fatörnk, amelybe a kocsi váza végül is beleakadt, akkor menthetetlenül lezuhant volna az úttestről.

- Ne félj, Nagya! - bátorította Sztrogof a leányt.

- Nem félek - hangzott a leány válasza, s hangja csakugyan a legkisebb izgalmat sem árulta el.

Egy pillanatra mintha alábbhagyott volna a mennydörgés moraja, s a rettenetes orkán, miután végigsöpört a hegyoromnak ezen a kiálló szögletén, lassan elcsitult.

- Visszaforduljunk? - kérdezte a jemcsik.

- Dehogy, ellenkezőleg, följobb kell jutnunk! Túl kell kerülnünk ezen az útfordulón. Följobb a hegyoldal is véd majd bennünket!

- De a lovak nem akarnak előremenni!

- Tégy úgy, mint én, és húzd őket magad után a kantárjuknál fogva!

- De a vihar nyomban újra rákezd!

- Fogadsz szót mindjárt?!

- Hát ha úgy akarsz...

- Atyuska akarja így... - Most volt ezen az útvonalon az első eset, hogy Sztrogof Mihály a cár tekintélyére hivatkozott, erre a mindenható névre, amely majd a fél földtekén uralkodott ekkoriban.

- Hát akkor hajrá, galambocskáim! - nógatta lovait újra a jemcsik, miközben megragadta a jobb oldali ló kantárszárát. Sztrogof a bal oldali lovat vonszolta a kantárnál fogva előre. Jó fél órába telt, amíg fél kilométernyi utat is megtehettek. Most már nem annyira a minduntalan újra fel-fellángoló szélvihartól kellett rettegniük, amely vadul nekifeszült a fogatnak is, meg a két vezetőnek is, hanem főként attól a tengernyi kötörmeléktől és faszilánktól, amely a hegy felső lejtőjéről pillanatról pillanatra rájuk zúdult.

Az egyik villám felcsapó fényénél Sztrogof hirtelen észrevett egy óriási sziklát, amely mind gyorsabb iramban közeledett a tető felől, mégpedig éppen a tarantasz irányában.

A jemcsik ijedtében elordította magát. Sztrogof megpróbálta, hogy egy hatalmas ostorcsapással megugrassa a lovakat, s a fogatot elvontassa. A lovak azonban megcsökönyösödtek. Csak pár lépést kellett volna megtenniük, s akkor a szikla a kocsi mögött zúgott volna alá a hegyoldalon.

Sztrogof a másodperc töredéke alatt áttekintette a helyzetet. Szinte már látta, hogy a szikla rázúdul a kocsira, és agyonlapítja utasát. Arra már nem volt idő, hogy a leányt kirángassa a tarantaszról... Egyetlen ugrással ott termett a kocsi mögött, szinte emberfölötti erővel feszítette neki hátát a kocsi kasának, s két lábát szinte beleásta az út kövezetébe. Végre sikerült a kocsit néhány lépéssel előre tolnia.

Az óriási szikla ott zuhant le közvetlenül előtte; valósággal súrolta a mellét.

- Bátyám! - kiáltott fel rémülten Nagy, aki egy villám fényénél látta, hogy mi játszódott le mögötte.

- Nagy - szólt vissza Sztrogof -, Nagy, ne félj, nem történt semmi!

- Nem magamat félted én!

- Velünk van az Úristen, húgocskám!

- Velem egészen bizonyosan, bátyám, ha másért nem, már csak azért is, mert téged küldött az utamba - suttogetta a leány.

Az orkán most érte el a tetőfokát. A villámok megállás nélkül cikáztak, s a mennydörgés egyetlen másodpercre sem szűnt meg. A föld valósággal megreszketett a szüntelen villámcsapásoktól; mintha pokoli erők rázták volna meg az Urál egész óriási sziklatömbjét.

Nagy nem maradhatott tovább a kocsiban. A lámpák halvány fényénél sikerült Sztrogofnak az úttest mellett a hegyoldalban valami mélyedést találnia, amelyet talán bányász vagy útépítő csákánya vágott a sziklafalba. A fiatal leány itt úgy-ahogy megvonhatta magát addig, amíg majd újra nekivághatnak az útnak.

Ebben a percben - hajnali egy óra lehetett - végre megeredt az eső, de köszönet nem volt benne, mert az égből alázúduló víztömegek egyesültek a tomboló orkánnal, s valósággal előntéssel fenyegették a tarantaszt. Elindulásról ilyen körülmények között most már végképp nem lehetett szó.

- Ez a késedelem - szólalt meg most Sztrogof - tagadhatatlanul súlyos dolog, de talán sikerül ezzel még nagyobb késedelmet megelőznünk. Ennek a viharnak olyan rettenetes az ereje, hogy nem tarthat már sokáig. Három óra tájt már itt a hajnali derengés, s akkor megpróbálkozhatunk a lefelé való kocsizással, amely most, a sötétben, egyszerűen lehetetlen lenne. Napfelkelte után a lefelé való hajtás ugyan nem lesz könnyű feladat, de megpróbálkozhatunk vele.

- Ha úgy látod jónak, bátyám, akkor ám várakozzunk - felelte Nagya -, de semmi esetre sem azért, hogy engem kímélj akár fáradtságtól, akár valamilyen veszedelemtől!

- Nagya, tudom, hogy bátor leány vagy, s hogy kész vagy minden veszedelemmel szembenézni. De most nem erről van szó. Hiába kockáztatnám a kettőnk életét, itt most több forog kockán: több, mint az én életem, több, mint a tiéd. Az a feladat forogna veszélyben, amelynek teljesítését elvállaltam!

- Szóval a kötelességed - suttogta magában Nagya.

A vihar lassacskán mintha csakugyan kiadta volna az ereje javát. A mennydörgés mind messzebből morajlott, s amikor az utolsó dörgés zaja is elhalt a hegység zegzugaiban, Sztrogof egyszerre csak azt érezte, hogy Nagya keze erősen megszorítja az övét; ugyanakkor a leány ezeket a szavakat suttogja a fülébe:

- Hallgasd csak, bátyám, mintha valaki kiáltozna!

XI. UTASOK BAJBAN

Csakugyan, a távolból kétségbeesett kiáltás hangzott; nyilván valamilyen bajba jutott utas rimánkodott segítségért. Sztrogof Mihály feszült figyelemmel hallgatózott. A jemcsik is felfülett, de nyomban lehorgasztotta a fejét, mintha csak máris elhatározta volna magában, hogy neki itt nincs módjában bárkinek is segítséget vinnie.

- Utasemberek kiáltoznak segítségért! - sikoltott fel Nagya.

- Ránk ugyan hiába számítanak! - volt a jemcsik válasza.

- Már ugyan miért? - robbant ki Sztrogofból. - Amit ők hasonló helyzetben miértünk megtennének, azt nekünk is meg kell tennünk! Nem?

- Csak nem kívánja az úr a kocsit meg a lovakat veszélybe vinni?

- Gyalog megyek oda - szakította félbe a kocsis óbégatását Sztrogof.

- Én pedig elkísérlek, bátyám - toldotta hozzá Nagya.

- Nem, Nagya, te maradj itt. A jemcsik itt lesz melletted. Nem szeretném magára hagyni...

- Hát akkor itt maradok - felelte engedelmesen a leány.

- Bármilyen történik is, el ne hagyd ezt a zugolyt!

- Itt fogsz újra rám találni, amikor visszatérsz.

Sztrogof megszorította kis pajtása kezét, s a legközelebbi útfordulónál eltűnt előlük a sötéttségben.

- Bátyja rosszul tette, hogy odament - szólt a jemcsik a leányhoz.

- Azt tette, amit kellett - hangzott Nagya válasza.

Sztrogof időközben gyors lépésekkel sietett előre az úton. Hamarosan rájött, hogy a segítséget kérő utasok már nem lehetnek túl messzire. Sztrogof ugyan még nem láthatta őket - akár mert a vihar kiverte őket a rendes útról, akár pedig, mert a sötéttség áthatolhatatlan volt -, de szavaikat eléggé érthetően hozta feléje a szél. S e szavak nem kis meglepetést jelentettek Sztrogof számára.

- Jössz mindjárt vissza, te ökör!

- A legközelebbi postaállomáson véresre korbácsoltatlak!

- Hallod-e már, te ördög kocsisa! Hé, előre!

- Na, szép kis közlekedés ez itt, ebben az országban!

- S még ezt nevezik *telegának*, az ilyen rozzant szekeret!

- Nyomorult! Észre sem veszi, hogy itt hagy bennünket az út közepén!

- Hogy így bánhasson velem valaki! Velem, brit őfelsége alattvalójával! Csak érjek vissza a fővárosba, rögtön panaszt emelek a követségnél, s lecsukatom a gazembert!

Aki ezeket a szavakat kiejtette, nyilván nagyon haragudhatott. De a következő pillanatban már úgy tűnt Sztrogofnak, mintha viszont a másik hang máris megbékélt volna a helyzettel, mert hirtelen és egészen váratlanul hangos hahotában tört ki, s alig tudta kinyögni a következő szavakat:

- Na, ez nem rossz, szavamra, igazán nem rossz!

- Még van kedve kacagni? - felelt most kesernyésen az Egyesült Királyság derék alattvalója.

- Hát persze, kedves jó kollégám, mégpedig szívből kacagok, s úgy érzem, ennél okosabbat nem is tudnék csinálni. Nagyon kérem, kövesse példámat. Szavamra, ilyet még nem pipáltam...

Ebben a pillanatban rettenetes mennykőcsapás viharzott bele a hegyek sorába, s visszhangja valósággal ezerszeresére növelte a dübörgés pokoli zaját. Majd amikor a dörgés végső moraja is elviharzott, egyszerre csak újra felcsendült az előbbi vidám hang:

- Igenis, nevetek, és minden okom megvan rá! Fogadni mernék, hogy Franciaországban ilyesmi nem eshetnék meg!

- De Angliában sem! - felelte az angol.

A cikázó villámok fényénél most megpillantotta Sztrogof a két utast, amint vagy húszlépésnyire, egymásnak támaszkodva, nagy búsan ott csücsültek egy szekér hátulsó deszkaülésén, míg a szekér elejét mintha a föld nyelte volna el.

Sztrogof Mihály odasietett a két utashoz, akik közül az egyik egyre csak hahotázott, a másik pedig szitkozódott. Persze hogy felismerte bennük a két riportert, akik vele együtt tették meg a hajón az utat Nyizsnyij Novgorodtól Permig.

- Hohó, jó napot, drága uram! - kiáltott fel a francia. - Végtelenül örvendek, hogy szerencsém van kegyedhez! Engedje meg, hogy bemutassam önnek leghívebb ellenségemet, Mister Blountot.

Az angol riporter röviden üdvözölte Sztrogofot, s valószínűleg most már ő mutatta volna be az illendőség szabályai szerint útitársát, Jolivet urat, de Sztrogof Mihály elébe vágott:

- Teljesen fölösleges, kérem, a bemutatkozás, hiszen jól ismerjük egymást: együtt utaztunk a *Kaukázuson*.

- Ni, csakugyan! Hát kegyed igazán jókor jött, kedves izé úr...

- Korpanof Miklós a nevem, irkutszki kereskedő vagyok - felelte Sztrogof. - De nem mondanák meg nekem az urak, miféle kalandjuk akadt, amely egyikük számára annyira mulatságos, másikuk számára viszont a siralmak forrása?

- Nos hát tegyen köztünk igazságot, Korpanof úr. Képzelve csak: kocsisunk egyszerűen meglógott ennek az ördögszekérnek az elejével, bennünket meg itt hagyott az út kellős közepén, ennek a lehetetlen közlekedési alkalmatosságnak a hátsó felével. Szóval egy telegának a lehető legrosszabb része maradt itt számunkra, de nincs hozzá se kocsisunk, se lovunk! Hát nem mulatságos ez?

- Na, mulatságosnak aztán igazán nem mondhatja! - dohogott az angol.

- De igen, kedves kollégám! Kegyed igazán nem tudja a dolgokat a kedélyesebbik oldalukról felfogni!

- És ha szabad kérdezni, miként képzelem, kollégám, hogyan folytatjuk majd utunkat? - kérdezte Harry Blount.

- Ennél aztán nincs egyszerűbb dolog - felelte Jolivet. - Kegyed befogja magát a szekérnek abba a csekély hányadába, amely még megmaradt számunkra, én pedig majd fogom a gyeplőt, elnevezem kegyedet kis galambocskámnak, ahogy a vérbeli jemcsikek szokták, s aztán kegyed nekiindul, mint egy igazi postagibe.

- Jolivet úr, meg kell mondanom, hogy ez a szellemeskedés kissé már túlmegy a megengedhetőség határán - vágott közbe az angol.

- Nono, csak nyugodjék meg, kedves kollégám! Mert viszont ha majd kegyed kifárad, akkor én kerülök az ön helyébe, és azt csinálhat velem, ami tetszik, ha nem futok úgy, mint a nyúl.

Alcide Jolivet mindezt olyan jó kedéllyel adta elő, hogy Sztrogof ajkára is mosolyt csalt vele.

- Uraim - szólalt meg most -, nekem ennél előnyösebb ajánlatom van az önök számára. Mi itt most az Urál hegylánc legmagasabb csúcsán vagyunk, ami annyit tesz, hogy innentől már csak lefelé kell haladnunk a hegyoldal lejtőjén. Az én kocsim itt van vagy ötszáz lépésnyire mögöttünk. Én hát önöknek kölcsönzöm az egyik lovamat, ezt befogjuk az önök szekérmaradványába, s akkor aztán holnapra, hacsak valami közbe nem jön, szépen együtt megérkezünk Jekatyerinburgba.

- Korpanof úr, csak annyit mondhatok, hogy ajánlata igazán nemes szívre vall - hangzott Jolivet szava.

- Én pedig csak annyit fűzhetek még hozzá - folytatta Sztrogof -, hogy csak azért nem hívom meg önöket a magam kocsijába, mert abban mindössze két ember számára van hely, s ezt a kettőt a húgom meg én már elfoglaltuk.

- No de kedves jó uram - felelte Jolivet -, ez egyáltalán ne izgassa önt. Én meg a kollégám a kegyed lovával s ezzel a szekérhátuljával akár a világ végére is elutazunk!

- Uram - vette most át a szót Harry Blount -, a kegyed szíves ajánlatát elfogadjuk. Ami pedig azt a jemcsiket illeti...

- Ó, ne méltóztassék azt gondolni, hogy ez az első ilyen kalandja! - vágott közbe Sztrogof.

- De hát akkor miért nem jön vissza? Hiszen a nyomorult egészen bizonyosan tudja, hogy itt hagyott bennünket a pácban!

- Az? Még csak sejtelve sincs róla!

- Mit, hogy ne volna arról fogalma, hogy a szekere kettészakadt?

- Fogalma sincs róla, s tessék elhinni, hogy a legjobb hiszemben hajtja be szekere első felét Jekaterinburgba!

- Hát nem megmondtam önnek, kedves kollégám, hogy ez a világ legmulatságosabb esete? - kiáltott fel Jolivet.

- Nos hát ha az urak szívesek lennének velem jönni a kocsimhoz... - szólította fel a két utast Sztrogof Mihály.

- De mi lesz addig itt ezzel a telegával? - jegyezte meg az angol.

- Ne féljen, kedves Blount mester, nem röpül el! - kiáltott fel Jolivet. - Nézze csak, milyen alaposan befűrödött a földbe. Úgy belegyökerezett, hogy ha itt hagynók, jövő tavaszra alighanem kihajtana!

- Jöjjenek hát, uraim - szólalt meg újra Sztrogof -, majd idehozzuk az én tarantaszomat.

A francia és az angol riporter leszállt a hátsó ülésből elülső ülésre vedlett padkáról, s nyomon követte Sztrogofot. Menet közben Jolivet, akit jó kedélye soha el nem hagyott, tovább folytatta fecsegését:

- Szavamra, Korpanof úr, kegyed a jóságával ugyancsak alapos pácból ránt ki bennünket!

- Semmi egyebet nem teszek - felelte Sztrogof -, mint amit az én helyemben bárki más is megtenne. Ha az utasemberek nem segítenének egymáson, akkor igazán nem maradna más hátra, mint hogy akár útnak se induljunk soha.

- Hinni szeretném, hogy lesz még alkalmam megszolgálnom a jóságát. Ha ön is oda szándékozik, a messzi szibériai síkságra, ki tudja, hátha még összehoz bennünket a sors, s akkor...

Alcide Jolivet nem kérdezte meg Sztrogoftól nyíltan, hogy merrefelé utazik; de Sztrogof, aki nem akarta, hogy a másik azt higgye róla, hogy bújócskát játszik, nyomban így felelt:

- Omszkba készülök, uraim.

- Mi ketten pedig, Mister Blount meg én - folytatta Jolivet -, kicsit az orrunk után megyünk. Lehetséges, hogy csak valamilyen puszagolyó vár ott ránk, de viszont egészen bizonyosan egy csomó friss hír is készen áll ott számunkra.

- Szóval azokba a provinciákba készülnek, ahová a tatárok betörték? - kérdezte Sztrogof szemmel látható érdeklődéssel.

- Éppen oda, Korpanof uram, s valószínűnek tartom, hogy ott aligha fogunk találkozni önnel.

- Ebben nagyon igaza van, uram - felelte Sztrogof. - Sem a puszkagolyó, sem a lándzsadöfés soha nem tartozott kedvenc szórakozásaim közé, természetem pedig sokkal békeszeretőbb, semhogy csak úgy ukmukfukk oda menjek, ahol az emberek verekszenek.

- Sajnálom, kedves uram, végtelenül sajnálom, és ki sem mondhatom, mennyire mélyen érint, hogy ilyen hamar szétválnak az útjaink. De azért talán mégis számíthatok rá, hogy Jekaterinburgból továbbindulva, legalább néhány napig még együtt utazhatunk.

- Önök is Omszkba készülnek? - kérdezte Sztrogof, miután egy pillanatig gondolkozott.

- Talán igen, talán nem - felelte Jolivet. - Annyi azonban bizonyos, hogy most egyenest Isimbe tartunk. Ha azután egyszer ott vagyunk, a többit majd meglátjuk: aszerint döntünk, ahogy az események magukkal hozzák.

- Nos akkor, uraim, Isimig együtt tarthatunk - felelte Sztrogof Mihály.

Sztrogof nyilván szívesebben utazott volna egyedül, de mégsem tehetette meg, hacsak nem akarta, hogy eljárását legalábbis ne furcsállják útítársai, miért szakadna el tőlük, amikor ugyanaz volt az útja, mint az övék. Tekintve, hogy Jolivet-nak és társának az volt a terve, hogy megállapodnak Isimben, s nem folytatják nyomban útjukat Omszk felé, nem látta akadályát, hogy az útnak ezt a részét velük együtt tegye meg.

- Szóval hát, uraim, megegyeztünk: együtt utazunk. - Majd aztán a világ legközömbösebb hangján tette fel nekik a kérdést: - Véletlenül nem tudják, kérem, legalább megközelítően, holmerre tart most a betört tatár sereg?

- Szavamra nem tudunk többet, mint amit Permben mondtak az emberek - felelte Alcide Jolivet. - Ott úgy beszéltek, hogy Feofár kán tatárjai megszállották az egész szemipalatyinszki kormányzóságot, s néhány nap óta erőltetett menetben haladnak előre az Irtis mentén. Szóval ugyancsak sietnie kell, ha még öelőttük akar Omszkba jutni.

- Úgy sejtem én is - felelte Sztrogof.

- Azt is mesélték, hogy Ogaref ezredesnek sikerült álruhában átjutnia a határon, s hogy alighanem rövidesen összehatalkozik a tatár törzsfőnökkel valahol a megszállott földön.

- De hát honnan tudják mindezt az emberek? - kérdezte Sztrogof, akit ezek az elég hitelesnek tűnő hírek igen közelről érdekeltek.

- Hogyan? Hát úgy, ahogy mindenféle más dolgot megtud az ember. Egyszerűen ott lógnak ezek a hírek a levegőben - felelte Jolivet.

- S önnek csakugyan komoly oka van azt hinnie, hogy ez az Ogaref ezredes Szibéria földjén van már?

- Még azt is hallottam, hogy valószínűleg a kazany-jekatyerinburgi vonalon jutott ki.

- Szóval ön ezt tudta, Jolivet úr? - kérdezte most Blount, akit francia kollégájának megjegyzései végre is kipenderítettek szokott egykedvűségéből.

- Persze hogy tudtam! - felelte Jolivet.

- S akkor tán azt is tudta, hogy cigány álruhában menekült ki Oroszországból? - kérdezte Blount.

- Cigányruhában! - szaladt ki a felkiáltás majdnem önkéntelenül Sztrogof Mihály ajkán, akinek most jutott eszébe a vén Nyizsnyij Novgorod-i cigány, aztán ugyanennek megjelenése a *Kaukázus* fedélzetén, meg az, hogy Kazanyban kiszállt a hajóról. Most már nem hallgatta tovább a két riporter negédeskedését egymással. Minden gondolata az öreg cigány meg a

kíséretében levő cigányasszony körül forgott. Lázasan iparkodott visszaemlékezni arcukra, öltözetükre, hiszen a különös pár egyszeribe fontossá vált számára.

Mire elhagyott tarantaszához érkezett, Nagynak bemutatta a két utasembert, s előadta tervét, hogy az egyik lovat rendelkezésükre bocsátja.

- Hát ahogy tetszik - felelte a jemcsik. - Csakhogy akkor két kocsiról van szó, és nem egyről...

- Jól van, jól, kedves barátom - vágott közbe Alcide Jolivet, aki nyomban a helyzet magaslátára emelkedett. - Hiszen duplán is fizetjük meg!

- No, akkor hajrá, galambocskáim! - kiáltott fel a jemcsik.

Nagya újra felült a tarantaszra, amelyet Sztrogof és két társa gyalog követett. Hajnali három óra volt. A vihar most már meglehetősen elcsitult, úgyhogy aránylag gyorsan tették meg visszafelé az utat a kettészelt telega maradványáig. A hajnal első sugarai már a telega oldalán érték a tarantaszt. A szekér bizony kerékagyig süppedt az út sarába. Most már nyilvánvaló volt, hogy valamilyen alapos zökkenő okozhatta a két rész szétválását.

A tarantasz elől kifogták a vendéglovat, s kötelekkel befogták a telegamaradvány elébe. A két riporter helyet foglalt furcsa szekerek padkáján, s aztán útnak eredt a két kocsi. Szerencsére útjuk innentől kezdve már lefelé vitt, így hát semmi különösebb nehézség nem akadt.

Hat órával később a két kocsi, egyik a másik nyomában, baj nélkül be is futott Jekatyerinburgba.

Amikor megérkeztek és leszállottak, Alcide Jolivet elővette noteszét, és hamiskásan mosolyogva ezt a mondatot írta bele, amelyet nyilván az oroszországi különösségekről szóló enciklopédia címszavának szánt:

„*Telega*: orosz jármű, amely négykerekű, amikor az utas elindul vele, és kétkerekű, amikor céljához érkezik!”

XII. BECSÜLETBELI ÜGY

Jekatyerinburg fontos hely. Fontosságát eléggé megmagyarázza az a tény, hogy két világrész, Európa és Ázsia határán terül el. Érdekes viszont, hogy noha az Urál keleti lejtőjén fekszik, a permi kormányzósághoz tartozik: joggal számítják hát európai Oroszországhoz.

De most térjünk vissza utasainkhoz.

Jekatyerinburgban aránylag nagy volt a választék közlekedési eszközökben. A két külföldi riporternek megvolt rá a reménye, hogy fél telegáját itt használható egész kocsira cserélhesse. Sztrogof lényegesen jobb helyzetben volt. Neki csak lovakat kellett szereznie. A tarantaszt örök áron vásárolta meg, s a jármű eléggé jó állapotban is volt: csodálatosképpen alig szenvedte meg a viharos átkelést.

Míg befogták a lovakat, Sztrogof átgondolta útitervét.

További útja Isimen át vezetett, de nem is igen vezethetett volna másfelé. A két riporter útja is erre vitt. De míg ők azt tervezték, hogy előbb kicsit körülnéznek Isimben, s csak aztán döntenek majd afelől, hogy merre induljanak tovább hírek után, addig Sztrogofnak azon kellett iparkodnia, hogy mielőbb maga mögött tudja Isimet is, hiszen a legkisebb késedelmeskedés nélkül szeretett volna átvágni a felkelők által veszélyeztetett vidékeken.

- Uraim - így szólt hát útitársaihoz -, őszinte örömömre szolgálna, ha további utamat is az önök társaságában tehetném meg, de sajnos, be kell vallanom, hogy nekünk a lehető leggyorsabban kell Omszkba érünk, mivel édesanyánk vár ránk ott. S még így is félős, hogy nem érünk oda idejében, vagyis még mielőtt oda is betörnének a tatárok. Nem akarunk tehát hosszan időzni az útba eső állomásokon. Ha lehet, vagyis ha rendben megy minden, éjjel-nappal utazunk.

- Mi sem gondoljuk másként - felelte Harry Blount.

- Hát jó - bólintott Sztrogof Mihály -, de akkor ne vesztegessenek egyetlen pillanatot se. Kölcsönözzenek ki vagy vásároljanak meg egy használható kocsit, amelynek...

- ... amelynek első fele - vágott közbe Alcide Jolivet - lehetőleg együtt érkezik meg a hátsó felével Isimbe!

A francia hírlapíró ez alkalommal is ügyesnek bizonyult, mert vagy egy fél óra múltán meg is jelent egy tarantasszal, amely szinte mása volt a Sztrogofénak, s amelyben a két versenytárs nyomban be is rendezkedett.

Sztrogof és Nagya szintén elfoglalták helyüket a maguk kocsijában, s a két tarantasz délben egyszerre hagyta el Jekaterinburg városát.

Nagya tehát végre megérkezett Szibériába. Ott kocsikázott azon a hosszú-hosszú útvonalon, amelynek a végső állomása számára Irkutszk volt. Vajon mire gondolt most a fiatal lett leány?

Nagya valóban erősen belemélyedt gondolataiba. Nem csoda: három gyors lábú ló repítette előre azon a földön, amely egy egész emberéletre vagy legalábbis igen hosszú időre a szülőföldet helyettesítette édesapjának... Míg szerencsétlen édesapja szomorú sorsán merengett, csupán nagy néha vetett egy-egy pillantást a végtelen pusztaságra, amely pedig még nem is olyan régen tiltott föld volt számára.

Ki-kinézett, de alig látott valamit. De hát miért is érdekelték volna a táj szépségei, különösségei?

Képzletét egyetlen arc, egyetlen látvány töltötte be ezekben a pillanatokban: Vaszilij Fedor rigai orvos szeretett, kedves arca.

Aztán útitársa jutott eszébe. Hálát adott istennek, hogy ezt a lovagias lelkű, nagyszerű barátot és védelmezőt küldte az útjába. Sztrogof Mihály oldalán biztonságban érezte magát. Ha csakugyan vérbeli bátyja lett volna, akkor sem érezhette volna magát védettebbnek, mint így. Édestestvére sem bánhatott volna vele gyöngédebben! Most már nem félt semmiféle akadálytól; úgy érezte, most már egészen bizonyosan eléri útja célját.

Ami Sztrogof Mihályt illeti, őt most még több veszedelem fenyegette, mint eddig. A futár igazi gondjai most kezdődtek, hogy lábát Szibéria földjére tette. Ha a két riporter csakugyan nem tévedett, s ha Ivan Ogarefnak valóban sikerült a határon átsurrannia, akkor Sztrogof csakis a legszélsőségesebb óvatossággal haladhat tovább. Körülményei már csak annyiban is gyökeresen megváltoztak, mert hiszen a szibériai provinciákban valósággal hemzsegett a mindenféle tatár kém. Ha ezeknek sikerül Sztrogof inkognitóját leleplezniük, ha rájönnek, hogy ő igazában a cár futárja, akkor leszámolhat egész küldetésével, de tán még az életével is! Sztrogof most még az eddiginél is súlyosabbnak érezte a rá szakadt felelősség terhét.

A lóváltásokkal szükségképpen együtt járó idővesztést Sztrogof nagyon fájlalta, s ezért amennyire csak tehetette, mindenütt váltig sürgette a postamestereket, buzdítgatta a jemcsikeket, csak hogy minél gyorsabban fogják be az új lovakat. Ebédjüket is éppen csak hogy bekapták - mindenestre sokkal gyorsabban étkeztek, mintsem ez Harry Blount mesternek

kedvére lett volna, aki alapos és rendszeres, de főleg kényelmes táplálkozáshoz volt szokva -, s aztán máris továbbindultak, „mint a sasok”, ahogy Jolivet tréfásan emlegette.

A fehér asztalnál a két hírlapíró is összekerült a lett leánnyal. A francia riporter szívesen eltréfálkozott vele, viszont angol kollégája a legmerevebben elzárkózott mindenfajta ismerkedés elől. Olyan téma volt ez, amelyről még kollégájával sem volt hajlandó beszélni. Alcide Jolivet például egy ízben feltette a kérdést: vajon mit gondol Blount, milyen idős lehet a lett leány?

- Miféle lett leány? - kérdezte erre vissza a világ legkomolyabb hangján az angol riporter, miközben szemét félig behunyta.

- Ejnye no, hát Korpanof Miklós nővére!

- A nővére?

- Nem is a nagymamája! - vágott vissza Jolivet, akit ez a nagyfokú közömbösség kihozott a sodrából. - Csakugyan, mit gondol, hány éves lehet?

- Ha ott lettem volna a születésénél, akkor tudnám! - hangzott Blount érdes felelete, imigyen adva kollégája tudtára, hogy ez a téma őt nem érdekli.

A két tarantasz még aznap, július 21-én éjjel befutott Tyumenybe. A két riporter a késői óra ellenére is nyomban hírek után szaladgált. Amit a szibériai menekültek hoztak magukkal, az nem sok jóval biztatott. Többek között azt is mondták, hogy Feofár kán hadereje rendkívül gyorsan nyomul előre az Isim völgyében, mások arról is tudni véltek, hogy a tatár kán nemsokára összetalálkozik Ivan Ogareffal, ha ugyan máris nem történt meg ez a találkozó. Azt is beszéltek egyesek, hogy az orosz csapatokat főként az európai provinciákból kell ideküldeni, s mivel ezek ugyancsak messzire esnek, a kormányerők ellenállásának egyelőre nincs sok sikerre kilátása.

További huszonnégy óra múltán, másnap éjjelre Novoszejmszkbe érkezett a két tarantasz: voltaképpen itt kezdődik az a földdarab, amelyet a szibériai sztyeppnek hívnak, s amely innen egészen Krasnojarszk környékéig húzódik. Sztrogof és társai még az eddiginél is nagyobb gyorsasággal haladtak előre a sztyeppéken. A lovak, amelyeket a busásan megfizetett jemcsik-ek veszettül hajszoltak, s amelyeket itt semmiféle akadály nem tartóztatott fel, valósággal falták a kilométereket. Így aztán másnap, július 23-án a két tarantasz valóban már csak harminc kilométernyire volt Isimtől, ahol a két riporter huzamosabb ideig szándékozott maradni.

Sztrogof Mihály azonban ebben a pillanatban, messzi a saját kocsijuk előtt, a felvert út porától alig láthatóan, egy másik kocsit vett észre. Sztrogof lovai, úgy látszik, pihentebbek voltak, s gyorsabban haladtak, úgyhogy előre látható volt, hogy hamarosan utolérik, sőt meg is előzik az előttük száguldó kocsit.

Nem volt az sem telega, sem tarantasz, inkább olyan postai hintőféle, persze vastagon belepve porral: nyilván hosszú út volt már mögötte. Ennek a postakocsinak a kocsisa valósággal kézzel-lábbal hadonászva hajszolta fáradt gebéit, de mert fáradozása látni valóan nem sok sikerrel járt, válogatott szitkok egész litániájával traktálta őket. A postakocsi nyilván nem Novoszejmszken keresztül jött, s az Irkutszk felé vezető útvonalra nem is kerülhetett másként, mint hogy átvágott valamelyik sztyeppúton. Sztrogofnak és társainak, mielőtt meglátták az előttük igyekvő kocsit, már csak egy gondolatuk volt: hogyan előzhessék meg, s hogyan érkezhessenek meg még előtte a legközelebbi postaállomásra, hogy feltétlenül a maguk számára biztosíthassák a következő lóváltást. Alig súgtak azonban néhány varázsszót

kocsisaik fülébe - s ezek aligha vonatkozhattak egyébre, mint borraivalóra -, a két koci perceken belül máris jócskán megelőzte a postahintót.

Sztrogof kocsija érte be elsőnek a hintót. Ennek ablakán e pillanatban egy férfi hajolt ki. Sztrogofnak nem jutott rá ideje, hogy szemügyre vegye az idegen arcát. De bármily gyorsan futott is el kocsija a másik mellett, egészen tisztán a fülébe verődött egy parancsoló hangon utána ordított szó:

- Megállj!

Sztrogoféknak persze eszük ágában sem volt megállni. Sőt ellenkezőleg, csak annál jobban hajtottak, s így rövidesen messzi maguk mögött hagyták a postakocsit.

Kitűnt azonban, hogy a postakocsi utasa is súghatott valamit a maga jemcsikjének fülébe, mert most rövid időre ez a koci is nekibuzdult, s így a három jármű között valóságos versenyfutás kezdődött, amelyből a nagy por miatt csak a jemcsikek szitkozódása, a kerekek csikorgása és a karikás ostorok pattogása hallatszott ki. Végül is Sztrogoféknak sikerült előrekelniük, ami főként abból a szempontból volt rájuk nézve fontos, hogy a maguk számára biztosítsák a váltás elsőbbségét. Hiszen könnyen megeshetett, hogy az állomás nem tud egyszerre több fogat számára friss lovakat állítani.

Egy fél óra múlva a maguk mögött hagyott postakocsi már csak alig látható kis pontnak tűnt a végtelen sztyepp messzi látó határán.

Esti nyolc óra volt, amikor a két tarantasz befutott az isimi postaállomásra.

A felkelésről szóló hírek egyre veszedelmesebben hangzottak. A tatár hordák elővédjei két nap óta már közvetlenül fenyegették ezt a várost, s a hatóságok nem tehettek okosabbat, mint hogy Tobolszkba vonultak vissza. Ilyenformán Isimben nem volt már sem tisztviselő, sem katona.

Sztrogof Mihály, mihelyt beérkezett a postára, nyomban friss lovakat kért.

Most derült ki, milyen jól tették utasaink, hogy megelőzték a postakocsit. Csak három ló akadt az állomáson, amely olyan állapotban volt, hogy nyomban be lehetett fogni. A többi még nem heverte ki az előző utak fáradtságát. A postamester ki is adta rögtön a parancsot, hogy nyomban fogjanak be Sztrogof tarantaszába. Ami a két riportert illeti, azok úgylátva azt tervezték, hogy egyelőre itt maradnak Isimben, s így az ő váltásukkal nem kellett sürgősebben törődni. Tarantaszukat egyszerűen beállították a fészerbe.

Alig múlt tíz perce, hogy az állomásra érkezett, s máris jelentették Sztrogofnak, hogy tarantaszja kész a továbbindulásra.

- Helyes - felelte. Majd odament a két újságíróhoz. - Nos, uraim, tekintve, hogy önök itt maradnak Isimben, én pedig utazom, itt az ideje, hogy elbúcsúzzunk.

- Mi az, Korpanof uram - szólott Jolivet -, hát még csak egy órácskát sem akar velünk tölteni?

- Nem, uram, sőt fölöttébb kíváncsún tartanám, vajha sikerülne ezt az állomást elhagynom, mielőtt még az a másik postakocsi ide befut!

- Attól fél talán, hogy annak a postahintónak az utasa eldisputálja ön elől a friss lóváltást?

- Én csak azzal törődöm, hogy mindenféle kellemetlenséget elkerülhessek.

- Hát akkor, kedves Korpanof úr - folytatta Alcide Jolivet -, nem marad más hátra, mint hogy még egyszer hálás köszönetet mondjunk önnek azokért a szolgálatokért, amelyeket nekünk tett, s azért az örömért, amelyet az önnel való együttes utazás szerzett nekünk.

- Különben egyáltalán nem lehetetlen, hogy valamikor még találkozunk Omszkban - fűzte hozzá Harry Blount.

- Ez csakugyan nincs kizárva - felelte Sztrogof -, mivel én egyenesen oda igyekszem.

- Nos hát akkor jó utat, Korpanof uram - szólalt meg most újra Jolivet -, s az Úristen óvja meg magát mindenféle telegától!

A két riporter éppen kezét nyújtotta Sztrogofnak, hogy melegen búcsút vegyen tőle, amikor kívülről egyszerre kocsidübörgés hallatszott. Majdnem ugyanabban a másodpercben kicsapódott a hivatal ajtaja, amelynek keretében egy férfi jelent meg.

Az újonnan jött a lemaradt postakocsi utasa volt: katonás tartású, mintegy negyvenesztendős, jól megtermett, széles vállú, bikafejű férfi, akinek hatalmas bajusza összekeveredett a pofaszakállával. Rangjelzés nélküli formaruha volt rajta. Övéről lovassági kard csüngött, s kezében rövid markolatú ostort tartott.

- Lovakat! - hangzott kurta parancsa. Hangjából mindenki kiérezhette, hogy ez az ember hozzászokott a parancsolgatáshoz.

- Nincs már szabad lovam - jelentette be nagy hajlongások közepette a postamester.

- Nekem pedig nyomban kellenek!

- Lehetetlen.

- Hát azok kié, amelyeket ott kinn a posta kapuja előtt egy tarantaszba fogva láttam?

- Ezé az úré - felelte a postamester, miközben Sztrogofra mutatott.

- Nyomban fogják ki! - parancsolta a másik olyan hangon, amelynek nemigen volt ajánlatos ellenszegülni.

Most Sztrogof Mihály lépett előre.

- Ezeket a lovakat én foglaltam le - mondotta.

- Az nem érdekel! Nekem szükségem van rájuk. Gyerünk, gyerünk! Nem vesztegethetem itt az időmet!

- Nekem sincs vesztegetni való időm - felelte Sztrogof, aki szemmel láthatólag meg akarta nyugalmát őrizni, s csak nagy nehezen vett erőt magán.

Nagya, aki külsőleg szintén nyugodtnak látszott, ott állott Sztrogof oldalán; belsejében viszont annál riadtabban figyelt, nehogy valami olyan jelenetre kerüljön sor a két férfi között, amelyet Sztrogofnak jobb volna elkerülnie.

- Elég! - ismételte meg parancsát az utas. Majd odafordult a postamesterhez. - Tüstént fogják ki a lovakat a tarantaszba! - kiabálta fenyegető hangon -, s tessék őket azonnal az én kocsim elé fogni!

A postamester végtelen zavarában nem tudta, kinek engedelmeskedjék. Ijedten nézegetett Sztrogofra, akinek nyilván joga volt hozzá, hogy mint korábban jött utas, ellene szegüljön az utóbb érkezett jogtalan kívánságának.

Sztrogof egy pillanatig habozott. Nem szerette volna podarozsnáját igénybe venni, mert ezzel felhívta volna magára a figyelmet; de viszont lovai átengedésével az utazását sem szerette volna késleltetni; főként pedig nem akarta, hogy valami kínos jelenetre kerüljön a sor, amellyel netalán egész küldetését veszélyeztette volna.

A két riporter élénken figyelte Sztrogofot; készek voltak rá, hogy szükség esetén segítségére siessenek.

- A lovak az én kocsim előtt maradnak - mondotta most Sztrogof határozott hangon, de anélkül, hogy élesebben beszélt volna, mint ahogy az egy egyszerű irkutszki kalmárhoz illik.

Az idegen utas erre odalépett Sztrogofhoz, s kezével a vállára csapott.

- Hát lássuk csak! - kiabált rá kemény hangon. - Szóval nem akarsz átengedni nekem a lovakat?

- Nem - felelte Sztrogof.

- Hát akkor azé lesznek, aki elviszi őket! Aki bírja, marja! Védj magad!

Nagya egy ugrással ott termett, és Sztrogof mellére vetette magát.

Harry Blount és Alcide Jolivet is segítségre készen siettek feléje.

- Én pedig nem verekszem meg - mondta csendesen Sztrogof, s hogy annál biztosabban ura maradjon magának, keresztbe fonta két karját a mellén.

- Szóval nem verekszel meg?

- Nem.

- Még ez után sem?! - kiáltotta el magát az utas.

S azzal, mielőtt bárki is megakadályozhatta volna, korbácsának a nyelével végigvágott Sztrogof vállán.

Sztrogof ebben a szempillantásban halottfehérre vált. Két kezét magasra emelte, mintha csak megfojtani készülne ezt a megvadult embert. De aztán valami hihetetlen lelki erőfeszítéssel erőt vett magán. Párbajt nem kockáztathatott, mert hiszen ez nemcsak késedelmet jelentett volna, hanem talán egész küldetésének a megsemmisülését... Inkább veszítsen néhány órát!... Igen, igen! Nincs mit tenni, le kell nyelni a sértést!

- Még most sem akarsz megverekedni, te gyáva? - ismételte kérdését az utas, újabb sértéssel tetézte eddigi durvaságait.

- Nem! - felelte újólapon Sztrogof, aki nem szitkozódott ugyan, de egyenesen szemébe nézett ellenfelének.

- A lovakat, mégpedig tüstént! - parancsolta most újra az utas. Aztán döngő léptekkel kiment a szobából.

A postamester nyomban utána ment, miközben erősen vonogatta a vállát, és nem valami túlságosan megtisztelő tekintetet vetett Sztrogofra.

A lejátszódott jelenet meggondolkoztató hatást gyakorolt a két újságíróra. Csalódottságukat nem is nagyon titkolták. Hogy egy ilyen erőteljes fiatalember csak úgy engedje magát vállon ütni, s még csak elégtételt se kérjen a sértésért! Ez sehogy sem fért a fejükbe. Sietősen elbúcsúztak hát Sztrogoftól, s azzal el is vonultak.

Egy perc múltán kerekék dübörgése és ostorpattogás jelezte, hogy a postakocsi, amelybe Sztrogof lovait fogták be, széleseben hagyta el a postaállomás épületét.

Nagya most ugyanazzal a mozdulattal, amellyel Sztrogof testvéréül fogadta őt a Nyizsnyij Novgorod-i rendőrkapitányságon, kezét nyújtotta neki, s így szólt:

- A kezedet, bátyám!

S egyidejűleg szinte anyáskodva törölte le ujjával Mihály arcáról a könnyet, amely szegény megalázott társának szeméből fakadt.

XIII. ELSŐ A KÖTELESSÉG!

Nagya megsejtette, hogy Sztrogof Mihály minden cselekedetét valamilyen titkos feladat irányítja. Csakis ilyesmi lehetett az oka, hogy szótlanul tűrte el az előbbi halálos sértést. Nagya különben semmiféle magyarázatot nem kért Mihálytól. Testvériesen odanyújtott kezével csupán azt akarta társa tudomására hozni, hogy magyarázat nélkül is egyetért minden tetteivel, s hogy bármi történjék is, ő mellette áll.

Sztrogof Mihály egész este némán ült. Mivel a postamester csak másnap reggelre tudott friss fogatot adni, ezért az egész éjjelt itt kellett tölteniük az állomáson. Nagynak jól is jött ez a kis pihenő; Sztrogof szobát nyitattott számára. A leánya persze szívesebben vette volna, ha éppen most ott maradhatott volna útítársa mellett, de megérezte, hogy Sztrogofnak most arra van szüksége, hogy egyedül maradhasson, s ezért csakhamar visszavonult a szobájába.

De azért abban a percben, amikor már felmenni készült, nem állhatta meg, hogy el ne búcsúzzék tőle.

- Bátyám... - suttogta halkan.

Sztrogof azonban csak szótlanul intett feléje búcsút. A leány fájdalmasan felsóhajtott, majd elhagyta a szobát. Sztrogof nem feküdt le. Úgysem tudott volna aludni, még egy órácskát sem. Testének az a helye, amelyet az erőszakos utas durva ütése érintett, vadul tüzelt, de nem annyira a testi bántás, mint inkább a megtorlatlanság miatt.

„A hazáért és atyuskáért!” - suttogta végül magában, amikor esti imáját befejezte.

De azért ellenállhatatlanul kínoztta a vágy, hogy megtudja, ki volt az az ember, aki megütötte; honnan jöhetett, merre ment. Arcát, egész alakját különben mélyen az emlékezetébe véste: nem kellett attól félnie, hogy valaha is elfelejti.

Sztrogof hívatta a postamestert.

A vén szibériai róka nyomban előkerült. De mert a történetek után meglehetősen félvállról nézett le vendégére, tartózkodón bevárta, hogy Sztrogof kérdezze.

- Innen való vagy? - kérdezte Sztrogof.

- Igen.

- Ismered azt az embert, aki elszedte a lovaimat?

- Nem.

- Sosem is láttad?

- Soha.

- Mit gondolsz, ki lehet?

- Úr, aki tud parancsolni.

Sztrogof Mihály e szavakra úgy nézett végig a postamesteren, mintha fel akarná nyársalni. De amaz állta Sztrogof tekintetét.

- Te! Te talán bíraskodni merészkedsz fölöttem?! - ordított rá Sztrogof.

- Igenis - felelte a szibirják -, mert vannak dolgok, amiket még a legjámborabb kalmárember sem vághat egyszerűen zsebre!

- A korbácsütésre gondolsz?

- Igenis arra, fiatalember! Elég vén vagyok hozzá, hogy ezt megmondhassam neked!

Sztrogof odalépett a postamester közvetlen közelébe, s két hatalmas öklét odarakta a két vállára. De aztán szinte valószínűtlenül higgadt hangon csak ennyit mondott:

- Eredj most, barátom, annyit mondok, eredj, mert különben megöllek!

Ezúttal értelmesnek bizonyult a postamester.

- Látod, ezt már jobban szeretem - mondotta halkan. S aztán nem is szólt többet, úgy ment ki a szobából.

Másnap, július 24-én reggeli nyolckor három friss ló volt a tarantasz elé fogva. Sztrogof és Nagy beleült, s aztán csakhamar messzi hagyták maguk mögött Isimet, amely mindkettejükben oly rosszízű emléket hagyott.

A különböző állomásokon, amelyeken ezen a napon áthaladt, Sztrogof sorra megállapíthatta, hogy az a másik postakocsi folyvást előtte robog az irkutszki úton, s hogy utasának éppen annyira sürgős lehet a dolga, mint neki, mert egyetlen másodpercet sem késlekedett a sztyeppen át való rohanásában. Délután négyre Abatszkajánál elérték az Isim folyót, az Irtis egyik nagyobb mellékfolyóját, s ezen most át kellett kelniük.

A feladat nem volt könnyű, mert az Isim éppen e helyütt meglehetősen gyors folyású. A szibériai telek idején mindezek a folyók több lábnyi mélységig befagynak, s könnyen lehet rajtuk átkelni; az utas ilyenkor észre sem veszi, mikor hajt rajtuk keresztül. De nyáridőn, mint most is, bizony két órába is beletelik, amíg a túlsó partra juthat.

A várható két óra késedelem valósággal kétségbe ejtette Sztrogofot, annál is inkább, mert a komposnak meglehetősen nyugtalanító hírei voltak a tatárok betöréséről.

Feofár kán előőrsei állítólag már megjelentek az Isim alsó folyásának mindkét partján, a tobolszki kormányzóság déli részén. Beszélték, hogy a szibériai orosz erők és a tatár bandák között, a nagykirgiz hordák határvidékén már megtörténtek az első összeütközések, ezek azonban a meglehetősen kisszámú orosz erők hátrányára ütöttek ki. Ezek az orosz csapatok ezért máris visszavonultak innen, aminek következtében a vidék parasztsága tömeges menekülésbe kezdett. Szörnyű részleteket meséltek a betörő bandák gaztetteiről: rabolnak, lopnak, gyújtogatnak, gyilkolnak. Ezért aki csak teheti, menekül Feofár kán martalócai elől. Sztrogof Mihályra nézve ez az általános, fejvesztett menekülés azzal a veszedelemmel fenyegetett elsősorban, hogy sem a városokban, sem a falvakban vagy tanyákon nem tud majd előfogatokat szerezni. Ezért mindenáron, minél előbb Omszkba kellett jutnia. Talán mégis sikerül majd a tatár lesipuskásokat megelőznie, akik az Imis völgyében nyomulnak előre, s akkor még lehet reménye, hogy nyitva lesz az útja Irkutszkba.

Végre mégis átjutott a komp az Isim túlsó partjára; itt kirakták a tarantaszt, s utasaink észvesztő iramban vágta neki a sztyeppen át vezető útnak.

Esti hét óra volt. Az ég csupa felhő volt, sőt az eső is megeredt, aminek az lett a következménye, hogy leverte az út porát, s így kicsit megjavította az előrejutás esélyét.

Sztrogof az isimi állomás óta némán hallgatott. De azért nem kisebb gonddal ügyelt Nagyára, hogy lehetőség szerint megkönnyítse számára ezt a pihenő és alvás nélkül való utazást, bár a leány soha egyetlen szóval sem panaszkodott. Talán ha tehette volna, még maga is szárnyakat ragasztott volna a tarantasz lovaira. Valami ott belül azt súgta neki, hogy útitársának sürgősebb az útja, mint az övé. Pedig hány és hány kilométer választotta el még őket Irkutszktól!

Az is eszébe ötlött a lánynak, hogy ha a tatárok már betörték Omszk városába, Mihálynak ott lakó édesanyját komoly veszedelem fenyegeti; bizonyára ez az aggodalom is sietteti Mihály útját, s megmagyarázza, miért iparkodik olyan türelmetlenül szülőjéhez.

Nagya helyénvalónak vélte tehát, ha Mihállyal beszélni kezd az öreg Marfa asszonyról: hogy mennyire magára hagyatott lehet szegényke ebben a rettenetes felfordulásban.

- A tatár betörések kezdete óta nem kaptál hírt édesanyádról, bátyám? - kérdezte.

- Semmit, Nagya. Az utolsó levél, amelyet édesanyámtól kaptam, két hónappal ezelőtt kelt, de akkor még csupa jó hírt hozott. Marfa erélyes asszony, bátor szibíriák nő. Magas kora ellenére megőrizte teljes akaraterejét. Ha kell, szenvedni is tud.

- Ha megengeded, majd meglátogatom én is - ígérte lelkesen a leány. - Ha már kineveztél húgoddát, hadd legyenek Marfa leánya is!

Mihály nem felelt. Mire a leány tovább folytatta:

- Nem lehet, hogy édesanyád már elhagyta Omszkt?

- Az bizony nincs kizárva, Nagya - felelte Mihály -, sőt egyenesen hinni szeretném, hogy máris Tobolszkban van. Marfa asszony tisztában van a tatárok természetével. Jól ismeri a sztyeppet is, nem fél semmitől, s én valóban azt kívánom, bárcsak elővette volna a vándorbotját, hogy lefelé kerüljön az Irtis partja mentén. Nincs ennek a kormányzóságnak olyan szöglete, amelyet ne ismerne. Hej, hányszor járta végig gyalog, öreg édesapámmal együtt, az egész területet, s hányszor megjártam velük gyermekkoromban a szibériai pusztaságot! Tudod, Nagya, én bízom benne, hogy édesanyám nincs is már Omszkban.

- Mikor fogod hát felkeresni?

- Hát majd amikor... visszafelé jövök.

- De ha mégis ott maradt volna Omszkban, akkor egy órácskát tán mégiscsak szakítasz magadnak, hogy felkeressed és megöleljed?

- Nem fogom felkeresni!

- Látni sem akarsz?

- Nem, Nagya!... - felelte Sztrogof, akinek szíve e szavaknál nagyokat kalimpált, hiszen belátta, hogy mind nehezebbé válik számára, hogy a leány kérdéseire válaszolgasson.

- Azt mondd: nem! De hát, bátyókám, ha édesanyád mégis ott maradt Omszkban, mi okod lehet akkor, hogy elkerüld a vele való találkozást?

- Hogy mi okom, Nagya? Azt kérde, mi okom lehet rá?! - kiáltott fel Sztrogof olyan vadul, hogy a fiatal leány valósággal megremegett belé. - Hát olyan okom, amely még azt az emberföldről, gyáva türelmet is rám parancsolhatta, amellyel zsebre vágтам annak a nyomorultnak a sértését...

Mondatát nem bírta befejezni.

- Nyugodj meg, bátyám - csitítgatta Nagya kedveskedve. - Egy dolgot tudok, vagy inkább nem is tudom, csak érzem, hogy egész viselkedéseden valamilyen szent kötelesség uralkodik, s hogy ez szentebb még a gyermeki hűségénél is!

Nagya elhallgatott, s ettől a perctől kezdve félve került el minden olyan témát, amely Sztrogof Mihály furcsa helyzetével állhatott kapcsolatban. Nyilván valamilyen titok volt mind e mögött, titok, amelyet Nagyának tiszteletben kellett tartania. S Nagya engedelmeskedett ennek a megérzésnek.

Másnap, július 25-én hajnali háromkor a tarantasz Tyukalinszkba futott be; ez a postaállomás százhusz kilométernyivel volt már túl az isimi gázlón.

A fogatot gyorsan leváltották. De útjuk óta tán most történt első ízben, hogy a jemcsik húzódozott a továbbhajtástól; váltig erősítgette, hogy a tatár bandák már itt kóvályognak a közelben, s hogy az utasok is, a kocsis is, meg a lovak is kész prédájává lesznek a rabló társaságnak.

Sztrogofnak végül sikerült a jemcsiket leszerelnie, és pedig ezúttal is csengő pénz segítségével, miután podarozsnáját megint csak nem akarta előszedni. A távíró útján elküldött utolsó ukázt nyilván az összes szibériai kormányzóságokban megtudták, s ha most egy orosz ember jelenik meg, akinek külön felhatalmazása van arra, hogy ennek az ukáznak ellenére cselekedjék, akkor ez feltétlenül kihívja magára a közérdeklődést, amit pedig a cár futárjának mindenáron el kellett kerülnie. Vajon a jemcsik csupán a türelmetlen utasember pénzére spekulált-e? Avagy csakugyan komoly oka volt-e, hogy valamilyen kellemetlen kalandtól féltse a maga és az utasai bőrét?

De végül mégiscsak nekilódult a tarantasz, s olyan jó tempóban haladt, hogy délután háromra huszonnégy kilométerrel odébb, Kulacsinszkoje állomásán kötött ki. Egy további óra múltán már az Irtis partján állt. Innen már csak vagy húsz kilométerre volt Omszk.

Az Irtis hatalmas folyó, Szibéria egyik legfőbb ütőere, amely vizét Észak-Ázsia felé hömpölygeti. A mostani évszakban, amikor a szibériai medence valamennyi folyója alaposan megdagadt, az Irtis vize is hatalmasan kiáradt. Az átkelés tehát ezen a görgőkkel és forgatagokkal sűrűn fenyegető vízen meglehetősen nehéz volt. Úszva például egyáltalán nem lehetett volna a túlsó partra átjutni, de még komppal is ugyancsak veszélyes volt itt az átkelés.

Csak hogy sem ez, sem bármi más nehézség nem tartóztathatta fel Sztrogofot és Nagyát, akik el voltak szánva, hogy bármi akadály kerüljön is útjukba, bátran nekivágnak.

Ezúttal azonban Sztrogof azt ajánlotta a leánynak, hogy előbb majd ő maga kél át a kompon, s átviszi a tarantaszt a lovakkal; attól félt ugyanis, hogy az ilyenformán túlterhelt kompot baj érheti a víz közepén. Ha aztán szerencsésen kirakodott a túlsó parton, akkor visszajön, s átviszi magával Nagyát is. A lány azonban nem fogadta el ezt az ajánlatot. Ez ugyanis egy egész órányi késedelmet jelentett volna, s nem akarta a lelkére venni, hogy pusztán az ő nagyobb biztonsága kedvéért ilyen nagy késést vállaljanak.

A kompra szállás meglehetősen nehézségeket okozott, mivel az árvíz következtében a jármű nem tudta a partot egészen megközelíteni.

Ám vagy félórás bajlódás árán végre mégis ott állott a tarantasz meg a három ló a komp hátsó részén, majd Nagya, Sztrogof és a jemcsik is felszállt, s végre elindulhatott a hajó.

Az első percekben eléggé jól ment minden. Az Irtis folyása itt szögbe hajlott, s a legkiállóbb pontjánál olyan gázlófélét alkotott, amelyen a komp eléggé könnyen kelt át. A két komphajós hatalmas szigonyokkal dolgozott, még pedig meglehetősen ügyesen. Amint azonban a folyó

tulajdonképpen medrébe érkeztek, ott annyira mély volt a víz, hogy a szigonyoknak csak a legvége, egy alig lábnyi rész állott ki a vízből, s ezzel már bajosan tudták irányítani a kompot. Mihály és Nagya, akik a komp végében ültek, nem minden nyugtalanság nélkül figyelték a hajósok kínlódását, már csak azért is, mert tisztában voltak vele, hogy mindez csupán késlelteti útjukat.

- Vigyázz! - ordított rá az egyik kompos a másikra.

A figyelmeztető kiáltásnak az volt az indoka, hogy a komp elfordult eddigi irányától. A jármű belekerült a folyam főáramába, s nagy irammal indult el a vízen lefelé. A hajósok most nagy nehezen valami toldalékot erősítettek a szigonyok felső végére, majd a komp két oldalához erősítették, s mint valami evezőlapátot használták őket. Így aztán lassacskán mégis sikerült a kompot a folyó jobb partjához közelebb lendíteniük. Közben elmondták, hogy számításuk szerint mintegy öt-hat kilométerrel lejjebb köthetnek csak ki, ennyire fognak elsodródni az indulás helyétől; de ez most már nem is volt fontos: a lényeges csak az volt, hogy a kocsi is, a lovak is meg persze az emberek is épségben kerüljenek át a túlsó partra.

A két kompos különben, akiket a nagy borralaló ígérete amúgy is fellelkesített, váltig bizonygatta, hogy minden baj nélkül sikerül majd az egész átkelés. Sajnos azonban a két derék legény nem számított egy olyan váratlan fordulatra, amely csakugyan kívül is esett minden előre látható számításon, s amelyet az adott körülmények között semmiféle ügyeskedéssel vagy jóakarattal sem tudtak volna elhárítani.

A komp éppen a folyó közepén tartott, körülbelül egyforma távolságra mindkét parttól, s mintegy óránként két kilométernyi gyorsasággal haladt előre, amikor Sztrogof felállott ültéből, és kémlelődvé figyelt a folyón fölfelé. Észrevette, hogy onnan több bárka rohanvást közeledik lefelé. Gyors tempójukat a víz áramlásán kívül még az is fokozta, hogy ugyancsak sebesen forgatták evezőiket.

Sztrogof arca elborult, s a futár önkéntelenül felkiáltott.

- Mi baj? - kérdezte a fiatal leány.

Mielőtt még azonban Sztrogof válaszolhatott volna, az egyik kompos rémülten ordította el magát:

- A tatárok! A tatárok!

Csakugyan katonákkal színültig tömött bárkák siklottak ott villámsebesen lefelé az Irtisen, s elkerülhetetlen volt, hogy pár percen belül utol ne ériék a kompot, amely súlyánál fogva sem tudott volna előlük menekülni. A tatárok megjelenésétől halálra rémült komposok csak ordítottak, miközben abbahagyták az evezést.

- Bátorság, barátocskáim! - kiáltott rájuk Sztrogof. - Bátorság! Ötven rubelt kaptok, ha elérjük a jobb partot, mielőtt ezek a bárkák utolérnek bennünket!

A komposokba újra lelket öntöttek ezek a szavak. Nekifeszültek az evezőknek, s újra nekiláttak a manőverezésnek. De csakhamar kitűnt, hogy a baj elkerülhetetlen. Az nem látszott valószínűnek, hogy a tatárok majd békén hagyják a kompot: támadó szándékuk messziről lerítt róluk.

- Ne félj, Nagya - biztatgatta Sztrogof a leányt -, de azért készülj fel mindenre!

- Kész vagyok - felelte a leány.

- Még arra is, hogy beleugorj a vízbe, ha majd mondom?

- Mihelyt szólsz, megteszem.

- Bízzál bennem, Nagya.

- Bízom!

A tatár bárkák már csak vagy harmincméternyire voltak tőlük. Egy csapat bokharai katona volt rajtuk, akik Omszk kifosztására indultak. A komp ekkor még két hajóhossznyira volt a parttól. A két kompos megkettőzte erőfeszítéseit. Sztrogof is nekilátott az egyik evezőnek, s valósággal emberfölötti erővel dolgozott ő is. Ha sikerülne a tarantaszt idejében partra szállítania, s a lovakkal gyors iramban elmenekülnie, akkor még lehet valamelyes reménye a sikerre, mert a tatároknak nem voltak lovaik. Ám összes fáradozása végül is hiábavalónak bizonyult.

- *Sarün na kicsu!* - ordították az első bárka katonái.

Sztrogof e pár szóban felismerte a tatár rablók harci kiáltását, amelyre nincs más válasz, mint hogy az ember hasra veti magát.

S mivelhogy sem ő, sem a komposok nem engedelmeskedtek, a következő pillanatban örült lövöldözés kezdődött, s két ló azon nyomban kiadta páráját.

Ebben a pillanatban a kompot hatalmas lökés érte: a bárkák keresztbe rohantak neki.

- Gyere, Nagya! - kiáltott fel Sztrogof, készen arra, hogy fejest ugorjék a vízbe.

A leány éppen követni készült a példáját, amikor Mihályt lándzsadöfés érte; a férfi belehullott a vízbe, amelynek áramlása nyomban elkapta. Keze még rövid ideig ott imbolygott a víz színe fölött, de aztán egyszerre teljesen eltűnt.

Nagya rettentőt sikoltott, de mielőtt még Sztrogof után vethette volna magát, a tatárok máris elkapták, s egyik bárkájuk aljába fektették.

Egy szempillantás múlva a két kompost leszúrták lándzsáikkal, a komp gazdátlanul úszott tovább a vízen, a tatárok pedig gyors evezőcsapásokkal haladtak tovább lefelé az Irtis folyón.

XIV. ANYA ÉS FIA

Omszk városa Nyugat-Szibéria hivatalos fővárosa. Nem a legfontosabb helye a hasonló nevű kormányzáságnak, hiszen Tomszk sokkal népesebb és kiterjedtebb város; de Omszkban székel ázsiai Oroszország eme legnyugatibb tartományának főkormányzója.

Omszk, ha pontosak akarunk lenni, voltaképpen két külön városból áll; az egyikben kizárólag hatóságok és tisztviselők laknak, a másikban kereskedők, bár a város egyáltalán nem kereskedőváros.

Történetünk idején mintegy tizenháromezer lakosa volt a városnak. Körbástyákkal megerősített védőövezet vette körül; a baj az volt, hogy ez a védőöv csupán felhánt földből állott, s így csak egészen hiányosan tolthette be hivatását. A tatárok persze eleve kikémlték ezt a helyzetet, s így minden hosszadalmasabb ostrom nélkül, arcvonaltámadással ronthattak neki, és pár napi küzdelem után simán be is vették.

A kétezzer emberre lefogyott omszki helyőrség bátran védekezett. Amikor azonban a tatár emír csapatai mind erősebben szorongatták őket, kénytelenek voltak az alsó kalmárvárost feladni, s felmenekültek a felsővárosba.

Ide húzódott fel a főkormányzó s vele együtt tisztjei és katonái. Omszk felsővárosát sikerült fellegvárrá kiépíteniük, amennyiben minden egyes házat és templomot lőrésekkel láttak el. Ilyenformán eddig még eléggé jól tartották magukat ebben az ideiglenes Kremlben, bárha nem sok reményük lehetett arra, hogy idejében kapnak segítséget. A helyzet az volt, hogy az Irtis felső folyása irányából érkezett tatár bandák napról napra új meg új erősítéseket kaptak; ennél is nagyobb baj volt azonban, hogy ekkor már olyan ember irányította támadásaikat, aki bár áruló volt, kitűnő katonának, nagyszerű szervezőnek és vakmerő harcosnak számított. Ivan Ogaref ezredes volt ez az ember.

Ogaref, aki maga is éppoly kegyetlen volt, mint azok a tatár törzsfőnökök, akiket maga előtt hajsolt előre, szakképzett katonatiszt volt. Tulajdonságait tekintve egyenest hivatottnak látszott rá, hogy lázadóvezér legyen. Különös előszeretettel viseltetett például a csapdák irányában, amelyeket úton-útfélen ellenségeinek állított; szívesen bujkált, s nem vetett meg semmiféle olyan eszközt, amellyel valamely titok birtokába juthatott, vagy amellyel ellenségeit vesztükbe csalogathatta. Alaptermészeténél fogva is alattomos ember volt, s ezért szívesen használt álruhákat; főként vándorkoldusnak szeretett öltözni, de ezen túl is a legkülönbözőbb szerepeket játszotta. Mindennek tetejébe pedig vérengző természetű ember volt, aki szükség esetén akár maga is beállott hóhérnak. Feofár kán kitűnő alvezérre bukkant benne: pompás segédjévé lett ebben az elvadult hadjáratban.

Amikor Sztrogof az Irtis partjához érkezett, Ogaref már elfoglalta Omszkot, s annál inkább bántotta őt, hogy a felsőváros még ellenállott neki, mivelhogy sürgősen iparkodott volna Tomszk felé, ahol már felgyülekezett a tatár haderők zöme.

Feofár kán ugyanis néhány nappal ezelőtt bevette Tomszkot is. A betörő bandák, amelyek immár elfoglalták egész Közép-Szibériát, innen készültek Irkutszk felé felvonulni. Ivan Ogaref voltaképpen hadicélja Irkutszk városa volt. Ahogy ezt a cártól is hallottuk, az volt a terve, hogy ott majd valamilyen álnéven belép a nagyherceg szolgálatába, megnyeri bizalmát, s aztán a kellő percben kiszolgáltatja mind a várost, mind magát a nagyherceget is a tatároknak. Ha ezek egyszer kezükben lesznek, egykönnyen megszerezhetik akár egész Szibériát is maguknak.

A cár persze ismerte ennek az összeesküvésnek a tervét, s éppen azért küldte személyes futárjául Sztrogof Mihályt Irkutszkba, hogy a vele adott levél útján közölje öccsével a terv részleteit. Ezért szabta meg olyan szigorúan, hogy futárja inkognitóban jusson át a bandáktól megszállott területeken. A futár mindmostanáig a lehető legpontosabban teljesítette feladatát. Most azonban kérdésessé vált, sikerül-e be is végeznie.

A lándzsadöfés, amely Sztrogofot érte, nem volt halálos. Sztrogof úgy úszott tovább, hogy ne láthassák meg a tatárok. Sikerült is a jobb partot elérnie, de ott aztán ájultan bukott le a bokrok közé. Amikor magához tért, egy muzsik kunyhójában találta magát, aki ott szedte őt fel a parton, aztán gondozásába vette. Neki köszönhette, hogy egyáltalán életben maradt. Vajon mennyi ideje lehetett már ennek a derék szibirjáknak a vendége? Képtelen lett volna erre válaszolni... De amikor magához tért, s először nyitotta fel a szemét, maga fölé hajolva jóindulatú, szakállas arcot látott, amelynek szeméből emberi részvét csillogott. Meg akarta volna a muzsiktól kérdezni, hogy hol van, de még mielőtt megszólalhatott volna, az már rászólt:

- Ne beszélj, atyuska, ne beszélj! Túl gyöngé vagy még! Inkább elmondom neked, hol vagy, s elmondok azonkívül is mindent, ami azóta történt, amióta felszedtelek, s behoztalak kunyhómba.

S erre aztán szépen sorjában elmondotta, hogy végignézte a tatárokkal való összecsapást; tanúja volt, hogyan kapták derékba a kompot, hogyan fosztották ki a tarantaszt, s hogyan gyilkolták le a komposokat... Sztrogof Mihály csak félig hallgatott oda, mivel közben végigtapogatta ruháját, s nagy megkönnyebbüléssel fedezte fel, hogy melle fölött még ott van a cár levele. Örömeben jókorát sóhajtott, majd hirtelen felszakadt belőle a kérdés:

- Mi történt a fiatal lánnyal, aki velem volt?

- Nem ölték meg - felelte a muzsik, s ezzel félig-meddig már sikerült is betegét megnyugtatnia, akinek izgatottságát a szemén olvasta le. - Elvitték magukkal a bárkájukban, aztán folytatták útjukat lefelé az Irtisen! Most hát egy fogollyal több van a kezük között. De hány sínylődik a fogságukban Tomszkban!

Sztrogof képtelen volt egy szót is felelni. Kezét szívére szorította, hogy csillapítsa kalapálását.

Bárhogy fájt is azonban a szíve, most elsősorban a kötelesség szava vált úrrá a lelkén.

- Hol vagytok? - kérdezte.

- Az Irtis jobb partján, öt kilométernyire Omszktól - felelte a muzsik.

- De hát hol sérültem meg ennyire, hogy ilyen tehetetlenné lettem? Puskával lőttek rám?

- Nem, hanem lándzsadöfés érte a fejedet. Sebed azonban most már varasodik - felelte a muzsik. - Néhány napi pihenés még, atyuska, s aztán folytathatod utadat. Beleestél ugyan a folyóba, de a tatárok nem bukkantak rád, ezért nem is rabolhattak ki, pénztárcád még érintetlenül ott van a zsebedben.

Sztrogof kezét nyújtotta a muzsiknak. Majd hirtelen erőfeszítéssel felemelkedett fektéből.

- Hány nap óta fekszem itt a kunyhódban, barátom?

- Három napja.

- Három napnyi idővesztés!

- Három hosszú napon át voltál eszméletlen!

- Eladhatnád-e nekem egy lovadat?

- Nem fog a hely, igaz?

- Tüstént indulnék, ha lehetne!

- Nincs nekem, atyuska, sem lovam, sem kocsim. Amerre tatárok jártak, ott többé fű sem nő!

- Hát akkor gyalog megyek be Omszkba, hogy lovat keressek magamnak...

- Legalább még néhány órácskát pihenj. Akkorra már leszel annyira, hogy utadat folytathasd.

- Egy órát sem!

- Hát akkor gyere! - felelte a muzsik, aki belátta, hogy betege dacos akarata ellen úgymint hiába küszködnék. - Majd magam kísérek el. Egyelőre még nagy számmal vannak oroszok Omszkban, úgyszólván aligha keltesz majd feltűnést.

- Áldjon meg az eget ura, barátom, mindazért a jóságért, amit velem tettél! - hálálkodott Sztrogof.

- Csak nem hálálkodsz, atyuska? - kérdezte a muzsik. - Csak bolond ember számít hálára!

Sztrogof most kiment a kunyhó elé. De amikor járni akart, olyan gyöngeség fogta el, hogy ha a muzsik nem kapja el idejében, végigvágódott volna a földön. A jó levegőn azonban egykettőre

helyrejött. Most érezte csak igazán azt a döfést, amely a fejét érte, amelynek erejét azonban szerencsére jócskán megtörte szörmekucsujmája. Amennyire erős akaratú ember volt, márpedig ilyennek ismertük meg eddigéig, az ilyen apróság nem verhetné le végképp a lábáról. Nem látott most maga előtt semmi más célt, mint azt, hogy minél előbb eljuthasson a messzi-messzi Irkutszkba. Ehhez azonban az kellett, hogy keresztülvágjon Omszk városán, mégpedig anélkül, hogy a legkisebb ideig is vesztegeljen ott.

„Isten óvja édesanyámat és Nagyt! - suttogta magában. - Most azonban nem szabad rájuk gondolnom!”

Sztrogof és a muzsik hamarosan megérkeztek az alváros kalmárok lakta részébe, s bár ez is meg volt szállva, minden nehézség nélkül bejutottak.

A földhányás néhány helyütt át volt törve: e réseken át szivárogtak a városba Feofár kán utóhadai. Omszk belső kerületeiben, az utcákon és a tereken csak úgy hemzsegtak a tatár katonák; azt azonban észre lehetett rajtuk venni, hogy vasfegyelem alatt állanak, amihez egyébként nem nagyon voltak szokva. Kizárólag csoportokban tünedeztek fel, mégpedig nyilván azért, hogy rögtön védekezhessenek, ha a lakosság megtámadja őket.

A főtéren, amelyet számos őrszem vett körül, mintegy kétezer tatár katona táborozott a legnagyobb rendben. Mindenfelé cövekekhez pányvázott, felnyergelt lovak álldogáltak, készen arra, hogy az első parancsszóra elvágassanak. Nyilvánvaló volt, hogy Omszk csak ideiglenes pihenője volt a tatár lovasságnak: igazi céljuk Kelet-Szibéria megművelt síkságai lehettek, ahol a városok gazdagabbak, szóval ahol a fosztogatás is kiadósabb.

A kalmárváros fölött még ott emelkedett a fellegrvár, amelyet Ivan Ogarefnak mindeddig nem sikerült bevennie, bárha több ízben is támadást vezetett ellene. A védők bátran visszaverték a meg-megújuló rohamokat. Falain még ott lobogott a cár zászlaja.

Sztrogof meg kísérfje némán, de belső büszkeséggel eltelve üdvözölte ezt a jelvényt.

Sztrogof jól kiismerte magát Omszkban, s így vezetőjével együtt sikerült a népesebb utcákat elkerülnie. Attól azonban nem kellett félnie, hogy bárki is felismerje. Ebben a városban csak egyetlen ember, az édesanyja lehetett volna az, aki néven tudta volna szólítani; viszont Sztrogof megesküdött arra, hogy nem keresi fel édesanyját, s esküjét meg is fogja tartani. Különben is - s ez volt szíve vágya - édesanyja talán ügyis kimenekült már a város falai közül, valahová a nyugodtabb pusztavilágba. A muzsik ismert a városban egy postamestert, aki - nézete szerint - jó pénzért bizonyára ad majd lovat, akár kölcsönbe, akár örök áron. Persze itt volt még a nehézség, hogyan jusson ki majd észrevétlenül a városból. De az ellenség által tört réseken keresztül talán sikerül majd elég könnyűszerrel kijutnia. A muzsik tehát most egyenesen a postaállomásra vezette Sztrogofot, amikor ez az egyik szűk utcában egyszerre csak megtorpant, és a következő pillanatban egy szöglet mögé bújt.

- Hát veled mi van, atyuska? - kérdezte aggódva a muzsik, akit ez a hirtelen eltűnés ugyancsak zavarba hozott.

- Csönd! - suttogta Sztrogof nyomban a muzsik fülébe, miközben mutatoujját az ajkára tette.

Egy osztagnyi tatár katona abban a pillanatban vonult át a főtérről abba a keskeny utcába, amelyen Sztrogof és kísérfje éppen keresztülmént. A mintegy húsz lovasból álló osztag élén egy igen egyszerű egyenruhába öltözött tiszt lovagolt. Bár a tiszt szeme folyvást ide-oda járt, s figyelte a járókelőket, Sztrogofot mégsem vehette észre, annyira gyorsan tűnt el a futár a fal mögött.

Az osztag gyors vágóban rohant végig a keskeny utcán, s nem sok tekintettel volt a járókelőkre, akiknek alig-alig jutott rá idejük, hogy a lovasok útjából félreugorjanak. Itt-ott fel is hangzott egy-egy félig elfojtott kiáltás, amire válaszul nyomban lándzsadöfések estek. Így aztán rövid pillanatok alatt végigrobogták az egész utca hosszát. Amikor már eltűntek szem elől, Sztrogof megkérdezte a muzsikot:

- Ki ez a tiszt?

S miközben kérdésért feltette, arca valósággal halálra sápadt.

- Ez? Ez Ivan Ogaref - felelte a szibirják, és hangjából kiért a mélységes gyűlölet.

- Hát ez az! - kiáltott fel Sztrogof, s valami végtelen harag zengett a szavában, amit képtelen volt magába fojtani.

A tisztben felismerte azt az utast, aki az isimi postaállomáson rávert a korbácsával!

S mintha villámcsapás érte volna, ugyanakkor felötlött emlékezetében az a vén cigány is, akinek szavait sikerült a Nyizsnyij Novgorod-i vásártéren elkapnia.

Sztrogof nem tévedett. A két ember csakugyan azonos volt. Ivan Ogaref ott, Nyizsnyij Novgorodban, cigányruhát öltött, aztán hozzácsatlakozott Szangár bandájához, s így sikerült a városból kimenekülnie. Oda pedig azért ment el, hogy a tömegnyi idegen között, akik egy-egy ilyen vásár alkalmából egész Közép-Ázsiából összeverődnek, megtalálja bizalmi embereit, akiknek segítségével végre akarta átkozott művét hajtani. Szangár és a cigányai az ő költségére kémkedtek orosz földön, a végtelenségig megbízhatott hát bennük.

Ogaref volt tehát az az ember, akinek rejtélyes szavát hallotta akkor éjjel a sötétben, a vásártéren: igazi értelmére csak most jött rá; s ugyancsak Ogaref volt az, aki együtt utazott vele a *Kaukázus* fedélzetén; ő volt az, aki egy másik, Kazanyból Isimbe vezető úton megelőzte őt az Urálon való átkelés közben; s ő volt az, aki korábban érkezett el Omszkba, s most ő a város ura! Ogaref még csak alig három napja tartózkodott itt; s ha nincs közöttük az a szerencsétlen találkozás Isimben, s ha az Irtis partján nem éri Sztrogofot az a lándzsadöfés, amely három napját rabolta el, akkor nyilván sikerül megelőznie Ogarefot Irkutszkba vezető útján. S ki tudja, mennyi bajt sikerült volna így elkerülnie!

Bárhogy állott is azonban a dolog, azzal Sztrogof teljesen tisztában volt, hogy most inkább, mint valaha, kerülnie kell Ogarefot, s mindent el kell követnie, hogy ne kerüljön a szeme elé. Mégpedig mindaddig, amíg majd eljön a perc, hogy farkasszemet nézhessen vele. S ez a perc el fog érkezni, ezt tisztán érezte Sztrogof: tudta, hogy rá fog találni, még akkor is, ha időközben egész Szibéria urává lett is ez az áruló tiszt!

Most pedig a muzsik és Sztrogof újra nekivágtak a városnak, s végre eljutottak a postamester házáig. Hát igen, abban nem lesz semmi nehézség, hogy az éjszaka sötétjében valamelyik résen keresztül kiszökjék a város falai közül. Az elveszett tarantasz helyébe viszont teljesen lehetetlen kocsit szereznie, sem kölcsön, sem örök áron. De minek is most Sztrogofnak kocs! Hiszen sajnos, egymagában utazott. Elég most neki egy ló is, s ezt szerencséjére sikerült is vásárolnia. Derék állat volt, nyilván jól bírja majd a mégoly hosszú út fáradalmait is; és Sztrogof, aki ügyes lovas volt, bizonyára kellően ki tudja majd használni az állat képességeit.

Jó nagy árat fizetett a lóért, s pár perccel utóbb már készen állott az indulásra.

Délután négy óra volt.

Sztrogofnak az estét be kellett várnia, hogy a védővonalakon átjuthasson; de mivel nem akart az utcán mutatkozni, ott maradt a postaházban, s valami ennivalót adatott magának.

A közös teremben nagy volt a nyüzsgés. Mint ahogy másutt a vasúti állomásokon, úgy gyűltek itt össze az emberek, hogy új híreket halljanak. Többen arról beszéltek, hogy hamarosan egy újabb moszkvai hadtest érkezik, mégpedig nem Omszkba, hanem Tomszkba, s hogy ennek a csapatnak az a hivatása, hogy Feofár tatárjainak kezéből visszaszerezze a várost.

Sztrogof figyelmesen hallgatta az emberek beszélgetését, de maga nem keveredett szóba senkivel. Egyszerre csak sikoltás reszkettette meg egész lényét, ismerős szó markolt bele a szívébe: - Fiam!

Édesanyja, az öreg Marfa állott előtte. Rámosolygott, valósággal reszketett az örömtől. Feléje tárta két karját... Sztrogof Mihály felállott. S kis híján belevetette magát anyja ölelő karjába...

De nyomban eszébe jutott a kötelesség szava meg az a komoly veszedelem, amelyet édesanyjára is meg reá is jelenthet ez a találkozás. Ez a gondolat nyomban úrrá lett rajta: sikerült is annyira megőriznie a lélekjelenlétét, hogy arcának egyetlen moccanásával sem árulta el magát. Ebben a pillanatban vagy húszan lehetnek a nagy teremben. Könnyen megeshetett, hogy akadt közöttük kém is; még többen akadhattak azonban olyanok, akik tudtak arról, hogy Marfa fia a cár futártestületének tagja. Sztrogof tehát meg sem mukkant.

- Mihály! - sikoltott újra feléje az édesanyja hangja.

- Kicsoda ön, derék asszony? - kérdezte most tőle Sztrogof, miközben szavait inkább csak úgy kidadogta, mintsem mondotta.

- Hogy én ki vagyok? S ezt még te kérded? Fiacskám, hát nem ismered meg már az édesanyádat?

- Tévedni tetszik! - felelte Sztrogof Mihály. - Bizonyára össze tetszik tévesztetni valakivel...

Az öreg Marfa erre közelebb lépett hozzá, s keményen a szeme közé nézett:

- Hát nem Sztrogof Péter és Marfa fia vagy?

Sztrogof az életét adta volna érte, hogy ebben a pillanatban szabadon megölelhesse édesanyját. De ha most enged érzéseinek, nemcsak édesanyjára és saját magára zúdít ezernyi bajt, de az ügyet is veszélybe dönti, amelyre felesküdt, s akkor jaj neki és édesanyjának! Vége feladatának, megszegte szent esküjét!... Ezért hát csak még jobban erőt vett magán, lehunyta a szemét, hogy ne kelljen szegény anyjának fájdalomtól elgyötört arcába néznie, és hátratette két kezét, nehogy önkéntelenül is odanyújtsa őket édesanyjának, aki reszkette nyúlt utánuk.

- Nem értem, miről beszél - szólt most, miközben néhány lépést hátrált az asszonytól.

- Mihály! - sikoltott fel újra a szegény öreg.

- Kérem, nekem nem Mihály a nevem! És sosem voltam a kegyed fia! Én Korpanof Miklós irkutszki kereskedő vagyok!...

S ezzel hirtelenül otthagya a nagy termet, miközben ezek a szavak csendültek még a fülébe:

- Fiam! Fiam!

Sztrogof erői fogytán voltak. Ezért is ment ki. Azt már nem láthatta, hogy édesanyja szinte élettelenül zuhan le az egyik padra. Abban a pillanatban azonban, amikor a postamester hozzárohant, hogy feltámogassa, az öregasszony magától felállott. Mintha hirtelenül megvilágosodott volna az agya. Hiszen az lehetetlen, hogy az ő fia megtagadja őt! S az sem lehetséges, hogy ő maga tévedett volna, s mást nézett volna fiának! Igen, egészen bizonyosan a fia volt az, akit látott, s ha az mégsem ismert rá, akkor bizonyára nem volt szabad

ráismernie, s nyilván megvolt rá a nyomós oka is! S azzal máris elfojtotta magában önző érzéseit, s csak egy gondolata volt: „Talán csak nem döntöttem akaratlanul is bajba szegényt?”

- Örült vagyok! - mondogatta most mindenkinek, aki csak szóba állott vele. - Megcsalt a vén szemem! Ez a fiatalember csakugyan nem lehet a fiam! A hangja is egészen más! Ostoba vén bolond vagyok! Már oda jutottam, hogy mindenkiben a fiamat látom!

Nem egészen tíz perc múlva egy tatár tiszt lépett be a postaházba.

- Hol van Marfa Sztrogof? - kérdezte.

- Itt vagyok - felelte az öregasszony végtelenül nyugodt hangon. Aki az előbbi jelenet tanúja volt, el sem hitte volna róla, hogy ennyire nyugodt is tud lenni.

- Gyere! - parancsolta a tiszt.

Marfa Sztrogof határozott lépésekkel követte a tatár tisztet, s elhagyta a postaépületet. Néhány perc múlva ott voltak a főtéren felütött táborban, mégpedig maga Ivan Ogaref előtt, akinek az egész jelenetet azon nyomban elmondották. Ogaref, aki sejtette a való helyzetet, személyesen akarta kihallgatni az öreg szibirják asszonyt.

- Hogy hívnak? - kérdezte durva hangon.

- Marfa Sztrogof a nevem.

- Van fiad?

- Igen.

- Cári futár?

- Igen.

- Hol van most?

- Moszkvában.

- Semmi híred nincs róla?

- Nincs.

- Mióta nem tudsz róla?

- Két hónapja.

- Ki volt hát az a fiatalember, akit az imént a postahivatalban fiadnak szólítottál?

- Valamilyen fiatal szibirják, akit a fiamnak néztem - felelte Marfa Sztrogof. - Ez már a tizedik ember, akit a fiammal téveszték össze, amióta a városban annyi az idegen arc. Mintha mindenütt csak őt látnám!

- Szóval hát az a fiatalember nem Sztrogof Mihály?

- Nem az volt.

- Tudod-e, vénasszony, hogy megkínóztathatlak egészen addig, amíg csak be nem vallod az igazat?

- Én az igazat mondtam, s mégolyan kínzás sem tudna a szavaim megváltoztatására bírni.

- Még egyszer kérdem: ez a szibirják nem volt Sztrogof Mihály? - kérdezte újólág Ivan Ogaref.

- Nem! Nem ő volt - felelte másodszor is Marfa Sztrogof. - Hát azt tetszik tán hinni, hogy a világ bárminő kincséért is megtagadnám fiamat, akivel az Úristen ajándékozott meg?

Ivan Ogaref gonosz szemmel mustrálta az öregasszonyt, aki bátran a szeme közé nézett. Biztosra vette, hogy az asszony csakugyan a fiára ismert az előbb. Ha mármost előbb a fia tagadta meg az anyját, utóbb pedig az anyja a fiát, akkor ennek csakis valamilyen nagyon nyomós oka lehet. Ivan Ogaref ettől a pillanattól fogva teljesen tisztában volt azzal, hogy az állítólagos Korpanof Miklós senki más, mint Sztrogof Mihály cári futár, aki hamis név mögé rejtőzött: s hogy ennek olyan oka lehet, ami rája, Ogarefra nézve végtelenül fontos lehet. Ezért nyomban kiadta a parancsot, hogy kutassák fel a futárt.

Aztán újabb parancsot adott ki:

- Ezt az asszonyt vigyétek Tomszkba!

S mialatt katonái a legdurvább módon taszigálták maguk előtt az öregasszonyt, Ogaref ezt mormogta a fogai között:

- Ha elérkezik az ideje, majd csak szólásra bírom ezt a vén szipirtyót!

XV. A BARABA LÁPJA

Nagy szerencséje volt Sztrogof Mihálynak, hogy olyan hirtelenül hagyta ott a postaépületet. Ivan Ogaref parancsát tüstént továbbították a város valamennyi kapujához, személyleírását pedig az összes postahivatalokhoz s így akarták megakadályozni, hogy elhagyhassa a város területét. Ő azonban ekkorra már kiszökött az egyik erődítésrésen: lova ott futott künn a sztyeppen, s mivel nem azonnal fogtak üldözéséhez, joggal remélhette, hogy egérutat nyer s megmenekül.

Sztrogof július 29-én este nyolc óra körül szökött meg Omszkból. Ez a város nagyjából félúton van Moszkva és Irkutszk között; az utóbbiba tíz napon belül kellett Sztrogofnak megérkeznie, ha a tatár haderőket meg akarta előzni. Tagadhatatlan volt most már, hogy az édesanyjával való szerencsétlen találkozása elárulta kilétét. Ogarefnak immár nem lehetett kétsége afelől, hogy cári futár utazott keresztül Omszkon Irkutszk irányába. A futárnál levő irások fontossága szintén vitán felül állt, Sztrogof tehát tisztában volt vele, hogy Ogarefék mindent el fognak követni, hogy megkaparintsák őt.

Amit azonban Sztrogof nem tudott, sőt nem is tudhatott, az az volt, hogy Marfa Sztrogof immár Ogaref karmai között volt, s hogy szegény öregasszonynak igen drágán, ki tudja, tán az életével kell megfizetnie önkéntelen érzelemmegnyilvánulását, amely akkor fogta el, amikor egyszerre csak fiát pillantotta meg maga előtt. Sztrogofnak komoly előnyére szolgált, hogy anyja lefogásáról nem volt tudomása, mert hátha nem lett volna elég lelkiereje, hogy ezt az új megpróbáltatást is erős szívvel állja ki.

Sztrogof tehát ugyancsak megsarkantyúzta lova vékonyát. Valósággal lovába is átültette az őt magát emésztő lázas türelmetlenséget, amellyel most csupán egyetlenegy célt követett: hogy minél előbb elérje a legközelebbi postaállomást, ahol az eddiginél gyorsabb járású fogatra cserélheti ki lovát.

Éjfél tájt Kulikovo állomásra futott be. Itt azonban, ahogy ettől tartott is, nem talált sem lovat, sem kocsit. A helységben már jártak tatárok, s ezek mind a magánházakból, mind a postahivatalból mindent elrekviráltak vagy elloptak. Alig egy kevéske élelmet tudott szerezni

Sztrogof lova és saját maga részére. Fontos volt, hogy jól ellássa az állatot, hiszen nem tudhatta, mikor és hogyan pótolhatja újabbal. Pihenőt kellett volna lovának engednie: mivel azonban minél előbb a lehető legtávolabbra akart jutni a nyomába menesztett tatár lovasok elől, úgy határozott, hogy megállás nélkül továbbhajszolja lovát. Mindössze egy órácska pihenőt engedélyezett szegény párának, s azzal máris újra belevetette magát a végtelen pusztába.

Az időjárási viszonyok a futár szempontjából eddig elég szerencsésen alakultak. A hőmérséklet tűrhető volt. Az éjszakák az esztendőnek ebben a szakában rövidek, s a holdvilág, amely áttörte a vékony felhőréteget, eléggé jól bevilágította az utat. Sztrogof különben úgy vágatott előre, mint aki pontosan ismeri útvonalát: minden habozás, minden bizonytalankodás nélkül. A lelkét eltöltő tömegnyi szorongató gond ellenére is megőrizte agya végtelen tisztaságát, s úgy haladt kitűzött célja irányába, mintha ez szüntelen ott lebegett volna a szeme előtt. Ha néha, egy-egy útfordulónál meg is állott egy-egy percre, inkább csak azért tette, hogy lovának egy kis szusszanást engedjen. Ilyenkor leugrott a nyeregből, hogy a lovat kis időre megszabadítsa terhétől. Fülét a földre tapasztotta, s úgy hallgatózott, nem hallja-e valamilyen mögötte vágózó ló patájának a zörejét. Hogy aztán mégsem hallott semmi gyanúsát, tovább folytatta útját.

Kellemes idő volt, de Sztrogof nem bánta volna, ha inkább tél van - egyenesen vágyódva gondolt a hosszú téli éjszakákra, a rettenetes sötétségre. A mindent beborító feketeség igazi biztonságot jelentett volna neki.

Július 30-án reggel kilenckor robogott keresztül a turumovi postaállomáson; ezen túl már a Baraba lápja terjengett. Itt háromszáz kilométeren keresztül maga a természet vetett elébe akadályt. Ezt jól tudta Sztrogof, de viszont azt is tudta, hogy ezt az újabb gátat is „vennie kell” - mint a versenylovaknak, hiba nélkül kell átlendülnie rajta.

A Baraba óriási lápja magába szívja mindazt a sok esővizet, amely nem talál utat sem az Ob, sem az Irtis folyó felé. Ennek az óriási lapálnak az altalaja tiszta agyag, tehát nem engedi át a vizet; ennél fogva ez a hatalmas vízmennyiség csak egyre gyűlik itt, s a meleg évszakban valósággal áthatolhatatlanná teszi az egész vidéket.

Márpedig mivel Irkutszk felé rajta keresztül vezet az út, az utasnak óhatatlanul keresztül kell vágnia az összes itteni mocsarakon, tavakon és zsombékos helyeken. A vidék egészségtelen kigőzölgése veszedelmes próba elé állítja az utasembert, de ugyanakkor hihetetlenül nagy feladatot ró a lóra is.

Sztrogof ebbe a pokol országába hajszolta bele lovát. Itt már nyoma sem volt a szibériai sztyeppek félszáraz fűvének, amely nyájak tízezreinek nyújtja végtelen idők óta egyetlen táplálékát. A puszta végtelen szemhatára is megszűnt itt, s helyébe a zöldellő sás hajladozó kévéi léptek.

A fű itt néhol több mint másfél méter magasra is megnő a nedves, fülledt nyári melegben. A minduntalan fel-felbukkanó zsombécsomók áthatolhatatlan, kiismerhetetlen labirintussá fonódnak össze.

Sztrogofot itt már senki sem láthatta meg az úttest széléről. Az óriásira nőtt sás egészen eltakarta, s útjának irányát semmi más nem jelezte, mint a minduntalan felröppenő vízi-madarak tömege, amelyek nagy csiviteléssel tiltakoztak a birodalmukba betörő idegen lény ellen, majd szárnyra kaptak, s hatalmas felhőkben úsztak végig az ég tengerén.

Az út vonulását szerencsére ebben a vízi rengetegben is pontosan lehetett követni. Emitt vastag levelű lápi növények mellett vitt el, amott hatalmas mocsarak mentén kanyargott,

amelyek a maguk több kilométernyi kiterjedésével bátran kiérdemelték volna, hogy akár tavaknak is nevezzék őket. Volt olyan zug is, ahol a pállott vizet már semmiképp sem lehetett kikerülni, át kellett rajta vágni, és pedig nem hidakon vagy pallókon, hanem itt-ott kínálkozó ingovány szigeteken át, amelyek az alattuk gomolygó agyagréteg fölött minden lépésnél megremegtek, mintha csak valami szakadék fölé vetett deszkapallón járna az ember. Egy-egy ilyen rengő sziget néha százméternyi hosszúságra is kinyúlt, s az utasemberek, főként ha tarantaszban ültek, nem ritkán tengeribetegséget kaptak, miközben áthaladtak rajtuk.

Sztrogof nem törődött azzal, hogy milyen a talpa alatt a talaj, kemény-e vagy ingoványos: megállás nélkül rohant előre, s bátran ugratta át a lucskos pocsétákat. Ami ellen azonban sem a lovas, sem lova nem tudott védekezni, az a milliónyi szúnyogféle volt, amelyek valósággal ellepték a környéket.

Sztrogof lova, amikor egy-egy ilyen szúnyoghad megtámadta, kínjában valósággal felhőkölt, mintha csak ezer sarkantyú éles taraja fúródott volna érzékeny vékonyába. Ilyenkor örült iramba kapott, vadul vágta, s úgy falta a kilométereket, mint a vonat, közben farkával csapkodta oldalát, hogy valamennyire enyhítse a szúnyogcsípés okozta kínokat. Sztrogof szerencsére kitűnő lovas volt; másként nemigen győzte volna ezt a megvadult vágatást anélkül, hogy minden második pillanatban ki ne repüljön a nyeregből.

Sztrogofot nem bántotta a szúnyogcsípés, nem félt a lápgőzöktől, a vad lovaglást is fáradhatatlanul tűrte - testi fájdalmakkal szemben érzéketlenné vált. Erejét a kitűzött cél foglalta le, csak ennek elérése érdekelte. Csak minél gyorsabban haladhasson!

Ki hitte volna, hogy ez az egészségtelen lápvilág bárkinek is otthont nyújthasson?

Pedig itt csakugyan éltek emberek. Az óriási sáskévék között hol itt, hol ott tűnedezték fel a rozzant kunyhók. Férfiak, nők, gyerekek, aggastyánok a felismerhetetlenségig bekent arccal legeltették soványka göbölynyájaikat; hogy állataikat megvédjék a szúnyogok elől, állandóan friss fát tüzeltek; a kavargó, maró füst szünet nélkül ott terjengett a végtelen mocsár fölött.

Amikor Sztrogof már úgy érezte, hogy halálosan kifáradt lova nem bírja tovább az iramot, megállott az egyik nyomorúságos kunyhónál, s mit sem törődve saját fáradtságával, nekiállott, hogy a szibirjások szokása szerint folyékony zsírral kenegesse meg a szegény, összevissza szurkált állat sebeit. Aztán jó adag füvet adott neki, s csak amikor már alaposan ellátta lovát, amikor sebeit sorra bekenegette, akkor gondolt csak önmagával: kicsit megerősítette magát egy harapásnyi hússal és kenyérrel meg egy kortynyi pálinkával. Egy vagy legföljebb két óra múltával már újra teljes sebességgel ott robogott az Irkutszk felé vezető végtelen úton.

Turumov óta így tett meg kilencven kilométert, és július 30-án délután négyre be is futott Jelanyba. Ő maga nem érzett semmi fáradtságot, de lovára erősen ráfért a pihenő; a derék állat egyszerűen nem bírta tovább. Jelanyban különben, éppúgy, mint a többi állomáson, lehetetlen volt szert tennie bármiféle közlekedési eszközre. Se kocsi, se ló nem volt sehol: az okot tudjuk.

Jelanyt magát a tatárok ugyan még nem tisztelték meg látogatásukkal, azonban a helység ennek ellenére is majdnem teljesen elnéptelenedett. Az ok az volt, hogy dél felől igen könnyen meg lehetett volna támadni, ugyanakkor észak felől csak nagy nehezen kaphatott volna segítséget. A hatóságok elrendelték tehát mind a postaállomás, mind a rendőrség, valamint a polgármesteri hivatal kiürítését. A tisztviselők s az önként elköltöző lakosok Kamszkba, a Baraba vidékének fő helyére menekültek.

Sztrogofnak most tehát arra kellett szánnia magát, hogy itt, ebben az elhagyott fészekben töltsen az éjszakát: tizenkét órányi pihenőt kellett lovának juttatnia. Megemlékezett azokról az

előírásokról, amelyeket Moszkvában kapott útjára vonatkozóan: hogy kiléte felfedése nélkül vágjon keresztül Szibérián, de így is jusson el mindenáron Irkutszkba; viszont útja sikerét semmi esetre se veszélyeztesse azzal, hogy túlságosan erőlteti iramát. Pillanatnyilag csak egyféleképpen értelmezhetette a kapott parancsokat, vagyis hogy lehetőleg óvja a továbbjutás egyetlen megmaradt eszközét: lovát.

Másnap Sztrogof abban a percben hagyta el Jelany falait, amikor megtudta, hogy mögötte vagy tíz kilométerrel feltűnedezték az első tatár járőrök a barabai úton. Így hát nyomban újra belevetette magát a lábba. Útja sima volt, s ez megkönnyíthette volna előrejutását; a sok kanyar azonban ettől a kis időnyereségtől is megfosztotta. Viszont teljességgel lehetetlen lett volna, hogy letérjen erről az útvonalról, és toronyirányt próbálja meg a továbbutazást, mert az egész lápvidék az úton kívül teljesen áthatolhatatlan zsombékokból állott.

Harmadnapra, augusztus 1-én délben Szpasszkojéba, két órával később pedig Pokrovszkojéba érkezett Sztrogof. Lova itt már olyan fáradt volt, hogy képtelen lett volna akár csak egy lépést is tovább megtenni.

Sztrogofnak tehát a kénytelen pihenő kedvéért újra fel kellett áldoznia az estét, sőt a rákövetkező éjszakát is. Másnapra azonban lova megint friss erőben volt, s folyvást az árterületet taposva, még aznap, augusztus 2-án délután négyre elérte Kamszkat.

Ez már teljesen más vidék volt. Ez a kis helység olyan, mint valami sziget a tenger közepén. A Baraba vidékének középpontjában fekszik. Az erre kanyargó Tom folyót, az Irtisnek ezt a mellékágát, amely keresztül folyik Kamszkon, úgy megregulázták, hogy az addig hagymázás gőzöktől terhes lápvidék helyére itt buján zöldellő réteket varázsolhattak.

A tatárok betörése okozta általános menekülés láza még nem fertőzte meg Kamszka lakosságát. Lakói mindenesetre úgy vélekedtek, hogy a helység fekvése biztonságot nyújt számukra, vagy legalábbis még elég idejük maradt a menekülésre akkor is, ha közel lesz a veszedelem.

Sztrogof tehát itt, bármennyire szerette volna is, nem tudott semmiféle új hírt szerezni. Sőt ellenkezőleg, a polgármester még inkább őt kérdezte volna ki, ha sejtette volna, hogy ki rejtőzik az irkutszki kalmár egyszerű ruhájában. Sztrogof különben nem is igen mutatkozott a városkában. Most már nem elégedett meg azzal, hogy ne keltsen feltűnést: egyszerűen láthatatlanná akart válni. Eddigi tapasztalatai a szokásosnál is óvatosabbá tették. Ezért hát teljesen visszavonult, s mivel úgysem volt túlságosan kíváncsi a városka utcáira, inkább el sem hagyta a fogadót, amelyben megszállott.

Itt Kamszokban szerezhetett volna kocsit is, hogy lovát leválthassa, ami jól is jött volna, hiszen szegény állat Omszkból cipelte idáig. De miután alaposan megfontolta a dolgot, rájött, hogy súlyos hibát vétene a cserével, mivel a tarantaszvásárlással feltétlenül felhívna magára a figyelmet. Márpedig ha valamit igazán el akart Sztrogof kerülni, az elsősorban a feltűnés volt, különösen most, amikor a tatárok megszállta terület szélén haladt.

Különben is a rettenetes mocsárvidéken a ló sokkal többet ért, mint egy kocsi, arról nem is beszélve, hogy mennyivel több hasznát venné közvetlen veszély esetén, például ha erősen megközelítenék a nyomába menesztett tatár katonák. Elhatározta, hogy ha ez megtörténik, inkább beleugrat a legvadabb láp közé is, csak hogy tévútra vezesse üldözőit. A lovat elrejtteni is könnyebb, mint a kocsit, s ez is a csere ellen szólt. Majd ha egyszer már túljutott Tomszkon vagy éppen Krasnojarszkon, ha majd elérte Nyugat-Szibéria valamelyik fontosabb központját, akkor majd újra meglátogatja, miféle közlekedési eszközt válasszon.

Ami mokány kis lovát illeti, Sztrogof nagyon megszerette a derék állatot. Most már azt is tudta, mit várhat tőle. Szerencsés keze volt, amikor Omszokban megvette, s az az öreg muzsik

igazán nagy szolgálatot tett neki, amikor éppen ahhoz a postamesterhez vitte őt. Sztrogof különben is valósággal ragaszkodott már a lovához, az meg apránként hozzá is tört ennek a nehéz utazásnak a fáradalmaihoz; ha csak itt-ott is megkapta a maga néhány órás kis pihenőjét, akkor Sztrogof bízást remélhette, hogy majd csak elviszi lovasát a lázongó országrész határain túlra. Így hát az augusztus 2-áról 3-ára virradó éjszakát Sztrogof szállodai szobájának fogságában töltötte. A fogadó maga különben egészen kint, a város szélén feküdt, kevés vendége volt, s a futárnak szerencsére itt nemigen kellett kíváncsiskodóktól tartania.

Fáradtsága ellenére ott rostokolt, amíg ellátták lovát, és csak ezután pihent le, de álma így is rendkívül nyugtalan volt. Minduntalan felriadt, olykor még fel is ült ágyában. Túl sok gond nyomasztotta, s túl sok emlék ülte meg az agyát. Látomásként tűnt fel előtte hol öreg édesanyja, hol pedig Nagya arca. Mindkettő oly kedves volt már számára, hogy még álmában is együtt ködlöttek fel szeme előtt. Kimondhatatlanul fájt neki, hogy a két védtelen nőt sorsára kellett hagynia, de hát nem tehetett mást; ezt követelte tőle feladata.

A másik dolog, ami öntudatlanul is foglalkoztatta Sztrogofot, természetesen a küldetése volt, amelynek végrehajtását esküvel fogadta cárijának. Mindaz, amin Moszkva óta keresztülment, mindjobban meggyőzte ennek a küldetésnek a fontosságáról. A tatár felkelés rendkívül súlyos esemény volt, s még súlyosabbá tette az, hogy Ogaref is melléállott. S amikor aztán szeme odatévedt ruhájának arra a helyére, ahová a cári pecséttel lezárt levelet rejtette - ezt a levelet, amely talán magát a békét, a feldúlt ország nyugalalmát jelentette -, akkor valami vad vágy fogta el, hogy gyors vágóban rohanjon végig a szibériai pusztaságokon, vagy hogy madárszárnnyon repülje át azt az óriási távolságot, amely Irkutszktól még elválasztja. Sas szeretett volna lenni, amely büszke szárnyalással emelkedik minden akadály fölébe, vagy pedig szélvihar, amely óránként száz kilométeres gyorsasággal rohan végig Ázsián, hogy végre-végre ott állhasson a nagyherceg színe előtt, és büszke öntudattal jelenthesse neki: „Fenség, a cár őfelsége levelét hoztam!”

Sztrogof másnap reggel már hatkor indult el; az volt a szándéka, hogy még ezen a napon elérje a 85 kilométernyire fekvő Ubinszkoje falut. Kamszkon túl vagy húsz kilométerrel újra belekerült a Baraba mocsárvidékébe. Itt bizony nehéz feladat volt az utat megtalálnia. Szerencsére azonban gyerekkora óta jó irányérzéke volt, s így semmiféle baleset nem érte ezen az útrészen. Ubinszkojéba érve, Sztrogof egész éjjelen át pihenőt engedett a lovának, mert másnapra az volt a szándéka, hogy most már minden további megszakítás nélkül, egyhuzamban tegye meg azt a száz kilométert, amely Ubinszkojétól Ikulszkojéig visz, így hát másnap már kora hajnalban útnak eredt. A Baraba lánnya azonban, szerencsétlenségére, itt még az eddiginél is járhatatlanabbnak bizonyult, ugyanis alig néhány héttel Sztrogof odaérkezte előtt óriási esőzések hullottak le Ubinszkoje és Kamakova vidékén, s ez a rettentő tömegű víz mind itt gyűlt fel ebben a katlanban.

Itt már a leghalványabb nyoma sem volt bármi olyasminek, amit összefüggő útvonalnak lehetett volna nevezni. Volt itt például egy tó - eléggé hatalmas vízfelület ahhoz, hogy akár külön nevet is adhattak volna neki a földrajztudósok -, olyan lágymányféle, amelyet a kínaiak „csang” néven tisztelnek: ezen a húsz kilométernél is hosszabb pocsótán kellett Sztrogofnak a leghihetlenebb nehézségek árán átvergődnie.

Este kilencre Sztrogof Ikulszkojéba ért, s az éjet is itt töltötte. A Baraba-lápnak ebben az álmodozó kis falujában még csak nem is sejtették a lakosok, hogy odakünn a nagyvilágban háború dühöng. Itt, ezen a vidéken maga a természet alkotta meg azt az útelágazást, amelynek egyik ága Omszk, a másik pedig Tomszk felé vitte a tatár hordákat, mégpedig úgy, hogy a kis fészek mind az egyik, mind a másik útvonalon kívül esett. Ikulszkoje eddig szerencsésen megúsza tehát a „tatárjárást”.

Végre is azonban enyhülni kezdtek a természetadta nehézségek, úgyhogy - ha semmi váratlan dolog nem jön közbe - Sztrogof másnapra túlkerülhetett a Baraba lápjain. Onnan majd jó út viszi tovább azon a 133 kilométeres távolságon, amelyet Kolivanyig még meg kell tennie. Mihelyt erre a fontos helyre megérkezett, onnan már csak ugyanekkora távolságra lesz Tomszktól. Itt aztán majd alaposabban körülnéz, s valahogy kifundálja majd, hogy elkerülhesse Tomszkt, amely már Feofár kán kezén van, föltéve, ha hinni lehet a szállongó híreknek.

Mind Ikulszkojében, mind Karginszokban - amelyen másnap lovagolt keresztül - viszonylag nyugodt volt az élet, amit ezek a kis helységek annak köszönhetnek, hogy a Baraba kellős közepén feküdtek, s itt a tatár hordák csak nagy ügyel-bajjal mozoghattak volna. Itt tehát csupán az anyatermészet állított akadályokat Sztrogof elé. Ám ha majd túljutott ezeken a helyeken, nem kell-e annál inkább az emberi gonoszságtól félnie?! Több volt ez, mint valószínű. Ezért úgy döntött, hogy ha szüksége mutatkoznék, akár le is tér az Irkutszk felé vezető országútról. Ez esetben toronyiránt kellene keresztüllovagolnia a pusztán, s azt a kockázatot is vállalnia kellene, hogy esetleg minden utánpótlás nélkül marad. Hiszen arrafelé nincs már sem út, sem város, sem falu. Itt-ott rábukkanhat ugyan egy-egy magányos tanyára vagy holmi szegényes kunyhóra, s az ilyenek gazdái általában vendégszeretők de mit számít a vendégszeretet, ha híjával vannak még a legszükségesebb dolgoknak is?! Egyéb választás azonban nem adódott.

Végre-végre délután fél négyre a kargati postaállomáson Sztrogof maga mögött hagyta a Baraba poklának legvégső nyúlványait is, és lovának patái alatt újra megkoppant Szibéria kemény és száraz talaja.

Moszkvát, mint tudjuk, július 16-án hagyta el. Ezen a napon augusztus 5-ét írtak, így hát - ha nem számítja azt a hetven órát, amelyet az Irtis-parti kunyhóban kellett elvesztegetnie sebesülése miatt - éppen harmadik hete volt úton.

Még kerek 1500 kilométer várt rá úti céljáig, Irkutszkig.

XVI. VÉGSŐ ERŐFESZÍTÉS

Sztrogof Mihály joggal tartott tőle, hogy itt, a Barabán túli pusztákon kellemetlen kalandja akad. Lova patái alatt a mezők ugyancsak elárulták, hogy a tatárok már jártak erre, mert bizony ezekről a barbárokról is el lehetett mondani, amit annak idején a törökökről mondott a világ: „Amerre a török járt, ott többé nem nő fű!” Sztrogofnak tehát egészen aprólékos elővigyázatossági rendszabályokhoz kellett folyamodnia, amikor ezen a vidéken áthaladt.

Ha valahol a látóhatáron füst-kérdőjeleket látott az ég felé kanyarogni, az annyit jelentett, hogy ott felgyújtott városok és falvak égnek. Csak azt nem tudhatta ilyenkor, vajon csupán a tatár előőrsök jártak-e arra, vagy pedig már az emír főhada jutott-e el a kormányzáság legszélső határáig. Jó lett volna megbizonyosodnia felőle, vajon maga Feofár kán is itt van-e már a jenyiszejszki kormányzáságban. Sztrogofnak mindenképpen tájékozódnia kellett, de hát ez nem látszott könnyűnek, hiszen a környék meglehetősen kihalt volt. Mi van ezzel a szerencsétlen földdel - morfondírozott a futár -, hogy nem találkozik egyetlen szibirjakkal sem, aki felvilágosíthatná őt?!

Sztrogof már vagy két kilométernyi utat tett meg a néptelen pusztaságban. Jobbra-balra folyvást azt kutatta, hátha megpillant egy hajlékot, ahol még akadhat emberi lény. De ahová csak benézett, mindenütt üresség tátongott feléje.

Egyszerre azonban egy fák közé rejtett kunyhót vett észre, amely még egyre égett. Amikor arrafelé közeledett, a leégett kunyhó zsarátnokától pár lépésnyire öregembert látott, akit siránczó gyermekek vettek körül. Egy szemmel láthatólag fiatal asszonyka, nyilván az öregember lánya s a gyereksereg édesanyja, ott térdelt a földön, és könnyes szemmel nézte holmija pusztulását. Közben egy csecsemőt szoptatott. A kis család körül minden csupa rom volt.

Sztrogof odalépett az öreg elébe.

- Kérdezhetek-e tőled valamit? - szólította meg komor hangon.
- Beszélj - felelte az öreg.
- A tatárok jártak erre?
- Nyilván ők lehettek, mivelhogy a házam lángban áll.
- Egész hadsereg volt vagy csak kisebb csapat?
- Hadsereg lehetett, mivelhogy amerre csak ellát a szemed, mindenütt elpusztították földjeinket.
- Ki volt a parancsnokuk? Az emír?
- Az emír lehetett, mivel az Ob vize vérvörösre vált, amerre jártak.
- Bevonult-e már Tomszkba Feofár kán?
- Be.
- Nem tudod, Kolivanyt is elfoglalták már a tatárok?
- Nem gondolnám, mert Kolivany még nem ég.
- Köszönöm, barátom. Tehetnék valamit érted vagy a tieidért?
- Semmit.
- Ég áldjon!
- Isten veled!

Sztrogof erre huszonöt rubelt hagyott a szerencsétlen asszony kezében. Annak még csak annyi ereje sem volt, hogy megköszönje. Sztrogof pedig máris nyeregbe lendült, hogy folytassa útját.

Egy dologgal ezek után tisztában volt: azzal, hogy semmi esetre sem szabad útján Tomszkot érintenie. Kolivanyba még talán bejuthat, mivelhogy arra még nem jártak a tatárok. Legsürgősebb feladata tehát most az, hogy ott ellássa magát mindennel, amire az elkövetkező hosszú útszakaszon szüksége lehet. Kolivanyon túl meg úgylis le kell térnie az irkutszki országútról, hogy kikerülje Tomszkot.

Mihelyst ilyenformán tisztázta magában új útitervét, egy pillanatot sem késlekedett tovább. Megsarkantyúzta lovát, s azzal nyílegyenest elindult az Ob bal partja irányába. Kétséges volt viszont, vajon talál-e ott majd kompot, vagy pedig úszva kell-e átkelnie a folyón, mivel a tatárok feltehetően minden vízi járművet felgyújtottak. No, majd elválik!

Szegény kis lovával kapcsolatban - amely bizony most, hogy Sztrogof kiszorította belőle legvégső erőit is, nagyon ki volt merülve - úgy határozott, hogy Kolivanyban feltétlenül kicseréli egy másikkal. Tisztán érezte, hogy szegény pára úgysem sokáig bírná ezt a rettentő igénybevételt. Kolivanyt tehát úgy tekintette Sztrogof, mint új kiindulási pontot, mert hiszen innentől kezdve útját majd új körülmények között kell folytatnia. Addig, amíg ezen a kipusztított országrészen áthalad, még igen nagy nehézségekkel kell számolnia; de ha Tomszk kikerülésével sikerülne újra rájutnia a jenyiszejszki kormányzóságon át az Irkutszk felé vezető országútra, amelyet a betörő bandák addigra talán még nem pusztítanak el, akkor néhány napon belül elérhetné úti célját.

A forró nap után végre leszállt a hűvös éj. Éjfél tájt meglehetősen sűrű sötétség borította be a pusztát. Naplementekor könnyű szél kerekedett, s utána most teljesen nyugodt volt a levegő. Az elhagyott úton nem hallatszott más, mint lova patáinak egyhangú kocogása meg az a pár szó, amellyel gazdája néha-néha buzdította lovacskáját. A szürke félhomályban ugyancsak ügyelnie kellett, hogy le ne tévedjen a főútról az azt szegélyező apró mocsarak és patakok közé, amelyek mind az Ob vízrendszeréhez tartoznak.

Sztrogof tehát gyorsan, de azért óvatosan haladt előre. Szeme éberen kémlelte a sötét árnyékokat: meglepetés aligha érthette. Egyébként nyugodtan rábízhatta magát lova ösztönére is, hiszen az állat érzékenységről és intelligenciájáról már volt alkalma meggyőződni.

Időnként megállította lovát, és leszállt róla, hogy pontosabban tájékozódjék. E pillanatban is épp szemlélődött, amikor nyugat felől jellegzetes zaj ütötte meg a fülét. Úgy hatott ez a zaj, mintha valahol a messzi távolban lovasok vágtaoznának a kiszáradt talajon. Igen, most már nem lehetett semmi kétsége: egy-két kilométernyire mögötte ütemes dobogás hallatszott.

Sztrogof feszülten figyelte a zajt: még az úttest közepére is lefeküdt, hogy jobban hallja.

„Ez egy lovasszotnya, amely az omszki úton vágat - állapította meg magában. - Ugyancsak sebesen haladhatnak, mivel a zaj gyorsan erősödik. Oroszok-e vagy tatárok?”

Sztrogof még egyre hallgatózott.

„Csakugyan lovasok közelegnek erős vágásban! Tíz percen belül itt vannak! Az én lovammal nem tudnék előlük egérutat nyerni. Ha oroszok, akkor hozzájuk csatlakozom. De ha tatárok, akkor mindenáron el kell őket kerülnöm! Igen, de hogyan? Hová bújjak el itt a pusztán?”

Sztrogof körültekintett, s éles szemével vagy száz lépéssel odább, az út bal felén valami nagyobb fajta sötétlő tömeget vett észre.

„Lehet, hogy valami bozót - mondta magában. - Ha oda bújok, kiteszem magam annak, hogy a lovasok rám találnak, ha átkutatják. Csakhogy nincs egyéb választásom! Lám, már itt is vannak!”

Sztrogof kantárszáron fogta a lovát, s pár másodperccel később már benn is volt a kis nyíres csalliban, amelyhez az országút felől esett a bejárás. Körös-körül sehol semmiféle más fa nem látszott, nyilvánvaló volt tehát, hogy körülötte csupa kis tócsa meg holtér lehetett, amelyeket törpe bokrok választottak el egymástól. A lovasoknak feltétlenül erre kellett elhaladniuk, ha valóban ismerték az Irkutszk felé vivő utat. Sztrogof igyekezett minél mélyebben behatolni a nyíresbe; de alig tett ott vagy negyven lépést, továbbjutását elvágta valamilyen kisebb folyóvíz, amely félkörben övezte a kis ligetet.

Az éjszaka azonban sötét volt, úgyhogy Sztrogof feltehetette, hogy a lovasok nem fognak rátalálni, hacsak nem kutatják át ágról ágra a kis csalitot. Lovát tehát odavezette a víz mellé, hozzákötözte egy fához, maga pedig a kis erdő szélén földre vetette magát, hogy jól megfigyelhesse a fejleményeket.

Alig helyezkedett el az egyik nyírfa mögött, amikor egyszeribe kavargó fénypászták hasogat-ták szét a berek sötétjét.

Fáklyák! - ötlött fel rémulten Sztrogof agyában.

S azzal hason csúszva, mint valami vadember, még az eddiginél is mélyebben rejtőzött a bozót legsötétebb részébe.

Ahogy a berekhez közeledtek, a lovak vágója mindjobban lefékezett. Nyilván az volt a lovasok feladata, hogy tervszerűen átkutassák az út legkisebb részletét is. Sztrogofnak minden oka megvolt rá, hogy ezt feltételezze, így hát ösztönszerűen elhúzódott egészen a folyóvizig, készen arra, hogy szükség esetén abba veti bele magát.

Amikor a lovascsapat a nyíres elé érkezett, megállott. A lovasok leugráltak lovaikról. Körülbelül ötvenen lehettek. Vagy tíznek közülük fáklya volt a kezében. A szövétnekek fénye széles pásztában világította be az utat.

Bizonyos előkészületeikből Sztrogof arra következtetett, hogy a csapat szerencsére egyáltalán nem szándékozik átkutatni a nyírest, inkább csak pihenőt akarnak itt tartani, hogy lovaikat kissé kifújassák, s hogy maguk is bekapjanak pár falatot.

Lovaikról csakugyan leszedték a zablákat, mire ezek vígan nekiálltak, hogy legelésszenek a földet borító kövér fűből. A lovasok maguk pedig leheverészték az út szélén, s kenyeres-tarsolyuk tartalmából nekiláttak a falatozásnak.

Sztrogof teljesen megőrizte hidegvérét, sőt visszatért régi vakmerősége is: a magas fűben újra előbbre kúszott, hogy minél többet hallhasson és láthasson.

A csapat Omszkból jött. A lovasok maguk üzbégek voltak. Jól megtermett, a közepesnél jócskán nagyobb emberek; arcuk vad volt, és elszánt kifejezés ült rajta. Fekete báránybőr süveget és magas szárú sárga csizmát viseltek, amelynek orra elől fölfelé kunkorodott, mint az európai középkorban a férfisaruké. Zekéjüket derekuk körül vörös fonállal kivarrott bőrv szorította le. Fegyverzetük kerek pajzsból, görbe szablyából, hosszú tőrkből s a nyereg-kápára akasztott kovaköves puskából állott. Vállukra tarka színű mentét borítottak.

Lovaik, amelyek szabadon legelésztek a liget szélén, látni valóan szintén üzbég nevelésűek voltak. Ennyit tisztán meg lehetett állapítani a fáklyák fényénél, amelyek élénk sugarukat a nyírek lombkoronája alá vetették. Ez a fajta ló valamivel kisebb, mint a turkomán fajta, de rendkívül erős, és nem ismer más iramot, mint a vágót.

A csapat parancsnoka egy *pendzsa-basi* volt, aki rendszerint ötven ember fölött parancsnokol, helyettese pedig egy *deh-basi*, azaz tizedes. A két tisztas sisakot és páncélinget hordott; nyeregkápájukra kis trombita volt akasztva; ez jelentette magasabb katonai rangjukat.

A pendzsa-basi lepihentette a hosszú úttól kifáradt embereit, és maga meg az altisztje rágyújtottak egy pipányi, kenderlevélből való „dohányra”, amely az ázsiai ember kedvelt füstölnivalója; aztán beszélgetve járkáltak fel-alá a liget fái alatt, úgyhogy Sztrogof, anélkül, hogy őt magát láthatták volna, kényelmesen kihallgathatta társalgásukat. Szerencsére tatár nyelven beszéltek, s ezt Sztrogof jól értette. Beszélgetésük már az első szótól kezdve ugyan-csak felcsigázta Sztrogof kíváncsiságát; tudniillik nem másról, mint éppen róla magáról esett szó.

- Nem sokkal lehet előttünk ez a futár - mondotta a pendzsa-basi -, másrészt pedig teljesen lehetetlen, hogy más utat vett volna, mint ami a Barabán vezet át.

- Ki tudja, egyáltalán elhagyta-e már Omszkot? - felelte a deh-basi. - Hátha még ott rejtőzik a város valamelyik házában?

- Bárcsak így lenne, insallah! Akkor Ogaref ezredesnek nem kellene többé attól tartania, hogy a futárral nyilván vele küldött sürgönyök elérik a címzettjüket!

- Azt mondják, hogy ez a futár idevalósi, szibirják ember - szólott most a tizedes. - Ha csakugyan az, akkor valószínűleg jól ismeri a vidéket, s akkor lehet, hogy letért az irkutszki országútról, s majd valahol később kerül rá újra vissza.

- No, akkor pedig máris megelőztük őt - felelte a pendzsa-basi -, mivelhogy mi ugyan egy órával később indultunk el, mint ő, de viszont egyenesen jöttünk az országúton, s lovainkat ugyancsak meghajszoltuk. Így hát vagy ott van még a futár Omszkban, vagy pedig őelőtte érkezünk meg Tomszkba, amivel elvágjuk a további útját. Akár így, akár úgy, Irkutszkba nem fog eljutni!

- Kemény egy teremtség az a vénasszony: nyilván az anyja a futárnak! - szólalt meg aztán a tizedes.

Erre a szóra Sztrogof szíve vadul feldobogott.

- Na igen - felelte a pendzsa-basi -, eléggé jól kitartott amellet, hogy ez az állítólagos irkutszki kereskedő nem a fia, csakhogy akkor már késő volt! Ogaref ezredes ezzel már nem sikerült félrevezetnie. Meg is mondta az ezredes, hogy ha elérkezett a kellő perc, ő majd szóra bírja a vén boszorkányt!

Ahány szó, annyi tördőfés Sztrogof szívének! Tehát mégis rájöttek, hogy ő a cár futárja! Ez a lovascsapat itt, amelyet az üldözésére küldtek ki, egészen bizonyosan elvágja majd az útját! S ami a legnagyobb bánata: édesanyja ott van a tatárok karmai között; ez a vérengző Ogaref pedig csakugyan olyan ember, aki, ha úgy akarja, megszólalásra tudja bírni szegény öregasszonyt! Vagy talán inkább csak megpróbálja majd; mert Sztrogof jól tudta, hogy ez a keménykötésű szibirják asszony ki nem nyitja a száját, még ha az életébe kerül is!...

Sztrogof azt hitte, hogy képtelen lenne Ogarefot jobban gyűlölni, mint ahogy már eddig is gyűlölte; de most a gyűlölet új hulláma öntötte el. Ez a gazember, aki árulója lett hazájának, most azzal fenyegetőzik, hogy megkínóztatja Sztrogof édesanyját!

A két tisztos tovább is folytatta beszélgetését, amelyből Sztrogof megértette, hogy Kolivany körül rövidesen ütközetre kerül sor az észak felől érkező orosz csapatok és a tatár hordák között. Sztrogof már előbb is hallott róla, hogy egy kisebb orosz csapattest közeledik erőltetett menetben Tomszk felé. Ha ez igaz, s ha ez a csapat valóban összeütközik Feofár kán főerőivel, akkor feltétlenül megsemmisítik a tatárok, s akkor az Irkutszkba vivő útvonal teljes egészében a támadók kezére jut. Ami őt magát, Sztrogof Mihályt illeti, a pendzsa-basi néhány odavetett szavából megtudta, hogy díjat tűztek ki a fejére, s hogy a parancs úgy szól: élve vagy halva el kell fogni.

Így hát nem volt mit tennie, mint hogy tüstént iparkodjék megelőzni az üzbég lovasokat az irkutszki országúton, s hogy megpróbáljon lehetőleg még előttük túlkerülni az Ob folyón. Ehhez azonban az kellett, hogy addig induljon el, amíg itt táboroznak. Sztrogof nyomban neki is látott terve végrehajtásának.

Az üzbégek pihenője csakugyan nem tarthatott sokáig: a pendzsa-basi egy óránál hosszabb pihenőt nem engedélyezhetett embereinek, bár lovaikat Omszk óta nem válthatták le friss

állatokra, s így azok éppoly fáradtak lehettek, akárcsak Sztrogof lova. A futárnak ilyen körülmények között nem volt egy percnyi elvesztegethető ideje sem. Most éjjeli egy óra volt. Iparkodnia kellett, hogy lehetőleg még sötétben hagyhassa el a nyírest, és kerüljön ki az országútra. Azzal azonban tisztában volt, hogy bármennyire kedvez is neki az éjjeli sötétség - amelyet különben rövidesen felvált majd a hajnalhasadás -, menekülése majdnem a lehetetlenséggel határos.

Sztrogof nem szerette, ha a véletlen dönt a dolgaiban. Most is inkább törte a fejét, hátha talál valami megfelelő megoldást. A liget helyszínrajza ugyanis meglehetősen sajátságos volt. Hátha mégis van kiút?

A ligetecskét félkör alakban víz szegélyezte, s ennek a félkörnek az országút volt az átmérője. Hátrafelé csak a vízen keresztül juthatna ki Sztrogof; igen ám, de a víz nemcsak mély, de széles is, és telis-teli van vízinövényekkel. Ha van is benne gázló valahol, annak annyira csúszós lehet a talaja, hogy sem ló, sem ember nem kapaszkodhatik meg benne. Ha aztán mégis sikerülne a partra kecmeregnie, sok haszna ebből se volna; a zajra könnyen felfigyelhetnének a tatárok, és mivel a talaj feltehetően a parton is elég nedves, könnyen odapörkölnének neki, miközben megpróbál nagy csúszkálva kereket oldani.

Egyéb mód nem kínálkozott, mint hogy megkísérelje az országút felé a kitörést. Arra kell törekednie, hogy a liget szélén haladva és a legkisebb zajt is kerülve kijusson a főútra; itt aztán még mindig a legnagyobb csendben iparkodjék vagy háromszáz méternyi előnyt szerezni. Akkor végső erőfeszítésre sarkantyúzza majd lovát, még ha szegény pára ki is adja a lelkét, amikor az Ob partjára érnek. Ott pedig akár valamilyen csónakkal, akár pedig - ha nincs más mód - úszva is át kell ezen a szélesen hömpölygő vízen jutnia.

A menekülésnek ezt az útját kellett most Sztrogofnak megkísérelnie. A fenyegető veszedelmek közepette megtízszereződött az akaratereje, bátorsága. Most az élete, a küldetése, hazájának becsülete, sőt talán édesanyjának az élete forgott kockán. Tovább nem habozhatott, ezért nyomban munkához látott.

Ideje volt, hogy tegyen már valamit, mivel a lovascsapat emberei között észre lehetett venni holmi készülődést. Egyesek közülük máris ott járkáltak fel-alá az országút lejtős oldalán, a liget szélén. A többiek ugyan még a fák alatt heverésztek, de lovaik egyre jobban megközelítették a nyíres közepét.

Sztrogofnak eredetileg az volt a gondolata, hogy a tatár lovak közül köt el egyet, de miután jobban meggondolta, letett erről a szándékáról: hiszen azok éppoly fáradtak lehettek, mint az övé. Jobban teszi hát, ha saját lovacskája mellett marad, amelyet már jól ismert, s amely már annyi jó szolgálatot tett neki. Ez a derék állat - az egyik magas hangabokortól eltakarva - eddig elkerülte az üzbégek figyelmét. A lovasok különben nem is igen nyomultak be mélyebbre a nyíres fái közé.

Sztrogof a fűben kúszva közeledett a földön fekvő pihenő lovához. Kezével megveregette a nyakát, halk szóval becézgette, és sikerült is nesztelenül felállítania. Ekkor - megint csak szerencsés véletlenből - az összes fáklya csonkig égett, s az egész berek, legalábbis a fák alatt, teljes sötétségbe borult.

Sztrogof halkán felrakta lovára a zablát, meghúzta a nyeregszíjat, majd a kantárszárnál fogva lassan maga után kezdte húzni a lovat. Az okos állat, mintha csak tudta volna, mit akar tőle gazdája, engedelmesen követte Sztrogofot, s patáival a legkisebb zajt sem ütötte.

Ellenben néhány üzbég ló egyszerre csak felütötte a fejét, s lassan ők is a nyíres széle felé kezdtek húzódni.

Sztrogof kezében tartotta pisztolyát, s elkészült rá, hogy az első tatárt, aki feléje közeledik, lepuffantja. Szerencsére azonban senki sem fogott gyanút, s így Sztrogof észrevétlenül elérte az erdőcskének azt a szögletét, amely érintkezett az országúttal.

Sztrogof, hogy lehetőleg sokára vegyék észre, nem akart rögtön nyeregbe lendülni, hanem csak akkor, miután már elérte a mintegy kétszáz lépésnyire fekvő útkanyarodót.

Szerencsétlenségére abban a pillanatban, amikor éppen el akarta hagyni a nyírest, az egyik üzbég lova elnyerítette magát, s kiugrott az útestre.

Gazdája utána rohant, hogy visszavigye, de amikor a kezdődő hajnalhasadás világosságánál valamilyen alak körvonalait vette észre, teli torokkal elordította magát:

- Fegyverbe!

Erre a kiáltásra a tábor valamennyi katonája talpra ugrott, és hanyatt-homlok az országút felé rohant. Sztrogof számára nem maradt más megoldás, mint hogy lovára pattanjon és elvágta. A csapat két tiszte ért először az útra, és gyorsan noszogatni kezdték embereiket.

De Sztrogof már nyeregben ült.

Ebben a pillanatban lövés dördült, és Sztrogof úgy érezte, hogy golyó szaladt át a mentéjén. Anélkül, hogy visszafordult vagy visszalőtt volna, egyetlen hatalmas ugrással kinn termett a berekből, és megeresztett kantárral vágatott az Ob irányába. Az üzbég lovak nyergeletlenek voltak, s így reménye lehetett, hogy némi előnyt szerez a lovasok fölött: arra azonban már nem lehetett kilátása, hogy nyomát is veszítsék; s csakugyan, alig két perccel azután, hogy otthagya a ligetet, máris kivehette több ló vágatását, amelyek apránként mindjobban megközelítették az övét.

Most már erősen hajnalodott, s mind élesebb világosság derült a tájra.

Sztrogof most végre hátrafordult, s észrevett egy lovas, aki ugyancsak közel került hozzá. A tizedes, akinek nyilván a többinél jobb lova volt, a csapat élén haladt, s már-már úgy látszott, hogy eléri a menekülőt. Sztrogof, anélkül, hogy lovát lefékezte volna, hátrafordult, kinyújtotta karját, és nyugodt kézzel egy pillanatig célba vette a tizedest. A golyó ezt melle közepén találta, s a katona nyomban legurult nyergéből a földre.

A többi lovas azonban közvetlenül a tizedes mögött vágatott, s anélkül, hogy elesett bajtársukkal törődtek volna, hangos szitkozódások közepette alaposan megsarkantyúzták lovaikat, és sikerült is eléggé megközelíteniük Sztrogofot.

Körülbelül fél óra hosszat ment ez így: Sztrogof még mindig tartotta az alig néhány lóhossznyi távolságot. Ekkor észrevette, hogy lova kimerül; aggódva várta, hogy az állat megbotlik valamiben, s aztán úgy elbukik, hogy többé nem tud talpra állni.

A nap ugyan még nem jött fel, de azért már eléggé világos volt.

Nem egészen két kilométernyire előtte sötét vonal húzódott a szemhatáron: a vonal előtt eléggé ritkásan egy-egy fa emelkedett.

Az Ob folyó volt ez, amely délnyugat felől északkelet felé hömpölygött, majdnem egy szinten a puszta földjével.

Több ízben puskalövés dördült el Sztrogof mögött, anélkül azonban, hogy eltalálták volna; s maga is több ízben kénytelen volt pisztolyát egy-egy üzbégre rásütni, aki túl közel került már hozzá. Miközben az eltalált lovas legurult a nyergéből, társai valóságos dührohamot kaptak.

Az üldözés azonban folytatódott, s kimenetele alig lehetett kétséges. Sztrogof lova már alig vonszolta magát, de azért sikerült a folyóig elhajszolnia.

Az üzbég csapat e percben már nem egészen ötvenlépésnyire volt a sarkában.

Az Ob folyón csónaknak vagy hajónak, amelyen átkelhetett volna, semmi nyoma.

- Bátorság, lovacskám! - buzdította Sztrogof az állatot. - Hajrá! Még egy utolsó erőfeszítés!

S azzal lovastul belevetette magát a folyóba, amely e helyütt vagy fél kilométer széles lehetett.

Rendkívül erős volt az áradás, s Sztrogof lova a víz fenekén sehol sem tudta megvetni lábát. Így hát minden támasz nélkül, pusztán úszással kellett volna a lónak a hallatlanul gyorsan rohanó víz forgóival megküzdenie. Nem is volt egyéb, mint vakmerőség, hogy Sztrogof ezzel a feladattal egyáltalán megpróbálkozott.

A lovasok megtorpantak a folyó partján, és erősen haboztak, hogy ők is beugrassanak-e. Ekkor azonban a pendzsa-basi lekapta a puskáját, s célba vette a menekülőt, aki már ott úszott a folyó közepén.

A lövés eldőrdült, s szügyön találta Sztrogof lovát, amely erre lassan kicsúszott lovasa alól. Sztrogofnak még idejében sikerült kihúznia lábát a kengyelvasból. A következő pillanatban a szegény pára elmerült a víz sodrában. Valóságos pergőtűz zúdult most a menekülőre, aki azonban a csapkodó golyók ellenére tempósan úszott tovább. Nem sok idő múltán szerencsésen partot ért.

XVII. TUDÓSÍTÓK MUNKÁBAN

Sztrogof most aránylag biztonságban volt, bár helyzete joggal ejthette volna kétségbe. Hűséges lova, amely eddig olyan kitartással szolgálta, ott pusztult a vízben. Mivel folytassa most már az útját? Gyalog volt, eleség nélkül, a „tatárjárás” által kipusztított földön; az emír járőre alaposan elbánt vele, s mindennek tetejébe még ugyancsak messzi volt kitűzött céljától!

„Megesküdtem, hogy eljutok Irkutszkba - így erősítgette lelkét, ha a kétségek egy-egy pillanatában azon kapta magát, hogy akaratereje kezd megtörni -, és eskümet megtartom, ha addig élek is!”

Sztrogof most kívül volt az üzbégek lőtávolán. Ezek nem mertek a folyóba beleugrani, s különben is abban a hiedelemben lehettek, hogy golyóikkal sikerült a futárt eltalálniuk, mert miután lemerült a víz színe alá, többé nem látták. Az Ob túlsó partján sem jelent meg újra. Azt persze nem is sejtették, hogy a parti bokrok lecsüngő ágainak védelme alatt a folyón kissé följebb vonszolta magát, persze nem minden nehézség nélkül, mert az áradás óta itt ragadt hínárba ugyancsak belekeveredett a lába.

Amikor aztán végre szilárd földet érzett a talpa alatt, kicsit megpihent, hogy végiggondolja legközelebbi teendőit. A tatár csapatok által elfoglalt Tomszket mindenáron ki kellett kerülnie; ezzel eleve tisztában volt. De viszont feltétlenül el kell jutnia valamilyen faluba vagy legalább postaállomásra, ahol talán szert tehet majd egy lóra. Ha aztán sikerül lovat szereznie, akkor beveszi magát a pusztába, messzi elkerüli az országot, amelyet majd csak valahol Krasznojarszk táján keres fel újra. Onnan aztán, úgy remélte, már szabad útja lesz, s lóhalálában vágthatat délkelet felé, a Bajkál-tó környékére. Most azonban mindenekelőtt tájékozódnia kell.

Az Ob mentén, vagy két kilométerrel odébb, festői kis város emelkedett teraszosan egy apró dombocskára lejtőjén. Az égbolt szürke kárpitján néhány zöldes-aranyszínű bizánci kupola rajzolódott ki.

A helység Kolivany volt, ahová Kamszk meg a többi környékbeli város tisztviselői szoktak menekülni nyaranta, hogy legalább egy időre megkímélhessék magukat a Baraba egészségtelen kigőzölgésétől. Ha igazak voltak a hírek, amelyeket Kolivanyról sikerült a futárnak szereznie, akkor ez a városka még nem jutott a felkelők kezére. A tatár hordák ugyanis két csoportban vonultak fel: az egyik bal kéz felől Omszk, a másik jobb felől Tomszk irányában; a közbülső területtel viszont nem törődtek.

Sztrogof egyszerű és logikus terve az volt, hogy mindenképp iparkodik elérni Kolivanyt, mielőtt az Ob bal partján felfelé ügető üzbég csapat is odaérkezhetne... Itt aztán, még ha tízszeres áron is, de feltétlenül szerez magának ruhát, lovat, s aztán a déli pusztákon keresztül Irkutszk felé siet. Hajnali három óra volt. Kolivany környéke ebben a korai időpontban teljesen elhagyatottnak tűnt. Valószínű volt, hogy a környékbeli lakosság a tatár betöréstől való félelmében, amelynek képtelen lett volna ellenállni, a jenyiszejszki kormányzóság északibb vidékei felé menekült.

Sztrogof gyors léptekkel sietett Kolivany felé, amikor egyszerre messziről lövések zaját hozta feléje a szél. Megállott, s most tisztán hallhatta a tompa dübörgést, majd nyomban utána a pergőtűz jellegzetes kattogását.

„Ez ágyúszó! Ez sortűz! - állapította meg magában. - Szóval a kis orosz helyőrség összeesapott a tatár ármádiával! Hej, bár megsegítene az isten, hogy még előttük jussak el Kolivanyba!”

Sztrogof nem tévedett. Apránként mindjobban megerősödött a fegyverzaj, s amott elől, Kolivanytól balra, apró füstfellegek sűrűsödtek fel az égen. Nem kémény vagy tűz füstje, hanem azok a jellegzetes báránnyelűk, amelyek az ágyútüzelés nyomán emelkednek az ég felé.

Az üzbég lovasok az Ob partján megállottak, hogy bevárják az ütközet eredményét.

Erről az oldalról tehát Sztrogofnak egyelőre nem volt mitől félnie. Ezért hát csak annál gyorsabban iparkodott Kolivany felé.

A csatazaj azonban rövidesen megkétszereződött, s szemmel láthatóan közeledett. Most már nemcsak összevissza dörgés hallatszott, hanem ágyúlövések pontosan megfigyelhető sorozata. Ugyanakkor a szél is felkapta a füstöt, s irányából tisztán ki lehetett venni, hogy az ütközet dél felé húzódik el. Kolivanyt nyilván észak felől támadta meg az ellenség. A kérdés csak az volt, vajon az oroszok egyáltalán védik-e még a várost a tatárok ellen, vagy pedig már csak kiverni igyekeznek onnan Feofár kán hadait. Erre a kérdésre Sztrogof sehogy sem tudott válaszolni; tájékozatlansága erősen zavarta terveit.

Már csak fél kilométernyire lehetett Kolivanytól, amikor egyszerre hatalmas tűzcsóva csapott le a város falai közé, s nyomban utána irtózatos szikra- és pernyeeső közepette omlott be az egyik templomtorony.

Az ütközet tehát még ott zajlik Kolivany falai között: Sztrogof nem gondolhatott mást. Nyilvánvaló volt, hogy az oroszok és a tatárok ott verekszenek a város utcáin. Helyes-e hát, ha ilyen körülmények között Kolivanyban akar búvóhelyet találni? Hiszen akkor ezzel azt kockáztatja, hogy a tatárok kezére kerül, s ki tudja, ezúttal is sikerül-e majd ugyanúgy egérutat lelnie, mint az imént Omszkban?! Hirtelenében mindez a lehetőség végigvillant az agyán. Egy pillanatnyi habozás vett rajta erőt. Nem teszi-e helyesebben, ha - akár gyalog is - déli vagy

keleti irányban próbál meg elérni valamilyen városkát, például Gyasinszkot, s ott szerez majd magának lovat?

Világos, hogy ennél okosabbat nem tehet. Így aztán nyomban eltávozott a folyópartról, és Kolivanyt jobb kéz felől hagyva, nekivágott az útnak. Az ágyúdörgés most rendkívül felerősödött. A lángok nemsokára átsaptak a városka bal oldalára is. A tűzvész valószínűleg egy egész városrészt elpusztított Kolivanyban.

Sztrogof nyílegyenest vágott keresztül a pusztán; azon iparkodott, hogy az itt-ott búslakodó néhány fa közé vehesse be magát, amikor jobb kéz felől egyszerre csak egy tatár lovaskülönítmény bukkant fel. Nyilvánvaló volt, hogy ebben az irányban nem folytathatja menekülését. A lovasok gyors vágatában iparkodtak a város felé, és Sztrogofnak igen nehéz lett volna előlük elbújni. Egyszerre azonban, egy kis csalit szögletén, fölfedezett egy magányosan álló házat, amelyet talán elérhet anélkül, hogy a lovasok észrevennék. Sztrogof elszánta magát, hogy odarohan s elbújik, aztán majd kér valami ennivalót, mert már halálosan gyötörte az éhség.

Nyakába szedte hát a lábát, s úgy rohant a nem egészen fél kilométerre eső házig. Amikor közelebb került, akkor látta, hogy a házban távíróállomás székel. Nyugat és kelet felé egy-egy sodronyszál futott ki belőle, egy harmadik pedig Kolivany irányába vitt. Valószínű volt, hogy az adott körülmények között üresen találja az állomást, de ez most nem számított. Arra mindenesetre jó volt az épület, hogy Sztrogof ideiglenesen meghúzza magát benne, s ha kell, ott várja be az éjszakát, amikor majd újra nekiindulhat a pusztának, ahol már fel-alá vágáznak a tatár őrsők.

Sztrogof nyomban a ház ajtaja felé vette lépteit, s kemény kézzel felrántotta. Abban a szobában, ahol a távírószerkezet volt, egyetlen embert talált. Nyugodt, flegmatikus hivatalnok volt ez, aki mit sem törődött azzal, hogy mi történik odakünn. Hűségesen őrizte a maga posztját, s lécrácsa mögött türelmesen várta, hogy a nagyközönség igénybe vegye szolgálatait. Sztrogof odarohant hozzá, s a fáradtságtól elhaló hangon kérdezte tőle:

- Mi újság?
- Nincsen semmi - felelte a tisztviselő mosolyogva.
- Oroszok és tatárok ütköztek meg az imént?
- Úgy hallottam.
- De hát ki győzött?
- Nem tudom.

Ez a lelki nyugalom, ilyen rettenetes körülmények között, ez a tökéletes közömbösség már a hihetlenség határát súrolta.

- S a távíró vonala nincs elvágva? - kérdezte Sztrogof.
- Kolivany és Krasznojarszk között elvágták, de Kolivany és az orosz határ között még működik.
- A kormány kezében van ott a távíró?
- A kormány kezében, s az használja is, ha úgy látja jónak. De a közönség is használhatja, ha megfizeti. Itt is feladhat sürgönyt. Tíz kopek egy szó. Akar uraságod távíratozni valahová?

Sztrogof éppen azt akarta közölni a postatiszttel, hogy bár nincs táviratoznivalója, annál nagyobb szüksége volna egy falat kenyérre meg egy korty vízre, amikor feltépték mögötte a ház ajtaját.

Sztrogof azt hitte, hogy a tatárok törtek be az állomásra, s már éppen az ablakon akart kiugrani, amikor látta, hogy mindössze két emberke lép be a szobába, akik igazán a legkevésbé sem hasonlítottak a tatár kán katonáihoz.

Egyikük ceruzával írott sürgőnyszöveget lebegtetett; egyetlen mozdulattal félretolta útjából társát, s azzal máris odarohant a rács elé, s átnyújtotta a cédulát az egykedvű távirótisztnek.

Bárki megértheti, micsoda csodálkozás fogta el Sztrogofot, amikor a két emberben két olyan személyiséget ismert fel, akikre e percben igazán a legkevésbé sem gondolt, s akikről úgy hitte, hogy a földi életben soha többé nem fog velük találkozni. A jövevények Harry Blount és Alcide Jolivet hírlapíró urak voltak, akik már nem úti-, hanem versenytársként, sőt ellenfélként állottak egymással szemben, tekintve, hogy mindketten itt dolgoztak a harc mezején.

Isimet rövid pár órával Sztrogof után hagyták el, s alig valamivel előtte érkeztek meg Kolivanyba, ugyanazon az úton, amelyen ő haladt; persze nem szabad elfelejtenünk, hogy Sztrogof az Irtis partján három napot vesztett. Most pedig, miután sikerült mindkettejüknek az oroszok és tatárok harcát végignéznie, s miután Kolivanyt abban a percben hagyták el, amikor ott már utcai harcok kezdődtek, lóhalálában rohantak az első táviróállomásra, hogy elküldjék Európába egymással versengő sürgőnyeiket, egymás elől kaparintva el az elsőség dicsőségét.

Sztrogof félrehúzódott a szoba egyik sötétebb szögletébe, ahonnan - anélkül, hogy őt magát láthatták volna - mindent láthatott és hallhatott. Valószínű volt, hogy itt most őt igen közről érdeklő híreket hallhat majd, amelyek alapján dönthet afelől, vajon bemenjen-e Kolivanyba vagy sem.

Harry Blountnak, úgy látszik, sietősebb lehetett a dolga, mert teljes szélességben elfoglalta a lécrácsot, s odanyújtotta sürgönyét a tisztviselőnek. Közben pedig Jolivet, rendes szokásától eltérően, valósággal parázson táncolt.

- Szavanként tíz kopek az ára - szólt a távirótiszt, miután átvette a kéziratot.

Harry Blount erre odarakott elébe egy egész oszloponyi rubelt, amelyet kollégája nem minden megütődés nélkül nézegetett.

- Helyes - szólalt meg a távirótiszt.

S azzal a világ legnyugodtabb hangján a következő sürgönyt kezdte Londonba leadni:

- *Daily Telegraph, London.*

Kelt Kolivanyban, az omszki kormányzásában, Szibériában, augusztus 6-án.

Az orosz és a tatár csapatok megütköztek...

A távirótiszt fennhangon olvasta a sürgönyt, így Sztrogof értesült mindenről, amit az angol riporter a lapjának megsürgönyözött.

- *Orosz csapatokat visszaverték. Tatárok mai napon bevonultak Kolivanyba...*

A sürgöny ezekkel a szavakkal befejeződött.

- Most pedig rajtam a sor! - kiáltott fel Jolivet, aki a maga sürgönyét, rendes szokása szerint, a párizsi Montmartre kerületben lakó „unokahúzához” akarta elküldeni.

Jolivet-nak ez a terve azonban egyáltalán nem volt az angol riporter gusztusa szerint, mert az egyáltalán nem óhajtott tágitani a lécrács mellől: aszerint, milyen események adódnak időközben, rögtön azokkal szeretne volna tovább folytatni a maga sürgönyeit.

- De hiszen maga már befejezte a táviratát! - kiáltott rá Jolivet.

- Még nem végeztem - felelte Harry Blount.

S azzal nekiállott, s ott a rács előtt egymás után rótt a sorokat, amelyeket rögtön be is adogatott a távirótisztnek. Ez meg a maga nyugodt hangján folytatta a beadott szöveg felolvasását:

- Kezdetben teremté Isten az eget és a földet...

Szóval Blount nekifogott, hogy a Biblia szövegét sürgönyözzé le: így akart időt nyerni, s versenytársát így próbálta meg távol tartani a távirótisztől. Lehetséges, hogy ez a manőver lapjának néhány ezer rubeljébe kerül majd, de eléri vele, hogy az értesül elsőnek a szibériai eseményekről. Franciaország várjon addig!

Elgondolhatjuk, micsoda düh forrongott erre Jolivet-ban, aki pedig más körülmények között valószínűleg maga méltányolta volna legjobban kollégájának ezt az ügyes fogását. Mindenáron ki akarta erőszakolni a távirótisztnél, hogy fogadja el végre a sürgönyét, sőt indítsa hamarabb útnak, mint a kollégáját.

- Bocsánat, ezé az úré az elsőbbség, nagyon sajnálom... - válaszolta higgadtan a távirótiszt, s ujjával Blountra mutatott, miközben szívélyesen rámosolygott az angol úrra.

S azzal elkezdte teljes egészében és szó szerinti hűséggel lesürgönyözni a Biblia első versének szövegét. Mialatt ezzel volt elfoglalva, Harry Blount nyugodtan odament az ablakhoz, s szemüvegén keresztül élénken figyelte, mi történik Kolivany környékén. Pár perc múlva újból elfoglalta helyét a lécrács előtt, s a következő szöveget diktálta le:

- Két templom lángban áll. Jobb kéz felől a tűzvész növekedni látszik. A föld pedig vala ékesség nélkül való, és pusztaság és setétség vala a mélységek színén...

Keveset mondunk, ha azt állítjuk, hogy Jolivet ebben a percben legszívesebben megfojtotta volna a Daily Telegraph tiszteletre méltó tudósítóját. Megint nekitámadt a távirótisztnek, aki azonban még mindig teljesen egykedvűen, egyszerűen ezt felelte:

- Ez, kérem tökéletesen jogában áll az úrnak... Szavanként tíz kopekjával persze.

S azzal elkezdte lekopogtatni a következő hírt, amelyet Blount nyújtott be neki a lécrácson:

- Orosz menekülők futva rohannak ki a városból. Akkor mondá az Isten: Legyen világosság, és lőn világosság...

Jolivet szó szerint őrjöngeni kezdett.

Blount viszont nyugodtan visszament az ablakhoz; de ezúttal nyilván amiatt, mert a künn lejátszódó események túlságosan lekötötték a figyelmét, kissé több ideig folytatta helyszíni szemlélését. Így aztán, amikor a távirótiszt befejezte a Biblia harmadik versének lesürgönyözését, Jolivet egészen halkan elfoglalta Blount helyét a lécrács előtt, s ugyanúgy, mint kollégája, ő is hatalmas oszlopnyi rubelt rakott a távirótiszt elé, s azzal átnyújtotta a maga sürgönyét, amelyet a távirász megint csak hangosan kezdett felolvasni:

- *Madeleine Jolivet*

10, Faubourg Montmartre, Paris.

Kolivanyból, a szibériai Omszk kormányzóságból, augusztus 6-án.

Menekülő tömegével futnak a városból. Az oroszokat megverték. A tatár lovasság közvetlenül a sarkukban üldözi őket...

S mire Harry Blount visszakerült az ablaktól, Alcide Jolivet hangját hallotta, aki sürgönye szövegét ezzel a dalocskával egészítette ki:

- *Egyszer volt egy ember, szakálla volt kender...*

Jolivet, úgy látszik, hívőbb ember volt angol kollégájánál, s ezért nem akarta profán csatajelentéssel kombinálni a szent szöveget, inkább egy nyalka kis gyerekverset választott ki erre a célra.

- Az ördög vigye el magát! - szaladt ki Blount száján.

- Hja, ez már így van - felelte Alcide Jolivet.

A helyzet azonban Kolivany körül a kedves kis párharc ellenére is mindjobban kiélesedett. A csatazaj errefelé közeledett, s a dörrenések most már hihetetlen erővel hangzottak be a helyiségbe. Ebben a pillanatban megrázkódott az egész postaépület. Az egyik ágyúgolyó átfúrta a falat, s a távírótermet vastag porfelhő töltötte be.

Jolivet erre a következő szavakkal fejezte be sürgönyét:

- *Felmászott a fára, leesett a sárba...*

De még mialatt ezt dúdolta, máris odarohant a lehullott golyóbishoz. Két kézzel felkapta, s mielőtt felrobbanhatott volna, kihajította az ablakon. Aztán, mintha mi sem történt volna, megint ott állott a lécrács előtt. Mindez egy pillanat műve volt csupán.

Öt másodperccel később a golyó ott robbant fel, künn a ház előtt.

Jolivet azonban a legnagyobb hidegvérrel folytatta tovább sürgönyszövegének diktálását:

- *Hatos ürméretű ágyúgolyó lerombolta a távíróhivatal falát. Néhány további, hasonló ürméretű golyó beütését várva...*

Sztrogof Mihály mindebből tisztán megértette, hogy az oroszokat kiverték Kolivanyból. Utolsó menekülési lehetősége tehát az volt, ha déli irányban kiszalad a sztyepp felé. Ebben a pillanatban azonban egy sortűz beszakította a hivatal üvegablakait.

Harry Blountot az egyik golyó a vállán találta.

Alcide Jolivet erre a következő pótlékot fűzte sürgönyéhez:

- *Harry Blount, a Daily Telegraph kiküldött munkatársa golyótól találva most esett el itt az oldalamon...*

Egyszerre csak megszólalt a távírótiszt nyugodt hangja:

- Az összeköttetés, kérem, megszakadt.

S ezzel felkelt asztala mellől, csendben vette a kalapját, kabátja ujjával még kicsit le is kefélt, s aztán egy kis oldalajtón, amelyet Sztrogof eddig nem vett észre, mosolygó ábrázattal kiment. A főajtón máris berontottak a tatár fegyveresek, s így sem Sztrogof, sem a hírlapírók nem tudtak már elmenekülni.

Alcide Jolivet, fölöslegessé vált sürgönyével a kezében, odarohant Harry Blounthoz, aki elterülve feküdt a földön, felkapta a vállára. Látni valóan az volt a szándéka, hogy vele együtt elmenekül... Megkészt! Mind a két hírlapírót foglyul ejtették. Ugyanakkor Sztrogof Mihály is, akit abban a pillanatban fogtak el, amikor éppen ki akart ugrani az ablakon, a tatár horda kezébe került.

MÁSODIK RÉSZ

I. A TATÁROK TÁBORA

Kolivanytól egynapi járóföldre, alig valamivel Gyasinszk község előtt hatalmas síkság terül el, amelyen csupán néhány fa árválkodik, leginkább fenyők.

A pusztának ezen a részén kora tavasztól késő őszig szibirják pásztorok legeltetik népes nyájaikat; itt bőséggel találhatnak állataik számára eleséget. Ezúttal azonban hiába keresnők a nomád pásztorokat ezen az asztallap-simaságú vidéken. De nem azért, mintha a síkság elnéptelenedett volna. Korántsem. Minden talpalatnyi hely zsúfolt volt itt, s igazán nagy élet folyt ezen a különben igen csendes és békés tájon.

A síkon most tatár sátrak dandárai állottak, itt táborozott Feofár kán, Bokhara harcias emírje.

Szép számmal voltak itt oroszok is, mivel a tatárok ide hozták a Kolivanyban ejtett foglyokat, miután előzőleg kardélre hányták az ottani kis orosz helyőrség javát. A kétezer katona közül, akik az Omszk és Tomszk felől előnyomuló ellenséggel felvették a kilátástalan harcot, mindössze alig néhány száz maradt életben.

A hadihelyzet az oroszokra nézve végleg kedvezőtlenre fordult. Úgy tűnt, hogy a cári kormány teljesen elveszti uralmát az Urálon túli országrészen. Afelől persze nem lehetett semmi kétség, hogy az orosz erők előbb vagy utóbb mégiscsak elbánnak majd a betört martalócokkal. Egyelőre azonban a „tatárjárás” komolyan fenyegette Szibéria szívét, s nem lehetett tudni, hogy a lázongó területeken át merre halad majd a szennyes áradat: kelet vagy nyugat felé-e.

Irkutszknak Európával való összeköttetése a jelen pillanatban teljesen megszakadt. Ha az Amur vidéki és a jakutszki kerület csapattestei nem érkeznek meg idejében, hogy felmentsék ázsiai Oroszországnak ezt a fővárosát, amelynek rendkívül gyöngé a helyőrsége, akkor feltétlenül a tatárok kezére kerül.

Tudta-e Sztrogof mindezt? S ha igen, megtört-e ennyi balsors súlya alatt? Belátta-e végre, hogy balszerencse üldözi, s hogy feladata elé áthághatatlan akadályok tornyosulnak? Beismerte-e végre, hogy elvesztette a játszmat?

Sztrogof Mihályt eddig is olyan embernek ismertük meg, aki inkább meghal, de nem adja meg magát. Márpedig e pillanatban még jócskán életben volt, sőt meg sem sebesült. A cár levele még mindig ott volt nála, és küldetésének titkát is sikerült megőriznie.

Tagadhatatlan, hogy a tatárok nyakon csípték, s hogy bizonytalan időre foglyuk lett. De ő ezzel nem sokat törődött, mivel csupán egyetlen gondolat foglalkoztatta: hogyan teljesítse vállalt kötelességét.

„Csak azért is eljutok Irkutszkba!” - hajtogatta konokul.

Közben azért arra is volt ideje, hogy megismerkedjék új környezetével. Néznivaló volt elég: Feofár kán tábora nagyszerű látványt nyújtott. Megszámlálhatatlan bőr-, nemez- és selyem-sátor tündöklött a nap tűző fényében. A kúp alakú sátrak csúcsán díszes bojtok lengedeztek, tarka zászlók csattogtak.

A legpompásabb sátrak tulajdonosai a kán birodalmának előkelői, a tiszteletre méltó sejkek és hodzsák voltak. Nekik az említetteken kívül külön hadijelvény is járt: fehér és vörös dárdákra

tűzött lófarkak jelezték méltóságukat. Az előkelők „lakosztályain” túl, szinte beleveszve a puszta végtelenségébe, ezer meg ezer egyszerűbb sátor sorakozott. Ezeket *karaoj* néven ismerik Tatár földön, és összecsavarva teveháton szállítják őket egyik helyről a másikra.

Amikor a Kolivanyban ejtett foglyokat elvonultatták Feofár kán és előkelői sátrai előtt, megperdültek a dobok, és felharsantak a trombiták.

Feofár itteni szállása szigorúan katonai jellegű tábor volt. Az udvartartás, amely magában foglalta a kánnak és vezéreinek háremét is, Tomszkban maradt. A város ez idő szerint már a tatárok kezén volt. Az emír - legalábbis addig, amíg el nem foglalja Irkutszket - Tomszket tette meg szibériai székvárosává.

A foglyok érkeztek az emír éppen sátrában tartózkodott, s a nagy zsivaj ellenére sem lépett elő belőle. Ez nagy szerencse volt a foglyokra nézve, mert hiszen elegendő lett volna a nagyúr egyetlen könnyed kézmozdulata vagy elejtett szava, s máris megkezdődött volna a tömeggyilkolás. Az emír azonban e napon a magányt választotta, bár nem éppen azért, hogy elmélkedjék, vagy éppen lelkiismeretét vizsgálja. A keleti fejedelmek íratlan etikettje szerint az uralkodónak olykor kerülnie kell a nyilvánosságot, mivel ily módon is növelheti befolyását alattvalóira. Akit az emberek ritkán látnak, attól jobban félnek is.

Ami a foglyokat illeti, ezeket beterelték valamilyen üres karámba, ahol aztán a legkomszabban bántak velük: alig adtak nekik enni, s ki voltak téve az időjárás minden viszonyosságának. Itt kellett vágóhídra hajtott állatok módjára bevárniuk, miként dönt majd sorsuk felől a kegyetlen Feofár kán szeszélye.

Talán nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy valamennyi fogoly közül Sztrogof Mihály viselkedett a legokosabban. Türelmének az volt az oka, hogy tulajdonképpen szívesen tereltette magát a tatár martalócoktól, hiszen abba az irányba vitték, ahová ő maga is el akart jutni. Ha meg hozzávesszük azt is, hogy fegyveres őreit úgy tekintette, mint akik személyes biztonságára vigyáznak, nem is csodálkozhatunk nyugalmán. Szabadlábban nemigen tehetett volna meg ezt az utat ekkora biztonságban Kolivany és Tomszk között.

A fogolynak nem lehet megtiltani, hogy ne gondolkozzék. Sztrogof is gondolkozott, sőt, terveket szőtt. Tervei hallatlan optimizmusra vallottak. Úgy gondolta, ha egyszer már Tomszkban lesz, ott majd szerét ejti, hogy megszökjék, és átvágva az előőrsök vonalán, tizenkét órával előzze meg Feofárt, s tizenkettővel Ogarefot, ami feltétlenül elég lesz ahhoz, hogy e két rablóvezér előtt jusson Irkutszkba.

Egy dolog azonban mégis nyugtalanította, és ez az volt, hogy esetleg Ivan Ogarefot is itt találja a tatárok táborában. Ez pedig két okból is rosszat jelentett volna. Megeshetik ugyanis, hogy az áruló összeakad a futárral, s hirtelen felismeri. Másrészt pedig az sem volt éppen kedvező kilátás, hogy ha Ivan Ogaref egyesíti csapatait Feofár kán erőivel, akkor ezzel a támadók olyan hatalmas sereggé szaporodnak, amellyel aztán a siker reményében vághatnak neki, hogy elfoglalják Kelet-Szibéria fővárosát. Sztrogofnak tehát most minden figyelme arra irányult, vajon nem jelzik-e a felharsanó kürtök az emír fővezérének megérkezését.

A foglyokkal együtt a két hírlapíró is beterelték a tatárok táborába. Sztrogof hamar felfedezte őket, de azért esze ágában sem volt, hogy odamenjen hozzájuk, vagy valamilyen más módon tudtukra adja, hogy a közelükben tartózkodik. Valami azt súgta neki, hagyja őket magukra.

Azóta, hogy barátját, illetve ellenségét oldala mellett golyó érte, Alcide Jolivet igazán megható szeretettel gondoskodott róla. Az út Kolivanytól a táborig több óra hosszat tartott, s Harry Blount csak úgy tarthatta a lépést fogolytársaival, hogy hírlapíró-kollégája karjára támaszkodott.

Blount nehezen nyugodott bele, hogy fogoly. Először nem akarta hinni sem, majd meg brit állampolgárságára hivatkozva folyton azonnali szabadon bocsátását követelte... De hát beszélhetett, tiltakozhatott, amennyit akart. A tatár örök egy darabig túrték, mintha nem is hallották volna Blount kiabálását, majd fegyverükhöz nyúltak. A Daily Telegraph tudósítója örülhetett, hogy egy kis kardlapozással, tehát elég simán megúsza jogainak emlegetését. Blountot végül is Jolivet hallgattatta el, mégpedig azzal, hogy önuralma megőrzésére intette. Ez talált, s a megszégyenült brit megadta magát sorsának.

Jolivet, akit praktikus életszemlélete a legtöbb nehézségen átsegített, minden lehető elkövetett, hogy gyámolítsa szerencsétlen sorstársát. Alighogy elhelyezkedtek a karámban, nekilátott, hogy alaposan megvizsgálja Blount sebet. Sikerült lehámoznia róla a kabátot és az inget, majd megállapította, hogy kollégájának a vállát súrolta a golyó.

- Semmiség az egész - vigasztalta a sebesültet. - Kis horzsolás mindössze. Egyszer-kétszer átkötözzük, drága kollégám, s nyoma se lesz!

- Átkötözzük... De ki kötözi át? - értetlenkedett Blount.

- Hát én!

- Hogyhogy, maga titokban orvos is?

- Egy icipicikét, mint minden francia.

S ezzel Jolivet már vette is elő a zsebkendőjét, kettészakította, egyik feléből kötözővásznat csinált, a másikkól tampont. Vízet hozott, a megnedvesített tampont a sebre szorította, a zsebkendő maradék darabjával pedig jól körülkötözte az egészet.

- Ezt hívják vízgyógyomódnak - magyarázta. - A legmodernebb találmánynak számít, pedig már hatezer évvel ezelőtt is ismerték... Kerek hatezer esztendőre volt szükség, hogy az orvostudomány újra felfedezze! Hát nem remek? Hatezer esztendőre!

- Nagyon köszönöm, kedves Jolivet, nagyon köszönöm - pihegte Blount, miközben kényelmesen elvetette magát a száraz falevelekből összehordott fekvőhelyen, amelyet kollégája egy nagy fa árnyékában rögtönzött neki. - Köszönöm. Tényleg kellemes. Hűsít, igazán mondom.

- Na látja! És ne köszönjön semmit. Maga is ugyanezt tenné az én helyemben.

- Hát... nem tudom - felelte Blount, s meglehetősen buta képet vágott hozzá.

- Ugyan, ne bolondozzék! Hiszen minden angol született úriember!

- Igen, de a franciák...

- A franciák csupán jószívűek, ha tudni akarja. Igaz, előfordul, hogy olykor gorombáskodnak is, de azzal mindig meg lehet békíteni őket, ha a franciaságukra hivatkoznak. No de ne beszéljünk erről többet, sőt a legszívesebben venném, ha egyáltalán nem beszélnék. E percben most az a legfontosabb, hogy alaposan kipihenje magát!

Blountnak azonban semmi kedve sem volt hozzá, hogy megint csak hallgasson. Sebesülten is riporter maradt, s a kíváncsiság nem hagyta nyugton.

- Mondja, kedves Jolivet, mit gondol, mi történt legutóbbi sürgőnyeinkkel? Vajon átjutottak-e az orosz határon?

- Miért ne jutottak volna át? - felelte Jolivet szinte méltatlankodva. - Fogadni mernék, hogy unokahúgom máris tökéletesen tisztában van vele, hogyan is folyt le az a bizonyos kolivanyi csetepaté.

- S hány példányban nyomatja ki kedves unokahúga az efféle értesüléseket? - kérdezte Harry Blount, aki most támadt rá első ízben ezzel az indiszkrét kérdéssel kollégájára.

- Puff neki! - kacagott fel Alcide Jolivet. - Unokahúgom rendkívül diszkrét nő, aki cseppet sem szereti, ha róla beszélgetnek, és aki rettentően fájlalna, hogy azért nem tud kegyed aludni, mert épp az ő személyét vitatjuk...

- De hisz én nem akarok aludni! - erősködött Blount. - Mondja, mit gondol az unokahúga az orosz dolgok felől?

- Bizonyára azt, hogy a jelen percben kissé rosszul állanak. Ej, de hát az orosz kormányzat elég erős ahhoz, hogy ne kelljen egy kis tatár betöréstől megijednie. Szibériai birtokát igazán nem fenyegeti semmi komolyabb veszedelem.

- A túlságos önbizalom a legnagyobb birodalmakat is elveszejtette! - felelte Blount kissé oktató hangon, ami nála mindig a bosszankodás jele volt, hiszen brit alattvaló lévén, nem minden féltékenység nélkül szemlélte országa ázsiai ellenlábasának sikereit.

- Tudja mit? Inkább ne beszéljünk politikáról! - szólt rá társára Jolivet. - Méreg az csak a beteg embernek. Inkább valami olyasmiről beszéljünk, ami untatja önt, hogy elalhasson tőle.

- Hát akkor beszéljünk arról, hogy mit is kellene tennünk - felelte Blount. - Tudja meg hát, kedves kolléga uram, hogy nekem egyáltalán nincs szándékomban, hogy az idők végtelenségéig itt kuksoljak a tatárok fogságában!

- Biz' isten nekem sincs!

- Szóval akkor az első kínálkozó alkalommal megszökünk...

- Hát ha más módon nem szerezhetjük vissza a szabadságunkat!

- Miért, kegyed talán tud valamilyen más módot? - kérdezte Blount a kollégáját, miközben várakozóan nézett rá.

- Hogyne tudnék! Elvégre mi nem vagyunk hadviselő fél, mi semlegesek vagyunk. Tiltakozunk majd!

- Kinél, ha szabad kérdeznem? Talán ennél a lehetetlen Feofár kánnál?

- Annál aztán hiába, mert az meg sem értené, mit akarunk - felelte Jolivet. - A fővezérét, ezt az Ogarefot fogjuk meginterjúvolni.

- Á, hisz az kész csirkefogó!

- Igen, de ez a csirkefogó történetesen orosz katonatiszt, akinek bizonyára világos fogalmai vannak a nemzetközi jogról. Különbösen sem érdeke, hogy itt tartson bennünket.

- Csak az a baj, hogy ez az úr nincs a táborban, vagy legalábbis még nem láttam eddig - vágott közbe Blount.

- Ha nincs itt, majd idejön. Csatlakoznia kell az emírhez mindenképpen. Szibériát két részre vágta, s Feofár hadserege e percben már csak Ogarefra vár, hogy Irkutszknak induljon.

- És mit csinálunk akkor, ha innen kiszabadultunk?

- Hogy mit csinálunk? Hát folytatjuk a mesterségünket! Mindaddig a tatárok nyomában maradunk, amíg el nem jön az ideje, hogy szépen áthajókázzunk ellenségeikhez. Afelől biztos lehet, hogy az igazi haddelhadd csak most kezdődik. Maga, kedves kollégám, már egyszer megsebesült lapja szolgálatában, engem azonban még nem ért ilyen szerencse. El tudja képzelni, mit szólna hozzá az unokahúgom, ha... Nicsak! Ez elaludt! - Jolivet megütődve

csóválta a fejét. - Ez aztán a hidegvérű ember! Nemhiába brit! Én itt mesélek neki csatákról, sebesülésről, miegymásról, ő meg elalszik.

Míg Harry Blount pihent, addig Alcide Jolivet hűségesen ott őrködött fölötte. Időnként előszedte jegyzetfüzetét, s szorgosan írogatott. Egyébként elszánta magát, hogy jegyzeteit majd kollégájának is megmutatja, hadd okuljanak a Daily Telegraph olvasói. Az események úgylátólag végképp összesodorták őket, féltékenykedésnek többé semmi értelme nem volt.

Mindebből kitetszik, hogy amitől Sztrogof Mihály a legjobban félt, az a két riporter vágyainak netovábbja volt. A két laptudósító alig várta Ivan Ogaref megérkezését, ugyanis joggal remélhették, hogy az ezredes - mint igazolt angol és francia laptudósítót - kiszabadítja őket. A nagy kán fővezérének bizonyára lesz annyi befolyása, hogy megértesse főnökével a két külföldi különleges helyzetét.

Jolivet és Blount érdekei ily módon homlokegyenest ellenkeztek Sztrogof Mihály érdekeivel. A futár ezt anélkül, hogy hallotta volna a beszélgetést, rögtön fel is ismerte. Úgy találta, hogy valóban hasznosabb, ha messzire elkerüli volt útítársait.

Azok, ha látták is, nem sokat törődtek vele.

Négy nap telt el így, s közben semmi különös nem történt. Egyelőre úgy tűnt, hogy a tatárok nem mozdulnak. A foglyokat szigorúan őrizték. A francia laptudósító meg Sztrogof - egymástól teljesen függetlenül persze - mindent megtettek, hogy a lehetőségekhez képest enyhítsék a foglyok nyomorúságát. Ahol és ahogyan csak tudtak, segítettek. Erősebbek, fiatalabbak voltak, mint társaik, s jobban győzték a fáradalmakat. Nemcsak a francia, de Sztrogof is értett valamit a sebkötözéshez, így aztán mindketten nagy hasznára voltak a szenvedőknek. Vigasztalták a csüggedőket, s bátorították azokat, akiken már-már úrrá lett a teljes kétségbeesés.

Meddig tart még? S mi lesz ezután? - ez foglalkoztatta a szerencsétleneket. Lehet, hogy Feofár, akit első sikerei szinte megrészegettek, most vár egy kicsit, hogy kiélvezhesse győzelmeit? Úgy látszott, a kán nemigen igyekszik tovább. Vagy talán csak azt nem tudta, hová s merre induljon?

Mindez egy csapásra megváltozott a negyedik nap reggelén.

Ezen a reggelen megharsantak a kürtök, megperdültek a dobok, és vad lövöldözés kezdődött. A Kolivanyból idevezető úton hatalmas porfelleg kerekedett.

Ivan Ogaref több ezernyi katonája élén bevonult a tatárok táborába.

II. „SZEMBE A NAPPAL, TAKSZIR!”

Ivan Ogaref egész hadtestnyi katonát hozott magával az emír táborába. Ezek a martalócok annak a bandának voltak a tagjai, amely elfoglalta Omszkot. Ogarefnak nem sikerült a felsővárost is bevennie, ezért úgy határozott, hogy nem ostromolja tovább az oda visszavonult kormányzót és kicsiny, de hősies csapatát, mivel semmiképpen sem akarta késleltetni azoknak a hadműveleteknek a megkezdését, amelyeknek végső célja Kelet-Szibéria megszerzése volt. Meglehetősen erős helyőrséget hagyva Omszkban, hordái élén, amelyeket időközben feltöltött a győztes kolivanyi csapattestekkel, odacsatlakozott Feofár kán haderejéhez.

Ogaref katonái megérkeztek ugyan a táborba, de letáborozásra nem kaptak engedélyt. Parancsnokuk terve nyilvánvalóan az volt, hogy nem időzik itt hosszasan, hanem mielőbb továbbindul.

Fegyvereseivel együtt egy csoport orosz és szibíriák foglyot is hozott magával Ogaref, akiket részben Omszkban, részben pedig Kolivanyban ejtettek. Ezeket a szerencsétleneket nem terelték be a karámba, amely szűknek bizonyult már azok számára is, akik eddig ott tanyáztak. Az újonnan érkezettek tehát a tatárok kinn hagyták a külső őrszemek vonalánál, a szabad ég alatt. Élelmezésükkel nem sokat törődtek. Milyen sors vár hát rájuk? Vajon Tomszkba küldi-e majd őket Feofár, vagy a tatár törzsfők rendes szokása szerint megtizedelteti-e soraikat? Mindez egyelőre a szeszélyes emír titka volt.

Ogaref hadteste persze tömegnyi *marodórt* is hozott magával Omszk és Kolivany felől: koldusokat, lesipuskásokat, cigányokat, egyszóval csupa olyan népséget, amely általában alkotni szokta a menetelő hadseregek „utóvédjét”. Ez a siserahad ott élösködött azon a népen, amelynek földjén éppen átvonult; ilyenkor rendszerint nemigen maradt utánuk egyéb, mint pusztaság. Már csak azért is iparkodnia kellett a hadvezetőségnek a továbbjutással, hogy ezt a feneketlen béli társaságot elláthassa a szükséges élelemmel. Az Isim és az Ob között fekvő területet olyan alaposan felélték, hogy onnan már semmit sem lehetett beszerezni. A tatárok szó szerint felperzselt földet hagytak maguk mögött, már csak azért is, hogy a netán nyomukba szegődő orosz erők felvonulását lehetőleg megnehezítsék.

A nyugat felől idecsatlakozott cigányok sorában volt az a társaság is, amely Sztrogoffal egy időben utazott egészen Permig, Szangár is itt volt. Ez a mindenre elszánt asszony, Ivan Ogaref rossz szelleme, el nem hagyta volna gazdáját. Kettejüket ott láttuk már Oroszországban, Nyizsnyij Novgorodban is, ahogy együtt készültek büntetteikre. Az Urálon való átkelés után csupán néhány rövid napra váltak el egymástól. Ogaref egyenesen Isimbe sietett; Szangár viszont bandájával együtt a kormányzóság déli vidékein át Omszkba tartott.

Könnyen elgondolható, hogy ez a nő milyen nagy segítségére volt Ogarefnak. Cigányai segítségével mindenhová bejutott, s ezek mindent meghallottak, és persze mindenről be is számoltak neki. Ogaref minden legkisebb dologról tudott, arról is, ami a megszállott területek szívében történt. Kettő helyett száz szeme és száz füle volt így, amelyek minden pillanatban készen állottak arra, hogy őt szolgálják. Igaz, jól meg is fizette embereit, de tehette, mert a kémkedés busás haszonhoz juttatta.

Szangár valaha valamilyen főbenjáró ügybe keveredett, s ebből ez az orosz tiszt húzta ki. Azóta nem felejtette el, mivel tartozik Ogarefnak, és testestül-lelkestül neki szentelte magát.

Ogaref, amikor rálépett az árulás útjára, nyomban tisztában volt vele, mennyire hasznos lehet számára ez a nő. Bármivel bízta is meg, Szangár a lehető legpontosabban végrehajtotta parancsait. Valamilyen megmagyarázhatatlan ösztön, amely még a hála érzésénél is erősebb volt, arra készítette ezt a nőt, hogy önként szegődjék a férfi rabszolgájául. Ogarefnak már szibériai száműzetése első napjától fogva oldalára állott. Bizalmasa és cinkosa lett, s teljes szívvel-lélekkel szolgálta az áruló szövetségeseit, a tatár rablókat is, akiket Ogaref zúdított rá Szibériára.

Amióta cigányaival együtt Omszkba érkezett, azóta Szangár nem hagyta el Ogarefot. Pontosan tudta, miként ment végbe a találkozás Sztrogof Mihály és Sztrogof Marfa között. Azt is tudta, milyen súlyos gondot okozott Ogarefnak a hír, hogy a cár egyik futárja a hadszíntér felé tart, s tökéletesen méltányolta Ogarefnak ezt a félelmét. Miután Marfa fogságba esett, Szangár alig várta a percet, hogy megkínózhassa az öregasszonyt, s kiszedje belőle titkát. De most még nem érkezett el az ideje annak, hogy Ogaref megszólalásra bírja az öreg szibíriák asszonyt.

Szangárnak egyelőre még várnia kellett, s Szangár türelmesen várt is: de közben egyáltalán nem vesztette szem elől Marfát, akit addig is alaposan ki akart kémlelni. Megfigyelte minden legkisebb mozdulatát, leglényegtelenebb szavait, éjjel-nappal rajta volt a szeme, s egyre csak arra várt, mikor buggyan ki a szegény öregasszony száján ez a szó: „fiam”. Mindeddig azonban hiábavaló volt minden fáradozása. Marfa törhetetlen egykedvűségén minden igyekezete csütörtököt mondott.

A harsonák első szavára a tatár tüzérség főmestere és az emír legfőbb istálló mestere, az üzbég lovasság egy ragyogó osztagának élén, kivonult a tábor elé, hogy ott fogadja Ivan Ogarefot.

Amikor szembekerültek vele, a legmélyebb hódolattal tisztelegtek előtte, s meghívták, hogy kövesse őket Feofár kán sátrába.

Ogaref, aki, mint mindig, most is végtelenül hűvösen viselkedett, kissé fölényesen fogadta az elébe küldött magas rangú tisztek hódolatát. Nagyon egyszerűen volt öltözve; de valami szemérmetlen játékoságból még most is orosz tiszti formaruha volt rajta.

Abban a pillanatban, amikor nyergében előrehajolt, hogy megveregesse lova nyakát, hirtelenül ott termett mellette Szangár, akinek sikerült a lovaskíséret sorai közepette előrekigyóznia.

- Semmi újság? - kérdezte Ogaref.

- Semmi.

- Csak türelem.

- Elszántad-e már magad rá, hogy hamarosan szólásra bírod az öregasszonyt?

- Nemsokára meglesz, Szangár.

- S mikor szólal meg már az a vén szipirtyó?

- Majd ha Tomszkban leszünk.

- S mikor leszünk ott?

- Három nap múlva.

Szangár nagy, fekete szeme megvillant erre a szóra, s aztán csendes, ringó léptekkel továbbállott.

Ogaref megsarkantyúzta lovát, s tatár tisztekből álló kíséretével az emír felé iparkodott.

Feofár kán már várta. Az emír nagytanácsa, amely a főpecsétörből, a *khodából* s még néhány magas rangú tisztviselőből állott, már együtt ült a sátorban.

Ivan Ogaref lepattant lováról, belépett, s egyszeribe ott állott az emír előtt.

Feofár kán negyvenéves férfi lehetett; termetre magas növésű, arca sápadt, szeme rossz kifejezésű, arckifejezése egészen alattomos. Olyan benyomást keltett a szemlélőben, mint valami tatár Szardanapál, persze ennek inkább furcsa, mintsem méltóságteljes kiadásában. Igazi keleti kényúrnak tűnt, aki szeszélye szerint rendelkezik alattvalói életével és vagyonával, akinek korlátlan a hatalma: Feofárt - külön előjog alapján - Bokharában az emír cím illette meg.

Amikor Ogaref belépett, a főurak ülve maradtak arannyal hímzett párnáikon; Feofár maga azonban felkelt pompázatos kerevetjéről, amely ott állott a sátor legmélyén, s amelyet egy hatalmas és művészies bokhara-szőnyeg borított.

Az emír elébe sietett Ogarefnak, és megcsókolta. Ennek a szertartásnak megvolt a maga külön értelme: ettől fogva Ogaref lett a haditanács elnöke, s rangban ideiglenesen a khoda fölébe került.

Ekkor megszólalt Feofár, s szavait Ogarefhoz intézte:

- Nem illet engem, Ivan, hogy kérdezzelek. Beszélj hát. Csupa olyan fül várakozik itt rád, amely kíváncsi minden szavadra.

- *Takszir* - Ogaref ezzel a szóval szólította meg a kánt, amely Bokharában a „felség” megszólítást helyettesíti -, takszir, halljad hát, mit kell tudomásodra hoznom.

Ogaref tatár nyelven beszélt, s ennek megfelelően kifejezéseit is a keleti nyelvek virágos stílusa szerint válogatta meg.

- Takszir, nem olyan idöket élünk, amikor haszontalan szavakkal vesztegethetnök a drága perceket. Hogy mit végeztem a te csapataid élén, azt jól tudod. Az Isim és az Irtis vonala most a mi hatalmunkban van, s turkomán lovasaid lovaikat immár tatárokká lett folyók vizében fűroszthatik. A kirgiz törzsek Feofár kán hatalmas szavára fellázadtak, és Szibéria legfőbb útvonala Isimtől Tomszkgig a te birtokodban van. Tetszésed szerint zúdíthatod most csapataidat akár keletre, akár pedig nyugatra.

- Mi lenne, ha a nappal együtt haladnék? - kérdezte az emír, aki arcizmainak egyetlen moccanása nélkül hallgatta fővezérét.

- A nappal együtt haladni - felelte Ogaref - annyit tesz, hogy ráveted magad Európára, s hogy a lehető leggyorsabban meghódítod a szibériai kormányzóságokat, Tobolszktól az Urál hegységig.

- S ha szembemegyek az égi fáklyával?

- Akkor a tatárok uralma alá igázod Irkutszkkal együtt KözépÁzsia leggazdagabb vidékeit.

- De hát mi van a pétervári szultán hadseregeivel? - kérdezte Feofár kán, aki a cárt titulálta ilyen szokatlan módon.

- Attól ugyan nincs mit félned sem keleten, sem nyugaton - felelte Ogaref. - Ha villámgyorsan törsz előre, akkor Irkutszkt is, Tobolszkt is kezvedbe kerítheted, mielőtt az orosz hadsereg segítségükre siethetne. A cár csapatait megsemmisítettük Kolivanynál, s ugyanígy járnak majd mindenütt.

- Te vajon, akit fővezéremmé tettelek, milyen tanácsot adnál, merre haladjak? - kérdezte pár perc hallgatás után az emír.

- Az én tanácsom szerint - felelte Ogaref szenvedélyesen - szembe a nappal, takszir! Hadd legeljék le a turkomán lovacsák a keleti sztyeppek fűvét! Foglald el Irkutszkt, a keleti kormányzóságok fővárosát, s vele együtt ejtsd hatalmadba azt a zálogot, amely egy egész birodalommal felér: ha nem foghatod el a cárt, fogd el helyette öccsét, a nagyherceget!

Igen, nem kevesebbet, ezt akarta elérni Ivan Ogaref! Izzó gyűlölete egyetlen végcél ismert: elfogni a nagyherceget, könyörtelenül végezni vele, ily módon szerezve elégtételt magának. Számára csupán mellékesnek tűnt, hogy Irkutszk elfoglalásával egész Kelet-Szibéria tatár uralom alá kerülne.

- Nos, akkor így is lesz, Ivan! - felelte Feofár.

- Mi tehát a parancsod, takszir?

- Főhadiszállásunkat még ma áthelyezzük Tomszkba.

Ivan Ogaref meghajtotta magát, és a hús-bég kíséretében elhagyta az emír sátrát, hogy Feofár kán parancsát végrehajtsa.

Épp nyeregbe akart lendülni, hogy kilovagoljon az előőrsökhöz, amikor nem messzire tőle, a fogolytábor táján tumultus keletkezett. Néhány kiáltás hangzott, s nyomban utána két-három puskalövés dördült el. Mi ez: talán lázadást kíséreltek meg, vagy pedig menekülni próbált valaki?

Ivan Ogaref és a hús-bég néhány lépést tett arrafelé, amikor két férfi jelent meg előttük, akiket a katonák semmiképpen sem tudtak visszatartani.

A hús-bég, aki nem ismerte a jelenet okát, de nem is volt rá kíváncsi, csak intett egyet a kezével, ami nála halálos ítéletet jelentett; s a két férfi feje a következő pillanatban alighanem a földön hentergett volna, ha Ivan Ogaref közbe nem szól, s néhány odasúgott szavával fel nem tartóztatja a már magasba lendült hóhérpallost.

Ogaref rögtön tisztában volt vele, hogy foglyai külföldiek, s ezért megparancsolta, hozzák őket elébe.

A laptudósítók végre Ogaref előtt álltak.

Amióta Ogaref megérkezett a táborba, egyre-másra azt követelték, hogy vezessék őket eléje. A katonák megtagadták kérésük teljesítését. Innen ered az előbbi tumultus: ők ketten futásnak eredtek, a katonák utánuk lőttek, szerencsére anélkül, hogy bármelyiket is eltalálták volna; utóbb azonban a hóhér feltétlenül végzett volna velük, ha az emír orosz fővezére közbe nem lép.

Ogaref néhány másodpercen át tetőtől talpig vizsgálta foglyait, akik teljesen ismeretlenek voltak előtte. Holott tudvalevőleg ők is ott voltak annál a jelenetnél az isimi postaállomáson, ahol Ogaref, mint emlékezünk, korbáccsal végigvágott Sztrogofon, akkor azonban annyira izgatott volt Ogaref, hogy ügyet sem vetett a teremben álldogáló többi utasra. Blount és Jolivet viszont nyomban ráismertek, s a francia riportert ezt súgta kollégája fülébe:

- Tyúha! Úgy látszik, Ogaref ezredes és az isimi vadember egy és ugyanaz a személyiség! - Majd hozzátette: - Blount, adja elő maga a dolgunkat. Igazán nagy szívességet tenne vele. Szörnyen undorodom ettől az orosz ezredestől, aki egy tatár tábor kellős közepén parancsnokol, s bár neki köszönhetjük, hogy a fejünk még a nyakunkon van, legszívesebben leköpném, nemhogy még szóba álljak vele!

Jolivet ettől kezdve a legteljesebb, szinte már bántó fölényességgel és nemtörődomséggel álldogált ott.

Vajon Ogaref megértette-e foglyának magatartásából, hogy az megveti? Lehet, de úgy tett, mintha nem vette volna észre.

- Kicsodák önök, urak? - kérdezte oroszul, bár hűvös, de legalább nem goromba hangon.

- Angol és francia lapok tudósítói vagyunk - felelte kurtán Harry Blount.

- Vannak-e személyazonosságukat igazoló írásaik?

- Itt vannak ajánlóleveleink, amelyek igazolnak bennünket oroszországi követségeinknél.

Ogaref átvette az írásokat, amelyeket Blount nyújtott oda neki, s figyelmesen végigolvasta őket. Majd így folytatta:

- Önök azt óhajtják, hogy felhatalmazást kapjanak szibériai hadműveleteink megfigyelésére?

- Semmi mást nem óhajtunk, mint hogy szabadon mozoghassunk - felelte kurtán az angol riporter.

- Kérem, ebben egyáltalán nem gátoljuk önöket - felelte Ogaref -, s igazán kíváncsian várom az ön tudósításait a Daily Telegraph hasábjain.

- Ezredes úr - felelte Blount valami végtelen nyugalommal -, ezt könnyen megszerezheti magának, mégpedig *sixpence*-ért. A postai szállítást persze külön kell megfizetni.

S azzal Harry Blount kollégájához fordult, aki nyilván nagyon meg volt elégedve angol szaktársának szavaival.

Ogarefnak még a szempillája sem rezdült meg az angol hírlapírónak erre az arcátlan feleletére. Megsarkantyúzta lovát, élére ugratott kíséretének, s hamarosan eltűnt egy porfelleg mögött.

- Nos, kedves Jolivet, mi a maga véleménye erről az Ogaref ezredesről, a tatár haderők vezérkari főnökéről? - kérdezte Harry Blount.

- Azon merengek, kedves kollégám - felelte Jolivet mosolyogva -, milyen szép is volt a kézmozdulata annak a hús-bégnek, amikor parancsot adott a lefejezésünkre!

Bármi volt is az indoka Ogarefnak, hogy így bánt a két újságíróval, annyi tény, hogy kiszabadultak, s mostantól fogva tetszésük szerint szaladgálhattak keresztül-kasul a hadszíntéren. Különbben sem volt szándékuk feladni ezt a játszmát. Az a kezdeti ellenszenv, amelyet eleinte egymás irányában éreztek, most már őszinte barátsággá változott. A körülmények annyira egymás mellé sodorták őket, hogy többé nem is gondoltak arra, hogy elváljanak egymástól. A mesterségbeli irigykedés kicsinyes versengését igazi bajtársiasság váltotta fel. Blount többé nem tudta kollégájának elfelejteni, mit tett ez érte; ez meg ellenkezőleg, szerette volna mielőbb elfelejteni nemeslelkűségét. A két hírlapíró ettől kezdve egymás kezére dolgozott, ami csak megkönnyítette munkájukat, s olvasóiknak is csak előnyére szolgált.

- Most mit kezdünk a szabadságunkkal? - kérdezte Harry Blount.

- Hogy mit? Hát természetesen visszaélünk vele! - felelte Jolivet. - Szépen nyugodtan elvándorolunk mi is Tomszkba, hogy megnézzük, mi is megy ott voltaképpen végbe.

- De csupán addig a remélhetőleg közeli időpontig, amíg valamelyik orosz csapattesthez nem csatlakozhatunk...

- Úgy, ahogy mondja, kedves Blount, tökéletesen igaza van. Nem szabad túlságosan eltatárosodnunk. Nemigen hinném, hogy ezek a martalócok itt a civilizációt képviselik. Szerintem Közép-Ázsia népei ezzel a tatár betöréssel mindent elveszíthetnek, de semmit sem nyerhetnek. No de ne féltsük orosz barátainkat! Meggyőződésem: csak idő kérdése, hogy elbánjanak ezzel a kiskirály Feofárral.

Ivan Ogaref megérkezése a két hírlapírónak szerencsét hozott, de nem így Sztrogof Mihálynak. Neki csak gondjai szaporodtak. Mint már említettük, joggal félhetett tőle, hogy az áruló felismeri, hiszen az isimi postaállomáson jól emlékezetébe véshette a futár arcvonásait. S noha Sztrogof akkor kitért az összezcapás elől, s utat engedett az áruló ezredesnek, ez újabb ok volt arra, hogy Ogaref soha el ne felejtse.

Egyetlen szerencsés következménye mégiscsak volt Ogaref megjelenésének. Még aznap elrendelték a tábor feloszlását, és a vezérkart áthelyezték Tomszkba.

Ezzel Sztrogof leghőbb vágya teljesült. Tudjuk, az volt a terve, hogy a többi fogoly közé keveredve jusson Tomszkba, s hogy ilyenformán elkerülje az előőrsöket, amelyek csak úgy hemzsegték e fontos város falai előtt. Most kétségei támadtak. Tartott tőle, hogy a Tomszkba

való menetelés során sokféle kellemetlen incidens történhetik, s hogy előbb-utóbb akaratlanul is felhívja majd magára az áruló figyelmét. Azon kezdett hát gondolkozni, hogy talán helyesebb volna, ha lemondana tervéről, s inkább azon igyekeznék, hogy még útközben kereket oldjon.

Dönteni azonban mégsem tudott. Időközben ugyanis tudomására jutott, hogy Feofár kán és Ogaref néhány ezer lovas katona élén már el is indult Tomszkba.

„Cifra egy helyzet - méltatlankodott magában. - Egyelőre nincs mit tenni, mint várni, föltéve, ha csak valami egészen kitűnő alkalom nem mutatkozik a menekülésre. Tomszkon innen meglehetősen rosszak az esélyeim, míg a városon túl egyre csak javulhatnak. Hiszen ott néhány órán belül túl lehetek a legkeletibb előőrsökön is. Csak ezt a három napot győzzem még türelemmel!”

Délután két óra volt, az ég felhőtlen, a hőség rekkenő, amikor a topcsi-basi jelt adott a tábor indulására.

A két hírlapíró lovakat s kocsit szerzett, és a tábor előtt megindult a Tomszk felé vezető úton.

A tatárok tábora, elől hajtva a foglyokat, nagy porfelhőt kavarva haladt utánuk.

III. ANYA ÉS LEÁNYA

Sztrogof Mihály jól számított: csakugyan három napig tartott, amíg a foglyok végigjárták a sztyeppet. A tábor százötven kilométerre esett a várostól. Ez az út semmi különösebb nehézséget nem okozott az emír katonáinak, akiknek mindenük megvolt, s előzőleg kipihenheték magukat. De annál súlyosabb feladatot jelentett a szerencsétlen foglyok számára, akik a sok nélkülözéstől már amúgy is teljesen le voltak gyöngülve.

A foglyok között, akiket Ivan Ogaref szállított a tatárok táborába, volt egy öregasszony is, aki már csak azzal is kivált többi szerencsétlen sorstársa közül, hogy a legteljesebb hallgatásba burkolózott. Jajszó, panaszszó soha el nem hagyta volna az ajkát. Úgy festett, mint a fájdalom megtestesült szobra.

Az asszony nemcsak társai közül emelkedett ki, de a tatárok is különös becsben tartották. Látni valóan több katona csak őt őrizte, sőt ezenkívül egy cigányasszony is megfigyelés alatt tartotta, akiben Ivan Ogaref cinkostársnőjét, Szangárt ismerhették volna fel. A szerencsétlen öregasszonynak előrehaladott kora ellenére gyalog kellett menetelnie a többi fogollyal együtt, s nyilván szigorú parancsra a legkisebb könnyebbséget sem engedélyezték neki.

A véletlen vagy a gondviselés műve volt-e, de tény, hogy mégiscsak akadt jószívű társa ennek a bátor, hősiesen viselkedő asszonynak, aki aztán megértő szeretettel iparkodott rajta segíteni.

Szerencsétlen osztályostársai között ugyanis volt ott egy fiatal leány, aki feltűnt szépségével és egykedvűségével, s aki sorsát ily módon éppolyan könnyen tűrte, mint az öreg szibirják asszony a magáét. A leány elvállalta, hogy gondját viseli az öregasszonynak. Soha egyetlen szót nem váltott egymással a két nő, s a fiatal leány mégis mindig a kellő pillanatban ott termett az öregasszony mellett, amikor szolgálatával hasznára lehetett.

Az öregasszony eleinte bizony meglehetősen bizalmatlansággal fogadta az ismeretlen leány néma kedveskedéseit, de aztán apránként feltűnt neki a leány egyenes, nyílt tekintete, szerény tartózkodása és szinte érthetetlen rokonszenvedése; a közös szenvedések hamarosan legyőzték Marfa Sztrogof tartózkodását. Ilyenformán Nagya - mert hiszen ő volt a leány -, anélkül, hogy ismerte volna útítársa édesanyját, mégis visszaszolgálhatta Sztrogofnak a gondoskodást,

amellyel eddigi útján a futár elhalmozta őt. A leány ösztönös jósága azonban még haszonnal is járt rája nézve. Azzal, hogy az öregasszony szolgálatának szentelte magát, megszerezte a maga fiatalsága és szépsége számára az idős nő védelmét. A szenvedések által kétségbeesésbe hajszolt foglyoknak ebben a veszedelmes tömkelegében a két nő hallgatag barátsága, akik közül az egyik nagyanyónak, a másik pedig a nagyanyó unokájának festett, melljük állította az egész fogoly tábor.

Amikor Nagyat a tatár katonák az Irtis folyón bárkájából elrabolták, magukkal vitték Omszkba, itt tartották a többi fogoly között, s így sorsát meg kellett osztania mindazokkal, akiket Ogaref csapatai eddig foglyul ejtettek, közöttük természetesen Marfa Sztrogoffal is.

Ha Nagya kevésbé erős lélek, feltétlenül elmerül az őt ért szörnyű csapás súlya alatt. Útjának félbeszakadása és Sztrogof Mihály halála egyaránt kétségbe ejtette, másrészt viszont felláztatva egész énjét. Eddigi, szerencsésen indult erőfeszítései után, amelyek már eléggé közel vitték útja végcéljához, ki tudja, talán most mindörökre elvesztette édesapját; aztán meg, fájdalma betetőzéséül, eltűnt bátor útítársa is.

Bárcsak rábizta volna titkát Sztrogof Mihály! Hiszen igaz, hogy nő, és igaz, hogy félig még gyermek, de azért mégis befejezte volna „bátyjának” titokzatos művét, bátyját, akivel inkább ne is ajándékozta volna meg az ég, ha időnek előtte elvette tőle.

Gondolataiba teljesen elmerülve, Nagya szinte teljesen érzéketlen volt fogsága nyomorúságai iránt.

Ekkor történt, hogy a véletlen odavezette őt Marfa Sztrogof mellé. Nem sejtette, de hogyan is sejthette volna, hogy ez az öregasszony, aki éppoly fogoly volt, mint ő, annak az embernek az édesanyja, akit ő Korpanof Miklós irkutszki kereskedő néven ismert! S másrésről Marfa is honnan gondolhatta volna, hogy a hálának minő bensőséges kapcsai fűzik ezt az ismeretlen leányt az ő fiához?

Nagyának rögtön feltűnt, hogy valami különös rokon érzés vonzza őket egymáshoz. Titokzatos, megmagyarázhatatlan egykedvűséggel tűrték mindketten keserves sorsukat.

Az öregasszony sztoikus nyugalma, a testi szenvedések iránt tanúsított teljes közömbössége nem gyökerezhetett másban, mint valami mély bánatban, amely hasonló lehetett a Nagyáéhoz. Ez volt Nagya első benyomása, s amint tudjuk, nem is tévedett.

Ez volt a mélyén annak, hogy az útnak egy-egy nehezebb szakaszán egyszerre csak ott termett az öregasszony oldalán, s karjával támogatta az idős nőt. Ételkiosztáskor az öregasszonyt rendszerint félrenyomták a fiatalok; ilyenkor aztán Nagya odaült melléje, s megosztotta vele a maga kevéske ennivalóját. Hála Nagya segítségének, az öregasszony zavartalanul végiggyalogolhatta ezt a szörnyű utat, mégpedig anélkül, hogy kezét valamelyik tatár lovas odakötözte volna nyerge kápájához, mint ahogy ez annyi más fogolytársával megesett.

- Isten fizesse meg, kislányom, jószágodat, hogy vén testemet gyámolítod! - hálálkodott neki egy ízben Marfa, s hosszú időn keresztül ez volt az egyetlen szó, amely a két nő között esett.

E pár nap alatt, amelyek az ő szemükben szinte évszázadoknak tündek, a két nő között - legalábbis ez lett volna a természetes - szóba kellett volna kerülnie a maguk külön-külön sorsának. De Marfa asszony, könnyen érthető okokból, soha nem beszélt másról, mint legfeljebb önmagáról, s azt is a lehető legrövidebb szavakkal. Soha nem említette fiát, sem pedig azt a szomorú találkozást, amely oly végzetessé vált mindkettőjükre.

Ami Nagyat illeti, ő is igen soká egészen hallgatag volt: soha egyetlen fölösleges szót nem ejtett. De aztán végre egyik napon a tiszta lelkű és nagyszívű emberrel szemben csak túláradt a szíve, s a legapróbb részletre is kitérve elmondta mindazokat az eseményeket, amelyek vele a

Vlagyimirből való elutazástól kezdve egészen Korpanof Miklós haláláig történtek. Amit útítársáról elmesélt, az rendkívüli módon felkeltette az öreg szibirják nő érdeklődését.

- Korpanof Miklós, mondd? Beszélj még erről a Miklósról! Én csakis egy embert ismerek, akin nem csodálkoznék, ha így viselkedett volna! Mondd, csakugyan Korpanof Miklósnak hívták? Nem tévedsz, kislányom?

- Miért tévesztett volna meg éppen a nevével - felelte Nagya -, amikor soha semmi más dologban nem tévesztett meg engem?

De mintha csak valami előérzés készítette volna rá, Marfa egyik kérdést a másik után szegezte Nagyának.

- Azt mondd, leányom, hogy merész ember volt. Sőt ezt be is bizonyítottad nekem! - mondotta az öregasszony.

- Igenis, szinte vakmerően bátor volt - felelte Nagya.

„Az én fiam is így viselkedett volna!” - ismételte egyre magában az öreg Marfa. Majd megint ezzel fordult a lányhoz:

- Azt is mondtad még, ugye, hogy semmitől sem riadt vissza, hogy semmin sem lepődött meg, hogy még a testi ereje sem hatott ijesztően, hogy olyan volt számodra, mintha egy személyben nővéred és bátyád lett volna, s hogy úgy vigyázott rád, mintha édesanyád lett volna?

- Igen, igen - felelte Nagya. - Bátyám, nővérem, édesanyám, mindenem volt!

- S ugye, úgy oltalmazott minden veszedelemtől, amint az oroszán a kölykét?

- Csakugyan, mint egy oroszán! - felelte Nagya. - Mint egy igazi hős!

„Ez az én fiam! Az én fiam!” - repesett a szibirják asszony.

- Csakhogy azt is mondtad - folytatta aztán hangosan -, hogy ott az isimi postahivatalban szörnyű bánatom érte, s mégis némán eltűrte megaláztatását!

- Némán tűrte - felelte Nagya, bánatosan lehajtva fejét.

„Némán tűrte?” - suttogta magában Marfa, s lelke tiltakozni kezdett.

- Anyus, anyus! - kiáltott fel Nagya. - Ne ítélje el ezért! Valami titka volt, tudom, valamilyen titka, amelynek ma már csak az ég a megmondhatója!

- S mondd, leányom - most felvetette a fejét az öregasszony, s olyan mélyen tekintett a leány szemébe, mintha csak a szívében akart volna olvasni -, mondd, a megaláztatásnak ebben az órájában megvetted-e Korpanof Miklóst?

- Csak bámulni tudtam őt, anélkül, hogy megértettem volna - felelte a leány. - Soha nagyobb tiszteletet nem éreztem iránta, mint akkor.

Az öregasszony egy percre némán hallgatott.

- Nagy természetű ember volt? - kérdezte aztán.

- Nagyon nagy.

- S ugye, szép ember volt? Na, gyerünk csak, kislányom, mondd meg őszintén!

- Nagyon szép volt - felelte pirulva Nagya.

- Hát ez az én fiam volt! Azt mondom neked, az én fiam volt! - kiáltott fel önkéntelenül az öregasszony, és magához ölelte Nagyát.

- A maga fia?! - felelte Nagya egészen kábultan. - A maga fia?!

- Folytasd csak tovább - unszolta Marfa a leányt -, beszélj tovább róla. Útitársadnak, barátodnak, védelmeződnek, ugye, volt édesanyja is? Sohasem beszélt az édesanyjáról?

- Az édesanyjáról? - szólt most Nagya. - Úgy beszélt az édesanyjáról, mint ahogy én beszéltem az édesapámról, gyakran, mindig! Imádta az édesanyját!

- Nagya, Nagya! Hiszen te az én saját édes fiam történetét mesélted el! - mondotta az öregasszony. Majd hirtelenül, szinte magából kikelve így folytatta: - S Omszkon keresztülutaztában, ugye, nem volt szabad az édesanyját látnia, pedig, ahogy mondod, végtelenül szerette?

- Nem, nem volt szabad látnia.

- Nem?! - kiáltott fel Marfa. - S ezt te még ki mered mondani?

- Kimondom, mert igaz, de azt is meg kell mondanom, hogy valamilyen rendkívül fontos, mindennél fontosabb okból, amelyet azonban nem ismerek, Korpanof Miklósnak a legnagyobb titokban kellett Szibérián végigutaznia. Élet-halál kérdése volt ez rá nézve, vagy talán még inkább a kötelessége és a becsülete.

- Igen, a kötelessége, a parancsoló kötelessége - felelte az öregasszony -, olyan kötelessége, amelynek kedvéért az ember mindent feláldoz, amelynek teljesítése végett mindenről lemond, még arról az örömről is, hogy saját édesanyját - úgy lehet talán utoljára ebben az életben - megcsókolhassa! Most, ebben a percben mindent tudok már, Nagya, mindent, amit te sem tudtál eddig, de amiről nekem sem volt eddig sejtelmem! Te világítottál bele agyamba, szívem mélyére, Nagya, s most mégsem világosíthatlak fel. Fiam titkát, Nagya, nem árulhatom el neked, a magam számára kell megőriznem. Bocsáss meg ezért, Nagya, bocsásd meg, hogy őszinteségedet nem viszonzozhatom hasonlóval!

- Anyus, nem kérek én magától semmit - felelte a leány.

Az öreg szibirják asszony számára tehát ilyenformán teljesen megvilágosodott minden, egyet kivéve: miért viselkedett ott Omszkban, a fogadóban, mindenki szeme láttára, a fia vele szemben úgy, ahogy tette? Most már semmi kétsége nem lehetett afelől, hogy a fiatal leány útitársa csakugyan Sztrogof Mihály volt, s hogy bizonyára valamilyen fontos küldemény, amelyet a megszállott területen keresztül kellett címzettjéhez eljuttatnia, kényszerítette arra, hogy eltitkolja kilétét.

„Ó, én drága jó fiacskám - elmélkedett magában Marfa Sztrogof -, nem, soha nem foglak elárulni! Soha senki semmiféle kínzással ki nem veheti belőlem a vallomást, hogy csakugyan téged láttalak ott Omszkban!”

Marfa Sztrogof egyetlen szavával megfizethette volna a leánynak mindazt a jóságát, amellyel az vele szemben viseltetett. Tudtára adhatta volna, hogy útitársa, az a bizonyos Korpanof Miklós, vagy helyesebben Sztrogof Mihály, nem fulladt bele az Irtis vizébe, mert hiszen néhány nappal az említett baleset után ő maga, saját szemével látta, sőt beszélt is vele...

Az öregasszony azonban néma maradt, és csak ezt a pár megnyugtató szót suttogta el:

- Remélj, kisfiam! Egyszer vége szakad a te balsorsodnak is! Viszontláthatod majd az édesapádat, ezt biztos érzem; s ki tudja, talán az sem halt meg, aki téged hűgának hívott! Hiszen az Úristen nem engedheti meg, hogy ilyen derék ember csak úgy elpusztulhasson... Remélj, kislányom! Remélj! Tégy úgy, mint én! Gyászban vagyok ugyan, de nem a fiamat gyászolom!

IV. FOGAT FOGÉRT!

Az öreg nő most már mindent értett, és kicsit meg is nyugodott. Mert ha saját sorsa nem is volt szívvidámító, legalább gyermekét életben tudhatta.

Nagya nem lett sokkal okosabb a beszélgetésből. Az asszony nem közölte vele a legfontosabbat, vagyis hogy Mihály él, fájdalma tehát csillapítatlanul tovább gyötörte. De hát nem volt-e már az is a sors ajándéka, hogy végre megismerkedhetett Sztrogof Mihály édesanyjával? S nem kellett-e azért is hálásnak lennie, hogy gyámolítója lehet az öreg nőnek? Hogy jót tehet vele fia helyett, aki oly sok jót tett vele útjuk során?

Amit azonban sem Marfa, sem Nagya nem tudhatott, az az volt, hogy Sztrogofot velük együtt hajtották a tatárok Tomszk felé.

Ogaref foglyait egy kupacba terelték azokkal, akiket eddig az emír őrzött. Jó néhány ezer orosz katona és polgári lakos volt itt együtt. Csapatba állítva több kilométer hosszú oszlop telt ki belőlük.

Aki közülük különösen veszedelmesnek tűnt, azt hozzábilincseltek egy hosszú acéllánchoz. Böven akadt köztük asszony, meg gyerek is, akiket könyörtelenül hozzákötöztek kezüknél fogva a nyeregkápához, s úgy vonszolták őket végig az úton; volt, akinek talpa sem érte a földet. Mint a marhacsordát, úgy hajszolták őket. A lovas őrök szigorúan ügyeltek a menetelés rendjére, s az oszlopból csak az maradhatott hátra, aki ott halt meg az út szélén.

A menetoszlop rendje szerint azok kerültek előre, akiket Kolivanyban ejtettek foglyul, köztük Sztrogofot is; az Omszkból érkezett foglyok csak outhánuk sorakoztak. Így hát Sztrogof sem tudhatott arról, hogy édesanyja és Nagya vele együtt masírozik.

Hogy miért nem iparkodott máris elmenekülni? Azért, mert most már szilárdul elhatározta, hogy csak akkor szökik ki a pusztába, amikor a menekülés már eléggé biztosnak tűnik. Szinte csökönyszeren ragaszkodott ahhoz az ötletéhez, hogy Tomszkgig „az emír költségén” teszi meg az utat, s ezzel alapjában igaza is volt. Amikor hol itt, hol ott, hol délen, hol északon tünedezett fel egy-egy lovas járőr, nyilvánvaló volt, hogy két kilométerre sem juthatott volna anélkül, hogy el ne fognák.

Csak úgy hemzsegett minden fordulónál a sok tatár lovas; néha olyan tömegével bukkantak fel, mint eső után a szúnyogok. Ilyen körülmények között a menekülés igen nehéz vagy éppenséggel lehetetlen vállalkozás lett volna. Az ide-oda cikázó lovas járőrök minden egyes foglyot számon tartottak, hiszen a fejükkal feleltek a létszáért.

Végre augusztus 15-én az esti órákban a foglyok és kísérőik elérték Zabergyevo kisközséget, mely vagy harminc kilométerrel fekszik Tomszk előtt. Útjuk itt érintette első ízben a Tom folyót.

A most következő egész éjen át a Tom partján, szabad ég alatt kellett táborozniuk a foglyoknak. Az emír ugyanis úgy döntött, hogy csapatainak ünnepélyes bevonulását Tomszkbba másnapra halasztja. Azt már előzőleg elhatározták az emír tanácsában, hogy a tatár főhadiszállás áthelyezését katonai ünnepség keretében teszik emlékezetessé. Feofár kán maga ugyan már ott tanyázott a város fellegvárában; csapatainak jelentős része azonban még künn táborozott a város falai alatt. Itt várták be, hogy majd ünnepélyesen vonuljanak be a városba.

Ivan Ogaref az emírt otthagya Tomszkbban, s most visszalovagolt a zabergyevoi táborba. Zabergyevoiban külön házat tartottak fenn neki, hogy ott töltse az éjszakát. Hajnalban aztán -

így tervezték - külön lovas- és gyalogosgárda élén indul majd vissza Tomszkba, ahol Feofár kán az ázsiai uralkodók szokott pompázatos szertartása szerint fogadja őket.

Mihelyt kiadták a parancsot a letáborozásra, a szerencsétlen foglyok, akiket ez a háromnapos út a végsőkéig megtört, végre hozzájutottak, hogy szomszárjukat oltsák, s aztán egy keveset pihenjenek.

A nap már lement, de az égbolton még látszottak utolsó sugarai, amikor Nagya, karján az öreg Marfával, akit idáig támogatott, végre a Tom folyó partjára érkezett. Jó ideig egyikük sem tudott áttörni a folyópartot ellepő embertömegre; de végre mégiscsak odajutottak ők is, s most legalább kedvükre ihattak.

Az öregasszony odahajolt a friss folyóvíz fölébe, Nagya pedig kezével meregette a vizet, így itatta meg védencét. Utána aztán ő is ivott néhány kortyot. Az üdítő vízzel valósággal új életerő költözött beléjük.

Nagya éppen vissza akart indulni, s hátat fordított a folyópartnak. Egyszerre önkéntelen kiáltás szaladt ki ajkán.

Korpanof Miklós ott állott, alig néhány lépésnyire tőle... Az volt, nem lehetett senki más!... A lemenő nap végső sugarai még meg is világították!

Nagya kiáltására Sztrogof Mihály megremegett. Volt azonban annyi önuralma, hogy egyetlen szó sem röpült ki a száján, amivel esetleg gyanúba keverhette volna magát.

Pedig Nagyával együtt édesanyját is felfedezte a parton...

Ez a váratlan találkozás most már több volt, mint amit elbírt: szemét eltakarta kezével, és sietve eltávozott.

Nagya ösztönösen utána akart rohanni, de a szibíriák asszony a fülébe súgta:

- Maradj itt, leányom!

- Ő az! - felelte Nagya az izgalomtól remegő hangon. - Anyus, hiszen él! Ő volt az!

- Igen, ez az én fiam - felelte Marfa Sztrogof -, ez Mihály, a fiam, s most végy rólam példát! Látnod, egyetlen lépést sem teszek feléje... Kövesd a példámat, kislányom!

Sztrogof nehéz perceket élt meg. Itt volt édesanyja, s itt volt Nagya is, alig pár lépésre tőle. A két fogoly nőt, akiknek alakja majdnem egymásba vegyült szenvedő szívében, az Úristen, lám, egymás karjába vezette a közös balsors csapásai alatt! Vajon tudja-e most már Nagya, hogy kicsoda ő voltaképpen? Aligha, mert hiszen jól látta a mozdulatot, amellyel édesanyja visszatartotta a leányt, amikor az már repült volna feléje. Vagyis Marfa Sztrogof rájött titkára, de meg is őrizte.

A rákövetkező éjszakán Sztrogof vagy húsz ízben is felugrott fekhelyéről, hogy most pedig nyomban felkeresi édesanyját és Nagyát, de mindannyiszor visszatartotta az a tudat, hogy vágyának mindnyájuk érdekében ellent kell állnia. Hiába, nem ölelheti meg öreg szülőjét, nem szoríthatja meg kedves kis útitársa kezét!

Sztrogof azzal áltatta magát, hogy a zabergyevoi táborban lejátszódott találkozást úgysem követi semmiféle kellemetlenség, de tévedett. Nem tudhatta, hogy a folyóparti jelenetnek hívatlan tanúja is volt Szangár személyében.

A cigányasszony maga is ott állt a folyóparton, s szokása szerint titkon figyelte az öreg szibíriák nőt. Sztrogofot magát nem láthatta meg, mert ez már eltűnt, mire ő a gyanított irányba fordult. Azt viszont feltétlenül észrevette, hogy miként tartja vissza az öregasszony

erőnek erejével Nagyat, sőt ahhoz is volt szeme, hogy felfedezze a Marfa tekintetében felcsillanó örömet, s ez mindent elárult neki.

Szangárnak most már semmi kétsége sem volt afelől, hogy Marfa Sztrogof fia, a cár futárja, itt van a zabergyevói táborban, Ivan Ogaref foglyai közt!

Személyesen ugyan nem ismerte a futárt, de annyit tudott, hogy itt kell lennie. Egyelőre hát nem is nagyon iparkodott, hogy megtalálja; ami az esti homályban s ilyen embertömeg közepette amúgy is nehéz vállalkozás lett volna.

Azon sem kellett most már sokat fáradoznia, hogy továbbra is kémlelgesse Nagyat és Marfát: ez már teljesen fölösleges lett volna. Hiszen most már mindkét nő ugyancsak vigyázni fog magára, s aligha követ el majd olyasvalamit, ami veszedelmes lehet a cár futárjára.

A cigányasszonynak így most már csak egy kötelessége volt: hogy értesítse Ivan Ogarefot. Ezért tüstént el is hagyta a foglytábort.

Egy negyedóra múlva megérkezett Zabergyevo faluba. Nyomban be is vezették abba a házba, amelyet az emír fővezére, Ogaref számára tartottak fenn. Ogaref azonnal fogadta az asszonyt.

- Mit akarsz, Szangár? - kérdezte.

- Marfa Sztrogof fia itt van a táborban - felelte a nő.

- Fogoly?

- Az.

- Ejha! - kiáltott fel Ogaref. - Na, majd én megszólaltatom...

- Senkit sem szólaltatsz meg, Ivan - felelte a cigányasszony -, mégpedig egyszerűen azért nem, mert nem is ismered!

- De hiszen elég az, hogy te ismered! Hiszen te láttad őt, Szangár!

- Őt magát nem láthattam; ellenben láttam, hogy az édesanyja egy önkéntelen mozdulattal elárulta magát, s ebből a mozdulatból mindent megértettem.

- Nem tévedtél?

- Nem szoktam tévedni.

- Te nem is sejtet, Szangár - magyarázta Ogaref -, mennyire fontos nekem ez a futár. Ha a levél, amelyet Moszkvából hozott magával, Irkutszkba jut, és a nagyherceg kezébe kerül, dobhatom sutba a terveimet. Mindenáron meg kell kaparintanom! S mondd csak, elhiggyem, amit most közöltél velem? Elhiggyem, hogy a futár itt van a táborban, a hatalmamban? Gondolkozz, Szangár: igazán nem tévedtél?

Ogaref annyira izgatottan mondta mindezt, hogy a vak is láthatta, a levél megszerzése szinte élet-halál kérdése számára. Szangárt azonban látni valóan nem befolyásolta Ogaref nyugtalan-sága, mert magabiztosan felelt a kérdésre:

- Nem, nem, Ivan, esküszöm, nem tévedek.

- De hát, Szangár, a foglytáborban több ezer fogoly van együtt, s hozzá te még nem is ismered Sztrogofot!

- Igaz, hogy nem ismerem, Ivan - felelte a cigányasszony, miközben szemében gonosz tűz villant -, az édesanyja azonban annál jobban ismeri! Igen, Ivan, az édesanyját kellene szóra bírni.

- No, majd holnap megszólaltatjuk! - kiáltotta Ogaref.

Erre kezet nyújtott a cigányasszonynak, aki megcsókolta az áruló jobbát, de kézcsókjában nem volt semmi alázat.

Szangár visszatért a táborba. Megkereste, merre üldögel Marfa és Nagya, s aztán egész éjen át figyelte őket.

A két nő valóban nem aludt. Ébren tartották őket gondjaik.

Szangár a bokrok védelme alatt egészen közel csúszott hozzájuk, s több óra hosszat hallgatózott a közelükben. Hallani azonban nem hallott semmit sem; valami ösztönös elővigyázatból a két nő egyetlen szót sem váltott egymással.

Másnap, augusztus 16-án, reggel tíz óra tájt kürtszó harsant a fogolytábor szélén. A tatár katonák nyomban fegyverbe ugrottak.

Ivan Ogaref nagyszámú tatár tiszt kíséretében érkezett a táborba. Arca ma a szokottnál is sápadtabb volt, és komor arcvonásain meglátszott, hogy mélységes düh forr benne, amely csak az alkalmat várja, hogy kitörhessen.

Sztrogof Mihály belevegyült egy nagy csoport fogoly közé, amikor egyszerre csak ott látta maga előtt elvonulni ezt az embert. Szörnyű előérzés gyötörte, hogy valamilyen katasztrófa előtt áll, mert hiszen Ogarefnak immár tudnia kellett, hogy Marfa Sztrogof a cár futárjának, a cári kapitánynak az édesanyja.

Mihelyt a tábor közepére érkezett, Ogaref lepattant a lováról, kíséretének tagjai pedig azonnal köréje sereglettek.

Ebben a percben Szangár odasettenkedett Ogaref mellé, és ennyit mondott:

- Semmi újság!

Ogaref válaszképpen kurta parancsot adott az egyik tisztnak.

A következő pillanatban vadul rohangásztak fel-alá a foglyok sorai között a katonák. Korbáccsal vagy lándzsanyéllel arra kényszerítették a szerencsétleneket, hogy sietve sorakozzanak fel a tábor szélén.

Hátuk mögött négyes sorokban állottak fel a gyalogos meg lovas katonák, lehetetlenné téve, hogy bárki is kiszökjék a táborból.

Most néma csönd ülte meg az egész tábor. Ogaref intésére Szangár lassú léptekkel abba az irányba ment, ahol a csoport közepén Marfa Sztrogof állott.

Az öregasszony jól látta, hogy a cigánynő feléje tart. Tisztában volt vele, mi következik. Ajkán gúnyos, megvető mosoly jelent meg. Aztán odahajolt Nagyához, és halkán ezt mondotta neki:

- Kislányom, mostantól kezdve te nem ismersz engem! Bármilyen történjék is, és bárminő keserves megpróbáltatás várjon is rám, egyetlen szóval, egyetlen mozdulattal el ne áruld magad! Most őrá és nem énő van szó!

Szangár ebben a pillanatban ért Marfa elé; jól végignézte, aztán kezét az öregasszony vállára tette.

- Mit akarsz tőlem? - kérdezte Marfa Sztrogof.

- Gyere! - felelte Szangár.

S azzal kézen fogta, s úgy vezette abba a nagy körbe, amelynek közepén Ogaref állott.

Sztrogof Mihály félig lehunyta szemét, nehogy egyetlen villanásával is elárulja magát.

Amikor Marfa odaért Ogaref elé, kiegyenesedett, két karját keresztbe fonta, s így várakozott.

- Ugye, Marfa Sztrogof vagy? - kérdezte tőle Ogaref.

- Az vagyok - felelte nyugodtan az öreg szibirják asszony.

- Emlékszel-e még, mit feleltél, amikor most három napja Omszkban kikérdeztelek?

- Nem.

- Szóval te nem tudsz róla, hogy fiad, Sztrogof Mihály, a cár futárja, keresztülutazott Omszkon?

- Nem tudok róla.

- És még mindig azt állítod, hogy az az ember, akit a postaállomáson fiadnak hittél, nem a fiad volt?

- Nem a fiam volt.

- Azóta pedig nem láttad őt újra itt a foglyok között?

- Nem.

- S ha megmutatnák, ráismernél?

- Nem.

Az öregasszonynak erre a válaszára, amely arra a törhetetlen elhatározására mutatott, hogy azért sem vall, moraj futott végig a tömegben.

Ogaref nem bírta magával; önkéntelenül is fenyegető mozdulatot tett.

- Ide hallgass - szólalt most az asszonyra -, fiad itt van, s te tüstént meg fogod mutatni, melyik az!

- Nem.

- Az összes férfiak, akiket Omszkban és Kolivanyban elfogtunk, végig fognak vonulni itt a szemed előtt, s ha nem mutatod meg, melyik közülük Sztrogof Mihály, annyi korbácsütést kapsz, ahány férfi elvonul előtted!

Ogaref rájött, hogy bármivel fenyegeti is az öreg szibirják asszonyt, s bárhogyan megkínózzák is, ez a kemény nő nem nyitja szóra az ajkát. Hogy tehát megtalálja Sztrogof Mihályt, a cár futárját, most már nem a nőt, hanem a férfit vette számításba. Lehetetlennek tartotta, hogy ha egyszer szemközt áll egymással az anya meg a fia, valami önkéntelen mozdulattal el ne árulják magukat.

Persze, ha csak azt akarta volna, hogy megszerezze a cár levelét, elegendő lett volna a foglyokat végigkutatnia; akkor azonban megtörténhetett volna, hogy Sztrogof megsemmisíti a levelet, de előbb elolvassa a tartalmát, s aztán esetleg mégis elmenekül Irkutszkba. S akkor Ogaref minden terve dugába dől. Tehát nem elégedhetett meg magának a levélnek a birtokával: a postását is meg kellett kaparintania.

Nagya minden szót hallott, s most már tisztában volt vele, hogy kicsoda Sztrogof Mihály, s miért iparkodott teljesen ismeretlenül átjutni Szibériának a tatárok által elfoglalt kormányzóságain.

Ogaref parancsára a férfi foglyok egyenként vonultak el Marfa előtt, aki olyan mozdulatlanul állott ott, mint valami szobor. Tekintete a legteljesebb érdektelenségről tanúskodott.

Fia az utolsó csoportban volt. Amikor rákerült a sor, hogy elvonuljon édesanyja előtt, Nagya behunyta a szemét, hogy ne kelljen semmit sem látnia.

Sztrogof látszatra nyugodtan lépett el édesanyja előtt. Izgalmáról csak az tanúskodhatott volna, hogy markát a körme véresre marcangolta.

Ogaref tehát vereséget szenvedett, az anya is, meg fia is kifogott rajta.

Szangár ott állott a háta mögött, s ezt súgta oda neki:

- A korbácsot!

- Azt - ordított fel Ogaref, aki már nem bírta magával -, korbácsot ennek a vén szipirtyónak; addig verjék, amíg belehal!

Egy tatár katona már hozta is a rettenetes szerszámot, s Marfa Sztrogof felé indult.

A *kancsuka* néhány bőrszíjból áll, amelyek végébe acélsodronyt fontak. Azt mondják, százhusz ütés ezzel a szerszámmal felér egy halálos ítélettel; Marfa Sztrogof tudta ezt; ámde azt is tudta, hogy nincs az a kínzás, amely szóra bírhatná, s ezért eleve elszánta magát a halálra.

Két katona durván karon ragadta, s térdre kényszerítette. Ruháját lerángatták, úgyhogy mezítelenül maradt a háta. Melle elé, mindössze néhány centiméternyire testétől, hegyes kardot tűztek: ha a fájdalom kínjától előreroskad, a hegyes kard menthetetlenül átfúrja a szívét.

A tatár katona készen állott.

- Rajta! - adta meg a jelet Ogaref.

A kancsuka végigsüvített a levegőben...

Mielőtt azonban lecsaphatott volna, egy erős kéz kitepte a tatár katona markából.

Sztrogof Mihály állott ott.

A rettenetes jelenet láttára óriási ugrásokkal rohant előre. Amikor az isimi postaállomáson őt magát érte Ivan Ogaref korbácsa, volt annyi lelkiereje, hogy szó nélkül lenyelje a bántást. Most azonban, amikor az édesanyját fenyegette a kancsuka, tovább nem türtőztette magát.

Ivan Ogaref terve sikerült.

- Megvagy hát, Sztrogof Mihály! - kiáltott fel. Majd előbbre lépett. - De hisz ez az isimi emberem!

- Az vagyok! - felelte Sztrogof; azzal magasra emelte a kancsukát, s véresre hasította vele Ogaref arcát. - Fogat fogért! - kiáltotta oda.

- No, ez jól visszavágott! - kiáltott fel valaki, de szerencséjére nyomban el is tűnt a tömegben.

Hús katona is rávetette magát Sztrogof Mihályra, hogy darabokra vágják...

De Ogaref, aki felkiáltott a dühtől és fájdalomtól, egyetlen mozdulatával visszatartotta őket.

- Majd az emír bíraskodik fölöttem! - kiáltotta. - Kutassátok ki!

A cár címerével lepecsételt levelet rögtön megtalálták Sztrogof szíve fölött: nem volt már rá ideje, hogy megsemmisítse. A levél most Ogaref kezébe került.

A néző, aki az imént azt kiáltotta, hogy: „No, ez jól visszavágott” - természetesen Alcide Jolivet volt. Ő meg kollégája éppen a zabergyevói táborban voltak, s végignézték az egész jelenetet.

- Szavamra - fordult kollégájához -, ezek az északvidéki emberek fene kemény gyerekek! Vallja be, kollégám, hogy útitársunkkal szemben elégtétellel tartozunk! Korpanof is van olyan derék legény, mint Sztrogof! Jól visszafizetett azért az isimi korbácsütésért!

- No igen - felelte Blount -, tartozását csakugyan megfizette. Csakhogy Sztrogof e perctől kezdve a halál fia. Saját érdekében talán jobban tette volna, ha nem emlékezik vissza ennyire élénken az isimi korbácsütésre.

- S inkább hagyta volna, hogy édesanyja ott pusztuljon el a kancsukaütések alatt?!

- Hát azt gondolja, hogy ezzel a hirtelenkedésével most már jobb sorsot biztosított az anyjának és a húgának?

- Én nem gondolok és nem tudok semmit - felelte Alcide Jolivet -, csak azt tudom, hogy az ő helyében én sem tudtam volna mást, jobbat tenni! De ilyen gazság! Hogy az micsoda ördög, az az Ogaref! Aztán csodálja valaki, ha az embernek az ilyesmi láttán felforr a vére?! Hiszen ha az Úristen azt akarta volna, hogy ez az ember mindig és mindenütt megőrizze a hidegvérét, akkor nem vért, hanem vizet ömlesztett volna az ereibe!

- No, mindenesetre egészen szép kis eset... Mármint riporter szemszövegéből - felelte Harry Blount. - Csak legalább megtenné nekünk Ogaref azt a szívességet, hogy közli velünk annak a levélnek a tartalmát...

Ivan Ogaref pedig, miután az arcán kiserkedt vért kendőjével felszárította, feltörte a levél pecsétjét. Hosszasan olvasta; látszott rajta, hogy nagyon erősen foglalkoztatja a levél tartalma.

Aztán parancsot adott, hogy Sztrogofot szorosan kötözzék meg, s a többi fogollyal együtt szállítsák el Tomszkba. Ő maga átvette a Zabergyevóban táborozó csapatok fölött a parancsnokságot, s a dobok és trombiták harsány rivalgása közepette elindult Tomszkba, ahol már várt rá az emír.

V. DIADALMAS BEVONULÁS

Az emír úgy rendelkezett, hogy Tomszkban fogadja majd diadalmasan megtérő csapatait. Elhatározta, hogy tiszteletükre óriási méretű dalos-táncos ünnepséget rendeztet.

A tatár csapatok bevonulása nagy csinnadrattával ment végbe. Maga az emír délután négy óra tájt érkezett meg a díszterre. Megérkezését hangos kürtszó, dobpergés, ágyú- és puskalövések jelezték.

Feofár kán kedvenc lován ült; a ló fején gyémántdíszes tollbóbita imbolygott. A kán maga hadidíszben öltözött. Oldalán ott lovagolt Kokand és Kundoz két kánja, kíséretüket pedig a nagyvezérkar tisztjei szolgáltatták.

Mihelyt a kán bevonult, a kán szállásának első emeleti erkélyén megjelent első számú felesége is, a királyné, ha ugyan szabad Bokhara szultánjainak nejeit ezen a néven titulálnunk.

Az emír és kánjai, valamint a kíséretükben levő urak leugráltak nyergükről. Mindannyian egy díszes sátor alá vonultak, amelyet magas emelvényen állítottak fel. A sátor előtt, rendes szokás szerint, egy díszasztalon ott feküdt a korán.

Feofár kán fővezére, Ogaref nem sokáig várakoztatta az egybegyűlteket. Még öt óra sem volt, amikor a harsonák rivalgása jelezte a csapatok közeledését.

A sebhelyes arcú Ogaref, aki ezúttal tatár tiszti uniformist viselt, lóháton érkezett az emír sátra elé. Kíséretét a zabergyevói tábor katonáinak egy osztaga alkotta, akik most a tér két oldalán sorakoztak fel, mégpedig oly szorosan, hogy a két vonal között mindössze annyi hely maradt, amennyi az ünnepséghez kellett.

Az áruló arcán világosan látszott a korbácsütés nyoma.

Ogaref mindenekelőtt bemutatta a kánnak tiszti kíséretének tagjait; Feofár pedig anélkül, hogy a méltóságával együtt járó, előkelő hűvösségből engedett volna, mégis annyira leereszkedőnek mutatta magát, hogy a vezérkar tagjai meg lehettek fogadtatásukkal elégedve.

Legalábbis ez volt Harry Blount és Alcide Jolivet, a két, immár elválaszthatatlan hírvadász véleménye erről az ünnepélyes aktusról.

A két riporter különben nemsokára belevegyült a tömegbe. Úgy helyezkedtek el, hogy az ünnepségnek lehetőleg minden részletét pontosan láthassák: hiszen ennek leírásával legalább százsornyi kitűnő, hangulatos riportot küldhettek haza. Mindenekelőtt Feofár kán őfelségét vették szemügyre, aztán ugyanígy feleségeit, tisztjeit és gárdistáit; majd elismerően megbámulták az egészet körülvevő pompát, amely az európai ceremóniákhoz szokott szemet szinte már vakítja. Annál nagyobb undorral fordultak el azonban, amikor Ivan Ogaref jelent meg a kán előtt: most már alig várták, hogy végre maga az ünnepség is elkezdődjék.

- Látja, kedves Blount, mégiscsak túl korán érkeztünk - mondta Jolivet a kollégájának -, úgy cselekedtünk, mint a jó öreg nyárspolgárok, akik a pénzükért mindent alaposan ki akarnak élvezni! Pedig mindaz, amit eddig láttunk, csak olyan előjátékféle; ha jobb ízlésünk lett volna, csak a baletthoz kellett volna megérkeznünk.

- Miféle baletthoz? - kérdezte Blount.

- Na, hát amely az ilyen ünnepségeken előírásosan lejátszódik! Ezt sem tudja?... No de vigyázzunk, máris kezdődik az előadás.

Jolivet olyan szavakat használt, mintha a párizsi Nagyopera nézőterén ült volna; majd elővette látcsövét a tokjából, s így készült neki a „Feofár-féle szintársulat díszelőadásának”.

Az igazi mulatságot azonban egy kínos közbizalmi előjáték előzte meg.

A győzelmes hadvezér diadalünnepe ugyanis hiányos lett volna, ha előbb nem alázták volna meg a legyőzötteket. E célból a katonák csattogó korbácsütésekkel felvezettek néhány száz foglyot. Feladatuk az volt, hogy Feofár kán és szövetségesei előtt végigvonuljanak, mielőtt végképp elhelyeznék őket a város börtöneiben.

A foglyok első soraiban ott volt Sztrogof Mihály is. Ogaref parancsa szerint külön őrcsapat vigyázott erre a fogolyra. S ott volt az édesanyja és Nagya is.

Az öreg szibirják asszony, aki annyira bátran viselkedett, valahányszor csak önmagáról volt szó, most halálsápadtan vánszorgott. Az volt az érzése, hogy valami rettenetes jelenetnek lesz a tanúja. Hiszen valószínűleg nemhiába vezették a fiát az emír színe elé. Most hát a fiáért remegett. Ogaref, akit az asszonynak szánt kancsukaütés az arca közepén talált, nem az az ember volt, aki meg tudna bocsátani, s bosszúja nyilván nem ismer majd sem könyörületet, sem határt. Sztrogof Mihályra bizonyára valamilyen szörnyen kegyetlen büntetés várakozik, olyan, amelyet csakis Közép-Ázsia barbár urai tudnak kigondolni. Ha Ogaref megvédte

Sztrogof életét, amikor katonái már le akarták kaszabolni, ezt csak azért tehetette, hogy hízelegjen az emírnek: hadd mondja ki Feofár az utolsó szót.

Időközben a foglyok nagy része már elvonult az emír előtt. Mihelyt ott állottak előtte, földre kellett borulniuk, és homlokukkal meghódolásuk jeléül a földet érinteniük. Rabszolgasorsuk kezdete volt ez a megalázkodás. Ha egyikük-másikuk kissé lassan borult a földre, a gárdisták durva kézzel egyszerűen lenyomták. Jolivet és kollégája nem tudták ezt a szertartást undor nélkül végignézni.

- Aljas dolog ez! Gyerünk innen! - ajánlotta Jolivet.

- Nem! - tiltakozott Blount. - Nekünk mindent végig kell néznünk!

- Mindent?... Ejha! - kiáltott fel hirtelen Jolivet, s megszorította kollégája karját.

- Na, mi az?

- Hát nem látja, Blount? Ott, azt a leányt?

- Miféle leányt?

- Hát a volt útitársunk húgát! Egyedül van itt, és fogoly! Meg kell mentenünk...

- Kérem, tartóztassa magát, kedves kollégám - felelte hűvösen Harry Blount. - Gondolja meg, hogy a mi közbelépésünk többet ártana annak a leánynak, mint amennyit használna.

Alcide Jolivet, aki már elszánta magát, hogy szükség esetén közbelép, most végre megnyugodott. Észrevette, hogy Nagya simán elvonult a nagyúr előtt, s nem hívta fel magára sem a felség, sem Ogaref figyelmét. A lányt kibontott haja szinte elborította, a hírlapírókat sem látta meg.

Nagya után Marfa Sztrogof következett.

A szegény öregasszony nem borult le elég gyorsan, mire a gárdisták megfogták, s a földre nyomták.

Marfa ott maradt fekvve.

Fiát erre a jelenetre hatalmas düh fogta el, mindenáron oda akart rohanni. Az örök alig bírtak vele.

De aztán újra felállott Marfa, s az örök éppen el akarták vonszolni, amikor egyszerre csak megszólalt Ogaref:

- Ez az asszony maradjon itt!

Most Sztrogof Mihályt vezették az emír elé. Szemrebbenés nélkül, délcegen, szálegyenesen állott meg a kán előtt.

- A porba! - rivallt rá Ogaref.

- Nem! - felelte Sztrogof.

Két gárdista erőszakkal akarta volna a földre szorítani, de a következő pillanatban mindketten ott heverték a porban: a fiatalember kemény ökle elbánt velük.

Most maga Ogaref közeledett Sztrogof felé.

- Meghalsz! - szólt rá.

- Hát meg fogok halni - felelt gögösen Sztrogof -, de a te képeden, te aljas áruló, örökre ott marad a kancsuka meggyalázó bélyege!

Erre a válaszra Ogaref rettenetesen elsápadt.

- Ki ez a fogoly? - kérdezte most az emír olyan hangon, amely ugyan halk volt, de annál rémületesebben hatott.

- Orosz kém! - felelte Ogaref.

Azzal, hogy Sztrogofot kémnek minősítette, tudva tudta, hogy a kimondandó ítélet szörnyűsége lesz.

Sztrogof neki akart menni Ogarefnak.

A katonák lefogták.

Az emír most intett, mire az egész tömeg mélyen meghajolt. Aztán rámutatott a koránra, amelyet erre odavittek hozzá. Felnyitotta a szent könyvet, s ujját odatette az egyik oldalra.

Ezzel a véletlenre vagy inkább - a keleti ember felfogása szerint - magára Allahra bízta Sztrogof Mihály elkövetkezendő sorsát. Közép-Ázsiában nagy a keletje az efféle ítélkezési módnak. A bíró ujjával megérintett koránsort nyomban a megfelelő értelmezéssel látják el, s aszerint mondják ki a sokszor igen homályos ítéletet.

Az emír most újabb kézmozdulatot tett, mire a főuléma odalépett melléje, és fennhangon elolvasta a Korán egyik szúráját, amely e szavakkal fejeződött be:

„És ő nem fogja többé e földi dolgokat látni.”

- Te orosz kém - mondotta most Feofár kán -, te azért jöttél ide, hogy meglásd, mi történik a tatárok táborában. Hát most jól nézz körül, de nagyon jól!

VI. „JÓL NÉZZ KÖRÜL, JÓL NYISD KI A SZEMED!”

Sztrogof Mihálynak hátrakötözték a kezét, majd odaállították az emír trónusával szemközt levő emelvény lábához.

Édesanyja, akit most már teljesen megtört ennyi testi és lelki szenvedés, végképp összeomlott, s nem mert semerre sem nézni, semmit sem meghallgatni.

- Jól nézz körül, jól nyisd ki a szemed! - így hangzott Feofár szava, s közben fenyegetően mutatott a kezével Sztrogofra.

Ogaref, aki otthonos volt a tatár szokásokban, nyilván megértette, mi ennek a néhány szónak az igazi jelentősége, mert ajkán egy pillanatra kegyetlen mosoly futott végig. Aztán ő maga is odaállott Feofár kán kíséretébe, az emír háta mögé.

Egyszerre felharsantak a trombiták. Ez volt a jel az ünnepség meg kezdetére.

- Na, barátom, most kezdődik a balett! - szólt oda Jolivet a kollégájának. - A furcsa csak az, hogy a rendes szokás ellenére itt, ezen a barbár földön, úgy látszik, az a divat, hogy a balettot a dráma előtt adják elő!

Sztrogofnak azt tanácsolták, hogy jól nézzen körül, hogy nyissa ki a szemét. Engedelmeskedett a parancsnak.

Mint valami aranyfelleg: egész csapat táncosnő viharzott be a következő pillanatban az emír előtti térségre. A táncok nyomban meg is kezdődtek.

A balerinák hol egyenként, hol csoportokba verődve, rendkívül kecses táncokat lejtettek, Alcide Jolivet-nak feltűnt, hogy főként a perzsa balerinák meglehetősen közönyösen, minden tűz nélkül ropták táncukat. Hiányzott belőlük a belső lelkesültség, s mozgásukkal inkább India halk és szemérmes bajadérjaira emlékeztettek, mint Egyiptom földjének tüzesvérű *álméjaira*.

Mielőtt a tánc attrakció befejeződött volna, komor hang szólalt meg:

- Jól nézz körül, jól nyisd ki a szemed!

Aki az emírnek e szavait elismételte, egy hatalmas szál tatár, Feofár kán hóhérja volt. Közvetlenül odatelepedett Sztrogof mögé, keze egy óriási méretű, görbe pengéjű szablyán nyugodott. A szablya pengéjét finom damaszkuszi munka díszítette; ilyet csak Karsi vagy Hisszár híres csiszárműhelyeiben készítenek.

Keze ügyében háromlábú állvány állott. A gárdisták erre ráakasztottak egy bográcsot, amelyben füsttelenül égő széndarabok izzottak. Az állvány fölött terjengő halavány felhőcske onnan eredt, hogy valamilyen illatos gyantát - olajfa és benzoe keverékét - szórtak a tűz tetejére.

A perzsa táncosnők már elvonultak, s helyükbe egy másik balerinacsoport libbent be a porondra. Ezek egészen más népfaj szülöttei voltak, de Sztrogof nyomban rájuk ismert.

Úgy látszik, hogy a két riporter is megismerte őket, mert Blount odasúgta a kollégájának:

- Nini, hiszen ezek a Nyizsnyij Novgorod-i cigányok!

- Csakugyan azok! - kiáltott fel Jolivet is. - Meg vagyok róla győződve, hogy ezek a nősze-mélyek sokkal többet keresnek a szemükkel, mint a lábuk művészetével!

Jolivet nem tévedett, a cigánylányok valóban az emír politikai szolgálatában állottak.

A cigánynők első sorában ott volt Szangár is, sajátos festői kosztümben, amely szépségét még csak jobban hangsúlyozta.

Szangár maga nem táncolt, inkább csak élőképeket adott elő balerináinak sorai között, akik viszont olyan táncokat lejtettek, amelyeknek egyes motívumait tarkabarkán hordták össze mindenünnen, amerre nomád útjaikon megfordultak: Csehországból, Olaszországból, Spanyolországból, Egyiptomból. Kezüikkel kasztanyetteket pörgettek, dobokat rázogattak: ez a furcsa muzsika szemmel láthatólag feltűzelte őket. Szangárnak magának is ilyen csörgősdob volt a kezében; szinte megrészesgítette vele a csoportjába tartozó leányokat.

Amikor a táncosnők befejezték táncukat, az emír és szövetségesei valóságos aranyesőt hullajtottak kezükbe vagy dobjaikba. Az odaröpített aranypénzek csörgése valósággal belefűlt a gitárok és mandolinok elhaló hangjaiba.

- Tyű, de bőkezűek ezek az urak! - súgta Jolivet a kollégája fülébe. - Mintha csak rabolták volna az arányaikat!

Igaza lehetett a francia újságírónak, valóban rablott pénz lehetett ez az aranyeső, mert volt ott mindenfajta veret: perzsa tománok, tatár zecchinók, európai dukátok, és moszkvai rubelek.

Most egy pillanatra szünet következett, s ezalatt a hóhér odarakta hatalmas fegyverét Sztrogof vállára, közben pedig újra elismételte előbbi mondatát, amely minden egyes ismétlésnél ijesztőbbé vált:

- Jól nézz körül, jól nyisd ki a szemed!

Ezúttal azonban Jolivet észrevette, hogy a hóhérnak már nem volt ott a kezében a szablya.

Időközben a nap leszállt a látóhatár mögé. A síkság túlsó vége félhomályba kezdett borulni. A cédrusok és fenyvesek csoportjai lassanként fekete tömeggé olvadtak össze, s a Tom folyó partjai fölött, amelyek a messzi távolba vesztek, felszállottak az első esti ködpárák. Most már alighanem percek alatt sötét lesz itt a fennsíkon is, amely a város fölötti magaslat legtetejét alkotta.

Ekkor azonban több száz rabszolga jelent meg a térségen. Kezükből égő fáklyákat hoztak. Szangár vezetése alatt újra felvonultak a cigány és a perzsa táncosnők az emír trónusa elé, s most - a nagyobb hatás kedvéért - egyszerre járták sajátos táncaikat, hogy így még jobban kiemeljék azok ellentétes hangulatát. A tatár zenekar hangszerei mind vadabban riogtak, s itt-ott énekesek éles torokhangjai is belerikoltottak a muzsikába. Most már sárkányokat is eregettek a levegőbe: mindegyikre színes lampiont erősítettek, úgyhogy egész tarka csillagtejtűt terjengett a hallgatóság feje fölött. A sárkányok zsinórjai pedig, mint valami szélhárfa húrjai, megzendültek a friss esti szellőben.

Egyszerre egy csapat tatár katona jelent meg hadiköntösében. Ezek odavegyültek a táncosnők közé, s ropni kezdték furcsa fegyvertáncukat. A hangulat percről percre mind tüzesebbé vált. A nézőket valósággal elbódította ez a szokatlan „fantázia”.

A párizsi újságíró szeme tudvalevőleg sok színes látványossághoz hozzászokik; hiszen a modern színpadművészet igazán nagy sikereket mutathat fel ezen a téren. De azért a látványt, amely itt tárult elébe, Alcide Jolivet is kénytelen volt méltányoló fejbólintásokkal nyugtázni, miközben több ízben kiszaladt a száján az önkéntelen dicséret:

- Nem rossz, igazán nem rossz!

Most egyszerre, mint valami jelre, az összes fáklya kialudt, a tánc megszűnt, a táncosnők eltűntek. Az ünnepség véget ért, s a mindmostanáig vakítóan fényes teret már csak az a néhány fáklya világította meg, amely ott égett a középső térségen.

Az emír intésére Sztrogof Mihályt odavezették a tér közepére.

- Mondja, Blount - szólt Alcide Jolivet a kollégájához -, feltétlenül ragaszkodik hozzá, hogy végignézzük, ami most következik?

- A legkevésbé sem - felelte Harry Blount.

- Remélni szeretném, hogy a Daily Telegraph olvasói szívesen lemondanak majd egy tatár módszer szerint lejátszódó kivégzés részleteinek leírásáról.

- Mint ahogy az ön kedves unokanővére is bizonyára szívesen eltekint tőle.

- Szegény fiú! - fűzte hozzá Jolivet, miközben részvevő szívvel nézegette Sztrogofot. - Ez a derék katona igazán megérdemelte volna, hogy a harc mezején haljon hősi halált!

- Vajon nem tehetnénk-e valamit az érdekében, hogy megmentjük? - kérdezte Blount.

- Semmit, egyáltalán semmit!

A két hírlapírónak eszébe jutott, milyen előzékenyen viselkedett velük szemben útközben ez a fiatalember; most már azt is tudták, hogy a kötelességteljesítés áldozataként került a tatár martalócok kezébe, s hogy ezek nem ismernek irgalmat. S mégsem tehetnek érte semmit!

Mivel pedig legalább kivégzését nem akarták végignézni, azért inkább elindultak a városba.

Egy óra múltán már ott kocogott kocsijuk az irkutszki országúton; ahogy Jolivet mondotta: most majd az oroszok oldalán próbálnak elégtételt szerezni kivégzett jó emberük emlékének.

Sztrogof pedig ott állott, mint a szálfa, a kán sátrával szemközt. Gőgösen nézett az emírré s megvetően Ogarefra. Halálát várta, s mégis hiába kutatta volna bárki is arcában a halálfélelem kifejezését.

A nézőközönség, amely a tér széleit foglalta el, valamint Feofár kán tisztikara, amelynek számára az elkövetkezendő jelenet voltaképpen csak a multság ráadásának számított, alig várta már, hogy az ítélet végrehajtása befejeződjék. Hiszen számukra akkor kezdődik majd az igazi muri: hogy tökrészegre ihassák magukat.

Az emír végre jelt adott.

Sztrogof Mihályt örei előretaszigálták, az emelvény alá. Most Feofár kán tatár nyelven szólott hozzá, amelyet Sztrogof jól értett:

- Azért jöttél hozzánk, te orosz kém, hogy láss bennünket. Nos hát most láttál utoljára! Egy pillanat múlva mindörökre kihunyt a szemed világa!

Vagyis nem a halált, hanem a megvakítást szánta az emír Sztrogof büntetéséül! Szörnyűbb büntetés talán még a halálnál is!

Sztrogof azonban még a kiszabott büntetés hallatára sem rendült meg. Mozdulatlanul állott, szemét tágra nyitotta, mintha minden láthatót bele akart volna gyűjteni egy utolsó szempillantásába. Azt úgyis tudta, hogy hiába könyörögne kegyelemért, s különben is méltatlan lett volna hozzá. Így hát ilyesmi még csak nem is jutott az eszébe. Minden gondolata félbeszakadt küldetése s édesanyja meg Nagya körül forgott. Küldetése, lám, befejezetlen marad, s szeretteit nem láthatja többé. Lelke belső felindultságából azonban semmit sem árult el kifelé.

De azért mindennek ellenére képtelen volt végképp elnyomni lelkében a bosszú feltolakodó indulatát. Ivan Ogaref felé fordult.

- Ivan - kiáltotta feléje érces hangon -, Ivan, te áruló, szemem utolsó fenyegető sugara neked szóljon!

Ogaref egykedvűen vállat vont.

Sztrogof azonban tévedett, amikor azt hitte, hogy utolsó tekintete Ogarefnak szólt. Egyszerre csak ott termett előtte Marfa Sztrogof.

- Anyám - szakadt fel Mihály szívéből -, édesanyám, mégse ezt a gaz árulót lássa utolsónak a szemem! Maradj itt előttem! Hadd simogassam meg végső tekintetemmel drága arcodat! Ha lezárul a szemem, téged látlak majd mindörökre magam előtt...

Az öregasszony odalépett elébe, egészen közel, de nem szólott egy szót sem.

- Kergessétek el ezt a vén boszorkányt! - parancsolta Ogaref.

Két katona félretolta Marfát. Az asszony hátrált, de néhány lépésnyire fiától ismét megállt.

A hóhér megjelent. Ezúttal megint ott volt a szablya a kezében. Fehéren izzott a pengéje, mert most emelte le a bográcsról, amelyben illatos szén égett.

Sztrogof Mihályt tehát a tatárok ősi szokása szerint fogják megvakítani: izzó pengét vonnak el majd a szeme előtt!

Sztrogof meg sem próbálta, hogy ellenkezzék. E percben már nem létezett számára semmi más, csak az édesanyja, akit utolsó tekintetével valósággal magához ölelt. Egész élete ott izzott ebben az utolsó látomásában!

Marfa Sztrogof pedig tárt karral, esengő tekintettel állt vele szemközt.

Most elhúzták az izzó pengét Sztrogof szeme előtt.

Kétségbeesett sikoly hallatszott, s Marfa ájultan rogyott össze.

Sztrogof Mihály megvakult.

Az emír pedig, miután ítéletét végrehajtották, egész udvarával együtt visszavonult. A téren hamarosan nem maradt más, csak Ivan Ogaref és a fáklyások.

Vajon még egyszer meg akarta-e alázni ez az alávaló gazember szerencsétlen áldozatát? Vagy csupán a kegyelemdöfés volt még hátra?

Ogaref lassan közeledett Sztrogofhoz. Ez hallotta a lépteiket, és kiegyenesítette a derekát.

Ogaref kihúzta zsebéből a cár levelét, kinyitotta, s odatartotta a cár futárjának kihamvadt szeme elé.

- Tessék - szólt röhögve -, olvasd el, aztán mondd el Irkutszkban, mi van benne! Tudd meg, hogy e perctől kezdve Ivan Ogaref a cár igazi futárja!

E szavak végeztével a levelet újra gondosan elrakta zsebébe, majd anélkül, hogy visszafordult volna, elhagyta a teret. A fáklyások nyomon követték.

Sztrogof ott állott egyedül, s tőle néhány lépésre feküdt ájultan - vagy talán holtan - az édesanyja.

Messziről idezengtek az orgia rikoltó danái, minden undok zajgása. A fényesen kivilágított Tomszk ünnepet ült.

Sztrogof némán hallgatózott. Az egész tér csöndes és elhagyatott volt.

Tapogatózva oda settenkedett, ahol édesanyjának kellett feküdnie. Kezével megtalálta, lehajolt hozzá, arcát arcához szorította, hallgatta a szíve verését. Aztán mintha halkán beszélt volna hozzá.

Élt-e még vajon az öreg Marfa, s hallotta-e, amit fia neki suttogott?

Annyi bizonyos, hogy meg sem moccan.

Mihály megcsókolta édesanyja homlokát és ősz haját.

Aztán újra felállott, s lábával az utat keresgélve, kezével az üres levegőben tapogatózva, a tér széle felé botorkált.

Egyszerre csak megjelent Nagya.

Egyenesen „bátyja” felé tartott. Kezében kés volt, s szétvagdosta Sztrogof kötelékeit.

Sztrogof nem láthatta, ki szabadította meg bilincseitől, hiszen Nagya gyorsan, de némán cselekedett.

Most azonban végre megszólalt a lány:

- Gyere!

- Nagya - suttogta Sztrogof -, Nagya!

- Gyere, bátyám - felelte Nagya. - Mostantól fogva az én szemem lesz a te szemed, s én vezetek el Irkutszkba!

VII. JÓ BARÁT AZ ORSZÁG ÚTJÁN

Fél órával később Sztrogof Mihály és Nagya elhagyta Tomszkot.

Ezen az éjszakán még egy csomó más fogoly is megszökött a tatárok fogságából: a tisztek is, meg a közemberek is alaposan beszeszeltek, s meglehetősen lazán kezelték a foglyok fölött való felügyeletet, amely pedig eddig mind a zabergyevői táborban, mind utóbb, az ide vezető úton ugyancsak szigorú volt. Nagyanak, akit előbb a többi fogollyal együtt elhajtottak, szintén sikerült megszöknie, s abban a pillanatban érkezett a főtérre, amikor Sztrogofot az emír elé vezették.

A leány itt belevegyült a tömegbe, s így mindent végignézett. Még csak egy halk felkiáltás sem hagyta el ajkát, amikor a fehéren izzó szablyát útítársa szeme előtt végighúzták. Volt annyi ereje, hogy mozdulatlan és néma maradjon. Valamilyen előrelátó ösztön azt sugallta neki, hogy - miután végre sikerült kiszabadulnia - őrizze meg a szabadságát Marfa Sztrogof fia számára, hogy elvezethesse majd útja végcéljáig. Szíve egy pillanatra felmondta a szolgálatot, amikor azt látta, hogy az öregasszony összeroskad; de aztán egy gondolata támadt, amely újra visszaadta minden erejét.

„Én leszek a vak ember kutyája!” - mondotta magában.

Ogaref távozása után Nagya elrejtőzött a homályban. Bevárta, amíg a tömeg teljesen eloszlott. Sztrogofot otthagyták magára, mint olyasvalakit, akitől nem kell már tartani. Nagya megfigyelte, hogy vonszolja magát az édesanyjához, hogyan hajlik fölébe, hogyan csókolja meg a homlokát. Azt is látta, hogyan áll fel újra, s miként iparkodik tapogatózva elmenekülni.

Néhány perccel utóbb mindketten, kéz a kézben, lefelé lépegettek a teraszos domboldalon, le egészen a Tom folyó partjáig, amely a város végébe vezette őket. S itt szerencsésen sikerült a városvédő övezetből kisettenkedniük.

Szinte érthetetlen, hogyan bírta Nagya az augusztus 16-áról 17-ére virradó éjszaka fáradalmait elviselni, honnan szerzett annyi fizikai erőt, hogy ezen az éjjelen megtett hosszú utat elbírja, amikor lába már amúgy is csupa vér volt az idáig tartó erőltetett meneteléstől. Bárhogy is, de annyi tény, hogy másnap reggelre, tizenkét órával a Tomszkból való elindulásuk után, Sztrogof és a lány - ötvenkilométernyi gyaloglás után - Szemilovszkoje városába ért.

Szemilovszkoje majdnem teljesen el volt hagyatva. Lakosai a tatároktól való féltükben a jenyiszejszki kormányzóságba menekültek. Alig két-három házban maradt ember. Ami hasznos vagy értékes holmi csak akadt a városban, azt a menekülők szekérháton magukkal cipelték.

Nagyanak azonban itt néhány órára le kellett pihennie. Mindketten éhesek és fáradtak voltak.

A leány tehát a város végére vezette útítársát. Egy tárt kapujú, üres ház állott itt. Beléptek. A magas kemence oldalán komisz fapad állott a szoba közepén, mint Szibériában általában. Leültek.

Nagya most nézett voltaképpen először Mihály szemébe. Olyan mélyen nézett belé, ahogy eddig még soha. A leány tekintetében több volt, mint csupán hála vagy sajnálat. Ha Mihály látott volna, áldozatkészséget és végtelen gyengédséget is fölfedezhetett volna benne.

Mihály szeme egészen száraz volt; szemhéja, melyet az izzó penge vörösre égetett, félig borította be szemgolyóit. Szembogara furcsán megnagyobbodott, s az írisze mélyebb kék volt, mint eddig: szemöldökét félig leégette a forró vas. De általában, legalábbis látszatra, a fiatalembernek eddig olyan átható erejű tekintete semmit sem változott. Ha mégis teljesen

vakká lett, azt nyilván a recehártya és a szemideg teljes roncsolódása idézte elő, aminek persze a forró acél volt az oka.

Sztrogof a leány felé nyújtotta kezét.

- Itt vagy, Nagya? - kérdezte.

- Igen - felelte a leány -, itt vagyok melletted, és nem is hagylak el többé, Mihály.

Amikor most első ízben hallotta a leány szájából igazi nevét, szinte beleremegett. Megértette, hogy a leány mindent megtudott róla.

- Nagya - szólalt meg -, el kell válnunk!

- Elválnunk? De hát miért, Mihály?

- Kolonc lennék csak további utadon! Hiszen édesapád vár rád Irkutszkban! El kell jutnod édesapádhoz!

- Édesapám megátkozna, ha a történetek után rútul magadra hagynálak.

- Nagya, Nagya - felelte Mihály, s közben gyengéden megszorította a leány kezét -, ne gondolj te senki mással, csakis az édesapáddal!

- De, Mihály - felelte Nagya -, neked most nagyobb szükséged van reám, mint az apámnak! Hát szabad-e irkutszki utadról lemondanod?

- Soha! - kiáltott fel Sztrogof olyan hangon, amely mindennél inkább elárulta, hogy lelke erejéből egy fikarcnyit sem vesztett.

- Csakhogy nincs már nálad az a levél!...

- Amelyet Ogaref elrabolt tőlem?... Majd megleszek nélküle is, Nagya! Úgy bántak velem, mint egy kémnel: nos, úgy is fogok cselekedni, mint egy kém! Elmegyek Irkutszkba, elmondom mindazt, amit láttam, amit hallottam, s esküszöm, kerülök én még szembe azzal az árulóval! A legfontosabb azonban, hogy előtte érkezzem meg Irkutszkba!

- S akkor arról beszélsz, Mihály, hogy váljunk el?

- Nagya, ezek a gazok mindenemet elrabolták!

- Nekem még maradt néhány rubelem, s főként megmaradt a két szemem! Velük tehelyetted is látok, Mihály, s el tudlak oda vezetni, ahova egymagadban már nem jutnál el.

- S hogyan menjünk?

- Gyalog.

- És miből élünk meg?

- Majd koldulunk.

- Hát akkor induljunk, Nagya!

- Gyere, Mihály!

A két fiatal lény már nem nevezte egymást testvérnek. Közös nyomorúságukban úgy érezték, hogy a testvéri érzésnél valamely sokkalta erősebb kapocs fűzi őket egymáshoz. Csak egy órácskát pihentek a házban, s azzal máris továbbindultak. Nagya végigfutkározta a városka utcáit, nagy nehezen sikerült is néhány falat köleskenyeret s pár kortynyi méhsört szereznie. Pénzt nem adott értük, mert máris megkezdte koldusmesterségét. Sztrogof a kenyérrel és a méhsörrel annyira amennyire enyhítette éhségét és szomjúságát. Nagya még ebből a kevéske

ételből is Mihálynak adta a javát. Mihály falatonként ette a kenyeret, ahogy a leány a tenyerébe rakta, s az italt is úgy kortyintgatta, hogy a leány illesztette a szájához a csajkát.

- Eszel te is, Nagya? - kérdezte több ízben.

- Igen, Mihály - felelte a leány, holott igazában csak a maradékot csipegette, amit Sztrogof otthagyt.

Mihály és Nagya most elindultak Szemilovszkojéból, s nekivágtak a fárasztó irkutszki útnak. A leány óriási erőfeszítéssel győzte le fáradtságát. Ha Sztrogof láthatta volna, talán nem lett volna mersze, hogy folytassa az útját. De Nagya nem panaszkodott; Sztrogof pedig mivel még csak egy sóhajást sem hallott, bátran felgyorsította a járását, amelynek ütemét csillapíthatatlan türelmetlensége diktálta. S vajon miért? Remélhette-e egyáltalán, hogy megelőzi a tatárokat? Hiszen gyalog ment, pénze nem volt, s ha nincs mellette Nagya, egyetlen vezetője, akár máris odafekhetik az út mentére, hogy ott pusztuljon el nyomorultan! De viszont, ha minden ereje megfeszítésével sikerül legalább Krasznojarszkig eljutnia, akkor még nem vesztette el végképp a játszmat: az ottani kormányzó, aki előtt majd felfedi a kilétét, bizonyára gondoskodik róla, hogy minél gyorsabban Irkutszkba jusson.

Sztrogof tehát csak ment, ment, s gondolataiban teljesen elmerülve nem is igen beszélt. Nagya a kezét fogta. A kapcsolat tökéletes volt köztük így is. Valahogy úgy érezték, szavakra már nincs is szükségük ahhoz, hogy gondolataikat kicserélhessék. Néha-néha megszólalt Mihály:

- Szólj hozzám, Nagya.

- Mire jó az, Mihály? Hiszen úgyis egyet gondolunk! - felelte a leány. Hangját kissé elváltoztatta, nehogy a férfi valahogy észrevegye rajta a fáradtságot.

Néha azonban csakugyan úgy érezte, mintha szíve egy-egy pillanatra kihagyna; ilyenkor lába elgyengült, keze fáradtan hullott alá, s elmaradt Mihálytól. Sztrogof ilyenkor megállott, szemét rászögezte a leányra, mintha csak azon iparkodott volna, hogy tekintetével áttörje a látását elfátyolozó homályt, s nagyot sóhajtott.

Mind e feneketlen nyomorúságok közepette azonban ezen a napon váratlan szerencse érte őket, amely sok fáradtságtól kímélte meg mind kettőjüket.

Körülbelül már vagy két órája menetelhetek, amikor Sztrogof egyszerre megállott.

- Néptelen az út? - kérdezte.

- Teljesen elhagyatott - felelte Nagya.

- Nem hallasz előttünk valami zörgést?

- Csakugyan!

- Ha tatárok vannak előttünk, akkor el kell bújnunk. Nézz csak jól körül!

- Várj itt, Mihály! - felelte Nagya, miközben előresietett az útkeresztkezésig.

Sztrogof magára maradt, s feszült figyelemmel hallgatózott.

Nagya rövidesen visszajött s jelentette:

- Szekér van előttünk. Fiatalember hajtja a lovat.

- Egymagában van?

- Egyedül van.

Sztrogof egy pillanatig habozott. Elbújék-e? Vagy inkább megpróbálja-e a szerencsáját, hátha sikerül a szekéren helyet kapnia, legalább a leány számára? Neki magának az is elég, ha fél kezével felkapaszkodhatik a szekérlőcsbe; szükség esetén még tolhatná is, mert hiszen az ő lábának semmi baja, míg a leány lába hamarosan felmondja már a szolgálatot.

Sztrogof úgy döntött, hogy előremennek egészen az útkeresztezésig, ahol a szekér majd belefut az országútba.

A szekér bizony meglehetősen ócska jószág volt, úgynevezett *kibitka*, s csak nagy szorongva jutott volna rajta hely három ember számára.

A kibitka elé rendszerint három lovat fognak. Ezúttal azonban csupán egyetlen szegény állat vonszolta a járművet. Hosszú szőrű, hosszú farkú lovacska volt ez, de látszott rajta, hogy mongol fajta, s hogy nyilván erős és jóvérű állat.

Fiatalember volt a kocsisa, mellette pedig kutya csücsült.

Nagya rögtön észrevette, hogy a fiatalember orosz. Kellemes és egykedvű volt az arckifejezése, s első látásra bizalmat keltett. Különben pedig úgy látszott, hogy útja végképp nem sürgetős. Kocsija lassú lépésben haladt, hogy túl ne erőltesse valahogy a lovacskáját; s ahogy az ember így elnézte, el sem hitte volna róla, hogy olyan útvonalon halad, amelyet bármely pillanatban megrohanhatnak a tatárok.

Nagya kézen fogta Sztrogofot, s mindketten odaállottak az út szélére.

A kibitka megállt előttük, s kocsisa mosolyogva tekintett a leányra.

- Merre visz az útjuk? - kérdezte, miközben nagy szemet meresztett Nagyára.

A hang hallatára Sztrogofnak hirtelen eszébe ötlött, hogy ezt már ismeri valahonnan. S csakugyan, a következő pillanatban már fel is derült a homloka.

- No, hát merre mentek? - kérdezte újból a fiatalember, s most már egyenesen Sztrogofhoz intézte kérdését.

- Irkutszkba készülénk - felelte Sztrogof.

- Tyű, atyuskám, akkor neked, úgy látom, fogalmad sincs róla, hogy odáig bizony még jó néhány kilométert kell járdigálnod!

- Tudom.

- S mégis gyalog mész?

- Gyalog.

- Te igen. De a kisasszonyka?...

- A húgom - felelte Sztrogof. Jobbnak látta, hogy újra így címezze Nagyát.

- Hát jó, a húgod, atyuska! De hidd el, gyalog szegényke soha nem jut el Irkutszkba!

- Barátom - felelte most Sztrogof, miközben közelebb lépett a kocsihoz -, a tatárok teljesen kifosztottak, s nincs egy kopekem sem, amit felajánlhatnék; de ha olyan jó lennél, és felvennéd húgomat, akkor én gyalog kocognék mellettetek; ha kell, még futnék is. Hidd el, egy fél perccel sem maradnék le mögöttetek.

- Bátyám - kiáltott fel Nagya -, ne... ne! Nézze, kérem, a bátyám vak!

- Vak szegény? - lepődött meg a fiú.

- A tatárok kiégették a szemét - felelte Nagya, s közben könyörögve emelte kezét a fiatalember felé.

- Kiégették a szemét? Ó, szegény, szegény atyuskám! Hát én Krasznójarszkba készülök. S már miért ne szállhatnál fel te is a húgoddal együtt erre a kibitkára? Ha egy kicsit összeszorulunk, elférünk mind a hárman. A kutyusom pedig szívesen gyalogol majd mellettünk. A baj csak az, hogy nem mehetünk gyorsan, mivelhogy kímélnem kell a lovacskámat.

- Barátocskám, hogy hívnak? - kérdezte Sztrogof.

- Pigaszof Miklósnak.

- Hát ezt a nevet többé nem fogom elfelejteni - felelte Sztrogof Mihály.

- No, lépj csak fel, atyuska. Húgod ott ül majd melletted a kocsi hátsó felében, én meg elől maradok, hogy a lovat hajtsam. Találtok ott jófajta almot meg árpaszénát. Úgy ültök benne, mint a fészekben. Gyerünk csak, Szerkó, adj helyet!

A kutya nem sokat kérette magát, leugrott a kocsiról. Szürkés szőrű, közepes nagyságú szibériai kutya volt, hatalmas fejében hűséges kutyaszemek csillogtak.

Sztrogof és Nagya hamarosan helyrerendezkedtek a kibitka belsejében. Sztrogof messzi maga elé tartotta a két kezét, mintha keresné a Pigaszofét.

- A kezemet keresed, atyuska? Meg akarod szorítani? - kérdezte Pigaszof. - Itt van ni! Szorítsd csak meg, ahogy jólesik!

A kibitka elindult. A lovacska lassú ügetésbe kezdett. Gyorsaságban ilyenformán nem sokat nyertek, de legalább Nagya számára jelentett könnyebbséget a kocsizás.

S a leány annyira ki volt merülve, hogy mihelyt a kibitka egyhangú rázása megkezdődött, nyomban mély álomba szenderült, amely szinte már az ájultsággal volt határos. Mihály és Miklós gyöngéden és a körülményekhez képest óvatosan fektették végig a rőzsén. A fiatal kocsis is nagyon meg volt hatva; Sztrogof Mihálynak pedig csak azért nem patakzott a könnye, mert a tüzes szablyapenge az utolsóig kiégette minden könnyecseppjét.

- Nagyon csinos! - szólalt meg a kocsis.

- Igen - felelte Sztrogof.

- Az ilyen kislányok, tudod, atyuska, olyan szívesen adnák az erős, bátor embert; csak hogy igazában mégiscsak gyöngék... Messziről jöttetek?

- Nagyon messziről.

- Szegénykék!... Nagyon fájt, amikor kiégették a szemedet?

- Hát bizony eléggé - felelte Sztrogof, s közben Miklós felé fordította az arcát, mintha csak meg akarta volna nézni.

- Sírtál?

- Igen.

- A te helyedben én is sírtam volna. Ha az ember elgondolja, hogy soha többé nem láthatja azokat, akiket szeret! De hát ők mégiscsak látnak téged, s ebben van valami kevéske vigasztalás.

- Igen. Talán... Mondd csak, barátocskám - kérdezte egyszerre Sztrogof Mihály -, nem találkoztunk mi már valahol?

- Nem, soha. Legalábbis nem hiszem.
- Tudniillik a hangod olyan ismerősnek tűnik.
- No lám csak! - felelte Miklós mosolyogva. - Hogy ismered a hangom csengését! Bizonyára csak azért mondd ezt, mert meg szeretnéd tudni, hogy honnan jöttem! Pedig megmondom én ezt úgyis, nem kell ravaszkodnod. Kolivanyból jövök.
- Kolivanyból? - felelte Sztrogof. - Na, hát akkor ott találkoztunk! A távíróhivatalban.
- Az meglehet - felelte Miklós -, mivelhogy ott laktam. A távíróhivatal alkalmazottja voltam.
- Te voltál az, aki utolsó pillanatig kitartottál a helyeden?
- Hát persze, hiszen ez volt a kötelességem.
- Emlékszel-e, hogy aznap egy angol meg egy francia úr, kezükben egy csomó rubellel, ott vitatkoztak a lécrácsod előtt? Meg hogy az angol úr lesürgönyözte a biblia első verseit?
- Meglehet, hogy így volt, atyuska, én nem emlékszem rá.
- Hogyhogy nem emlékszel?
- A sürgönyöket én csak leadom, de soha nem próbálom megérteni is őket. Mivel úgyis el kell mind felejtenem, inkább mindjárt az elején nem is veszek róluk tudomást.

Pigaszof Miklós bizonyos öntudattal mondta ezt.

A kibitka időközben lassú ügetéssel haladt előre, pedig Sztrogof igazán szívesen gyorsította volna meg a járását. Miklós meg a lova azonban ehhez a tempóhoz voltak szokva, s ettől egyikük sem igen tudott volna eltérni. A lovacskának az volt a szokása, hogy minden háromórnyi járás után egy órát pihent, akár éjjel volt, akár nappal. A pihenők alatt a lovacska legelészett, a kibitka utasai pedig a hűséges Szerkó társaságában eddegéltek. Legalább húsz ember számára való élelem volt a kibitkában felraktározva, s Miklós készséggel felajánlotta a maga készleteit vendégeinek, akiket testvéreknek hitt.

Augusztus 22-én a kibitka Acsinszk városába kocogott be, 380 kilométernyire Tomszktól. Krasnojarszkgig még 120 kilométernyi útjuk volt. Útjukat semmiféle incidens nem zavarta meg. Hat nap óta utaztak együtt, de viselkedésük, egymáshoz való viszonyuk cseppet sem változott. A kocszi gazdája megmaradt a maga törhetetlen egykedvűségében, két utasa pedig nyugtalanul gondolt arra a percre, amikor majd el kell tőle válniuk.

Sztrogof, mondhatnók, Miklós és Nagy szemével látta a tájat, amelyen végigkocsiztak. Egymást váltogatva írták le neki szavaikkal az útba eső látnivalókat. Sztrogof tehát pontosan tájékozva volt mindig, vajon erdőben vagy síkságon haladnak-e, mutatkozik-e valamilyen kunyhó vagy szibirják ember a látóhatáron. Miklós beszélőkéje el nem állt. Szeretett csevegni, s bármiről szólott is, mindig szívesen hallgatták.

Egy nap Sztrogof megkérdezte tőle, milyen az idő.

- Eléggé szép, atyuska - felelte -, a baj csak az, hogy a nyár már a végére jár. Szibériában rövid az ősz, s hamarosan ránk köszöntenek az első téli fagyok. Mit gondolsz, a tatárok Tomszkban ütik fel téli szállásukat?

Sztrogof kételkedően horgasztotta le a fejét.

- Szóval, atyuska, nem hiszed - felelte Miklós. - Nyilván azt gondolod, hogy Irkutszkba iparkodnak.
- Tartok tőle - felelte Sztrogof.

- Igazad van. Rossz ember biztatja őket. Hallottad már Ivan Ogaref nevét?
- Hallottam.
- Azt is tudod-e, hogy nincs annál utálatosabb, mint ha valaki elárulja a hazáját?
- Tudom - felelte Sztrogof, de nem mondott többet, nem akarta magát elárulni.
- Atyuska, úgy érzem, te nem nagyon méltatlankodol, amikor Ogarefról beszélnek előtted - folytatta Miklós. - Pedig minden orosz ember szívének fel kellene zúdulnia, ha csak nevét is hallja ennek a gazfickónak!
- Hidd el, barátom - felelte Sztrogof -, én jobban gyűlölöm őt, mint amennyire te egyáltalán gyűlölheted!
- Hát az lehetetlen - felelte Miklós -, az lehetetlen! Ha csak gondolok is Ogarefra meg mindarra a bajra, amit erre a szegény országra zúdított, máris elfog a düh, s ha a kezem közé kerülne...
- Mit tennél vele, barátom?...
- Azt hiszem, megölném.
- Én meg nem hiszem, hanem bizonyosan tudom - felelte nyugodtan Sztrogof Mihály.

VIII. ÁTKELÉS A JENYISZEJEN

Augusztus 25-én alkonyatkor a kibitka utasai végre megpillantották Krasznojarszkot. Egyelőre itt szerencsére még nem fenyegetett semmiféle tatár betörés. A kibitka egész útján nem találkozott egyetlen tatár járőrrel sem. Ez eléggé érthetetlen dolog volt; nyilván valamilyen súlyos akadály volt az oka, hogy az emír haderői így megtorpantak Irkutszk felé tartó útjukon.

Ez a súlyos akadály tényleg létezett. A jenyiszejszki kormányzóság területén hirtelenjében új orosz hadtest szerveződött, s ez elindult Tomszk felé, hogy visszakaparintsa a várost a tatárok kezéből. Sajnos azonban túl gyengének bizonyult Feofár kán egyesült erőivel szemben, s ezért vissza kellett vonulnia. Feofár kánnak, aki maga mellé vette a kokandi és kunduzi kánságok fegyvereseit is, e percben kétszázötvenezer embere volt, s ezzel a tömeggel az orosz kormányzat csak egészen elenyésző csapatokat tudott szembehelyezni.

A tomszki ütközet augusztus 22-én zajlott le - Sztrogofnak erről nem volt tudomása -, s ez volt az oka annak, hogy augusztus 25-én miért nem jelenhetett még meg Krasznojarszk falai alatt az emír elővédje.

Ha Sztrogof Mihály nem is tudhatott azokról az eseményekről, amelyek elindulása óta zajlottak le, az mégis világos volt, hogy néhány nappal sikerült megelőznie a tatárokat, s hogy nem egészen alaptalanul bizakodik.

Irkutszk körülbelül még vagy kilencszáz kilométernyire volt innen.

Arra számított, hogy Krasznojarszkban, amelynek körülbelül tizenkétezer lakosa van, könnyűszerrel jut majd valamilyen közlekedési eszközhez. Tekintve, hogy Pigaszof Miklósnak Krasznojarszkban kell maradnia, helyette is kell majd keríteniük valakit. A kibitka helyett is jobb lett volna valamilyen gyorsabb szállítóeszköz. Abban is bizonyos volt Sztrogof, hogy ha a város kormányzójához fordul, s ott igazolja majd futári mivoltát - ami semmi esetre sem lesz

nehéz feladat -, akkor hivatalból olyan segítséget kap, hogy a lehető legrövidebb időn belül megérkezhetik Irkutszkba. Nem is lesz egyéb tennivalója, mint hogy megköszönje Pigaszof Miklós jóságát, aztán pedig tüstént útra is kelhet Nagyával együtt. Azt szentül elhatározta, hogy a lányt magával viszi, hogy személyesen adhassa át édesapjának.

Pigaszof Krasznnojarszkban maradása azonban csupán feltételes dolog volt; attól függött ugyanis, mint mondta, hogy kap-e itt alkalmazást.

Ez a példás magatartású köztisztviselő, miután az utolsó pillanatig kitartott kolivanyi állomásán, most azon igyekezett, hogy mielőbb megint az állam szolgálatába léphessen.

- Dolgozni akarok a fizetésemért - hajtogatta.

Azt tervezte, hogy amennyiben Krasznnojarszkban magában nem vehetnék igénybe szolgálatait - márpedig a városról úgy tudta, hogy Irkutszkkal még mindig megvan a távíró-összeköttetése -, akkor szépen elzarándokol Ugyinszkba, sőt ha kell, akár Szibéria fővárosába is. Ez esetben nyugodtan folytathatja útját a testvérpárral; nála biztosabb vezetőt úgysem találhatnának új barátai.

A kibitka már csak fél kilométernyire volt Krasznnojarszktól. Mind sűrűbben lehetett fészületeket látni az út mentén.

Esti hét óra lehetett. A tiszta égbolton élesen rajzolódtak ki a templomok körvonalai, valamint azoknak a házaknak a sora, amelyek ott épültek a Jenyiszej magas partján. A folyam vize szikrázott a lemenő nap sugaraiban.

A kibitka lefékezett.

- Hol vagyunk, húgocskám? - kérdezte Sztrogof.

- Legföljebb fél kilométernyire Krasznnojarszk legszélső házaitól felelte Nagya.

- Tán alszik a város? - kérdezte újra Sztrogof. - Hiszen semmi zaját nem hallom.

- Én meg nem látok egyetlen fénysugarat sem, és füst sem száll fel sehol a kéményekből - fűzte hozzá Nagya.

- Ej, de fura város ez - jegyezte meg Miklós. - Micsoda csend! Úgy látszik, az emberek nagyon korán fekszenek.

Sztrogof Mihályt rossz előérzetek kezdték szorongatni.

Nagyanak egyetlen szóval sem említette vérmes reményeit. Félt tőle, hogy bizakodása újra füstbe megy. Nagya azonban megsejtette, mi megy végbe Mihály lelkében, noha cseppet sem értette, miért olyan sürgős a „bátyja” számára ez az irkutszki út, most, amikor már úgysem volt nála a cár levele. Egy szép napon aztán Nagya mégis szóba hozta előtte ezt a dolgot.

- Megesküdtem, hogy elmegyek Irkutszkba - hangzott Mihály szűkszavú válasza.

De persze ahhoz, hogy küldetését be is fejezhesse, az kellett, hogy Krasznnojarszkban valamilyen gyorsabbfajta járművet találjon.

- Ejnye, barátocskám, miért nem megyünk tovább? - kérdezte Miklóstól.

- Attól félek, hogy szekerem zörgésével felébresztem a város lakóit!

S egy könnyű ostorlegyintéssel tovább noszogatta lovacsáját. Szerkó is ugatott egyet-kettőt, s erre a kibitka lassú kocogással megindult Krasznnojarszk felé.

Tíz perccel utóbb már ott voltak a város főutcáján.

Krasznojarszk üres volt! Egyetlen élő lélek sem tartózkodott már ebben az azelőtt annyira eleven városban!

A cár kabinetirodájából a távirósodrony megszakadása előtt befutott utolsó sürgöny azt parancsolta a kormányzónak, a helyőrségnek s a minden rangú-rendű lakosságnak, hogy hagyják el a várost, s vigyenek el magukkal minden értéket és minden olyan tárgyat, amely a legkisebb hasznot is jelenthetné a tatároknak, s meneküljenek mindannyian Irkutszkba. Ugyanezt a parancsot kapta a kormányzóság többi községe is. A kormány azt akarta, hogy a betörő tatárokat tátongó úr fogadja. A lakosság pedig a legkisebb ellentmondás nélkül, szinte pillanatok alatt engedelmeskedett a parancsnak, amely élénken emlékeztetett Rosztopcsin tábornok egykori híres parancsára. A parancsot tehát szó szerint végrehajtották, s ezért volt az, hogy Krasznojarszkban egyetlen élőlény sem maradt.

Sztrogof, Nagy és Miklós néma csöndben kocogtak végig a város utcáin. Önkéntelenül is a csöndes irtózat érzése szállta meg őket. A halott városban véges-végig ők voltak az egyetlenek, akik némi zajt ütöttek. Sztrogof kifelé ugyan nem mutatta, milyen érzések dúlnak benne; befelé azonban kétségbeesett düh fogta el, hogy a kegyetlen sors újra milyen csúnya játékot űz vele, s mennyire lehervasztotta újra reményeit!

- Te jó isten - kiáltott fel Pigaszof -, itt ugyan aligha fogom a fizetésemet megkeresni!
- Barátom - fordult hozzá Nagy -, most már nem tehetsz mást, mint hogy velünk együtt folytasd utadat Irkutszkba.
- Hát bizony, alighanem úgy lesz! - felelte Miklós. - Lehet ugyan, hogy Ugyinszk és Irkutszk között még működik a sürgönydrót, s akkor... Na, induljunk-e tovább, atyuska?
- Várjuk be a holnapot - felelte Sztrogof.
- Igazad van - hangzott Miklós válasza. - Hiszen át kell kelnünk a Jenyiszejen, márpedig ahhoz látnunk kell!...

- Látnunk kell! - suttogta magában Nagy, s közben vak útitársára gondolt.

Miklós azonban meghallotta Nagy suttogását, s odafordult Sztrogofhoz:

- Bocsáss meg, atyuska! Persze, megfeledkeztem arról, hogy számodra ugyan mindegy: éjszaka van-e vagy nappal.
- Sose bántson, barátocskám - felelte Sztrogof, miközben kezét végigvonta szeme előtt. - Ha te leszel továbbra is a kalauzunk, akkor nem vagyunk elveszve. Pihenj le hát pár órára. És Nagy is pihenjen. Holnap is lesz nap!

Nem sokáig kellett keresgélniük, hogy pihenőhelyet találjanak maguknak. A legelső ház, amelynek ajtaját kinyitották, éppoly üres volt, mint bármelyik másik. Nem volt ott egyéb, mint néhány ládányi száradt avar. A lovackának jobb híján ezzel a száraz eleséggel kellett beérnie. A kibitka élelemtára viszont még nem merült ki, s így mindhárman nekiláthattak.

Másnap, augusztus 26-án még hajnal előtt újra befogtak a kibitkába, s miután átvágtak a város parkján, elérkeztek a Jenyiszej partjára.

Sztrogof életében már több ízben átkelt ezen a folyamon, s ismerte az átkelés nehézségeit. Igen, de béke idején is belekerült három órába, amíg átjuthatott a túlsó partra. De hát most lényegesen rosszabbul festett a dolog: nyilván nem találnak majd alkalmas vízi járművet.

- S azért mégis át fogunk jutni! - ismételtette Sztrogof.

A nap éppen akkor volt felkelőben, amikor a kibitka, a városi park egy széles útját követve, kiérkezett a folyó bal partjára. E helyütt partvédő kőfal övezte a Jenyiszejt, úgyhogy tisztán át lehetett tekinteni a helyzetet.

- Nem látni valamerre kompot? - kérdezte Sztrogof, miközben szemét szinte gépiesen, régi megszokásból ide-oda jártatta, mintha csak látott volna vele.

- Alig pitymallik még, bátyám - felelte Nagya. - Vastag ködréteg üli meg még a folyót, nemigen látni a vizet.

- De hallom a zajlását - felelte Sztrogof.

Valóban, a folyam vizének mélyéből minduntalan forgatagok buzogtak fel, s harcba keveredtek a többi örvénnyel. Ebben a kései évszakban a folyó vize már vadul sistergő áradással rohant előre mindent magával sodró útján.

Utasaink ott állottak a víz partján, s várták, mikor szakad fel a ködpára.

A napkorong gyorsan emelkedett a látóhatár fölé, s első sugarai hamarosan felszikkasztották a ködöt.

- Nos? - kérdezte Sztrogof.

- A köd már megmoccan, bátyám - felelte Nagya -, s a napfény már kezd áttörni rajta.

- Nem látod még a víz színét, húgom?

- Még nem.

- Még egy kis türelem, atyuska - kapott a szón Miklós. - Gyönyörűen ki fog tisztulni! Lám, már a szellőcske is fűdögál! Ni, hogy kergeti a ködöt! A túlsó parton látni már a dombok tetején a fasorokat. Végre, már megindult! A napocska jól elbánik ezzel a ködgomolyaggal! Tyű, de szép ez, szegény vak barátom; milyen kár, hogy ezt a szépséget nem láthatod!

- Nem látsz valamilyen hajót? - sürgette Sztrogof.

- Nyoma sincs - felelte Miklós.

- Nézz csak jól körül, barátocskám, az innenső meg a túlsó parton is, ameddig csak ellátsz! Nincs-e valahol hajó, csónak vagy bármilyen tutaj?

Nagya és Miklós lehasalt; így kutatták végig szemükkel mindkét partot, de sehol semmiféle vízi jármű nem akadt, sem az innenső, sem a túlsó parton, sem pedig a szigetek partlejtőin. Nyilván felsőbb parancsra valamennyit elszállították vagy megsemmisítették. Ha a tatárok nem hoznak magukkal megfelelő építőanyagot, amiből hajóhidat készíthetnek, nemigen jutnak innen tovább.

- Most jut eszembe - jegyezte meg Sztrogof -, hogy amarra följebb, Krasznojarszk utolsó házai táján, volt egy kis csónakkikötő. A kompok is ott szoktak kikötni. Gyerünk, barátocskám, kicsit fölfelé a folyó mentén, hátha ottfelejtettek véletlenül valamilyen csónakot!

Miklós gyorsan nekivágott a mondott iránynak. Nagya kézen fogta Mihályt, s gyors léptekkel vezette arrafelé. Ha csak valamilyen bárka vagy akár csak megfelelő nagyságú csónak is akadna, amely elbírná a kibitkát vagy legalább utasait, Sztrogof megpróbálkoznék az átkeléssel.

Húsz perccel utóbb mindhárman ott voltak abban a kis kikötőbőlben, amelynek legszélső házai odaszolgáltak közvetlenül a víz színéhez. Ez az aprócska település Krasznojarszk külső kerületeihez tartozott.

Hamarosan kiderült, hogy nemcsak komp nem volt itt, de még alkalmas fa sem, amely elég lett volna ahhoz, hogy egy hármuknak való tutajt barkácsoljanak belőle.

Sztrogof kérdésére Miklós azt is elmondotta, hogy a helyzet egészen reménytelennek fest: az átkelés itt, amennyire ő látja, egyszerűen lehetetlen.

- Márpedig át kell jutnunk - felelte Sztrogof.

S azzal tovább folytatták a kutatást. Végigkutattak minden házat a part mentén: ezek éppoly elhagyatottak voltak, mint a krasznojarszkbbeliek. Csak be kellett az ajtókat taszítani. Szegény emberek kunyhói álldogáltak errefelé, még hozzá teljesen üresen. Az egyiket Miklós kutatta át, a másikat Nagya. Maga Sztrogof is benyitott némelyikbe, s kezével megpróbálta kitapogatni, nem bukkan-e valami használható tárgyra.

Miklós és Nagya mindegyikük külön-külön, hiába kutattak a kunyhókban, s ezért azt határozták, hogy felhagynak a további keresgéléssel, amikor egyszerre a nevüket kiáltozta Sztrogof.

Előbújtak, s Mihályt ott pillantották meg az egyik kunyhóajtó küszöbén.

- Ide gyertek! - kiáltott rájuk Sztrogof.

Miklós és Nagya persze nyomban oda futottak, s Mihály nyomában beléptek a kunyhóba.

- Mondjátok, mik ezek? - kérdezte Sztrogof, miközben kezével végigtapogatott egy csomó holmit, amely ott volt felhalmozva a kunyhó mélyében.

- Bőrtömlők - felelte Miklós -, s szavamra mondom, legalább fél tucat van belőlük.

- Teli tömlők?

- Igen, *kumisz* van bennük. Mindjárt fel is kapok néhányat. Remek ital a kumisz!

A kumiszt kancatejből készítik: erősítő, enyhén részegítő folyadék, és Miklós őszinte örömmel üdvözölte a leletet.

- Az egyik tömlőt rakd félre - mondotta Sztrogof -, de a többit ürítsd ki.

- Mindjárt, atyuska.

- Látjátok, ezek segítségével kelünk majd át a Jenyiszejen.

- Jó, de hol a tutaj hozzájuk?

- Az majd maga a kibitka lesz. Elég könnyű ahhoz, hogy a víz színén maradjon. Egyébként pedig a kibitkát is, meg a lovat is a tömlők segítségével tartjuk majd a víz fölött.

- No, ezt jól kigondoltad, atyuska - kiáltott fel Miklós -, s ha az isten is megsegít, akkor átjutunk a túlsó partra!... Igaz, talán nem egész derékszögben, mivelhogy a víz sodra meglehetősen erős.

- Hát baj az? - felelte Sztrogof. - Legyünk csak egyszer a túlsó parton, ott majd megtaláljuk az Irkutszkba vezető utat!

- Munkára! - mondta most Miklós, miközben elkezdte kiürítgetni a tömlőket, s aztán sorra odacipelte őket a kibitkához.

Az egyik tömlőt, amely kumisszal volt teli, félrerakták, a többit azonban jól felfűjták, aztán gondosan elkötötték a száját, s így használták fel úsztatónak. Kettőt a ló derekához kötöztek, hogy a víz színén tartsák vele az állatot, két másik tömlőt pedig a szekérlőcshöz, a két-két

kerék közé: így biztosították, hogy a szekéralja, amelyet tutajnak szántak, szintén a víz fölött maradjon.

Egykettőre elkészültek a munkával.

- Nem félsz, Nagya? - kérdezte Sztrogof.

- Nem én, bátyám - felelte a leány.

- Hát te, barátocskám?

- Én-e?! - kiáltott fel Miklós. - Végre valóra válthatom egy régi szép álmomat: hogy szekérháton csónakázhassam!

A part itt eléggé menedékes volt, úgyhogy a kibitkát könnyen lehetett vízre eresztani. A lovacska szépen elhúzta egészen a folyam széléig, ott pedig mind az egész szerkezet, mind a motorja hamarosan a víz színén úszkált. Szerkó pedig önállósította magát, úgy úszott bele a vízbe.

A három utas a szekér derekában állott, s biztonság okából lehúzta a cipőjét; de hála a tömlőknek, a víz még csak bokájukig sem ért.

Sztrogof fogta a ló gyeplőszárát, és Miklós utasításai szerint csendesesen dirigálta a lovat; nem akarta kimeríteni, mivel szegénynek amúgy is eléggé nagy munkája volt azzal, hogy a víz ellenében kellett úsznia. Amíg a kibitka a víz áramát követhette, addig minden rendben volt, s pár percen belül már el is hagyta a krasznojarszki partot. Ott azonban mindjobban észak felé tért el, s így hamarosan megállapíthatták, hogy jócskán a város magasságán túl érnek majd a túlsó partra. Ezzel azonban most mit sem törődtek.

Jócskán előrejutottak már, amikor a kibitka egyszerre csak forgóba keveredett. A lovacska ekkorra már teljesen kimerült az úzásban. Sztrogof hirtelen ledobott magáról mindent, ami az úzásban gátolhatta, s belevetette magát a vízbe. Kemény kézzel ragadta meg a ló kantárszárát, és sikerült a lovat úgy eltaszítania, hogy a következő pillanatban az állat kikerült az örvényből. Itt a folyam árja elkapta a kibitkát, s a jármű most már dupla gyorsasággal közelítette meg a túlsó partot.

- Hurrá! - kiáltott fel Miklós.

Nem telt belé két óra, s a kibitkával máris átszelték a folyam főágát. Itt egy kis sziget partján kötöttek ki, mintegy hat kilométerrel lejjebb eredeti kiindulópontjuknál.

A lovacska itt partra vontatta a kibitkát, majd egyórai pihenőt kapott a derék állat. Aztán gyönyörű nyírfák árnyékában átkocsiztak a szigeten, s a kibitka nemsokára megérkezett a Jenyiszej keskenyebbik ágának partjára.

Ezúttal könnyebb volt az átkelés. Itt, ebben az ágban nem voltak forgatagok, a víz sodra ellenben annyira erős volt, hogy a kibitka vagy öt kilométerrel lejjebb érte el a túlsó partot. Szóval összesen tizenegy kilométerrel tértek el eredeti útirányuktól.

Sztrogofnak eddig három nagy szibériai folyón kellett átjutnia: az Irtisen, az Obon s most a Jenyiszejen. A három közül ez a harmadik átkelés járt a legkevesebb bajjal.

- Talán nem is lett volna ennyire mulatságos - kiáltott fel Miklós, miközben két kezét dörgölte -, ha nem kellett volna kicsit küszködnünk!

- Reméljük, barátom - felelte Sztrogof -, hogy ami a mi számunkra csak megnehezítette az átkelést, az a tatárok számára lehetetlenné teszi!

IX. BALJÓS JELEK

Sztrogof most már több joggal remélhette, hogy nyitva áll az útja Irkutszkig. A Tomszkban megrekedt tatárokat sikerült megelőzniük.

Mire az emír csapatai Krasznojarszkba érnek - elmélkedett -, ott úgyis csak üres várost találnak. Itt aztán majd nem akad semmiféle közlekedési eszközük, hogy átjuthassanak a Jenyiszej innenső partjára. Jó néhány napba is beletelik majd, amíg nagy nehezen összeeszkábálnak egy hajóhidat.

A cár futárja kezdte kissé nyugodtabbnak érezni magát, s erősen bízott benne, hogy előbb-utóbb mégiscsak eléri útja végcélját.

A kibitka lassan kocogva vagy tizenöt kilométert tett meg délkelet felé; ott aztán megtalálták a sztyeppen keresztülvezető országutat.

Az időjárás kedvezett az utasoknak. Sem zivatar, sem eső nem zavarta meg útjukat. A meleg sem volt túl nagy, az éjjelek pedig hűvösek voltak. Nagya is, Sztrogof is egészséges volt; jól bírták a fáradságokat, s Tomszk óta szemmel láthatólag kipihenték kiállott bajaikat.

Ami Pigaszof Miklóst illeti, ő soha életében még nem érezte magát ilyen jól. Ezt az utat valóban kéjutazásnak tekintette, amelyre mint kiebrudalt hivatalnok kényszerű szabadság-idejét használta fel.

- Annyit mondhatok - hangoztatta -, hogy ez az életmód határozottan kellemesebb, mint naponta tizenkét óra hosszat székre rögzítve élni és a morzegépet kezelni!

Egyébként nagyon meghatotta őt ennek a fiatal testvérpárnak a sorsa, akik azért iparkodtak a messzi keletre, hogy megosszák édesapjukkal száműzetését. Amikor ez eszébe jutott, mosolyogva mondotta Nagynak:

- Milyen öröme lesz Korpanof úrnak, ha majd meglátja magácskát, s ha két ölelő karja közé szoríthatja magukat! Ha magam is elmegyek Irkutszkig - amit most már mind valószínűbbnek látok -, ugye, megengedik, hogy én is jelen lehessen ennél a találkozásnál? - Majd hirtelen a homlokára ütött: - Ó, de hisz arról meg is feledkeztem, micsoda bánata lesz, ha meglátja szegény fiát! Örülnie kellene majd, és bánkódni fog! De furcsa is az élet!

A kibitka most már gyorsabban haladhatott előre.

Így történhetett, hogy az utasok augusztus 29-én már százhusz kilométernyire voltak Krasznojarszktól, mégpedig Ribinszk városkánál.

Másnap harmincöt kilométerrel odébb Kanszkba érkeztek, a Jenyiszej egy hasonló nevű mellékfolyója mentén fekvő, eléggé jelentős helységbe. Fából épült házai festői módon csoportosulnak egy tér körül; ott állott a helység temploma, magas tornyával, amelynek csúcsán aranykereszt ragyogott a napfényben.

A házak üresek, a templom elhagyatott. A postahivatal, a fogadó, mind-mind üresen áll. Az istállóban nincs egy ló sem, az udvarokban egyetlen háziállat sem mutatkozik. A moszkvai kormány parancsát itt is a legteljesebb szigorúsággal hajtották végre. Amit a menekülők nem vihettek magukkal, azt teljesen használhatatlanná tették.

Amikor Kanszkat elhagyták, Sztrogof felvilágosította Nagyt és Miklóst, hogy Irkutszk előtt már csak egyetlen jelentősebb városka kerül útjukba: Nyizsnyeugyinszk. Miklós azt felelte, hogy ezt még ő is tudja, mivel ebben a városban távíróállomásnak is kell működnie.

Szeptember 4-én reggel a kis Birjusza folyócska mentén fekvő Birjuszinszk községbe futott be a kibitka.

Miklós az egyik elhagyott házban szerencsére egy tucat pogácsára bukkant, amelyet itt juhzsírral sütnek, valamint egy hatalmas adag főtt rizskására. Ez a pótlék igen jól egészítette ki a kibitka kumiskészletét, amellyel Krasznojarszk óta tudvalevően alaposan el voltak látva.

Jól kipihenték magukat, s csak szeptember 5-én délután indultak tovább. Már csak ötszáz kilométernyire voltak Irkutszktól. Semmi jel nem mutatta a tatár előőrsök közelségét, s Sztrogof Mihály most már erősen hitte, hogy nyolc, legfőljebb tíz napon belül ott áll a nagyherceg színe előtt.

Amikor Birjuszinszkból kifelé kocogtak, vagy harminclépésnyire a kibitka előtt nyúl szaladt át az úton.

- Az áldóját! - kiáltott fel Miklós.

- Mi az, barátom? - kérdezte élénken Sztrogof, mint ahogy a vakok szokták, akiket a legkisebb zaj is felriaszt.

- Nem láttad? - felelte Miklós. Eddig oly vidám arca egyszeribe elborult. Aztán hozzáfűzte: - Hát persze, nem láthattad; de tán jobb is így! Örülj, hogy nem láttad!

- De én sem láttam semmit sem - szólalt meg Nagya.

- Annál jobb! Annál jobb! Én sajnos... láttam!

- Mit láttál? - kérdezte Sztrogof.

- Nyúl futott keresztbe az úton! - felelte Miklós.

Oroszországban azt tartja a közhit, hogy ha nyúl keresztezi valaki útját, azt a közeli jövőben valami nagy baj éri.

Miklós, aki úgy látszik, babonás volt, megállította a kibitkát.

Sztrogof maga ugyan a legkevésbé sem volt babonás, de viszont jól megértette barátja lelkiállapotát, s mindenáron fel akarta bátorítani.

- Ugyan, nincs itt mitől félnünk, barátocskám!

- Neked nem, meg a kisasszonykának sem, azt tudom, atyuska - felelte Miklós -, ellenben nekem igen!

S azzal újabb csendes kocogásra indította lovát.

A rossz előjel ellenére is minden baleset nélkül múlt el ez a nap is.

Másnap, szeptember 6-án délben a kibitka Alszaevszk faluban állott meg, amely éppoly üresen állott, mint körülötte az egész környék.

Nagya az egyik házban két jó, erős pengéjű kést talált, amelyeneket a szibirják vadászok szoktak használni. Az egyiket odaadta Sztrogofnak, aki a ruhája alá rejtette; a másikat pedig megtartotta magának. A kibitka már csak hetvenöt kilométerre volt Nyizsnyeugyinszktól.

Az eltelt két nap során egyszer sem tért vissza Miklós régi, szokott jókedve. A rossz előjel sokkalta mélyebb hatással volt rá, mintsem gondolni lehetett volna; s ő, aki eddig egyetlen órácskát sem bírt volna ki beszélgetés nélkül, most hosszas hallgatásba merült. Letargiájából még Nagya tréfálkozása sem tudta kicsalogatni.

Mind gyanakvóbban figyelte az út menti földeket, s Nagya kénytelen volt belátni, hogy megjegyzései helytállóak. Egyre nyilvánvalóbbá lett, hogy megpróbáltatásaik sora még távolról sem zárult le.

Egyik megfigyelése például az volt, hogy amíg Krasznajarszk körül a mezők s erdők érintetlenül díszeltek őszi pompájukban, itt most mind több és több nyoma mutatkozott az emberi beavatkozásnak. Az erdőket felégették, a mezőket pedig, amelyek az út két oldalán húzódtak, terméketlen pusztává változtatták; minden jel arra mutatott, hogy valamilyen nagyobb katonacsapat járt erre.

Harminc kilométerrel Nyizsnyeugyinszk előtt aztán végképp világossá vált, hogy a környéket módszeresen letarolták; s aki ezt a munkát elvégezte, nem lehetett más, mint a tatár.

Elgondolhatjuk, mekkora nyugtalanság fogta el erre Sztrogofot. Az igaz, hogy a pusztító horda nem lehetett más, mint a tatár; de hiszen ezek nem lehettek az emír fegyveresei! Hiszen ezek nem előzhették meg Sztrogofékat anélkül, hogy észre ne vették volna őket! De hát akkor kiből áll ez az újabb betörő banda, s minő rejtekúton kerülhettek át a sztyeppen ide, az irkutszki országútra? Vajon miféle újabb ellenségre bukkan még a cár futárja?

Gondjait Sztrogof nem közölte sem Miklóssal, sem Nagyával; nem akarta őket fölöslegesen nyugtalanítani, egyébként pedig el volt rá szánva, hogy útját mindaddig tovább folytatja, amíg valamilyen áthághatatlan akadály végképp el nem zárja a továbbjutás lehetőségét.

A következő napon már egészen friss nyomok tanúskodtak amellett, hogy nagyobb lovas- és gyalogoscsapat haladt erre keresztül. Szerke a látóhatáron füstfellegek kanyarodtak az ég felé.

A kibitka igen óvatosan haladt előre. Némelyik elhagyatott falu házai még lobogó lánggal égtek, amiből nyilvánvaló volt, hogy még huszonnégy óra sem telt el, amióta felgyújtották őket.

Végre szeptember 8-án a kibitka egyszerre csak leállott. A lovacska semmi áron nem akart továbbhaladni. Szerke keservesen üvöltött.

- Mi baj? - kérdezte Sztrogof.

- Egy hulla! - felelte Miklós, aki kiugrott a kibitkából.

- Ez aztán a baljós jel! - jegyezte meg Sztrogof, nem egészen él nélkül.

A holttest egy szörnyen megcsonkított, szerencsétlen muzsiknak volt a már megmerevedett hullája.

Miklós keresztet vetett, majd Sztrogof segítségével az országút szélére cipelte a hullát. Szerette volna, ha tisztességes módon elföldelheti a halottat, jó mélyen, nehogy a sztyepp vadállatai rámelessenek, de Sztrogof nem adott erre időt.

- Gyerünk, barátom, gyerünk! - kiáltott fel. - Semmit sem szabad késlekednünk, még egy órácskát sem!

S a kibitka újra útnak eredt.

Egyébként pedig, ha Miklós minden egyes hullát, amellyel most már mind gyakrabban találkozott, tisztességesen el akart volna temetni, aligha jutott volna hamarosan odébb. Minél közelebb kerültek Nyizsnyeugyinszkhoz, annál több holttest került eléjük: volt úgy, hogy húszasával is heverték a pusztá földön.

Ezen a napon délután négy óra tájt Miklós a látóhatáron észrevette a nyizsnyeugyinszki templomok tornyait. Hatalmas fellegek keringtek körülöttük, de ezek aligha lehettek természetes felhők.

Miklós és Nagya alaposan megfigyelte a jelenséget, s észrevételeiket közölték Sztrogoffal. Most már dönteniük kellett. Ha ez a város is el volt hagyatva, akkor minden kockázat nélkül átmehetnek rajta; viszont ha valamilyen érthetetlen hadmozdulat következtében tatárok ülnek benne, akkor mindenáron meg kell kerülniük.

- Menjünk óvatosan előre - ajánlotta Sztrogof -, de előre menjünk!

Egy újabb kilométernyi utat tettek meg.

- Bizony nem felhő az, hanem füst! - kiáltott fel Nagya. - Bátyám, felgyújtották a várost!

Most már tisztán láthatták. A füstfellegek közepette minduntalan újabb lángcsóvák csaptak az ég felé. S maga a füsttéteg mind vastagabban terpeszkedett el a város fölött. Menekülő különben egyetlenegy sem akadt. A gyújtogatók nyilván üresen találták a várost, hát felgyújtották.

Vajon kik lehettek?

Sztrogof már éppen azt akarta tanácsolni Miklósnak, hogy térjenek le az országútról, és kerüljék meg Nyizsnyeugyinszket, amikor egyszerre csak lövés dördült el közvetlen közelükben. Golyó süvített el mellettük, s a lovacska, amelyet fején talált a lövedék, holtan rogyott össze a kibitka előtt.

Ugyanabban a pillanatban egy tucat lovas ugratott fel az országútra, s nyomban körülvették a kocsit. Sztrogofnak, Nagyának és Miklósnak még annyi ideje sem volt, hogy meglepetésükből felocsúdjának, s máris foglyok voltak. Gyors iramban cipelték őket Nyizsnyeugyinszk felé.

Sztrogof a váratlan támadás közepette sem vesztette el a hidegvérét. Miután ellenségeit nem láthatta, nem is gondolhatott a védekezésre. De még ha látott volna is, akkor sem próbálkozott volna meg vele. Hiszen ezzel csak siettette volna lemeszárlásukat.

Nem látta őket, de hallotta, mit beszéltek egymás között.

Hamarosan megállapította, hogy csakugyan tatár fegyveresek, s hogy a tulajdonképpeni betörő bandák előőrseiként járnak a környéket.

Egyébként pedig nagyjából ennyit sikerült szavaikból kihámozni: ez az itteni csapat nem állott közvetlenül az emír parancsnoksága alatt, mert az még ott késlekedett a Jenyiszejnél az átkeléssel. Ezek a tatárok mintegy ötvenezren lehettek, s egy részük már el is indult Irkutszk felé, hogy a külső állásokat hatalmukba kerítsék. Különben nagyon várták már az emír csapatait.

Végeredményben sikerült Sztrogofnak annyit megtudnia, hogy Irkutszk megtámadása közvetlenül küszöbön áll, s már csak idő, sőt nagyon rövid idő kérdése. A város pedig kénytelen lesz magát megadni.

Elgondolható, micsoda vihar támadt erre Sztrogof lelkében! Csoda lett volna-e, ha ilyen körülmények között végképp elveszti minden reményét, minden bátorságát? Pedig mégsem így volt. Ajka ezután sem tudott mást suttozni, csak ezt:

- Csak azért is eljutok Irkutszkba!

A tatár lovasok támadása után egy fél órával Sztrogof, Nagy és Miklós Nyizsnyeugyinszkban voltak. A hűséges kutya követte őket, de csak messziről. Aligha maradhattak itt a városban, hiszen egy égő tűz volt az egész, s most már az utolsó fosztogatók is kivonultak belőle.

A tatárok nagy hirtelenjében lóhátra ültették s lóhalálában vitték magukkal őket. Miklós, mint rendesen, most is egykedvűen vette sorsát; Nagyat a legkevésbé sem rendítette meg az eset, mivel annyira hitt Mihályban; Sztrogof pedig látszólag közömbösen ült nyergében; igazában azonban készen állott rá, hogy az első lehető alkalommal elszökik.

A tatárok természetesen észrevették, hogy egyik foglyuk vak, s ez arra készítette őket, hogy játékot üzzenek a szerencsétlen emberből. Gyorsan nyomultak előre. Sztrogof lova, mivel senki más nem irányította, mint maga vak lovasa, bizony gyakran ki-kitért az egyenes útról, s felborította a csapat rendjét. Ezért aztán egyre szidták a vak embert, s oly durván bántak vele, hogy Nagynak majd megszakadt a szíve, Miklós pedig nem győzött méltatlankodni. Csak hogy mit tehettek ők hárman ez ellen? Sem Nagy, sem Miklós nem tudott tatárul; közbenjárásukat a martalócok amúgy is bizonyára könyörtelenül elutasították volna.

Később azt gondolták ki, hogy Sztrogof eddigi lovát másikkal cserélik fel, amely maga is vak volt. A változtatás oka különben, ahogy ezt Sztrogof az egyik lovas odavetett szavából megértette, ez a megfontolás volt:

- Hátha mégis lát ez a muszka?

A szerencsétlen állat, amelyet vak lovasa képtelen volt az egyenes úton tartani, hol egy fába ütközött bele, hol meg kiugratott a sorok közül. Ebből aztán az lett, hogy a ló hol lerogyott, hol félredőlt, ami mind a legszomorúbb következményekkel járhatott volna.

Sztrogof Mihály nem tiltakozott. Még csak egy panaszos szavát sem lehetett hallani. Ha lova elbukott, szépen megvárta, amíg talpra állították. S akkor újra megkezdődhetett a szívtelen játék.

Miklós végül nem bírta tovább nézni ezt a gázságot. Társa segítségére akart sietni. Erre lefoglák, s durván bántalmazták.

Ez a kegyetlen játék bizonyára még igen soká tartott volna, a tatárok legnagyobb örömére, ha egyszerre csak egy, az eddigieknél sokkalta súlyosabb baleset nem szakítja a végét.

Szeptember 10-én, egy adott pillanatban, a vak ló egyszerre csak nekivadult, s nyílegyenesen nekirohan egy szakadéknak, amely harminc-negyven lábnyi mélységben tátongott az út mentén. Miklós oda akart volna vágatni. Visszanyomták. A ló pedig, miután lovasa nem bírta visszatartani, belezuhant a mélységbe.

Nagy és Miklós rémületes sikoltásban tört ki... Azt kellett hinniük, hogy társuk halálra zúzta magát a szakadék mélyén!

Amikor aztán a lovasok lementek, hogy Sztrogofot kiemeljék nyergéből, azt látták, hogy neki magának kutya baja sincs, szerencsétlen lova ellenben lábát törte, s ezért használhatatlanná vált.

Otthagyták döglődni, még csak kegyelemdöfést sem adtak neki, Sztrogofot pedig kezénél fogva odakötötték az egyik tatár lovas nyergéhez, s gyalog kellett útját folytatnia.

S ő most sem panaszkodott, most sem tiltakozott! Gyorsan lépegetett előre, úgyhogy a kötél, amelynél fogva odaszíjazták, alig-alig feszült meg. Csakugyan az az „acélember” volt, mint aminőnek Kiszof tábornok a cár előtt jellemezte.

Másnap, szeptember 11-én a járőr Csebarlinszkoje falun vonult át.

Eközben olyan eset játszódott le, amelynek igen súlyos következményei voltak. Az éj leszállott. A tatár lovasok lenyergeltek, s aztán berúgtak. A rend felbomlott közöttük.

Egyikük Nagyat, akit a katonák eddigelé tiszteletben tartottak, súlyosan bántalmazta.

Sztrogof nem látta - mert nem láthatta - sem magát a bántalmazást, sem a bántalmazót. Miklós azonban helyette is látott.

S erre egészen halkan, anélkül, hogy tettét meggondolta volna, egyenesen odament az illető katonához, s mielőtt az megakadályozhatta volna, nyeregtáskájából kihúzta a pisztolyát, s a katona mellébe lőtt vele.

A dörrenés zajára az őrs parancsnoka, egy tiszt, nyomban odarohant.

A katonák első dühükben meg akarták fojtani a szerencsétlen Miklóst, de aztán a tiszt parancsára csak megkötözték, keresztbe felfektették az egyik ló hátára, s ezzel az egész csapat vad vágatába fogott.

Sztrogof a zsineget, amellyel az egyik katona nyeregkapájához kötözték a két kezét, már előbb észrevétlenül széthorzsolta; amikor a ló egy nagyobbat ugrott, a zsineg elszakadt. Félig részeg lovasa a nagy vágatában észre sem vette, hogy foglya lemaradt mellőle.

Sztrogof Mihály és Nagya egyedül maradt az országúton.

X. A SZTYEPPEN

Sztrogof Mihály és Nagya tehát újra szabad volt. Szabad, mint a madár!

Ez így volt útjuk legelején is. Csakhogy azóta gyökeresen megváltoztak utazásuk körülményei. Akkor még kényelmes tarantasz állott rendelkezésükre, s gyakran váltott előfogatok, rendben működő postaállomások biztosították utazásuk tempóját. Most pedig gyalog mentek, s nem sok kilátás volt rá, hogy szert tehetnek bármiféle járműre; pénzük sem volt, még annyi sem, amennyiből akár legelemibb életszükségleteiket fedezhették volna; ezzel szemben még mindig négyszáz kilométernyi út állott előttük. Ráadásul Sztrogofnak Nagya szemére kellett bíznia magát!

Derék barátjukat, akivel a véletlen ajándékozta meg őket, a legszomorúbb körülmények közt veszítették el.

Sztrogof a földre vetette magát az úttest szélén, Nagya állva maradt, s csak Mihály szavára várt, hogy újra nekivágjon az útnak.

Este tíz volt. A nap már vagy három órája lebukott a látóhatár mögé. Körös-körül sehol egy ház, sehol még csak egy kunyhó sem. A tatárok utóvédje is eltűnt már a messzi távolban. Mihály és Nagya most istenigazában egyedül maradtak.

- Mit csinálnak majd szegény barátunkkal? - kiáltott fel Nagya. - Szegény Miklós, jó szíve a végzetévé vált! Ha nem találkozik velünk, talán nem történik semmi baja!

Mihály nem felelt.

- Tudod-e, Mihály - folytatta Nagya -, hogy ő védett meg téged, amikor a tatárok kegyetlen játékukat űzték veled, s hogy most meg miattam kockáztatta az életét?

Sztrogof egyre csak hallgatott. Mozdulatlanul ült, arcát két tenyerébe rejtette. Vajon mire gondolhatott? Úgy tűnt, nem is hallja, hogy Nagya szól hozzá.

Minden szót hallott. S amikor a leány egyszer csak megkérdezte tőle, merre vezesse, nyomban válaszolt:

- Irkutszkba!

- Az országúton?

- Igen, Nagya!

Sztrogof megmaradt annak az embernek, aki volt: aki megfogadta, hogy minden akadály ellenére eljut útja végcéljához. Márpedig az ide vezető legrövidebb útvonal az ország útja volt. Majd ha Feofár kán hordájának előőrsei utolérik, akkor még jut elég ideje arra, hogy bevegye magát a pusztaságba.

Nagya tehát újra kézen fogta Mihályt, s azzal elindultak.

Másnap, szeptember 12-én reggelre húsz kilométerrel jutottak előbbre. Tulun falunál rövid pihenőt tartottak.

Nagyát rettenetesen kínozták már az éhség, és Mihály is csak nehezen bírta már evés nélkül. A leány nekilátott, hogy a falu üres házaiban keresgéljen valami harapnivalót, s az egyik házikóban csakugyan szerencséje volt: talált némi szárított húst, valamint egy kevés *szukarit*: ezek kenyérdarabok, amelyeket kigőzöléssel szárítanak meg, úgyhogy igen sokáig elállnak, s megtartják táperejüket. Sztrogof is meg a leány is annyit vettek belőle, amennyit csak elbírtak. Ezzel néhány napi időre biztosították is ételmüket. Vízben ezen a vidéken, amelyet az Angara számos apró patakja hálózott be, aligha fognak szűkölködni.

Így hát megint nekivágtak az útnak. Sztrogof alaposan kilépett, s járását csak kísérője kedvéért lassította meg néha-néha. Nagya ugyancsak megerőltette magát, hogy le ne maradjon Mihály mögött. Társa szerencséjére nem láthatta, mennyire elővette szegénykét a fáradság.

De Sztrogof így is megérezte, mi van Nagyával.

- Szegénykém, egészen kimerültél már! - mondogatta neki olykor-olykor.

- Nem én - felelte a leány.

- Ha nem tudsz már menni, majd viszlek - ajánlkozott Mihály.

Napközben a kis Oka patakon kellett átkelniük, de szerencséjére jól járható gázlóra akadtak. Az ég borús volt, a hőség tűrhető. Félő volt azonban, hogy elered az eső, ez pedig ugyancsak megszorította volna nyomorúságukat.

Így haladtak előre, kéz a kézben, szinte egy szó nélkül. Nagya folyvást az utat figyelte, előre is, meg hátra is. Valahányszor egy-egy dombhoz érkeztek, Nagya felment rá, s alaposan körülnézett, főként nyugati irányban. Eddig azonban semmiféle porfelleg nem mutatkozott, amely lovascsapat közeledtét jelezte volna.

Majd aztán újra elindultak. Valahányszor Sztrogof úgy érezte, hogy szinte már húzza maga után Nagyát, meglassította lépteit. Keveset beszélgettek, s olyankor is főként Miklósról esett szó. Nagya gyakran emlékezett rá vissza, oly sokat jelentett számukra ez a pár napos barátság.

Mihály mindig úgy válaszolgatott Nagyának, hogy azért ne fossza meg minden reményétől, holott önmagában már elvégezte, hogy a fiú aligha menekülhetett meg. Egy nap aztán Sztrogof ezzel a kérdéssel fordult Nagyához:

- Sosem beszélsz nekem édesanyámról!

Hát persze hogy nem beszélt róla! Minek is frissítette volna fel fájdalmát? Hiszen az öreg szibirják asszony nyilván meghalt. Fia utoljára még megcsókolta a szegény asszony holttestét ott a tomszki piactéren.

- Beszélj róla, Nagy - kérlette Mihály. - Hidd el, örömet okozol vele.

S erre Nagy beszámolt mindarról, amit eddig még nem mondott el Mihálynak. Elmondott mindent, ami Marfa és közte, kettejük omszki találkozója óta lejátszódott. Elmondotta, hogy megmagyarázhatatlan ösztön hajtotta az öreg fogoly asszony felé, akit pedig nem ismert; meg hogy hogyan ápolgatta, s viszont, hogy az öregasszony hogyan bátorította őt. Akkoriban Mihály az ő szemében még nem volt más, mint Korpanof Miklós irkutszki kereskedő.

- Bár az volnék számodra azóta is! - felelte Mihály, miközben homloka elborult. Majd így folytatta: - Megszegtem ígéretemet, Nagy. Megesküdtem, hogy nem keresem a találkozást édesanyámmal.

- De hiszen nem is kerested a vele való találkozást, Mihály! Csak a véletlen hozott össze benneteket!

- Megesküdtem, hogy bármi történjék is, nem árulom el magamat.

- Mihály, Mihály! Hát amikor azt láttad, hogy kancsuka emelkedik édesanyád fölé, megállhattad-e anélkül, hogy el ne áruld magad? Nem! Nincs a világnak olyan esküvése, amely egy fiút meggátolhat abban, hogy segítségére siessen édesanyjának!

- Megszegtem a szavamat, Nagy - felelte Mihály. - Bármi is a mentségem, de megszegtem!

- Mihály - folytatta a leány -, kérdésem volna hozzád. Ha azt hiszed, hogy nem szabad rá felelned, ne válaszolj. Ne félj, nem sértődöm meg miatta.

- Beszélj, Nagy.

- Most, hogy elvették tőled a cár levelét, miért olyan sürgős mégis, hogy Irkutszkba juss?

Sztrogof erősen megszorította a leány csuklóját, de nem felelt.

- Tudtad, hogy mi van a levélben, mikor elhagytad Moszkvát?

- Nem, nem tudtam.

- Vajon nemcsak azért iparkodsz-e Irkutszkba, hogy engem mielőbb átadj édesapámnak?

- Nem, Nagy - felelte Mihály nagyon komolyan. - Megtévesztenélek, ha ilyesmit állítanék. Azért megyek oda, mert kötelességem ezt parancsolja. Ami pedig téged illet, nem inkább te vezetsz-e engem, mint én téged? Nem viszonzod-e már százszorosan mindazt, amit érted tettem? Nem tudom, vége lesz-e már valaha a sorscsapásoknak, amelyek bennünket üldöznek. De aznap, amikor majd megköszönöd nekem, hogy átadlak édesapád kezébe, én fogom neked megköszönni, hogy elvezettél Irkutszkba!

- Szegény Mihály! - felelte Nagy könnyekig meghatva. - Ne beszélj így! Nem ilyen választ várok tőled. Arra felelj, hogy miért igyekszel annyira Irkutszkba.

- Azért, mert előbb kell odaérkezniem, mint Ivan Ogaref! - kiáltott fel Sztrogof.

- Még most is?

- Igen, még most is. És előbb is fogok odaérkezni!

Utóbbi szavait már nemcsak az áruló iránt érzett gyűlölete ihlette. Nagy azonban csak annyit értett meg szavaiból, hogy társa még mindig nem mondott el neki mindent, s hogy egyelőre még nem is mondhatott el neki többet.

Három nappal később, szeptember 15-én Kujtun faluba értek. A leány már csak a legnagyobb szenvedések árán vonszolta magát. Alig tartotta magát felsebesedett lábán. De azért keményen harcolt a fáradtság ellen, s egyetlen gondolata ez volt:

„Mihály úgysem láthat; tehát addig fogok menni, amíg össze nem esem.”

Azóta, hogy a tatárok elhagyták őket, a nagy-nagy fáradtságon kívül semmi nagyobb kellemetlenség nem érte őket.

Három napon át ment ez így. Mind tisztábban látszott, hogy a betörő bandák harmadik oszlopa gyorsan haladt előre kelet felé. Ezt a maguk mögött hagyott romhalmazokból, a felégetett házak kihűlt pernyéjéből s a földön szertehempergő, már oszlásnak induló hullákból lehetett megállapítani.

Három napba telt, míg Kimiltejszkójába érkeztek.

Nagy alig vonszolta már magát. Ha meg is volt az erkölcsi ereje, testi erői hovatovább felmondták a szolgálatot. És Sztrogof jól tudta ezt!

Ha nem lett volna vak, Nagy bizonyára így szól hozzá:

- Eredj, Mihály, hagyj itt engem valamelyik kunyhóban. Siess Irkutzkba! Teljesítsd fogadalmadat! Keresd fel édesapámat. Mondd meg neki, hol vagyok. Mondd meg, hogy várom őt, s aztán majd ketten együtt könnyen rám találotok. Menj! Nem félek magamban. Elbújok majd a tatárok elől. Megvédem magamat, őerte és teérted! Eredj, Mihály! Én nem bírom tovább...

Nagy már több ízben is kénytelen volt megállni. Mihály a karjába vette, s mivel már nem kellett a leány fáradtságával törődnie, annál gyorsabban szaporázta lépteit. Végre szeptember 18-án este tízkor elérték Kimiltejszkoje falut.

Nagy végigvezette Mihályt a falu romjai között. A pernye már kihűlt. Legalább öt-hat napja lehetett, hogy a tatárok erre jártak.

Amikor a falu végére érkeztek, Nagy valósággal odazuhant az egyik kőpadra.

- Pihenőt tartunk? - kérdezte Mihály.

- Itt az éjszaka, Mihály - felelte a leány. - Nem akarnál néhány órácskát pihenni?

- Szerettem volna átjutni a Dinkán - felelte Sztrogof. - Szívesebben vettem volna, ha ez a folyó választ el bennünket az emír előőrseitől. De te, szegény kis Nagym, már alig vonszolod magad.

- Gyere, Mihály! - felelte a leány. Kézen fogta társát, és húzta maga után.

Vagy két-három kilométernyire innen vágta keresztbe a Dinka az irkutszki országutat. A fiatal leány megkísérelte, vajon kibírja-e még ezt az utolsó erőpróbát is, amelyet társa kíván tőle. Ezért hát hajnalpirkadásig meneteltek tovább. Végtelennek tetsző pusztaságon mentek keresztül, amelynek lapályai között tünedezett el a Dinka folyó. Nem akadt egyetlen fa, egyetlen halom sem ezen a végeláthatatlan pusztaságon; itt újra kezdődött a szibériai sztyeppvidék. Még csak egy szellőcske sem mozgott. A csend itt szinte korlátlan távolságra röpítette a legcsekélyebb neszt is.

Egyszerre mindketten megtorpantak, mintha csak gyökeret vert volna a lábuk. Kutyaonítás hangzott messziről.

- Hallod? - kérdezte Nagya.

S valami rettenetes, kétségbeesett hörgés riadt fel valahonnan, mint egy halódó ember halálhörgése.

- Miklós! Miklós! - kiáltott fel Nagya, akin szorongás vett erőt. Sztrogof is hallgatózott, aztán lehorgasztotta a fejét.

- Gyere, Mihály, gyere! - sietette Nagya.

S a leány, aki az imént már alig vonszolta magát, a rettenetes izgalom hatására egyszeribe friss erőre kapott.

- Letértünk az országútról? - kérdezte Sztrogof, aki érezte, hogy már nem a poros úton, hanem füves réten lépked.

- Igen..., másképp nem lehet odajutni - felelte Nagya. - Innen jobb kéz felől hangzott a kiáltás.

Néhány perccel utóbb már csak fél kilométernyire lehettek a folyótól.

Újabb vonítás hallatszott, s bárha ezúttal gyengébb volt a hangja, tisztán ki lehetett venni, hogy sokkal közelebb van hozzájuk, mint az előbb.

Nagya megállott.

- Csakugyan - szólalt meg Mihály. - Szerkó vonít!... Nyomon követte a gazdáját!

- Miklós! - sikoltott fel Nagya.

Kiáltása válasz nélkül maradt.

Csak néhány ragadozó madár röppent el valahonnan a közelből, s tűnt el a magas égbolton.

Sztrogof hosszan hallgatózott. Nagya alaposan vizsgálta a síkságot, amely teli volt tükör módjára meg-megcsillanó apró vizekkel, de nem látott semmit.

Ám most mégis mintha újra hallották volna a hangot, amely panaszosan sírt fel:

- Mihály!...

S a következő pillanatban egy kutya ugrott Nagya elé. Testét csúf sebek borították.

Szerkó volt.

Akkor Miklós sem lehet messzire! Csak ő ejthette ki Mihály nevét! De hát hol lehet? Nagyanak már annyi ereje sem volt, hogy nevén szólítsa.

Sztrogof guggolva keresgélt maga körül.

Szerkó újra felüvöltött, s nekitámadt egy óriási madárnak, amely most ereszkedett le a földre.

A madár dögkeselyű volt. Amikor Szerkó rárontott, rögtön felröppent, de csak néhány lábnyira, aztán nyomban támadásba ment át, és csőrével eltalálta a kutyát. Ez újra nekirontott a keselyűnek. Egyszer csak hatalmas csapást mért rá a madár óriási csőrével. Az ütés a kutya fejét érte, s Szerkó élettelenül terült el a földön.

Ebben a pillanatban Nagya rémülten felsikoltott:

- Itt!... itt!...

Fej állott ki a földből! Ha az éjszaka nem lett volna ilyen csillagfényes, talán még bele is rúgott volna a lábával.

Nagya térdre hullott a fej mellett.

A tatárok szörnyű szokása szerint Miklóst nyakig a földbe ásták, s aztán otthagyták sorsára a sztyepp közepén, hogy éhen-szomjan vesszen, vagy hogy a farkasok foga, a rablómadarak csőre bánjon el vele. Rettenetes egy büntetés ez: a föld, a szerencsétlen áldozat rabtartója, agyonszorítja, s a nyomorult képtelen börtönéből kimenekülni, mert karjait szorosan odakötözik a testéhez. Az áldozat ebben az agyagsírban, amelyet képtelen szétfeszíteni, csak azért imádkozhatik, hogy minél előbb végezzen vele a halál.

A tatárok három nappal ezelőtt ásták be áldozatukat... Miklós három álló napig várakozott társai segítségére, amely végül is megkésve érkezett.

A keselyűk hamar észrevették a földből kiálló fejet, s a kutya órákon keresztül védte már gazdáját ezek ellen a vadmadarak ellen.

Sztrogof hatalmas késével meglazította a földet, hogy kiszabadítsa börtönéből barátjukat, akiben még mindig volt valamicske élet.

Miklós felnyitotta a szemét. Úgy látszott, rögtön megismerte Mihályt és Nagyt. Ezt suttogta:

- Isten veletek, barátaim... Boldog vagyok, hogy még egyszer láthattalak benneteket! Imádkozzatok érettem!

Ez volt utolsó szava.

Sztrogof kettőzött erővel iparkodott fellazítani a földet. Nehéz munka volt a kőkemény talajt felhasogatni, de végül sikerült kiemelniük barátjuk testét. Mihály meghallgatta Miklós szívét...

Már nem vert. Miklós végleg elhagyta barátait.

Most már csak azon iparkodott Sztrogof, hogy eltemethesse a szerencsétlent, hogy ne kelljen itt hagynia a sztyepp vadállatainak zsákmányául.

A lyukat, amelybe Miklóst elevenen temették be a tatárok, kitágította, mégpedig annyira, hogy a holttest egészen beférjen.

A hűséges Szerkót is odatemette gazdája mellé.

E percben fél kilométernyire tőlük, az országutat nagy zaj verte fel.

Sztrogof Mihály hallgatózott.

A zajról rájött, hogy lovascsapat iparkodik a Dinka felé.

- Nagya, Nagya - szólította meg halkán a leányt.

Hangjára Nagya, aki csendesen imádkozott, felkapta a fejét.

- Ellenség? - kérdezte Sztrogof.

- Tatárok! - súgta vissza a leány.

Valóban az emír előőrsei voltak, akik gyors iramban iparkodtak Irkutszk felé.

- Abban mégsem fognak megakadályozni, hogy eltemethessem szegény barátomat! - mondotta Mihály, és tovább folytatta a sírását.

Miklóst hamarosan befektették a sírba. Mihály és Nagya odatérdelt a sír mellé, s még egy utolsó imát mondott ennek a derék fiatalembernek a lelke nyugalmaért, aki életével fizetett érte, hogy kiállt barátaiért.

- A sztyepp vadjai most már nem férközhetnek hozzá - mondotta Mihály, miközben jól elföldelte a sírt.

Aztán feltápászkodott, s magasra emelt öklével megfenyegette a tatár lovasokat.

- Most pedig rajta, induljunk, Nagya! - mondotta.

Az országút nyilvánvalóan tele volt tatár lovasokkal. A sztyepp felé kellett indulniuk. Majd valahogy visszakanyarodnak Irkutszk irányába. De legalább elmaradt az újabb folyami átkelés.

Nagya már alig vonszolta magát. Mihály tehát karjába vette, s megindult vele a kormányzóság délnyugati részei felé. Több mint kétszáz kilométernyi út állt még előttük. Bármily kemény legény volt is Sztrogof, neki sem voltak végtelenek az erői. Honnan szerez majd útközben élelmet? Hogyan sikerül majd megmásznia a Szajan-hegység meredekjét? Minderre sem ő, sem Nagya nem tudott volna válaszolni.

Két nap múltával, október 2-án, esti hat óra tájt óriási víztűkőr csillant meg a lábuk alatt.

A Bajkál-tó.

XI. A BAJKÁL-TÓ ÉS AZ ANGARA

A Bajkál-tó délnyugati szögletében, közvetlenül a vízparton kis csoport szedelőzködött.

Amikor Sztrogof, karjában a holtfáradt leánnyal, eléggé megközelítette a tópartot, Nagyának nyomban ez az utascsoport ötlött a szemébe.

A leány az első pillanatban azt hitte, hogy tatár csapat ödög a víz szélén, s várakozik arra, hogy átkerüljön az óriási tó túlsó partjára. Amint azonban közelebb kerültek, Nagya örömmel állapította meg, hogy tévedett.

- Oroszok! - kiáltott fel ujjongva.

Alighogy ezt kimondta, szempillái lecsukódtak, s fáradt fejét odahajtva Mihály mellére, ájult álomba zuhant.

Az utasemberek közben már észrevették őket. Néhányan oda is siettek hozzájuk, kézen fogták a vak embert, s a karjai közt pihenő leánnyal együtt odavezették a kis kikötőhídra, amelynek végén tutaj himbálózott.

A tutaj éppen indulóban volt.

Az utasok menekülők voltak, mégpedig a legkülönbözőbb társadalmi osztályokból; közös veszedelem hajszolta őket a Bajkál-tónak erre a pontjára. Őket is a tatár előőrsök kergették el otthonukból, most Irkutszkba iparkodtak. Mivel pedig azóta, hogy a betörő bandák elfoglalták az Angara mindkét partjának környékét, szárazföldön már nem vághattak neki az útnak, vízi úton próbálkoztak meg vele, hogy megközelítsék a fővárost.

Tervük hallatára nagyot dobbant Sztrogof szíve. A menekülők úgy gondolták, hogy a Bajkál-tó kedvező áramlatát kihasználva, beveznek az Angarába, s annak gyors vizén siklanak majd tovább. Ily módon másfél nap alatt eljuthatnak Irkutszkba, amelynek tudvalevőleg falai között folyik el az Angara.

A menekülők a tónak ezen a részén nem találtak semmiféle vízi járművet. Ezért tutajt kellett összebarkácsolniuk, olyasféle faalkotmányt, amelyet általában használnak Szibéria vízi útjain. A tóparton szerencsére fenyőerdő állott; ennek szálfáiból rótták össze alkalmatosságukat. A

fatörzseket fűzfavenyigével kötözték egymáshoz, s így sikerült egy olyan úszófelületet teremteniük, amelyen félszáz ember kényelmesen elfért.

Erre a tutajra vezették Sztrogofot és Nagyát. A leány lassanként magához tért. Neki is, meg társának is enni adtak az utasok. Miután ettek, Mihály végigfektette a leányt egy rőzséből összehordott ágyon, s Nagya nyomban elaludt.

Az utasok alaposan kikérdezték Sztrogofot, de ő nem árult el semmit sem abból, ami Tomszkban történt. Azt mondotta magáról, hogy krasznojarszki ember, akinek nem sikerült idejében Irkutszkba jutni: az emír hordái előbb érkeztek a Dinka bal partjára, s így arrafelé nem folytathatta menekülését. Még azt is hozzáfűzte, hogy véleménye szerint a tatár főerő máris ott táborozik valahol Szibéria fővárosának környékén.

No, akkor nincs egy percnyi vesztegetni való idejük sem!

Este nyolc óra volt, amikor a tutaj nekivágott a nagy víznek. Egy Bajkál-tavi öreg hajós vette át a tutaj fölött a parancsnokságot. Hatvan-hatvanöt esztendőes férfi volt ez: arcát kérgesre szárította a tó fölött uralkodó erős széljárás. Hatalmas fehér szakáll a mellét verdeste. Fején prémsüveget hordott; arcának kifejezése komoly, szinte rideg volt. Dereka körül övvel leszorított, hosszú, bokáig érő bundát viselt.

A hallgatag öregember ott ült a tutaj orrán, parancsait kézmozdulatokkal közölte, és talán tíz szót sem szólt egész éjjel. A tutaj kormányzása egyébként csak abból állott, hogy a járművet lehetőleg a part menti áramlás irányában tartsák, nehogy beljebb kerüljön a tó közepe felé.

A tutaj útját csupán a meglehetősen erős széljárás késleltette, amely a víz áramlásával szemközt fűjt. Így hajnaltájt még mindig vagy negyven kilométernyire voltak az Angara torkolatától. Annyit már megállapíthattak, hogy délután három vagy négy előtt aligha érkeznek el oda.

Négy óra tájt az öreg hajós csakugyan jelezte is az Angara torkolatát a partvidék gránitsziklás övezetében. Jobb kéz felől tisztán látszott Livenicsnaja kis kikötője, temploma s néhány házikója a parti meredeken.

A tutaj a parthoz állt. A vén hajós úgy döntött, hogy megállnak kicsit: néhány halaszthatatlan javítást kellett elvégezni a tutajon.

A szálfák kötelékei meglazultak, s azzal fenyegettek, hogy teljesen kibomlanak. Sürgősen meg kellett erősíteni őket; annál is inkább, mivel kelet felől jégtablák jelentek meg. Csak súlyosbította a tutaj utasainak helyzetét, hogy az egyre szaporodó jégtablák mind az Angara torkolatába tartottak. Noha attól nem kellett félni, hogy eltömik a torkolatot, a javításokat a jég megjelenése is indokolta.

Livenicsnaja községe üres volt. Lakosai nem akarták kitenni magukat a tatárok pusztításainak, akik ez idő szerint már az Angara mindkét partját járták. Irkutszkba menesztették hajó- és bárkaállományukat, amely rendszerint ott szokott kitelelni kikötőjükben. A hajókra felrakták minden értéküket, s még idejében elszöktek Kelet-Szibéria fővárosába.

A vén hajós nemigen számított rá, hogy a livenicsnaji kikötőben új utasai akadnak a tutajnak. Ám abban a pillanatban, amikor kikötöttek, az egyik elhagyott házból lóhalálában két ember rohant lefelé a parthoz.

Nagya ott üldögélt a tutaj elején, és szórakozottan nézegette a vizet.

Egyszerre majdnem elsikoltotta magát. Megragadta Mihály csuklóját, aki erre a mozdulatra felkapta a fejét.

- Mi az, Nagya? - kérdezte.

- Itt a két útitársunk, Mihály!

- A francia meg az angol, akikkel az Urál hegységben találkoztunk?

- Igen.

Sztrogofot kínosan érintette a dolog, mert nem szeretne volna föladni eddig sikeresen megőrzött inkognitóját.

A két riporter tisztában volt vele, hogy Korpanof Miklós irkutszki kereskedő nem létezik, illetve hogy a jámbor kereskedő gúnyjában Sztrogof Mihály, a cár futárja rejtőzik. Isimi elválásuk óta két ízben is találkoztak vele: egyszer a zabergyevói táborban, amikor kancsu-kával végigvert Ivan Ogaref arcán, s másodszor Tomszkban, amikor az emír kimondta fölötte az ítéletet. Így hát pontosan tudták, kivel van dolguk, s hogy voltaképpen mi is útjának célja.

Sztrogof gyorsan döntött.

- Nagya, kérlek - így szólt a leányhoz -, mihelyt a két úr a tutajra tette a lábát, kérd meg őket, hogy nyomban jöjjenek ide hozzám.

Csakugyan a két újságíró volt a két utas. Őket sem a véletlen, hanem ugyanazok az események kényszerítették ide a livenicsnaji kikötőbe, amelyek Sztrogofékat is ide irányították.

Tudjuk, hogy a két riporter részt vett a tatárok tomszki bevonulásán, de aztán otthagyták az ünnepély végét, mielőtt még sor került volna a kegyetlen ítélet végrehajtására. Arról nem tudtak persze, hogy volt útitársukat nem halálra ítélte az emír, hanem megvakításra, és hogy még életben van.

Akkor ott gyorsan lovakat szereztek, s még azon este elhagyták Tomszkot, mégpedig azzal a nagyon is indokolt elhatározással, hogy legközelebbi tudósításaikat már a kelet-szibériai orosz haderők táborhelyeiről keltezik.

Alcide Jolivet és Harry Blount erőltetett menetben iparkodott Irkutszk felé. Azt remélték, hogy sikerül Feofár kánt megelőzniük. Tervük bizonyára sikerült is volna, ha váratlanul nem kerül útjukba az a bizonyos harmadik tatár csoport, amely déli irányból nyomult előre a Jenyiszej völgye mentén. Hasonlóképp, mint a Sztrogofét, az ő útjukat is félbeszakította ez a váratlan esemény, mégpedig mielőtt átkelhetek volna a Dinkán. Ezért kerültek ők is abba a kényszerhelyzetbe, hogy egészen a Bajkál-tóig kanyarodjanak el déli irányban.

Amikor Livenicsnajába értek, a község már lakatlan volt. Más irányból lehetetlen volt Irkutszk felé menniük, mert hiszen a tatár csapatok már az egész tájékat bebarangolták. Így hát már három napja lézengtek itt, mégpedig meglehetősen kelletlenül, amikor egyszerre feltűnt a vízen a tutaj.

A tutaj menekülői velük is közölték útitervüket: hogy tudniillik éjszaka idején, észrevétlenül, a vízen át próbálkoznak majd besettenkedni Irkutszkba.

A két riporter úgy határozott, hogy csatlakoznak. Mellesleg egyéb választásuk úgysem volt.

Jolivet nyomban tárgyalásba kezdett a vén hajóssal, közölve, hogy maga és társa számára helyet kér a tutajon; fizetségül hatalmas összeget kínált.

- Nem fizet itt senki - felelte komoran a vén tutajos -, csak éppen az életét teszi kockára. Nem elég az?

A riporterek tehát felszálltak, s Nagya jól látta, amint elhelyezkedtek a tutaj elülső részén.

A kisebb javításokat közben elvégezték a hozzáértők.

Harry Blount most is ugyanaz a hűvös vérmérsékletű angol volt, aminőnek az uráli átkelés idején bizonyult, amikor alig-alig szólalt meg egyszer is. Alcide Jolivet ezúttal kissé nyomottnak festett. Ha meggondoljuk, a körülmények eléggé meg is magyarázták a francia újságíró hangulatát.

Alcide Jolivet éppen nagyban rendezkedett a tutaj orrában, amikor egyszerre azt érezte, hogy egy kéz érinti meg a karját.

Megfordult, s Nagyat látta maga előtt, hűgát annak az embernek, akit Korpanof Miklósként ismertek meg, s akit aztán Sztrogof Mihályként hagytak kénytelen-kelletlen sorsára.

Meglepetésében Jolivet majdnem felkiáltott, de Nagya figyelmeztetn a ajka elé emelte ujját.

- Jöjjön - mondta Nagya.

Jolivet észrevétlenül intett Blountnak, hogy tartson vele, majd egykedvű kifejezéssel követte a leányt.

Ám ha már az is meglepetés volt a két riporter számára, hogy Nagyával találkoztak a tutajon, annál nagyobb volt a megdöbbenésük, amikor Sztrogoffal kerültek szemtől szembe: hiszen őt már rég halottnak hitték.

Közeledtükre Sztrogof meg sem moccan.

Jolivet kérdn fordult a fiatal leányhoz.

- Bátyám nem látja az urakat - mondotta Nagya. - A tatárok kiégették a szeme világát. Szegény bátyám teljesen megvakult!

Mélyszéges szánalom ült ki e szavakra a két újságíró arcára.

Egy pillanattal utóbb már mindketten ott ültek Sztrogof mellett, szorongatták a kezét, s várták, hogy megszólaljon.

- Uraim - kezdte Sztrogof Mihály -, arra kell kérnem önöket, felejtsék el egyelőre, ki vagyok, s hogy mi járatban vagyok itt Szibériában. Nagyon kérem, őrizték meg titkomat. Megígérik?

- Becsületszavamra ígérem - felelte Alcide Jolivet.

- Úri szavamra fogadom - fűzte hozzá Harry Blount.

- Helyes, uraim.

- Lehetünk-e valamiben segítségére? - kérdezte Blount. - Nem akarja-e, hogy feladatának végrehajtásában támogassuk?

- Dolgomat szívesebben intézem magam - felelte Sztrogof.

- De hiszen azok a gazok megfosztották önt a látásától! - mondta Jolivet.

- Itt van velem Nagya, s ő lát helyettem is!

Fél óra múlva a tutaj elindult Livenicsnaja kikötőjéből, s hamarosan beért az Angara torkolatába. Délután öt óra volt. Gyorsan közelgett az éjszaka. Nyilván nagyon sötét és hideg lesz, mivel a hőmérséklet már nulla fok alá szállt.

Jolivet és Blount ugyan titoktartást fogadtak Sztrogofnak, de azért nem mentek el mellőle. Halkan beszélgettek. A vak ember most kiegészíthette ismereteit, s így pontos képet nyert a helyzetről.

Annyi már bizonyos volt, hogy a tatárok ostrom alá fogták Irkutszkot, s három csoportjuk között létrejött az összeköttetés. Valószínűnek látszott, hogy az emír és Ogaref máris ott tartózkodik a város körül.

Az elmúltakról eleinte igen kevés szó esett barátaink között. Jolivet azonban nem állta meg, hogy egyszer csak oda ne forduljon Sztrogofhoz:

- Azt hiszem, mi még bocsánatkéréssel tartozunk önnek, amiért az isimi postahivatalban olyan kurtán-furcsán otthagytuk.

- Szót sem érdemel! Joggal gondolhatták felőlem, hogy gyáva vagyok!

- Nos - folytatta Jolivet -, annyi bizonyos, hogy azóta alaposan megkancsukázta annak a gazembernek a képét, s alighanem még igen sokáig viseli majd ez az úr a korbács nyomát!

- Nem, már nem sokáig! - felelte egyszerűen Sztrogof Mihály.

Fél órával a Livenicsnajából való elindulásuk után a két hírlapíró már részletesen informálva volt mindarról, amit azóta Sztrogof Mihálynak és a fiatal lett leánynak el kellett szenvednie. Minden fenntartás nélkül, csodálattal adóztak Sztrogof bátor kitartásának, amellyel csak Nagy páratlan odaadása vehette fel a versenyt. S most már pontosan ugyanaz volt a véleményük Sztrogofról, mint a cárnak az emlékezetes moszkvai kihallgatás után, aki ezt a megjegyzést tette: „Ez aztán a talpig ember!”

Égő falvak és lángoló erdők kísérték a folyó két partján a tutaj utasait.

Mindenütt meglátszottak a tatárok nyomai; őket magukat azonban egyelőre még nem sikerült sehol sem felfedezni: nyilván mindannyian odatömörültek közvetlenül Irkutszk alá.

XII. KÉT PART KÖZÖTT

Ahogy az időjárás már előre sejtette, este nyolckor mélységes sötétség borult a tájra. Az újhold alig emelkedett a látóhatár fölé. A folyó közepéről a két partig sem lehetett ellátni. Az eléggé alacsony hegyvonulatok teljesen összekeveredtek a mélyen járó s alig moccanó felhőgomolyokkal. Néha-néha egy-egy könnyebb szellő húzott végig az Angara keskeny völgyén, hogy aztán erejét veszítve elnyugodjon.

A menekülők tervét a sötétség nagymértékben elősegítette. Noha valószínű volt, hogy a tatár járőrök elszórva ott tanyáznak a két parton, a tutaj utasai mégis reménykedhettek, hogy észrevétlenül siklanak át közöttük.

A tutajon most a legmélyebb csend uralkodott. Amióta a tutaj bekerült a folyó medrébe, a menekülőknek szavát sem lehetett hallani. Az utasok végighasaltak a rönkökön. Testük így alig emelkedett túl a víz színén. A vén hajós is ott feküdt a tutaj orrában, emberei között, s azzal foglalatoskodott, hogy a tutaj útjából elbirizgálja az egyre szaporodó jégtáblákat.

Egyébként a jégjárás nem volt hátrányukra, hacsak majd utóbb nem jelent áttörhetetlen akadályt. Ha ugyanis járművük jégmentes, szabad vízen siklott volna alá, könnyen megeshetett volna, hogy a partról a sötétség ellenére is észreveszik; így viszont teljesen összekeveredett a víz színén úszkáló különböző nagyságú és formájú jégdarabokkal. Ráadásul a zajló jégtáblák hangja minden gyanús zörejt eltompított.

Csontig ható, éles hideg hasította a levegőt. A menekülők rettenetesen szenvedtek tőle, hiszen nem volt semmi más védelmük, mint pár szegényes nyírfaág. Szorosan egymáshoz simultak,

hogy könnyebben viseljék el a hideget, amely ezen az éjjelen tán tíz fokra is leszállott a nullpont alá. A szélrohamok, amelyek előbb a hóval borított keleti hegyek ormait söpörték végig, ugyancsak megszurkálták a bőrüket.

Mihály és Nagy a tutaj hátsó részén feküdt; panasz nélkül túrték szenvedéseiknek ezt a fölös megszorodását. A két hírlapíró ott ült mellettük; jó képpel iparkodtak elviselni a szibériai télnak ezt az első rohamát. Négyük közül egyikük sem beszélt, még halkan sem. Különben is egész figyelmüket lekötötte a tutaj manőverezése. Bármely pillanatban adódhatott valamilyen veszedelmes helyzet, esetleg éppenséggel valamilyen katasztrófa, s úgy érezték, hogy fel kell készülniük minden eshetőségre. Feszült idegekkel vártak.

Az olyan ember lelkiállapotához képest, aki most talán rövidesen eléri útja végcélját, Sztrogof eléggé nyugodt volt. De hiszen tudjuk, hogy az ő lelkiereje még a legsúlyosabb körülmények között sem hagyta őt cserben soha. Lelkében közeledni érezte azt az időt, amikor végre bátran törődhetik majd Nagyával, önmagával. Most már csak egy utolsó, de annál veszedelmesebb fordulattól tartott: hátha a tutajt valamilyen jégtorlasz végképp megrekeszti, mielőtt Irkutszkba érnének. Folyton csak ez járt az eszében; viszont el volt rá szánva, hogy erejének végső megfeszítésével legyűrje ezt az akadályt is.

Nagy, aki pár órai pihenése alatt teljesen rendbe jött, kezdte összeszedni magát. A nyomorúság őt erősebben megtörte, de lelkierejétől mégsem fosztotta meg egészen.

Ami Alcide Jolivet és Harry Blount urakat illeti, mindkettejüket egy és ugyanaz izgatta: miként tudnának alkalomadtán a leghatásosabban beszámolni kétségtelenül drámai helyzetükről. Nekik még mindig csupán kaland volt, amit átéltek. Az angol riporter tehát elsősorban a Daily Telegraph olvasóira gondolt e percben, a francia hírlapíró pedig szeretett unokahúgának, Madeleine-nek olvasóira, de azért mindketten meg voltak hatva kicsit.

„Így van ez rendjén - gondolta Jolivet. - Ha az ember másokat akar megadni, kell, hogy önmaga is meg legyen hatva! Ha nem csalódom, írt is valaki erről a témáról egy híres verset, de a fenébe is, nem jut eszembe...”

Időről időre hatalmas lángcsóvák tépdesték szét a part mente sötét kulisszáit, és fantasztikus körvonalakat varázsoltak a folyó két oldalán emelkedő sziklatömbök köré. Egy-egy felgyújtott erdő, egy-egy lángba borított falu baljóslatú képe tükröződött ilyenkor a víz színén, s az éjszaka sejtelmes mélyében még izgalmasabb látványt nyújtott, mintha nappal haladtak volna erre. Mintha ünnepi kivilágításban fürdött volna egyik partjától a másikig a folyó. A jégtáblák mind csupa tükrök voltak, amelyek ezer formában és színváltozatban verték vissza az áramlás szeszélye szerint a part menti tüzeket. A tutajnak e ragyogó tűzijáték közepette is sikerült észrevétlenül előresiklania. A tűz visszfénye egyelőre még nem jelentett számukra veszedelmet.

Hamarosan egészen más természetű veszedelem fenyegette a menekülőket. Ezt aztán igazán nem láthatták előre, s főleg képtelenek voltak védekezni ellene. A véletlen jóvoltából Alcide Jolivet vette észre a bajt, mégpedig a következő körülmények között.

Jolivet ott hevert a tutaj jobb oldalának szélén, kezét néha belelógatta a vízbe. Egyszer csak úgy érezte, mintha bőrének felületét valamilyen ásványolajszerű folyadék locsolgatná.

Jolivet erre megszagolta a kezét, s csakugyan, petróleum tapadt rá. Tévedésről szó sem lehetett. Az Angara vizének felszínén végtelen naftaréteg terjengett, s a víz áramlásával együtt úszott lefelé.

A tutaj ennek a rendkívül gyúlékony folyadéknak a kellős közepén siklott tova.

Honnan került ide a nafta? Talán valamilyen föld alatti forrás dobta fel az Angara vízszintjére, vagy pedig talán a tatárok voltak azok, akik azért öntötték le vele az Angara vizét, hogy így juttassák be ezt a veszedelmes romboló anyagot a város szívébe? Vagy így akarták előkészíteni a város felgyújtását?

Jolivet nyomban értesítette kollégáját észleletéről. Mindketten egyetértettek abban, hogy útitársaikat nem szabad az új veszedelem hírének közlésével felizgatniuk.

Tudni való, hogy Közép-Ázsia földjét, mint valami szivacsot, szinte át- meg átítatják a kőolaj-források. A bakui kikötő tájékán, a perzsa határon, a Kaszpi-tenger mellékén, Kisázsiaiban, Kínában, Burmában ezerszámra sorakoznak az olajkutak. A „kőolaj földje” ez, amelyhez csak az amerikai szárazföld azonos tájai hasonlíthatók.

Bizonyos ünnepek alkalmából a bennszülöttek, főként a bakui kikötők tájékán, folyékony naftát eresztenek a tenger vizébe. A nafta, kisebb fajsúlyánál fogva, a víz színén marad. Ha aztán eljön az éjszaka, akkor a tűzimádó bennszülöttek meggyújtják a Kaszpi-tenger felületén szétterjengett kőolajat: a látvány irtóztató, ugyanakkor nagyszerű. Hogyne, mikor az egész tenger lánggal ég!

Ami azonban Bakuban mulatozás csupán, az az Angara vizén valóságos katasztrófa lehet. Ha akár gonoszságból, akár óvatlanságból, a legkisebb szikra éri is ezt a kőolajréteget, a tűzvész egy szemvillanás alatt már Irkutszkot nyaldoshatja.

A tutajon magán nem volt mit félni bármiféle gondatlanságtól; annál nagyobb veszedelem fenyegetett a folyó két partján dülő tűzvészek felől. Hiszen ha onnan csak egyetlen pernye vagy szikra is ráhull a víz színére, nyomban lángba borul tőle az egész Angara.

Hogy mi játszódott le e megfontolások közepette Jolivet és Blount agyában, azt könnyebb elképzelni, mintsem leírunk. Folyton az járt a fejükben, nem volna-e helyesebb, ha az újabb veszedelem elkerülése végett inkább partra szállnának a folyó egyik oldalán, s ott várakoznának az olajréteg lesiklására.

- Nos, bármennyire komoly is a veszély - jelentette ki Jolivet -, ismerek valakit, aki semmi esetre sem szállna partra!

Ezzel természetesen Sztrogof Mihályra célzott.

Időközben a tutaj villámsebesen úszott tovább a jégtáblák közepette, amelyek mind sűrűbben és sűrűbben zajlottak a víz tetején.

Az Angara partjain mind ez ideig egyetlen tatár járőr sem mutatkozott, ami azt jelentette, hogy a tutaj még nem érkezett el az előőrsök vonaláig. Este tíz óra tájt azonban Harry Blount számos fekete alakot vett észre, amelyek egyik jégtábláról a másikra ugráltak. Ezek az ide-oda ugráló árnyak feltűnő gyorsasággal közeledtek a tutaj felé.

A tatárok! - gondolta.

Azzal odacsúszott a hajó orrára, a vén hajóshoz, s felhívta figyelmét a gyanús jelenségre.

Az öreg tutajos hosszasan figyelte a különös látványt.

- Csak farkasok - mondotta végül. - De inkább a farkasok, mint a tatárok... Abban azonban egyeznek a tatárokkal, hogy ellenük is védekeznünk kell, mégpedig teljesen zajtalanul.

A toportyánokat a növekvő hideg tömegével kergette végig az egész kormányzóságon. A farkasok éhesek voltak, gyorsan megszimatolták a tutajt, s rövidesen meg is támadták.

A tutajbelieknek, akarva, nem akarva, harcba kellett szállniuk, mégpedig anélkül, hogy löfegyvert használjanak, hiszen meglehetősen közel járhattak már a tatár előőrsökhöz.

Az asszonyok és a gyerekek a tutaj közepére húzódtak, a férfiak pedig lécekkel, késekkel, főként pedig bunkókkal felszerelve a tutaj szélén sorakoztak fel, hogy onnan verjék vissza a fenevadak támadásait. Egyetlen szó sem hangzott, de a farkasok üvöltése hamarosan felverte az ég alját.

Sztrogof sem akart tétlen maradni. Végigfeküdt ő is a tutajnak azon a szegélyén, ahol a legveszélyeztetettebb volt a helyzet. Előhúzta kését, s valahányszor egy-egy farkas a keze ügyébe került, ügyes kézzel elvágta a torkát. Blount és Jolivet sem tétlenkedtek, alapos munkát végeztek ők is. Férfitársaik derekasan kivették a részüket a harcból. Az egész vérfürdő - annak ellenére, hogy néhány embert erősen megharaptak a farkasok - a legnagyobb csendben játszódott le.

Úgy látszott a harc, nem fejeződik be egyhamar. Az ordasok száma egyre nőtt: oly sokan voltak, mintha az Angara jobb partja zsúfolásig teli lett volna velük.

- Mi az, hát ennek már sosem lesz vége? - szólalt meg Alcide Jolivet, miközben ugyancsak serényen forgatta véráztatta vadász törét.

S valóban: fél órával a harc kezdete után a farkasok még mindig százával futkároztak a jégtáblák között. A menekültek már kezdtek kimerülni. A küzdelem szemmel láthatóan meghaladta az erejüket.

E pillanatban egy nagy csoport ordas, vagy tíz hatalmas testű, a dühtől és az éhségtől megvadult fenevad betört a tutaj fedélzetére. Szemük úgy világított a sötétben, mint a parázs.

Jolivet és kollégája vakmerően rávetették magukat a fenevadakra, sőt Sztrogof is odakúszott a közelükbe vadászásával. Egyszerre azonban váratlan dolog történt.

Egyik pillanatról a másikra az ordasok nemcsak magát a tutajt, hanem a víz színén úszkáló jégtáblákat is futva hagyták el. A fekete árnyak szinte másodpercek alatt tűntek tova a sötétben; látni való volt, hogy a folyó jobb partja felé iramodtak.

Ezek az állatok csak sötétben támadnak, márpedig egyszerre valami éles fény ragyogta be az Angara egész felszínét.

A fény óriási tűzvészről eredt. A parton Peskovszkoje városa égett. Ezúttal már egészen bizonyosan a tatárok voltak a gyújtogatók: rá lehetett ismerni a kezük munkájára.

Ettől kezdve számolni kellett vele, hogy járőreik egészen Irkutzkig mindenütt ott lesznek a folyó két partján. A menekülők tehát elérkeztek útjuknak legveszedelmesebb szakaszához. Még harminc kilométerre voltak Irkutzktól.

A tűzvész iszonyú gyorsasággal terjedt tova. A fából épült házak úgy égtek, mint a zsír. Legalább százötven épület állott lángokban. A tűz sistergésébe belevegyült a tatárok diadalordítása.

A vén kormányos egy alkalmas pillanatban nekitámasztotta a járművet egy nagyobbacska úszó jégtorlasznak, s néhány vehemens mozdulattal sikerült is úgy megváltoztatnia a tutaj haladásának irányát, hogy alig pár perc múlva máris tekintélyes távolság választotta el őket Peskovszkoje lángban álló partjától.

Noha mindez aránylag csendben ment, a messze világító lángoszlopok fényében ennek ellenére is feltétlenül észrevették volna a tatárok a menekülőket, ha éppen nem lett volna egyéb gondjuk: e pillanatban kizárólag a gyújtogatás foglalkoztatta őket.

A manőver ügyes volt, de Jolivet és Blount egy percre sem szűntek meg aggódni végrehajtása közben, és feszült figyelemmel követték az öreg kormányos minden mozdulatát. Aggodalmuk jogos volt, hisz a tutaj utasai közül egyedül ők voltak tisztában vele, mit jelenthet egyetlen szikra is, amely az égő városból a víz színére hullhat.

Valóságos szikraeső rajzott ki ugyanis az égő házakból, amelyek úgy világítottak, mint megannyi lobogó fáklya. A vastag füst közepette a szikragejzírek néha százötven-kétszáz méternyi magasságra is felvágódtak, s mint valami tűzijáték, ragyogták be az éjszakai égboltot. Az erdős és sziklás jobb partot szintén erősen megvilágította a hatalmas tűz, s úgy tűnt, mintha már ide is ártterjedt volna a lángtenger.

Elegendő lett volna egyetlen kipattanó szikra, hogy lángra lobbantsa a folyó felszínén kavargó petróleumot. Ha ez bekövetkezik, a lángok pillanatokon belül elérik a tutajt, ami egyértelmű lett volna a tutajnak és utasainak pusztulásával.

A szélirány szerencsére utasainknak kedvezett. A szél még mindig kelet felől fúj, és a part irányába paskolta a lángokat. Nem volt hát lehetetlen, hogy az utasok megússzák ezt a bajt is.

Végre sikerült túlkerülniük az égő városon.

A lángok vad játéka a távolba veszett, az ördögi sistergés egyre halkult, majd a part egy meredek, sziklás fordulójánál az utolsó fénypászták is eltűntek.

Éjfél elmúlt. Újra vastag sötétség borította a tutajt.

Azzal persze számolni kellett, hogy a tatárok a sötétség ellenére is észrevehetik a csendben tovasikló faalkotmányt, hiszen ott garázdálkodtak a parton: látni ugyan nem lehetett őket, hangjuk azonban a tutajig hatolt. Legfeljebb itt-ott villant fel egy-egy járőr tábortüze, s ilyenkor egész jól ki lehetett venni az ott kuporgó katonák alakját.

Egy veszedelem tehát elmúlt, de már jött is a következő: a szaporodó jégtáblák mindjobban körülvették a tutajt. Úgy ölelték körül, mint polip a zsákmányát, hogy utasaival együtt lerántsák a hullám sírba.

Az öreg tutajos felállt.

Emberei is kezükbe vették az evezőket. Ideje volt, hogy egyesült erővel nekilássanak az újabb manővernek, hiszen a tutaj kormányzása egyre nehezebbé vált. A bajt csak növelte, hogy a folyó ágya itt szemmel láthatóan keskenyedett.

Sztrogof a tutaj elejébe kúszott.

A zajról észrevette, hogy valaki követi: Alcide Jolivet volt, aki nem akarta magára hagyni a vak futárt.

Az újságíró és Sztrogof ott feküdt a tutaj orrában, s a vén tutajost hallgatták, amint az evezőseit dirigálta.

- Vigyázz! Jobbra!... Most balra!... Lök meg azt a jégtáblát!... Ne félj tőle, nyomd szét az eveződdel!... Még egy óra, s végképp befagyunk!... Nyomd, ne bánd! - tüzelte embereit a vén hajós.

- Nem bírom! - mondta most az egyik evezős. - Eltört az evezőm is!

- Hallja őket, Sztrogof? - kérdezte Jolivet.

- Hallom hát - felelte Sztrogof -, de azért ne csüggedjen, uram! Velünk az ég!

A helyzet azonban mind súlyosabbá vált. Ha a tutaj útja megakad a jégen, akkor nemcsak hogy nem jutnak el utasai Irkutszkba, hanem úszó házukat is mielőbb el kell hagyniuk. A jégtáblák nyomása alatt a tutaj egykettőre elmerülne alattuk. A fűzfavenyigék sorra megpattannának, az erőszakos nyomástól szétszilált fenyőgerendák a jégkéreg alá csúsznának, s a szerencsétlen menekülők számára nem maradna más menhely, mint maguk a jégtáblák. Márpedig ott, mihelyt kivilágosodik, a tatárok feltétlenül észrevennék és kegyetlenül leöldösnék őket.

Sztrogof visszatért a tutaj farába, ahol Nagy aggódva várakozott rá. A vak ember megfogta a leány finom csuklóját, s mint már annyiszor, megint feltette neki a kérdést:

- Készen vagy, Nagy?

Mire a leány így felelt:

- Kész vagyok!

A tutajnak nagy erőfeszítés árán sikerült még néhány kilométert megtennie az úszó jégtáblák között. De ha az Angara még jobban összeszűkül, akkor a jégből előbb-utóbb torlasz képződik, s a tutaj fennakad rajta.

Máris érezni lehetett, hogy a víz áramlása lassul. Utasaink minden pillanatban beleütköztek egy-egy megakadt jégtáblába, s ha nem tudták továbblökni, nagy kerülőket kellett tenniük. Emitt összeütközés fenyegette őket, amott beszorulás.

Ez a sok kerülgetés, manőverezés egymagában véve is elég veszélyes volt, mert késedelmet jelentett.

Az idő sürgetett. Az éjszaka már nem tarthatott sokáig. Ha a menekülőknek nem sikerül Irkutszkat hajnali öt óra előtt elérniük, akkor letehetnek minden reményükről, hogy valaha is odajussanak.

Pontban fél kettőkor a tutaj, minden próbálkozás és erőfeszítés ellenére, nekiütközött egy hatalmas jégtorlasznak, s végképp leállott. Mögötte csak úgy özönlöttek csapatostul a jégtáblák; faltörő kosként rontottak a tutaj oldalának, nekiszorították a torlasznak, s úgy odacövekelték, mintha zátonyra vetődött volna.

A végzetes esemény oka az volt, hogy ezen a ponton az Angara felére szűkült eredeti szélességének. A jégtáblák megfelelő hely hiányában nem tudtak továbbjutni, összetorlódtak, s részben az óriási nyomás, részben pedig az erős hideg hatására hatalmas tömbbé fagytak.

Igazán tragikussá az tette a helyzetet, hogy alig ötszáz lépéssel lejjebb már jóval szélesebb volt a folyó ágya. A jégtáblák ott lassanként le is váltak az egybeállott tömbről, s szabadon úsztak tovább.

Ha legalább szerszámaik lettek volna utasainknak, amelyekkel például a bálnavadászok szoktak utat nyitni hajóiknak a jégmezőkön! Bár lehet, hogy ez sem segített volna, hiszen, mint mondtuk, az idő sürgetett, s az efféle munkálatok nem kevés időt igényelnek.

A tutaj állt, s utasaink tétlenül vesztegeltek.

E percben puskalövések dördültek. Az Angara jobb partjáról valóságos pergőtűz zúdult a tutajra.

A tatárok felfedezték őket!

Efelől nem lehetett semmi kétségük, mert rövidesen a bal part felől is felcsattantak a lövések. A két tűz közé került tutaj valóságos céltáblájává lett a tatároknak. Noha a sötét éjszakában

csak nagyjából célózhattak, s inkább a hang után, találmra lövöldöztek, mégis megsebesült néhány menekülő.

- Gyere, Nagya - súgta Sztrogof a leány fülébe.

A leány mindenre készen, engedelmesen megfogta Mihály kezét.

- Figyelj ide! Mindenképpen át kell jutnunk a jégtorlasz túlsó oldalára - folytatta halkan Sztrogof -, de senkinek sem szabad meglátnia, hogy elhagyjuk a tutajt!

Nagya megindult. Kézen fogva vezette Mihályt, a legnagyobb csendben lépett a jégmezőre. Látni nem látták őket, mert még sötét volt.

A jégtáblára érve újra lehasaltak. Nagya Mihály előtt kúszott. A puskaolyók úgy kopogtak körülöttük, mint a jégeső. A jégtáblák durva kiálló felülete véresre marta a kezüket.

Tíz perc múlva elérték a jégtorlasz túlsó oldalát. Az Angara vize itt már szabadon folyt. Itt-ott egy-egy jégtábla szakadt le a jégmező széléről, majd belekerülve a folyó áramába, sebesen úszott lefelé.

Nagya hirtelen megértette Mihály szándékát.

Ebben a pillanatban észrevett egy leválni készülő, közepes nagyságú jégtáblát, amelyet már csak keskeny nyelvecske kapcsolt a jégmező tömbjéhez.

- Gyere - szólt most Nagya.

Mindketten ráfeküdtek a jégdarabra, amely lassan, inogva, végre levált a torlaszról.

A jégtábla eleinte kicsit forgolódott, majd hirtelen megindult lefelé a folyón.

A meder kitágult, szabad útjuk nyílt. A tüzelés zaja halkult, de egyre erősebben lehetett hallani az utasok kiáltozását és a tatárok diadalittas ujjongását...

A tragédia - úgy látszik - beteljesült.

Még egy darabig lehetett hallani a szívet tépő hangokat, aztán lassan-lassan elcsendesült minden.

- Szegény társaink... - suttogta Nagya.

A folyó áramlása közben villámgyorsan ragadta magával a jégtáblát, amely Nagya és Mihály végső menedéke lett. Persze ez a menedék azért mégsem volt egészen biztos. A jégtábla ugyanis fölötté kormányozhatatlannak bizonyult. A folyó közepén haladt, s nem is igen terelhették volna a part felé. Úgy gondolták, majd csak elérik valahogy az irkutszki kőpartot.

Sztrogof összeszorította száját, s éberén hallgatózott. Egy szót sem szólt. Noha a helyzet nem volt könnyű, valami diadalféle kezdett úrrá lenni rajta.

Soha nem volt még ennyire közel útja céljához, mint ebben a pillanatban. Tisztán érezte, hogy most végre sikerül bevégeznie feladatát.

Hajnali két óra lehetett.

Kettős fénysor világította be a látóhatárt. A két fénysor az Angara partjait jelezte.

Jobboldalt Irkutszk város fényei csillogtak, bal kéz felől a tatárok őrtüzei lobogtak.

Így telt el körülbelül egy negyedóra. Sztrogof Mihály már csak fél kilométernyire volt a várostól.

„Végre!” - suttogta magában.

Nagya ekkor hirtelen felsikoltott.

- Mi történt? - rezzent fel Sztrogof.

A sikoltás hangjára megfordult a jégablán, amely a mozdulattól megingott alatta.

Felemelte a karját, mintha intene valakinek, mintha egyensúlyát akarta volna visszanyerni...

A gesztus azonban a rémület kifejezése volt. A rémületé, amely egyszeribe kiült a hirtelen felvillant erős fénytől megvilágított arcára. S mintha látta volna a szörnyűséget, amely eléje tárult, így kiáltott fel:

- Hát már az ég is ellenünk fordult?!

XIII. IRKUTSZK

Irkutsk, Kelet-Szibéria fővárosa akkoriban mintegy harmincezer lakosú város volt. Az Angara jobb partján, sziklás fennsíkon épült. A város képén egy hatalmas templom tömbje uralkodott; a lakóházak festői tarkaságban csoportosultak körülötte.

Ha bizonyos távolságról szemléli a várost az utasember - például a szibériai országút mentén fekvő kiemelkedő dombhátról -, akkor meglehetősen keleties benyomást kelt. A sok torony úgy fest, mint égre meredő minaretek, a hagymakupolás dómok pedig óriási Buddha-szobrokhoz hasonlítanak.

De csak tegye be lábát az utas a város falai közé! Mindjárt egészen más látvány tárul a szeme elé.

A keleties város ekkor európai székhellyé változik, mégpedig elsősorban civilizált rendezettségé révén. Kitűnő makadámútjai, széles gyalogjárói, csatornázott főutcai, óriási nyírfáktól beárnyékolt parkjai és terei, téglából és fából épült házai, amelyek közül nem egy több emelet magas, bármelyik európai városnak is becsületére válnának. Útjain a hintók és rugós kocsik sem mennek ritkaságszámba. A lakosság egy része látni valóan az európai divatot követi.

Történetünk idején mutatkoztak azért más jelenségek is, például az, hogy Irkutskot valósággal ellepték a menekültek. Nemcsak azért tódultak ezek ide, mert Irkutsk kormányzósági székhely, sőt egy egész országrésznek a fővárosa, hanem azért is, mert itt könnyen hozzájuthatnak minden szükségeshez. Ez idő tájt Irkutsk volt közvetítő piaca a Kínából és Európából ideözönlő sokféle árunak. A menekülők itt tehát nemcsak védelemre számíthattak, de otthont és élelmet is lelhetek.

Irkutskban székelte Kelet-Szibéria főkormányzója. Az ő felügyelete alatt működött a tulajdonképpen irkutszki kormányzás közigazgatása, amely természetesen nem katonai, hanem polgári szerv volt. A közigazgatás polgári feje mellett foglalt helyet a rangsorban a rendőrség főnöke, akinek többek között a városban élő száműzöttek ellenőrzése is feladata volt. Fontosságban utána következett a város polgármestere, akit többnyire a tekintélyesebb és módosabb kereskedők közül választottak.

Ami a katonai erőket illeti, Irkutsk helyőrsége egy körülbelül kétezer főt számláló gyalogos kozákezerből, valamint egy idehelyezett csendőrcsapatból állott, amelynek tagjai sisakot és ezüsttel szegett kék formaruhát hordtak.

Mindezeken felül - egészen sajátos körülmények összejátszása révén - ide, ebbe a városba szorult a cár öccse is az ellenségeskedés kezdete óta.

Ezt a helyzetet kissé közelebből is meg kell világítanunk.

Fontos politikai küldetés szólította a nagyherceget a birodalomnak ezekbe a távoli kormányzóságaiba.

A nagyherceg sorra meglátogatta Szibéria nagyobb városait, majd elkerült a bajkálontúli területekre is, s többek között felkereste Nyikolajevszket, amely afféle orosz végvár az Ohotszki-tenger partján. Mivel elsősorban politikusként és katonaként, nem pedig a cári család tagjaként utazott, csupán legszűkebb környezete kísérte.

Miután bejárta az óriási birodalmat, visszafelé betért Irkutszkba. Alig időzött itt azonban egy keveset, amikor egyszerre hírt kapott a hirtelen támadt s igen veszedelmes tatár betörésről.

Azonmód sietett volna vissza Moszkvába, de Oroszországgal egyik napról a másikra megszakadt az összeköttetés. Sikerült ugyan Szent-Pétervárról és Moszkvából még néhány sürgönyt kapnia, sőt még válaszolni is tudott rájuk, de aztán elvágták a távírvonalat. Hogy milyen körülmények közt, tudjuk.

Irkutszkot ezzel a világtól vágták el.

A nagyhercegre várt tehát az a feladat, hogy minden külső segítség nélkül megszervezze az ellenállást, s ezt a feladatot ő el is végezte, mégpedig hidegvérrel, alaposan.

Egymás után futottak be Irkutszkba a híradások Isim, Omszk és Tomszk elestéről. Most az volt a legfontosabb, hogy mindenáron megvédjék Kelet-Szibéria fővárosát.

Gyors külső segítségre nem számíthattak. A távolabbi provinciákban elszórt kisszámú csapatok nem érkezhettek meg a kellő időben és a szükséges tömegben ahhoz, hogy eredményesen tartóztathassák fel a tatárok támadását. Mivel tehát semmiképpen sem kerülhették ki a város megostromlását, legalább olyan állapotba kellett helyezkedniük, hogy bizonyos ideig ellenállhasson a nyomásnak.

Ezekhez a munkálatokhoz aznap fogtak hozzá, amikor Tomszk a tatárok kezére került. Ezzel a hírrel egy időben jutott a nagyherceg tudomására, hogy az egész lázadást a bokharai emír és a vele szövetséges kánok irányítják. Amiről azonban nem tudott, az az volt, hogy ezeknek a barbároknak Ivan Ogaref, egy volt orosz tiszt a vezérkari főnöke, akit valamikor maga a nagyherceg fosztott meg tiszti rangjától, de akit különben soha nem látott személyesen.

Az irkutszki kormányzóság lakosságának kiadták a parancsot, hogy hagyja el városait és falvait. Mindazoknak, akik nem a fővárosba akartak menekülni, meghagyták, hogy vonuljanak a Bajkálontúli területekre, oda, ahová a tatár betörés már aligha jut el. A búzatermést és a szénát elrekvirálták Irkutszk számára, s egyéb módon is nagy mennyiségű élelmet szedtek össze. Feltehető volt, hogy ilyen előkészületek után a város jó ideig állja a sarat a tatárok ostromával szemben.

Az 1611-ben alapított Irkutszk az Irkut és az Angara folyó találkozásánál emelkedik, az utóbbi jobb partján. A folyón történetünk idején két fahíd állott. A hidakat úgy szerkesztették meg, hogy a hajózás kedvéért bármikor egész szélességükben felfelé lehetett forgatni őket. Ez a két híd kapcsolta össze a város szívéét a külvárosokkal, amelyek a folyó bal partján terültek el.

Ez az oldal tehát meglehetősen jól védhető volt: a külvárosokat egyszerűen kiürítették, s a hidakat lerombolták. Az Angara itt olyan széles volt, hogy rajta átkelni - ráadásul az ostromlottak fegyvertüzében - aligha lett volna lehetséges.

Bizonyos távolságra a várostól azonban elég könnyen át lehetett kelni az Angarán. Így az a veszedelem fenyegetett, hogy kelet felől éri támadás Irkutszkot, márpedig ezen az oldalon semmiféle védőfalazat nem állott rendelkezésre.

Ezért most minden embert odarendeltek a védőművek építéséhez.

Katonák, kereskedők, száműzöttek, parasztok, mind-mind önfeláldozóan dolgoztak a védelem megszervezésén. Nyolc nappal azelőtt, hogy az első tatár csoportok feltűnedeztek az Angara partjai mentén, a földerődítmények már készen állottak. A földgát és az ellengát között mély árkot ástak, amelyet az Angara vizével árasztottak el.

A várost már nem fenyegette az a veszedelem, hogy egy hirtelen rajtaütéssel elfoglalhassa az ellenség. Már csak arról lehetett szó, hogy körülzárják, és hosszas ostrom alá fogják.

A harmadik tatár horda, az, amely a Jenyiszej völgyén vonult fölfelé, szeptember 24-én érkezett Irkutszk környékére. Nyomban elfoglalta az elhagyott külvárosokat, amelyeknek még a házait is lebontották a menekülők, nehogy az esetleges hadműveletek során akadályt alkossanak.

A tatárok itt otthonosan berendezkedtek, hogy bevárják az emír és szövetségesei parancsnoksága alatt álló többi tatár horda megérkezését.

A különböző tatár hadcsoportok egyesülése szeptember 25-én ment végbe az Angara menti táborban. A legfontosabb elfoglalt városok helyőrségeinek kivételével az egész hadsereget Feofár kán főparancsnoksága alá helyezték.

Ogaref úgy ítélte, hogy az Angarán való átkelés közvetlenül Irkutszknál nem hajtható végre, a csapatok nagy része tehát valamivel följebb, az e célra épített hajóhidak segítségével kelt át. A nagyherceg nem is próbálkozott azzal, hogy azt az átkelési mozdulatot megakadályozza. A maga erőivel legföljebb megzavarhatta volna, de meg nem gátolhatta, mert hiszen tűzértsége nem volt; a legbölcsebben cselekedett, hogy ott maradt Irkutszk falai között.

A tatárok ily módon a folyó jobb partjának egész környékét megszállották; majd a főváros felé előnyomulva, felgyújtották a főkormányzó villáját, amely az Angara mentén fekvő dombvidék tetején épült. S mikor aztán teljesen körülzárták Irkutszkot, megkezdődött a főváros ostroma.

Ivan Ogaref - mint ügyes hadimérnök - valóban a legmegfelelőbb ember volt, hogy egy rendszeres ostrom munkálatait vezesse; ellenben ahhoz, hogy gyorsan járhasson el, hiányoztak a szükséges technikai segédeszközök. Haditervének az volt a lényege, hogy csellel kerítse hatalmába a várost.

Egyelőre azonban a dolgok más irányt vettek.

Először is a tatár erőket feltartóztatta a tomszki ütközet, azután meg az erősítési munkálatok gyors végrehajtása, amely jobbára a nagyherceg személyes jelenlétének volt köszönhető; már ez a két tényező is elegendő volt ahhoz, hogy lehetetlenné tegye a város rajtaütésszerű elfoglalását. Nem maradt más hátra, mint hogy Ogaref rendszeres ostromba fogjon.

Kezdeményezésére az emír két ízben is megpróbálkozott azzal, hogy óriási emberáldozatok árán betörjön Irkutszkba.

Katonáit a földerődítéseknek olyan pontjain vetette harcba, amelyek gyengébbnek mutatkoztak; ezeket a támadásokat azonban a várvédők a legnagyobb vakmerőséggel verték vissza. E harcokban maga a nagyherceg és tisztjei is kockára tették életüket.

A vezetők példáján felbuzdulva a polgárság is odaállott a gátra. Polgár és muzsik egyformán teljesítette a maga kötelességét.

A második támadásnál a tatároknak sikerült az erődítések egyik bejáratán behatolniuk. Itt, a két kilométernyi hosszúságú, egészen az Angara folyóig vezető Bolsaja utca bejáratánál közelharc fejlődött ki. Azonban a kozákok, a csendőrök s maguk a polgárok is olyan kemény ellenállást tanúsítottak, hogy a tatárok kénytelenek voltak eredeti állásaikba visszavonulni.

Ogaref ekkor árulás útján próbálta megkaparintani a győzelmet, amelyet katonai erővel nem sikerült kivívnia.

Eredeti szándékáról, vagyis hogy belopja magát a város falai közé, s beférközzék magának a nagyhercegnek közvetlen környezetébe, nem tett le. Mint tudjuk, tervében a személyes bosszú játszotta a legnagyobb szerepet.

Szangár, Ogaref barátnője és különleges megbízottja, szintén e mellett a gyors sikerrel biztató terv mellett volt.

Sokáig nem késedelmeskedhettek. Az orosz haderők ugyanis máris előnyomulóban voltak Irkutszk felé, hogy elűzzék a város alól az ostromlókat. Az orosz haderők a Léna folyó felső folyásánál gyülekeztek, s a folyó völgyében ereszkedtek lefelé.

Hat nap alatt a város falainál lehettek. Irkutszknak még hat nehéz napja volt, s az ostromlónak hasonlóképpen hat nap állott rendelkezésükre, hogy a várost így vagy úgy elfoglalják.

Ivan Ogaref nem habozott tovább.

XIV. A HADITANÁCS

Október másodikán este a főkormányzó palotájának nagytermében összeült a haditanács.

A haditanácson a nagyherceg elnökölt.

A főkormányzó palotája a Bolsaja utca elején volt, s a part jelentős részét elfoglalta. Homlokzati ablakaiból jól be lehetett látni a tatár táborra. Az épületet egyelőre nem érte komolyabb kár, mivel az erős falak keményen ellenállottak a tatár tüzérség odatévedt lövedékeinek.

A haditanácson a nagyhercegen és a környezetéhez tartozó magas rangú tiszteken kívül megjelent a város katonai parancsnoka, Voroncof tábornok is. Ugyanígy részt vett az ülésen a város polgármestere és rendőrfőnöke.

- Uraim - kezdte beszédét a nagyherceg -, önök pontosan ismerik helyzetünket. A hadihelyzet súlyos, de mégsem reménytelen. Meggyőződésem, hogy tartani tudjuk magunkat, míg meg nem érkeznek a fölmentő csapatok. Akkor aztán elkergetjük ezeket a barbár hordákat, s teszünk róla, hogy drágán fizessék meg garázdálkodásukat.

- Fenséged jól tudja, hogy teljes mértékben számíthat Irkutszk egész lakosságára - jegyezte meg Voroncof tábornok.

- Tudom, tábornok - bólintott a nagyherceg -, és igazán csak a legnagyobb tisztelettel adózhatom a lakosság hazafias magatartásának. Nekünk is mindent meg kell tennünk, hogy Irkutszk lakóinak szenvedéseit enyhíthessük. Hála istennek, eddig még sikerült a járványok és az éhínség borzalmaitól megmenekednünk, s hiszem, hogy ezeket a veszedelmeket a jövőben is elkerülhetjük.

- Élelemben egyelőre nincs hiány, fenség - szólt közbe a polgármester. - Szerencsére még békeidőben komoly tartalékokra tettünk szert.

- Nagyon helyes - bólintott a nagyherceg. - Külön elismeréssel akarok szólni a külső erődművek védőiről, akik valóban bámulatos bátorságról tettek tanúságot. Arra kérem polgármesterünket, szíveskedjék szavaimat a lakosság tudomására hozni.

- Nagyon köszönöm fenséged elismerését - felelte a polgármester. - De ha szabadna megkérdezni: fenséged szerint körülbelül mikorra várhatjuk a felmentő csapatokat?

- Hat napon belül itt lesznek - válaszolta a nagyherceg. - Egy igen ügyes és vakmerő küldöncnek sikerült ma reggel bekerülnie a városba. Azt a hírt hozta, hogy Kiszefel tábornok parancsnoksága alatt ötvenezer orosz katona közeledik erőltetett menetben Irkutszk felé. Két nappal ezelőtt a Léna mentén, Kirenszknél állottak, s azóta sem a hideg, sem a hóesés nem akadályozhatta meg további előnyomulásukat. Azt hiszem, ha ötvenezer jó katona oldalba kapja a tatárokat, akkor egykettőre végeznek velük.

- Ehhez csak annyit bátorodom hozzáfűzni - mondotta a polgármester -, hogy fenségednek csak parancsolnia kell, s embereink máris kitörnek az erődítések közül, s nekirontanak a tatár tábornak.

- Ennek örülök, de azért egy kis türelmet kérek - felelte a nagyherceg. - Csak addig várjanak, amíg a szemközti dombok tetején meg nem jelennek csapataink előőrsei. S akkor majd rajta! Magam állok az élére az irkutszkiaknak!

A nagyherceg most Voroncof tábornok felé fordult:

- A holnapi nap folyamán felkeressük a jobb parti műveket. Félek, ha a jégzajlás megreked az Angarán, s a víz teljesen befagy, a tatárok könnyen átkelhetnek.

- Engedjen meg fenséged egy megjegyzést - szólt közbe a polgármester.

- Tessék.

- Az évek során gyakran tapasztaltam, hogy noha a hőmérő harminc-negyven fokra is leszállott a fagypont alá, az Angara mégsem fagyott be teljesen, pedig jég is zajlott rajta. Ez a jelenség valószínűleg annak köszönhető, hogy a folyónak rendkívül gyors az áramlása. Ha tehát a tatároknak egyéb útjuk nincs a városba, mint a jég hátán, akkor biztosíthatom fenségedet, hogy soha nem sikerül behatolniuk Irkutszkba.

A főkormányzó élénken helyeselt. Ő maga is csak megerősíthette a polgármester találó megállapítását.

- No, ez igen kedvező körülmény - felelte a nagyherceg. - De azért legyünk készen minden eshetőségre.

Most a rendőrfőnökhöz fordult:

- A rendőrségnek nincs semmi jelentenivalója?

- Fenséged elé kell terjesztenem egy kérvényt - felelte a rendőrfőnök. - Most kaptam, s fenséged a címzett.

- Miféle kérvényről beszélsz?

- A szibériai száműzöttek fordulnak benne fenségedhez.

A szibériai politikai száműzötteket, akiket rendszeren az egész kormányzásban szétszórtan tartanak, az ellenségeskedések kezdete óta csakugyan itt, Irkutszkban vonták össze.

A kormányzóság területén mintegy ötszáz politikai száműzött élt. Különféle foglalkozásokat űztek, de meglepően sok volt köztük az orvos és a tanár. A nagyherceg, aki a cár nézeteit sok tekintetben magáénak vallotta, azon volt, hogy a nagy veszély árnyékában felfegyverezze őket.

- Mit kívánnak a száműzöttek?

- Azt kéri fenségedtől, hogy harcolhassanak, mégpedig saját egységeikben. Legszívesebben odaállnának az erődművek kijáróihoz.

- Na, ez derék - felelte a nagyherceg, aki nem is iparkodott elrejteni örömét -, a száműzöttek mégiscsak jó hazafinak bizonyultak, hiába állítják annyian az ellenkezőjét! Szerintem joguk van hozzá, hogy az első sorokban verekedjenek.

- Állítani merném - fűzte hozzá a főkormányzó -, hogy hivatásos katonának sem utolsók. Csak hát az irányítás hiánya...

- Parancsnokot kellene az élükre állítani - felelte a nagyherceg. - De ki legyen az? Van valami elképzelésük?

- Kérvényükben - válaszolta a rendőrfőnök - egyik saját emberüket ajánlják fenséged bizalmába... Olyan emberről van szó, aki már több ízben kitüntette magát.

- Orosz?

- Igen, balti orosz.

- Hogy hívják?

- Vaszilij Fedornak.

Ez a politikai száműzött volt Nagya édesatyja.

Vaszilij Fedor, tudjuk, orvosi gyakorlatot folytatott Irkutszkban. Tanult és jószívű ember volt, amelletts végtelenségig vakmerő, és őszinte hazafi. Szabad idejét, amelyet nem éppen betegek kezelésével töltött, az ellenállás nagy ügyének szentelte.

Vaszilij Fedor igazi hős módjára viselkedett. Nevét a napiparancsok több ízben említették; ő azonban soha nem kért ennek fejében a maga számára sem kivételezést, sem bármiféle különleges elbánást; s amikor az irkutszki számkivetettek elhatározták, hogy a fenyegető veszély leküzdésére külön ezredbe tömörülnek, tudtán kívül javasolták Fedor doktort parancsnokuknak.

A nagyherceg is ismerte a volt rigai orvos nevét.

- Mióta él Irkutszkban? - kérdezte a rendőrfőnöktől.

- Két éve.

- S a magaviselete?

- Magaviselete - felelte a rendőrfőnök - megfelel mindazoknak a különleges előírásoknak, amelyek a száműzöttekre nézve fennállnak.

- Tábornok - szólt most a nagyherceg -, szeretném látni ezt az embert.

A nagyherceg parancsát természetesen nyomban végrehajtották. Nem telt bele fél óra, s Vaszilij Fedort máris bevezették a nagyherceg elé.

Negyvenévesnél nem több, magas növésű, komoly, sőt bánatos arckifejezésű ember volt Fedor doktor. Egyéniségéből kiért, hogy életének egész értelme ebben az egy szóban sűrűsödött össze: a harc, s hogy valóban sokat harcolt, és sokat szenvedett.

A tatárok betörése talán mindenki másnál súlyosabban érintette őt, hiszen apai szívének leghatalmasabb vágyakozását hiúsította meg: leánya útját végül is a tatárok tették lehetetlenné.

Nagyanak július 10-én kellett Rigát elhagynia. A tatár betörés július 15-én történt. Ha Nagya ebben az időpontban már átkelt az orosz határon: vajon mi történhetett vele a betörő hordák közepette?!

Érthető, milyen nyugtalanság gyötörte ez idő óta a szerencsétlen apát, mivel leánya felől semmi további hír nem érkezett.

Vaszilij Fedor, amikor a nagyherceghez bevezették, meghajolt, s arra várt, hogy a nagyherceg megszólítsa.

- Vaszilij Fedor doktor - kezdte a nagyherceg -, száműzött társai azt a kérésüket terjesztették elének, hogy külön rohamcsapatot alkothassanak. Remélem, társai tudják, hogy az ilyen csapatok tagjai mind egy szálig elpusztulhatnak.

- Ezzel tisztában vannak - felelte Vaszilij Fedor.

- Társai önt akarják parancsnokuknak.

- Engem, fenség?

- Elvállalja, hogy az élükre áll?

- Ha Oroszország java így kívánja, akkor igen.

- Fedor parancsnok, ön e perctől fogva már nem száműzött!

- Köszönöm, fenség, de hogyan parancsolhassak olyan embereknek, akik maguk még mindig száműzöttek?

- Ők sem azok többé!

Így sikerült Fedor doktornak a cár fivérétől kegyelmet szereznie száműzött társainak, akik e perctől kezdve fegyvertársai lettek.

Fejet hajtott, s elhagyta a palotát.

- A cár bizonyára nem tagadja meg majd kegyelemlevelem helybenhagyását - mondotta a nagyherceg Voroncof tábornoknak. - Most hősökre van szükségünk, hogy megvédhessük Szibéria fővárosát, s én teremtek is ilyen hősöket!

Az irkutszki száműzötteknek ez a megkegyelmezése csakugyan nemcsak igazságos, hanem egyben politikai szempontból is igen hasznos és előrelátó cselekedetnek bizonyult.

Lassan leszállt az éj. A palota ablakain keresztül látni lehetett a túlsó partról idevillanó tatár tábortüzek fényét. A folyó felszínén vígan zajlottak a jégtáblák. Egyikük-másikuk nagyot koccanva verődött neki a fahíd cölöpjének. Amelyik akadálytalanul továbbúszhatott, azt hihetetlen gyorsasággal sodorta magával a rohanó áradat.

Nyilvánvaló volt - ahogy erre a polgármester is rámutatott -, hogy az Angara csak a legritkább esetben állhat be. Ilyenformán Irkutszk védőit erről az oldalról nem fenyegette különösebb veszedelem.

A toronyórák esti tízet ütöttek. A nagyherceg elbocsátotta tisztjeit, s éppen visszavonulni készült, amikor künn a palota előtt valami zaj támadt.

Majdnem azon nyomban kinyílt a nagyszalon ajtaja. Egy szárnysegéd lépett be, s jelentette a nagyhercegnek:

- Fenség, futár érkezett a cár őfelségétől!

XV. A CÁR FUTÁRJA

A nagyherceg haditanácsának tagjai szinte ugyanazzal a mozdulattal egyszerre fordultak az ajtó felé. Cári futár érkezett Irkutszkba!

Ha a tisztek egy pillanatig is átgondolták volna a dolgot, nyilván rögtön eszükbe jutott volna, hogy itt valami nincs rendjén. Hogyan érkezhettek a körülzárt városba futár?

A nagyherceg gyorsan odalépett szárnysegéde elé:

- Kéretem a futárt!

Egy férfi lépett be az ajtón.

A jövevény szinte tántorgott a rettenetes fáradságtól és kimerültségtől. Kopott, sőt rongyos, szibíriák parasztruhában volt, amelyet itt-ott golyók szaggattak át.

Fejét sapka fedte. Arcát még elég friss sebhely csúfította el. Külsejéről, magatartásáról lerítt, hogy hosszú út lehet mögötte. Lyukas csizmája is mutatta, hogy útjának nagy részét gyalog tette meg.

- A nagyherceg úr őfensége? - kérdezte hangosan, amikor belépett.

A nagyherceg elébe ment, s ezt kérdezte:

- Te vagy a cár futárja?

- Igenis, fenség.

- Honnan jössz?

- Moszkvából.

- Mikor hagytad el Moszkvát?

- Július 16-án.

- Hogy hívnak?

- Sztrogof Mihálynak, fenség.

A futár természetesen Ivan Ogaref volt. Felvette annak az embernek a nevét, akiről azt hitte, hogy végképp megfosztotta az erejétől. Sem a nagyherceg, sem bárki más Irkutszkban nem ismerte őt személyesen; így nem is kellett azzal bíbelődni, hogy arcvonásait elkendőzze. Mivel személyazonosságát írással igazolhatta, senki sem kételkedhetett futári mivoltában.

Vasakaratóban bízva színre lépett tehát, hogy siettesse a dráma végkifejlését. Árulás és gyilkosság volt a szerepe, s biztos volt, hogy ördögi tehetsége javát nyújtja majd.

Ogaref válasza után a nagyherceg intett tisztjeinek, mire ezek visszavonultak.

Ő és az ál-Sztrogof egyedül maradt a szalonban.

A nagyherceg néhány percen át vizsgálgatta Ogarefot. Majd ezt kérdezte:

- Július 15-én még Moszkvában voltál?

- Igenis, fenség. A 15-éről 16-ára virradó éjjelen jelentem meg őfelsége előtt az új palotában.

- Levelet is hoztál a cártól?

- Parancsoljon, fenség.

S ezzel átnyújtotta a nagyhercegnek az apróra összehajtogatott cári írást.

- Ilyen állapotban kaptad ezt a levelet?

- Nem, fenség. De a borítékját meg kellett semmisítenem, hogy jobban elrejtthessem az emír katonái elől.

- Tehát tatár rabságban is voltál?

- Igenis, fenség, néhány napon keresztül - felelte Ivan Ogaref. - Ezért történt, hogy jöllehet július 16-án indultam el Moszkvából, csak október 2-án, tehát hetvenkilenc napi út után érkezhettem meg Irkutszkba.

A nagyherceg átvette a levelet, s széthajtogatta. Nyomban felismerte a cár saját kezű aláírását s előtte a szabványos levélzáró formulát. Nem lehetett tehát semmi kétsége sem a levél, sem a futár valódisága felől.

A futár kellemetlen arckifejezése eleinte tagadhatatlanul kínosan érintette a nagyherceget, sőt bizonyos fokig gyanakvóvá is tette. De érzését nem mutatta ki, a levél láttán pedig végképp megszűnt bizalmatlansága.

A nagyherceg pár percig szótlánul állott. Gondosan elolvasta a levelet, hogy jól megértse a benne foglaltakat.

Majd újra beszédbe elegyedett a futárral.

- Ismered ennek a levélnek a tartalmát, Sztrogof Mihály?

- Igenis, fenség. Adódhatott volna olyan helyzet, hogy magát a levelet is meg kell semmisítenem, nehogy a tatárok kezébe kerüljön. Erre az esetre is számítva szóról szóra megtanultam, hogy pontosan beszámolhassak fenségednek a tartalmáról.

- Tudod-e, hogy ez a levél azt parancsolja nekünk, hogy inkább haljunk meg, de ne adjuk fel Irkutszkot?

- Tudom, fenség.

- Azt is tudod-e, hogy a levél közli mindazokat a csapatmozdulatokat, amelyeket abból a célból vettek tervbe, hogy a hordák további előnyomulását meggátolják?

- Ezt is tudom, fenség, de ezek a csapatmozdulatok nem jártak sikerrel.

- Mit akarsz ezzel mondani?

- Azt fenség, hogy Isimet, Omszkot, Tomszkot - hogy a két Szibériának éppen csak legfontosabb városait említsem - Feofár kán csapatai sorra elfoglalták.

- Voltak ütközetek is?

- Több ízben is, fenség.

- Csapatainkat mindenütt visszavetették?

- Sajnos, gyengének bizonyultak.

- Hol folytak le azok az ütközetek, amelyekről beszélsz?

- Kolivanyban, Tomszkban...

Eddig Ogaref a színtiszta igazságot mondotta; most azonban, hogy Irkutszk bátor védőinek hangulatát aláaknázza, túlozni akarta az emír sikereit, s hozzáfűzte:

- S a harmadik Krasznojarszk előtt.

- S hogy végződött ez a harmadik ütközet? - kérdezte a nagyherceg csaknem összeszorított ajakkal.

- Több volt ez, fenség, mint ütközet - felelte Ogaref. - Valósággal sorsdöntő összecsapás volt ez. A határról és a tobolszki kormányzóságból összegyűjtött húszezernyi orosz katona ütközött meg itt hatvanötezer tatárral. S noha bátran harcoltak, mégis teljesen megsemmisültek.

- Hazudsz! - kiáltott a futásra a nagyherceg, aki hiába próbálta visszafojtani dühét.

A nagyherceg lassanként újra megnyugodott, s rövid kézmozdulattal jelezte, hogy bánja kirohanását, s már hisz az ál-Sztrogofnak.

- Mikor történt ez a krasznojarszki csata? - kérdezte.

- Szeptember 2-án.

- Így hát most az összes tatár csapatot itt összpontosították Irkutszk körül?

- Az összeset.

- Mennyire becsülöd őket?

- Négyszázezer emberre.

Ez újabb túlzás volt; Ogaref csak azért nagyította fel a tatárok létszámát, hogy ezzel is gyöngítse az irkutszkiak lelki ellenálló erejét.

- S a nyugati kormányzóságok irányából nem várhatok semmiféle segítséget? - kérdezte a nagyherceg.

- Nem, fenség, legalábbis a tél kezdete előtt nem.

- Nos hát vedd tudomásul, Sztrogof Mihály, még ha nem is számíthatok semmiféle segítségre sem nyugat, sem kelet felől, s még ha hatszázezren vannak is a tatárok, Irkutszkot fel nem adom!

Ogaref e szavak hallatára egy pillanatra lehunyta a szemét. Mintha attól félt volna, hogy a nagyherceg beléje lát. Igen, a cár fivére megfélemezett egy egészen aprócska tényezőről: arról, hogy esetleg árulás révén is eleshetik a város.

Az amúgy is ingerlékeny természetű nagyherceg már alig tudta e kétségbeejtő hírek hallatára nyugalmát megőrizni. Ogaref jelenlétével mit sem törődve, fel-alá rohangált a szalonban. Ogaref pedig olyan szemmel méregette, mint a fenevad kiszemelt áldozatát.

A nagyherceg megállott az ablaknál. A tatárok tábortüzeit nézte, s figyelmesen hallgatta a kívülről beszűrődő zajokat, amelyeknek nagy része az egymáshoz verődő jégtáblák súrlódásától eredt.

Negyedóra is beletelt anélkül, hogy újabb kérdést tett volna fel. Ekkor újra elővette a cár levelét, s annak egy szakaszát ismételten végigolvasta. Majd így szólt:

- Tudod-e, Sztrogof Mihály, hogy ebben a levélben egy árulóról is szó esik, akitől óvakodnom kell?

- Tudom, fenség.

- A cár őfelsége azt írja, ez az ember majd álruhában próbál meg besettenkedni Irkutszkba, hogy aztán megnyerve bizalmamat, kiszolgáltatassa a várost a tatároknak.

- Mindezt tudom, fenség, sőt azt is tudom, hogy Ivan Ogaref megesküdött: a cár fivérén élete árán is bosszút áll!

- De hát mi oka van erre?

- Azt mondják, hogy a nagyherceg megalázta ezt a tisztet: megfosztotta tisztí rangjától.

- Igen..., igen..., emlékszem. De az a nyomorult ember megérdemelte sorsát! Kitetszik ez már abból is, hogy most nem áttalott hazája ellenségeinek szolgálatába állni, és vezetni a barbárok betörését!

- A cár őfelsége - felelte Ivan Ogaref - külön felhívta figyelmemet annak fontosságára, hogy fenséged értesüljön azokról a gaz tervekről, amelyeket ez az Ogaref fenséged ellen szövöget.

- Igen..., a levélben bőven esik erről szó.

- És őfelsége külön megparancsolta nekem, hogy szibériai utam alatt főként ettől az árulótól óvakodjam.

- Találkoztál vele?

- Igen, fenség, méghozzá a krasznojarszki csata után. Azt hiszem, ha tudta volna rólam, hogy levelet viszek fenségednek, s hogy ez a levél az ő terveiről is lerántja a leplet, aligha kerültem volna ki élve a kezéből.

- Bizony, bizony. Alighanem végeztek volna veled - felelte a nagyherceg. - Hogyan is menekültél meg?

- Beugrottam az Irtisbe.

- S hogyan sikerült bejutnod Irkutszkba?

- A város védői szerencsére éppen kirohanást intéztek az egyik tatár különítmény ellen. Odavegyültem a nézők közé, majd egy alkalmas pillanatban felfedtem kilétemet, mire nyomban fenséged elé vezettek.

- Na, jól van, Sztrogof Mihály - felelte a nagyherceg. - Egész fáradságos küldetésed alatt bátran és odaadóan viselkedtél. Ezt nem felejem el. Tehetek valamit az érdekedben?

- Semmi mást nem kérek, fenség, mint hogy fenséged oldalán harcolhassak - felelte Ivan Ogaref.

- Úgy legyen, Sztrogof Mihály. Mától fogva személyes szolgálatomban állsz, és itt lakhatsz a palotában.

- S mi lesz akkor, ha Ivan Ogaref valamilyen hamis név alatt mégiscsak megjelenik fenséged színe előtt?...

- Akkor majd segítségeddel - hiszen te személyesen ismered - szépen leleplezzük, s a kancsuka alatt végzi majd életét. Jó éjt!

Ivan Ogaref katonásan tisztelgett a nagyhercegnek, hiszen nem volt szabad elfelejtenie, hogy ő itt most nem szibirják paraszt, hanem a cári futárok testületének tagja.

Ogarefnak eddig tehát sikerült megjátszania alávaló szerepét. Sikerült beférköznie a nagyherceg bizalmába. Akkor és úgy élhet ezzel vissza, amikor és ahogyan akarja. Sőt még itt is lakik magában a palotában. Vagyis pontosan értesülhet a védősereg terveiről. Amit akart, elérte: a hadihelyzet kulcsa a kezében volt.

Attól nem kellett tartania, hogy bárki is leleplezhetné, hiszen nem ismerte senki. Ezért elszánta magát, hogy minden késedelmeskedés nélkül nekikezd terve végrehajtásának.

Voltaképpen nem is volt sok ideje. A város elestének még az előtt kellett bekövetkeznie, mielőtt észak és nyugat felől megérkeznének az orosz erősítések; márpedig ez mindössze néhány nap kérdése lehetett. Ha aztán a tatárok már megkaparinthatták a várost, akkor sokkalta nehezebb lesz azt tőlük újra visszavenni. Különbözik pedig, ha netán utóbb mégis arra kényszerülnének, hogy feladják, az semmi esetre sem történhetik meg anélkül, hogy csonkig le ne rombolják Irkutszkot, s főként nem anélkül, hogy a nagyherceg feje oda ne guruljon Feofár kán lábai elé.

Mivel Ogaref felhatalmazást kapott arra, hogy tetszése szerint figyelhessen és szemlélhessen meg mindent, mindjárt másnap azzal kezdte, hogy felülvizsgálta a földterületeket. Amerre mutatkozott, mind a tisztek és katonák, mind pedig a lakosság a legnagyobb szívélyességgel üdvözölte, ami ki is járt a „cár futárjának”. Számukra az az ember volt Ogaref, aki végre újra egybekapcsolta őket a nagy, szent birodalommal.

Ogaref ilyenkor aztán nekiállott, s bőbeszédűen beszámolt állítólagos kalandjairól. Majd ügyesen, mintha egészen mellékesen s különösebb szándék nélkül tenné, vázolni kezdte a helyzet nehézségeit. Ugyanazzal a túlzással adta elő a tatárok diadalait, ahogy ezt már a nagyherceg előtt is megcselekedte; s persze alaposan felnagyította a tatárok rendelkezésére álló hadierőket is. Előadásából logikusan következett, hogy a várt segítség, még ha idejében érkezne is meg, túl gyenge lesz, s nagyon félős, hogy az irkutszki csata még a kolivanyi, tomszki és krasznojarszki csatánál is siralmasabban üt ki majd.

Ogaref különben eléggé takarékosan bánt ezekkel az ál- és rémhírekkel. Gondosan ügyelt arra, hogy csak apránként adagolja őket, s hogy fokozatosan, de annál biztosabban törje meg Irkutszk védőinek lelkiállását. Úgy tett, mint aki csak kérdésekre válaszol, s akkor is csak nagyon kedve ellenére. Egyébként pedig mindig hozzáfűzte egy-egy ilyen előadásához, hogy mindennek ellenére is védekezni kell, mégpedig az utolsó szál emberig, az utolsó csepp vérig; s inkább légbe kell a várost röpíteni, semhogy a tatárok kezére jusson!

A záradék fölösleges volt. Hiszen Irkutszk helyőrségének és lakosságának esze ágában sem volt, hogy megadja magát. Az óriási ázsiai világnak ebben a kis szögletében olyan emberek éltek, akik megszokták, hogy magukra vannak utalva. Kemény nép volt ez, amelyet nem egykönnyen lehetett megfélemlíteni. Ogaref rosszul számított, amikor azt hitte, hogy elhintheti köztük a kishitűséget, csüggedés csíráit.

Ogaref viselkedése ezzel szemben nem tűnt fel senkinek. Senkinek sem ötlött eszébe, hogy a legkisebb gyanúval is fogadja a szerepet, amelyet ez az ember megjátszott: még csak nem is álmodtak az irkutszkiak, hogy a „cár futárja” közönséges áruló.

De beszéljünk végre egy bennünket jobban érdeklő, becsületes emberről is. Az olvasó sejtheti, hogy a város egyik legderékasabb védőjéről, Vaszilij Fedorról van szó.

Tudjuk, miféle gond emésztette a szegény ember apai szívét. Ha leánya, Nagya csakugyan elhagyta az orosz földet azon a napon, amelyet Rigából kelt utolsó levelében jelölt meg, mi történhetett azóta a szerencsétlen leánnyal? Vajon megpróbálkozik-e azzal, hogy a lázongó területeken keresztül idejöjjön, vagy pedig talán már hónapok óta fogságban van? Fájdalmára Vaszilij Fedor csak abban talált egy kevéske enyhülést, ha egyszer-egyszer megverekedhetett a tatárokkal. Ilyen alkalom azonban - az ő nézete szerint - túl ritkán kínálkozott.

Amikor Vaszilij Fedor meghallotta, hogy a cártól váratlanul futár érkezett, előérzése azt mondta, hogy ez az ember bizonyára hírt adhat majd leányáról is. Lehetséges ugyan, hogy ez a reménykedése délibábosnak bizonyul, egyelőre azonban szilárdan kitartott mellette. Hiszen tudomására jutott, hogy a futár maga is volt fogságban: ki tudja, talán ott találkozott Nagyával?

Vaszilij Fedor tehát felkereste Ivan Ogarefot, aki láthatóan örömmel fogadta a rohamcsapat-parancsnok közeledését, s ettől kezdve szinte naponta beszélt vele. Talán arra gondolt az áruló, hogy a doktort a kellő pillanatban a maga oldalára állíthatja. Nyilván minden embert a saját jellege szerint ítél meg; valószínűleg azt hitte, a politikai számúzóttben lesz annyi bosszúérzés, hogy elárulja hazáját!

Bárhogy is gondolkodott Ogaref, annyi tény, hogy kitűnően megjátszott érdeklődéssel fogadta Nagya édesapját. A doktor mindjárt másnap, hogy a futár megérkezett, felment a főkormányzó palotájába. Elmondta Ogarefnak, hogy leánya valószínűleg a tatár betörés idején hagyta el európai Oroszország földjét, s hogy ő maga mennyire nyugtalankodik leánya sorsa miatt.

Ogaref nem ismerte Nagyát, pedig találkozott vele az isimi postaállomáson, hiszen a leány Sztrogof Mihály társaságában volt annál a bizonyos jelenetnél. Akkor azonban Ogaref éppoly kevésbé törődött Nagyával, mint azzal a két külföldi hírlapíróval, akik ugyanakkor szintén ott voltak a postahivatalban. Nem is mondhatott semmit tehát az aggódó orvosnak leányáról.

- Voltaképpen mikor hagyta el az ön leánya Oroszországot? - kérdezte Ogaref.

- Körülbelül önnel egy időben - felelte Vaszilij Fedor.

- Én július 16-án hagytam el Moszkvát.

- Nagyanak is ezen a napon kellett Moszkvából továbbutaznia. Levelében egészen határozottan írt erről.

- Hm... hm... - hangzott Ogaref sokatmondó válasza. Majd mint aki komolyan töpreng valamin, hozzátette: - De nem, mégiscsak tévedek... Nyilván összekeverem a dátumokat... Mert ha július 16-án tényleg útnak indult Moszkvából, akkor nagyon is lehetséges, hogy sikerült a határon átjutnia. Ami elég nagy baj lenne. Reméljük azonban, hogy még idejében megtudta a tatárok betörését!

Vaszilij Fedor bánatosan horgasztotta le a fejét. Jól ismerte leányát, tehát tisztában volt vele, hogy a tatár betörés híre aligha akadályozhatta meg Nagyát az elindulásban.

Ogaref ezzel a beszélgetéssel külön is elkövetett egy kis kegyetlenséget, mert hiszen módjában lett volna, hogy egyetlen szavával megnyugtassa a szegény apát. Csak rá kellett volna mutatnia, hogy a mondott időben megtiltották a közönségnek, hogy átlépje a határt... Közölhette volna: alig hihető, hogy Nagya csakugyan átjutott volna a tatár betörés által veszélyeztetett vidékekre, vagyis sokkal nagyobb a valószínűsége annak, hogy egyelőre még mindig európai Oroszország területén tartózkodik.

Ogaref csak kegyetlen természetét követte, amikor ezt a megnyugtató szót nem mondotta ki: legalább bánatot okozhatott egyik embertársának.

Vaszilij Fedor fájo szívvel hagyta ott a főkormányzó palotáját. Nem volt már több reménye, hogy valaha is megláthatja gyermekét.

A következő két nap, október 3-a és 4-e folyamán a nagyherceg több ízben is magához rendelte az állítólagos Sztrogof Mihályt, hogy ismétlje el újra meg újra mindazt, amit a cár dolgozószobájában hallott.

Ogaref eleve felkészült a nagyherceg kérdéseire, s minden egyes esetben a legkisebb habozás nélkül válaszolt. Szántsándékkal nem hallgatta el, hogy a cári kormányt teljesen meglepte a váratlanul jött tatár betörés; azt sem, hogy a lázadást annak tervezői a legnagyobb titokban készítették elő; meg hogy a tatárok már szilárdan kezükben tartották az Ob átkelőhelyeit, amikor betörésük híre megérkezett Moszkvába; s végül, hogy az orosz kormányzóságokban

egyáltalán nem készültek fel arra, hogy a szükséges csapatokat egy esetleges lázadás elnyomására Szibériába dobhassák.

Ogaref közben tovább tanulmányozta a város erődítményeit és gyöngye pontjait. Több helyet is kiszemelt, amelyek alkalmasnak látszottak terve szempontjából. Elsősorban a Bolsaja utcai erődítménykapu foglalkoztatta.

Ezen az estén többször is elsétált az erődítménynek erre a pontjára. Nem szédült, hát fenn a magasban, a földbástya legtetijén ödöngött; mint mondta, itt nem kell félnie az ostromlóktól, mivel azoknak még legelőretoltabb őrszemei is legalább egy kilométernyire állanak innen. Valójában pedig nagyon is jól tudta, hogy csakugyan nincs mit félnie az ostromlóktól, főként akkor nem, ha azok felismerik őt.

Nem sok idő múlva meg is jelent egy árnyék, közvetlenül az erődítmény palánkja alatt, Ogaref közelében.

Szangár volt, aki életét tette kockára Ogarefért.

Az ostromlottak különben két nap óta nyugalmat élvezhettek, amire a tatár ostrom kezdete óta még nemigen volt példa.

Ogaref utasítására történt ez. Feofár kán vezérkari főnöke akarta úgy, hogy látszatra félbehagyják az ostromot a tatárok. E pillanatban az ellenséges tüzéség is hallgatott.

Lehet, arra számított Ogaref, hogy ilyenformán meglazul majd az ostromlottak ébersége. Annyi azonban tény, hogy künn az elővédek vonalán több ezer tatár állott állandó készenlétben, hogy ha Ogaref megadja a jelt, a feltárt erődítménykapun keresztül a városba törjenek.

Soká persze már nem lehetett várni ezzel. Végezniük kellett az ostrommal, mielőtt még az orosz erősítések megérkeznek Irkutszk környékére.

Ogaref döntött. Még aznap este egy levélke hullott alá a bástyafal tetejéről Szangár kezébe.

Ogaref elhatározta, hogy másnap, vagyis az október 5-éről 6-ára virradó éjjelen, hajnali két órakor megnyitja Irkutszkot az ostromlók előtt.

XVI. SORSDÖNTŐ ÉJSZAKA

Ivan Ogaref ravasz, de egyszerű tervet dolgozott ki. Elgondolásának az volt a lényege, hogy a városnak egy fontos pontjáról, nevezetesen a Bolsaja utcai kapuról elvonja a védők figyelmét, s aztán egy alkalmas pillanatban átadja az ellenségnek.

Megegyezett tehát az emírral, hogy a megbeszélt időpontban a tatárok a város körül afféle cselrohamokat kezdenek.

Úgy határoztak, hogy a félrevezető rohamokat a város fölött és alatt, egyszerre két helyen indítják meg, mégpedig igen komoly erővel. Emberük volt elegendő erre a célra. A hadmozdulatokhoz tartozott, hogy ugyanakkor a folyón is megpróbálkoznak az átkeléssel.

Feltételezték, hogy a manőverek láttára az ostromlottak védtelenül hagyják a Bolsaja-kaput, már csak azért is, mert ezen az oldalon a tatár előőrsök látszatra teljesen eltakarodnak majd.

Október 5-ét jelezte a naptár. Nem telik bele huszonnégy óra, s Kelet-Szibéria fővárosa az emír, maga a nagyherceg pedig Ivan Ogaref kezébe kerül.

Valóban, ezen a napon szokatlan mozgalmasság jelei mutatkoztak a tatárok Angara-parti táborában. A palota, valamint a jobb parti házak ablakaiból jól ki lehetett venni, hogy a túlsó parton lázas készülődés folyik. Számos tatár különítmény érkezett a táborba, s az emír hadereje óráról órára nőtt. Persze ez is hozzátartozott a megbeszélte félrevezető hadmozdulatokhoz, s ezért is ment végbe ennyire tüntetően.

Ogaref nem mulasztotta el, hogy még külön is jó tanácsokat osztogasson a nagyhercegnek. Szinte pánikba esve hívta fel a nagyherceg figyelmét, hogy erről az oldalról valószínűleg támadás várható. Nyilvánvaló, magyarázta, hogy a tatárok számára az nyújtja a legkedvezőbb támadási lehetőséget, ha a folyó mentén, a város felső és alsó részén egyszerre rohamoznak. Ezért, tette hozzá, azt a tanácsot adná öfenségének, erősítsék meg ezt a két közvetlenül veszélyeztetett pontot.

A megfigyelők egybehangzó jelentései alapján a nagyherceg igazolva látta Ogaref véleményét. Sürgősen dönteni kellett.

A palotában ismét összeült a haditanács. Hosszabb vita után úgy rendelkezett, hogy a védelem erőit az Angara jobb partján, mégpedig a megjelölt két ponton egyesítik. Azonnal ki is adták az idevágó parancsokat.

Ogaref nem is akart egyebet. Azt persze egyelőre nem remélhette, hogy az intézkedések következtében a Bolsaja-kapu teljesen védelem nélkül marad. Az viszont nagyon is lehetségesnek látszott, hogy csak igen kevés védő lesz ott. Ogaref úgy gondolta, hogy majd menet közben rábeszéli valahogy a nagyherceget: vonja el ezeket a csekély erőket is a kaputól. Ehhez nem kellett egyéb, mint néhány, az adott pillanatban bedobott álhír.

Biztonság kedvéért a fentiekén kívül Ogaref még valami külön, rendkívül hatásos meglepetést is kieszelt, amellyel az adott pillanatban majd jól alátámaszthatja elgondolását. Ezt az incidenst úgy tervezte meg, hogy ha netalán mégse vonnának el minden erőt a város védői a Bolsaja-kapu mellől, a helyzet a város említett két pontján pánikszerűen rosszabbodjék.

Hogy mi volt ez az incidens, mindjárt látni fogjuk.

A Bolsaja-kapu megrohanása céljára a tatárok sok ezer katonát állítottak készenlétbe, akiket máris elrejtettek a keleti oldalon fekvő sűrű erdőkben.

Ostromlók és ostromlottak egyaránt fölkészültek a döntő összecsapásra. Irkutszk helyőrsége és lakossága ezen a napon szüntelen készenlétben állt. A parancsnokság minden szükséges intézkedést megtett, hogy még az eddig gyöngébben védett erődrészek is felkészülten várhassák a tatárok rohamát. Mindenütt nagy mennyiségű fegyvert és lőszert halmoztak fel, kioktatták az egységek parancsnokait, majd a nagyherceg és Voroncof tábornok személyesen járta végig az őrhelyeket, hogy meggyőződjék róla, végrehajtották-e utasításait. Vaszilij Fedor rohamcsapatát a város északi részén helyezték el, de az volt a parancsa, hogy nem szabad túlzottan ragaszkodnia elfoglalt őrhelyéhez, hanem veszély esetén embereivel együtt a legerősebben támadott helyekre kell sietnie. Az Angara jobb partján felvonultatták azt a néhány löveget, amely rendelkezésre állt.

A védők erősen remélték, hogy ezekkel az Ogaref tanácsára végrehajtott rendszabályokkal mindenképp sikerül majd visszaverniük a tatárok támadását. Tudták, ha most sikert aratnak, akkor a tatárok egy időre elvesztik támadókedvüket, s az ostromlott város némi haladékhoz jut. Ez azért volt fontos, mert az orosz erősítések, melyekről a nagyherceg szólt, egyik óráról a másikra a város falai alatt teremhetnek.

Ogaref az évszakot is belekalkulálta tervébe. Október lévén, a nap már délután hat óra előtt nyugovóra tér, miután csupán tizenegy óra hosszat világított. Ha két órába telik is, míg napnyugta után végleg besötétedik, még elég hamar száll le az éjszaka. Tekintve, hogy a felhőjárás is kedvező volt - hatalmas fellegek terpeszkedtek az égboltozaton -, a hadműveletek idején teljes lesz a sötétség.

Az időjárásról még annyit, hogy a szibériai klímának megfelelően a tél korán beköszöntött, s az éjszakák már meglehetősen hidegek voltak. Az orosz katonák, akik az Angara partján őrseget álltak, nem gyűjthettek tüzet, mert rejtve kellett maradniuk. Így aztán rettenetesen szenvedtek a hidegtől. Lábuktól alig néhány lépésre jégtablák úszkáltak a rohanó vízben.

A jégzajlás nem csupán természeti jelenség volt, amelyet jobb híján szórakozásból figyeltek. Nagy stratégiai jelentősége volt, hiszen tudjuk, hogy amíg a jégzajlás tart, az Angara vizén lehetetlen átkelni. A tatárok sem csónakkal, sem tömlőkkel nem kísérletezhettek, hogy átúsztassanak a rohanó folyón. A jégzajlás tehát a városnak kedvezett.

Ha netán éjszakára valamennyire össze is állnának a jégtablák, átkelni akkor sem lehetne rajtuk, mert hiszen a jégréteg még gyenge volna ahhoz, hogy egész csapattesteket hordjon a hátán.

Azt hihetnők, hogy Ogarefot nyugtalanították ezek a jelenségek. Az áruló azonban, az igazat megvallva, fűtyült a jégzajlásra. Ő aztán igazán jól tudta, hogy a tatároknak eszük ágában sincs átkelni az Angarát, s hogy itteni hadmozdulataik nem egyebek pusztá cselvetésnél.

Esti tíz óra tájban azonban az ostromlók és ostromlottak nem kis meglepetésére a folyó jégviszonyai tökéletesen megváltoztak. Eddig lehetetlen lett volna átkelni a folyón, most azonban hirtelen fölszabadult az Angara.

Víztükre szinte egy csapásra kitisztult. A jégtablák, amelyek napok óta mind nagyobb számban özönlöttek lefelé, hirtelen elmaradtak. Csupán itt-ott mutatkozott belőlük egy-egy. Ezek is egészen másminőségűek voltak, mint az előzőek. Látszott rajtuk, hogy valamilyen nagyobb jégmezőről szakadoztak le, szegélyük élesen elhatárolódott a víztől.

A szolgálatos tisztek azonnal jelentést tettek a nagyhercegnek. Rövid tanácskozás után kiderült: a jelenség oka abban keresendő, hogy a folyón valahol följebb torlasz képződött. Ez a torlasz akadályozta meg a jégtablák tömeges továbbjutását. Mindössze egy-egy leszakadt darab folytathatta útját.

Mint tudjuk, ez valóban így is volt.

A veszély mindenestre megnőtt, hiszen a tatárok most már át is kelhettek volna. Az oroszoknak újabb csapatokat kellett mozgósítaniuk a part védelmére.

Éjfélig semmi különös nem történt. Kelet felől, amerre a Bolsaja-kapu nyílt, a legteljesebb nyugalmat jelentették az őrszemek. Egyetlen tábortüzet sem jeleztek az ottani erdők felől, amelyeknek kopasz koronái egybeolvadtak a látóhatárra települt fellegekkel.

Az angari táborban viszont annál mozgalmasabb volt az élet, amit a sűrűn ide-oda imbolygó szövétnekek is bizonyítottak.

A folyó mentén, egy-egy kilométernyire föl- és lefelé attól a ponttól, ahol az erődművek elérték a vízpartot, halk zörejek hallatszottak. Ez arra vallott, hogy a tatárok talpon vannak, s csak valamilyen jeladásra várnak.

Újabb óra telt el így. Semmi sem történt.

Hajnali kettőt vert az irkutszki nagytemplom toronyórája, de az ostromlók táborából még mindig semmi jele nem mutatkozott annak, hogy rohamra készülének.

A nagyherceg és tisztjei fel-alá jártak a kormányzói palota termeiben, s közben újra meg újra megtanácskozták a helyzetet. Egyesek úgy vélték, hogy semmi esetre sem készül roham. Véleményüket alátámasztotta, hogy az előző éjszakák távolról sem múltak el ilyen nyugodalmasan. Akkor bizony több ízben kezdődött lövöldözés, s ugyancsak süvítettek a puszkagolyók.

Ma pedig egyáltalán nem mozdul semmi.

A nagyhercegnek más volt a véleménye. Ő meg volt győződve róla, hogy igenis készül valami. Kiadta a parancsot, hogy a figyelést egy pillanatra sem szabad abbahagyni.

De térjünk vissza mindeme események sötét lelkű mozgatójához.

Tudjuk, hogy Ivan Ogarefnak szobája volt a kormányzói palotában. Meglehetősen tágas helyiség volt ez a palota földszintjén. Ablakai egy oldalteraszra nyíltak. Ha valaki kilépett a teraszra, kényelmesen végigtekinthette az egész Angara-partot.

A szobában most sötétség honolt.

Ogaref ott állott az ablaknál, és várta a percet, hogy munkába foghasson. A támadáshoz neki kellett megadnia a jelt. Jelére majd megindul a martalócok hada, Irkutszk védői a megtámadott pontokhoz rohannak, s ekkor... Nos, ekkor lép színre majd Ivan Ogaref, az áruló. Szép csendben kisiet majd a palotából, s befejezi ördögi művét.

Ogaref ott állott az ablaknál, s feszült idegekkel várta az előre kitervelt pillanatot. Úgy állt ott, mint a vadállat, amely csak azt lesi, mikor vetheti rá magát áldozatára.

Valami azonban megzavarta.

Alig néhány perccel két óra előtt a nagyherceg magához hívatta az álfutárt. Szárnysegédet küldött érte, aki azonnal Ogaref szobájához sietett. Lenyomta a kilincset, de az ajtó zárva volt. A szárnysegéd ekkor nevéen szólította az ál-Sztrogofot.

Semmi válasz.

Ogaref, aki még mindig ott állott az ablaknál, lélegzet-visszafojtva várta, hogy a szárnysegéd elunja a szölongatást, s elmenjen.

A szárnysegéd sarkon fordult, és valóban elment. Néhány pillanat múlva jelentette is a nagyhercegnek, hogy a cár futárja nem tartózkodik a palotában.

A toronyóra elütötte a kettőt.

Ezt az időpontot beszélte meg Ogaref a tatárokkal. Most kellett megkezdeniük a látszatostromot.

Ogaref kinyitotta az ablakot, s kiállott a párkányra.

Alatta ott zubogott az Angara sötét vize; hullámai nagyot loccsanva torpantak meg a híd pillérein.

Ogaref gyújtózsínort vett elő a zsebéből, s meggyújtotta. Aztán lőporba mártott vattát szedett elő, s a zsinór végéhez illesztette. A tűz sercegeve iramodott a lőporos vattagombóc felé. Végül az egész szerkezetet behajította a folyó vizébe...

Igen, Ivan Ogaref parancsára zúditották a kőolajat az Angarába! S most Ivan Ogaref maga gyújtja meg az olajtengert!

Irkutszktól nem messze, a szibériai főváros és Peskovszkoje falu között vagy fél tucat petróleumkút működött. Ogaref ördögi terve az volt, hogy ezek révén borítja lángba az ostromlott várost. Ezért hatalmába kerítette az ottani óriási kőolajtartályokat. Ha ezeken akármilyen kicsiny rést ütnek, akkor a petróleum feltartóztathatatlan áradással zúdul bele az Angara vizébe.

Ezt a műveletet hajtották végre Ogaref emberei ezen az éjszakán, s így történt, hogy a tutaj, amely a cár igazi futárját, Sztrogofot, Nagyat meg a többi menekültet szállította, valóságos petróleumfolyam tetején úszott. A tartályok hasadékein keresztül megállíthatatlan zuhatagként hömpölygött a kőolaj a sok millió köbméternyi petróleumot tartalmazó silókból kifelé; az áradat követte a talaj természetes lejtőjét, s rázúdult az Angara tükrére, majd fajsúlyánál fogva a víz színén maradva úszott tovább.

Ogaref nemhiába volt a tatárok szövetségese, tatár módra is cselekedett. S hozzá saját honfitársai ellen harcolt efféle módszerekkel!

A vatta odaröppent az Angara vizére. A folyam felülete, mintha csak tiszta alkoholból lett volna, egy szempillantás alatt lángba borult.

Kékes lángnyelvek csapdostak fel a két part között. Fölöttük hatalmas füstfellegek kavargtak. Az a pár jégtábla, amely még ott úszkált a víz színén, pillanatok alatt úgy elolvadt, mint a viasz: gőzük sisteregve prüszkölt az égre.

Ugyanebben a pillanatban megkezdődött a fegyvertüzelés is. A várostól északra és délre vadul ropogtak a puskák. Az Angara menti tábor ütegei teljes erejükből bömböltek. Több ezernyi tatár vetette rá magát az erődítmények barikádjaira. A fából épült part menti házak pillanatok alatt égő lánggal lobogtak. Az éjszaka sötétjét hatalmas tüzfény világította be.

- Végre! - dörzsölte a markát Ivan Ogaref.

Sikerének joggal örülhetett. A csel, amelyet kieszelt, rettenetes eredménnyel járt. Irkutszk védőit egyszerre lepte meg a tatárok támadása és a tűzvész. A harangokat félreverték, s aki csak épkezlab ember volt a városban, mind odarohant a megtámadott pontokra, meg a tűzvész fenyegette házakhoz.

Pillanatról pillanatra nőtt a veszély, hogy a tűz végigharapozik az egész városon.

A Bolsaja-kapu eközben majdnem teljesen védtelen volt. Alig egypár ember maradt ott kapuőrnek, alig néhány férfi a száműzöttek kicsiny csoportjából. Ogaref tanácsolta, hogy őket állítsák erre a pontra: arra gondolt, hogy balsiker esetén mindent rájuk foghat majd, hiszen a száműzöttek mégiscsak „megbízhatatlan elemek” voltak, akiket könnyű volt gyanúsítani.

Ogaref visszatért szobájába, amelyet most teljesen bevilágított a folyó felől idelobogó lángcsóvák kísérteties fénye. Indulni készült.

Abban a pillanatban, hogy kinyitotta az ajtót, egy asszony zuhant be a szobájába. Ruhája csupa víz volt, haja ziláltan repkedett.

- Szangár! - kiáltott fel első meglepetésében Ivan Ogaref, aki el sem tudta volna képzelni, hogy váratlan látogatója más lehessen, mint a cigányasszony.

Pedig a jövevény nem Szangár volt. Nagya állt Ivan Ogaref előtt.

Utoljára akkor láttuk, amikor Mihállyal együtt ott hajókázott a jégtáblán. Emlékezhünk, a leány egyszerre elsikoltotta magát.

Hogy miért? Észrevette ugyanis a víz tetején rohanó gyorsasággal terjeszkedő lángtengert... Sztrogof erre karjába kapta, s vele együtt a víz alá merült, hogy a folyó mélységeiben keressen menedéket a lángok ellen. A jégtábla egyébként, amelyen eddig utaztak, már csak ötven-méternyire volt az irkutszki mellvéd falától.

Jó darabig úsztak a víz alatt, míg végre sikerült Sztrogofnak Nagyával együtt partot érnie.

Mihály elérte áhított célját! Végre-valahára Irkutszkban volt!

- A főkormányzó palotájába! - mondotta Nagyának.

Tíz perc sem telt bele, s odaérkeztek a palota bejárójához, amelynek alsó lépcsőfokait ugyan már veszedelmesen nyaldosták a vízen úszó lángtenger tűznyelvei, de felgyújtani nem tudták.

A palotán túl a part menti házak már mind lángban állottak.

Sztrogof és Nagyá minden nehézség nélkül lépett be a palotába, amelyet most nem őrzött senki. Az általános felfordulásban senkinek sem szűrt szemet, bár ruhájuk csuromvizes volt.

A földszinti nagyterem csak úgy hemzsegett a tisztektől, akik szolgálatra jelentkeztek, valamint a katonáktól, akik összevissza rohangásztak, hogy a kapott parancsokat végrehajtsák. A zagyván kavargó embertömeg pillanatokon belül elszakította egymástól Sztrogofot és Nagyát.

Nagya kétségbeesetten szaladgált a földszinti termekben: hangosan szólongatta Sztrogofot, majd meg azt követelte, hogy nyomban vezessék a nagyherceg elé.

Futkározása közben egyszerre csak egy ajtó nyílt meg előtte, s a fényözönben úszó szoba küszöbén szembe találta magát azzal az emberrel, akit előbb Isimben, aztán Tomszkban is látott: azzal az emberrel, aki talán a következő pillanatban kiszolgáltatja a várost az ellenségnek.

- Ivan Ogaref! - sikoltott fel a leány.

Amikor az áruló meghallotta a nevét, megremegett.

Hogyisne: ha most felfedezik kilétét, csütörtököt mond az egész terve. Nincs mit tennie, le kell gyilkolnia, bárki legyen is az, aki kiejtette a nevét.

- Ivan Ogaref! - sikoltott fel másodízben is Nagya, aki jól tudta, hogy az átkozott név hallatára előbb-utóbb segítségére sietnek majd a palotabeliek.

- Hallgatsz el mindjárt! - mordult rá az áruló.

- Ivan Ogaref! - kiáltotta el magát harmadízben is a bátor leány. A gyűlölet, amellyel az áruló nevét kiejtette, megtízszerezte hangja erejét.

Ogaref a dühtől szinte bódultan tört rántott ki övéből, s rávetette magát Nagyára, aki a terem egyik szögletébe hátrált előle.

A leány behunyta szemét: halálát várta. Hirtelen valamilyen ellenállhatatlan erő terítette földre a támadót.

- Mihály! - sikoltott fel Nagya.

Sztrogof Mihály megmentette védencét.

A folyosón hallotta meg a leány vészkiáltásait. A hangot követve jutott el Ogaref szobájáig, s belépett a nyitva maradt ajtón.

- Semmitől se félj, Nagya - dörögte, miközben odaállott a leány és Ogaref közé.

- Jaj - sikoltott fel újra a leány -, ügyelj, bátyám!... Fegyver van az áruló kezében!... S ő lát téged!...

Ogaref időközben feltápáskodott. Annak tudatában, hogy könnyűszerrel elbánhatik a vak emberrel, rávetette magát Sztrogof Mihályra.

A vak ember azonban fél kezével megragadta látó ellenfele karját, s miközben kezéből kicsavarta a tört, a földre terítette Ogarefot.

Ogaref belesápadt a dühbe és a szégyenbe. Hirtelen felocsúdott, hogy hiszen kard is lóg az oldalán! Kirántotta kardját, és újabb rohamra indult.

Ogaref önbizalma visszatért. Hiszen Sztrogof vak! Ezzel a vak emberrel csak el fog tudni bántani!

Nagyát kétségbeesésbe kergette a veszedelem, amely bajtársát fenyegette ebben az egyenlőtlen küzdelemben, s ezért segítségért kiáltozva rohant az ajtóhoz.

- Zárd be az ajtót, Nagya! - szólt rá Mihály. - Ne hívj ide senkit, hadd intézzem el magam ezt a gazfickót! A cár futárjának most már nincs mitől félnie! Támadjon, ha mer! Rajta!

Ogaref meggörbítette hátát, mint az ugrásra készülő tigris, de nem szólt egyetlen szót sem. Meg akarta tévesztetni a vakot, hogy az ne hallja se mozgását, se lélegzetét. Észrevétlenül akart rátámadni, hogy a vak ne is sejtse, hogy a halál közeledik feléje. Egyetlen biztos szúrással akart végezni vele.

Az áruló egy pillanatig sem gondolt arra, hogy megverekedjék azzal az emberrel, akinek ellopta a nevét. Egyszerűen csak le akarta gyilkolni.

Nagya nem minden csodálat nélkül figyelte a jelenetet. Mintha Sztrogof Mihály nyugalma rá is átragadt volna.

Sztrogofnak nem volt semmilyen más fegyvere, mint szibériai vadászkése, s hozzá még nem is látta ellenfelét, akinek pedig kard volt a kezében.

Sztrogof arca a mélységes csendben szünet nélkül követte a kard hegyét.

Ogaref szemmel látható idegességgel kémlelte furcsa ellenfelét. Ennek szinte emberfölötti nyugalma valósággal az idegeire ment. Józan esztét hívta tanúságul: ebben a küzdelemben nincs mitől tartania! A vak ember mozdulatlansága azonban felbőszítette.

Szemével egyre azt a helyet kereste, ahol a legbiztosabban találhatja el Sztrogofot... Végre! Senki sem gátolhatja meg most abban, hogy egyszer s mindenkorra végezzen a cár igazi futárjával!

Végre nagyot ugrott, s kardját Sztrogof mellének taszította.

A vak ember késének szinte alig észrevehető gyors mozdulatával félreütötte a kardot. Sztrogof sértetlen volt, és látni valóan hideg egykedvűséggel várta az újabb támadást.

Ogaref homlokán kiütött a hideg veríték. Hátrált egy keveset, s aztán újra szúrni próbált, de második kísérlete is csődöt mondott. A széles kés egyetlen moccanása elég volt ahhoz, hogy az áruló kardját eltérítse eredeti irányától.

A szoborra merevedett Sztrogof láttán Ogaref most már szinte őrjöngött a dühtől és a félelemtől, s tekintete rátapadt a vak ember szemére. A vak szem úgy nézett vissza rá, mintha a lelke legmélyében olvasna, s iszonyú erővel nyűgözte le.

Ogaref egyszerre felordított. Agyában hirtelen világosság gyúlt.

- Ez az ember lát! - kiáltozta. - Lát, lát!...

S mint a megvert vadállat, amely megpróbál visszavonulni barlangjába, úgy hátrált ő is lépcsőről lépésre a terem túlsó szögletébe.

A kőszobor most megelevenedett, s a vak ember egyenesen Ivan Ogaref felé tartott. Amikor odaért, valósággal áradni kezdett a szó belőle:

- Hogy látok-e? Hát persze hogy látok! Jól látom a kancsukaütés nyomát, amellyel áruló és gyáva arcodat örökre megjelöltem! S látom testednek azt a helyét is, ahol megkapod a halálos döfést! Vedd magad! Leereszkedem hozzád, és megvívok veled, te aljas áruló! Kardoddal szemben nekem elég lesz a késem is!

„Mihály lát... - suttogta magában Nagya. - Uram teremtőm, hát lehetséges ez?!”

Ogaref érezte, hogy elveszett. De akaratának utolsó megfeszítésével összeszedte magát, s kardját Sztrogofra irányítva, nekirontott egykedvűen várakozó ellenfelének. A két fegyver pengéje keresztezte egymást. De Sztrogofnak, az egykori szibériai vadásznak kése úgy nekivágódott a kardpengének, hogy az egy szempillantás alatt kettétört. Ogaref pedig szíven találva, élettelenül rogyott össze.

E pillanatban felfeszítették az ajtót. A küszöbön ott állott a nagyherceg, néhány tisztje kíséretében.

A nagyherceg előre lépett. A földön fekvő emberben felismerte azt, akit eddig a cár futárjának tartott.

- Ki ölte meg ezt az embert? - kérdezte fenyegető hangon.

- Én - felelte Sztrogof Mihály.

Az egyik tiszt Sztrogof homlokának szegezte revolverét.

- Hogy hívnak? - kérdezte a nagyherceg, mielőtt parancsot adott volna, hogy fejbe lőjék.

- Fenség - felelte Sztrogof -, inkább azt kérdezze, hogyan hívják ezt az embert, aki itt hever fenséged lábánál.

- Ezt az embert? Ezt jól ismerem. Bátyám hűséges katonája. A cár futárja!

- Ez az ember, fenség, nem a cár futárja! Ez Ivan Ogaref!

- Ivan Ogaref?! - kiáltott fel a nagyherceg.

- Igen, az áruló Ivan!

- És te ki vagy?

- Sztrogof Mihály!

XVII. BEFEJEZÉS

Sztrogof Mihály nem volt vak, de nem is volt az soha. Különös, részben fizikai, részben erkölcsi természetű jelenség semlegesítette a fehéren izzó szablyapenge hatását, amelyet Feofár kán hóhérja vont el Sztrogof szeme előtt.

Az olvasó még emlékezhetik a jelenetre, amikor a büntetés végrehajtása pillanatában Marfa Sztrogof ott állott fia előtt, s két karját feléje tárta. Sztrogof Mihály úgy nézett reá, ahogy csak

fiú nézhet édesanyjára, mégpedig amikor utoljára simogatja meg tekintetével szülője kedves vonásait. Mély fájdalomában kibuggyant a könnye, amelyet hiába próbált büszkesége visszaszorítani. Ott gyülemlett fel ez a drága nedű a szemhéj alatt, s teljesen ellepte a szaruhártyát.

Így menekedett meg Sztrogof látása. Izzó könnyei gőzréteggé váltak, s védőréteget alkottak a tüzes kardpenge és szeme között. Csodálatosképpen ez a gőzréteg eléggé erős volt ahhoz, hogy megsemmisítse az izzó tűz hatását. Ugyanaz a jelenség volt ez, mint amely akkor jelentkezik, amikor a vasöntő munkás vízbe mártja a kezét, s nyomban utána minden komoly következmény nélkül cseppent izzó vasat a kezére.

Sztrogof Mihály azonban rögtön tisztában volt vele, milyen veszedelmek származhatnak belőle, ha bárkivel is közli titkát. Ugyanakkor viszont arra is gondolt, mennyire elősegítheti „vaksága” terve végre hajításában.

Ha azt hiszik róla, hogy vak, akkor szabadon hagyják. Ezért kellett következetesen a vak embert játszania mindenki, még Nagyá előtt is. Hallgatnia kellett, nehogy egyetlen szóval, egyetlen óvatlan mozdulattal is elárulja magát. Elhatározta, hogy szerepét még élete veszélyeztetése árán is végigjátssza. Tudjuk, mit kellett kiállnia, hogy ennyire ragaszkodott vállalt szerepéhez.

Egyetlen ember volt csupán, aki ismerte titkát: az édesanyja. Amikor a tomszki piactéren Sztrogof odaborult földön fekvő édesanyjához, s csókjaival borította el az öregasszonyt, akkor ott, a sötétség leple alatt fülébe súgta, mi a szándéka.

Így aztán érthető, hogy amikor Ivan Ogaref szívtelen gúnyból odatartotta a cár levelét a vaknak hitt ember szeme elé, Sztrogof könnyedén elolvasta a levelet, amely leleplezte a gaz áruló gonosz tervét. Innen vette Sztrogof azt a hihetetlen erőt, amely útja második felében lelkét eltöltötte. Innen eredt megtörhetetlen akaratereje: hogy mindenképpen el kell Irkutszkba jutnia, s levéllel vagy a nélkül, de be kell fejeznie küldetését. Tudta, nagyon jól tudta, hogy a várost el akarják árulni. Azt is tudta, hogy a nagyherceg élete veszedelemben forog. Ezért tett meg mindent, ami csak tellett tőle, hiszen a cár fivérének élete és Szibéria biztonsága egyedül tőle függött!

Néhány szóban elmondta történetét a nagyhercegnek, de arról is beszámolt, milyen sokat tett érte Nagyá.

- Ki ez a leány? - kérdezte a nagyherceg.

- A száműzött Vaszilij Fedor leánya - felelte Sztrogof Mihály.

- Fedor parancsnok leánya - felelte a nagyherceg - immár nem a száműzött Fedor leánya. Irkutszkban már nincsenek száműzöttek!

Nagyá, aki a jóban gyengébbnek bizonyult, mint a bajban, odaborult a nagyherceg lába elé. A nagyherceg egyik kezével felemelte a leányt, másik kezét pedig Sztrogofnak nyújtotta.

Egy óra sem telt bele, s Nagyá megölelhette édesapját. Sztrogof Mihály, Nagyá és Vaszilij Fedor tehát egymásra lelt. Leírhatatlan volt a boldogság, amely eltöltötte őket.

A védők a tatároknak a város ellen intézett kettős támadását visszaverték. Vaszilij Fedor a maga kis különítményével megsemmisítette az első támadó csoportot, amely abban a hitben jelent meg a Bolsaja-kapunál, hogy tárva-nyitva találja. Fedor valami ösztönös előérzésből megmakacsolta magát, s önmaga számára tartotta fenn ennek a kapunak a védelmét.

Azzal egy időben, hogy a védőknek sikerült a tatárok támadását visszaverniük, a tűzvész továbbterjedését is sikerült megakadályozniuk. A víz színén úszó kőolaj rendkívül gyorsan leégett, s bár lángjai a part menti házakat elpusztították, a város többi negyede szerencsére épségben maradt.

Még ki sem világosodott, amikor Feofár kán csapatai már visszavonultak táborukba: halottjaik ott heverték a város erődöve előtt.

A tatárok halottai között ott feküdt Szangár is; hiába próbálkozott meg azzal, hogy befurakodjék a városba, Ogarefhoz.

Két napon keresztül az ostromlók nem próbálkoztak újabb támadással. Ivan Ogaref halála megbénította őket. Ez az ember volt a lázadás lelke, hiszen az egész hadjáratra, ázsiai Oroszország megtámadására is Ogaref vette rá őket.

Irkutsk védőinek ébersége a siker ellenére sem csökkent. Készenlétben várták az elkövetkezőket, mert az ostrom nem szűnt meg.

Október 7-én a kora hajnali órákban egyszer csak bömbölni kezdtek az ágyúk az Irkutsk körüli magaslatokon.

Kiszelef tábornok vezérlete alatt megérkezett a felmentő hadsereg, s ágyúszóval jelezte a nagyhercegnek és a város népének, hogy felszabadulásuk küszöbön áll.

Erre aztán a tatárok sem vesztegették tovább az idejüket. Semmi kedvük sem volt hozzá, hogy nyílt ütközetet kockáztassanak. Nyomban felszedték sátorfájukat, s visszavonultak.

Irkutsk fellélegzett.

Az első orosz katonákkal egy időben Sztrogof Mihály két régi barátja is bevonult a felmentett városba. Az immár elválaszthatatlan két hírlapíró, Blount és Jolivet ép volt és egészséges.

A jégtorlaszon át sikerült az Angara jobb partjára vergődniük. A többi menekülttel együtt még az előtt érték partot, mielőtt tutajukba a lángok belekaptak volna. Alcide Jolivet az eseménnyel kapcsolatban a következő mondatot jegyezte be zsebkönyvecskéjébe:

„Majdnem úgy végeztem életemet, mint egy citromszelet az égő puncsostálban!”

Kimondhatatlan volt az örömük, amikor Nagyát és Sztrogofot hasonlóképp jó egészségben láthatták viszont, s különösen akkor ujjongtak, amikor megtudták, hogy útítársuk nem vakult meg. Ez viszont Harry Blountot a következő széljegyzet megírására készítette:

„Az izzó acél bizonyos körülmények között nem elegendő a szemideg érzékenységének elsorvasztására. Ezen az eljárásen tehát változtatni kell!”

Miután Irkutskban megfelelően elszállásolták őket, a két riporter nyomban nekilátott, hogy rendbe szedje úti benyomásait. Nem sokkal ezután meg is született két rendkívül érdekes beszámoló a tatár betörés történetéről. Az egyik Londonba, a másik Párizsba indult. A csodálatos az volt, hogy - a rendes szokástól eltérően - a két beszámoló ezúttal alig tért el egymástól.

A hadjárat különben meglehetősen szomorúan végződött az emírré és szövetségeseire nézve. A betörés kudarcot vallott.

A visszavonuló tatárok útját a cári csapatai hamarosan elvágták, s közben lépésről lépésre visszahódították az elfoglalt városokat. Mindennek tetejébe pedig a beállott rettenetes tél valósággal megtizedelte a tatár hordákat, úgyhogy csak egészen kis hányaduk jutott vissza Tatárország pusztáira.

Az Irkutszkból az uráli hegyek felé vezető út tehát felszabadult. A nagyherceg ugyancsak sietett volna vissza Moszkvába; elutazását azonban egy rendkívül megható szertartás késleltette, amely néhány nappal az orosz csapatok irkutszki bevonulása után játszódott le.

Sztrogof Mihály megkereste Nagyat, s édesapja jelenlétében ezekkel a szavakkal fordult hozzá:

- Nagya, aki egyelőre még húgocskám vagy, mondd, amikor elhagytad Rigát, hogy Irkutszkba jöjj, édesanyád drága emlékének kívül fűzött-e valami más érzés is Rigához?

- Nem - felelte Nagya -, semmiféle emlék nem kapcsolódott oda.

- Szívednek egyetlen porcikája sincs oda lekötvén?

- Nincs, bátyókám.

- Hát akkor, Nagya - folytatta Sztrogof Mihály -, nem hinném, hogy az Úristen, aki egymáshoz vezetett bennünket, s aki annyi szomorú megpróbáltatást rótt ránk, mindezt csak azért tette volna, hogy most aztán elváljunk egymástól...

- Mihályom! - ez volt Nagya egyetlen válasza, s azzal máris a cár futárjának karjai közé vetette magát, majd bocsánatkérően fordult édesapjához. - Ne haragudjál, édesapám! - suttogta, s közben alaposan elpirult.

- Nagya - felelte Vaszilij Fedor doktor -, az én örömöm akkor lesz teljes, ha mindkettőtöknek azt mondhatom: gyermekeim!

Az esküvői szertartást az irkutszki főtemplomban tartották meg. A szertartás igen egyszerű volt, ellenben annál ünnepélyesebbé tette, hogy a város színe-java megjelent. Így akarták hálájukat kifejezni ezzel a két emberrel szemben, akiknek megmentésüket köszönhették, akiknek odisszeája valóságos legendává nőtt.

Alcide Jolivet és Harry Blount természetesen szintén ott volt a menyegzőn, hiszen olvasóiknak feltétlenül be akartak számolni róla.

- Mondja, kollégám, nem kapott gusztust e felemelő példa követésére? - kérdezte Jolivet angol kollégáját.

- Ugyan - felelte kurtán Blount. - Még ha olyan unokahúgocskám lenne, mint magának!...

- Csakhogy az én unokahúgom, sajnos, nincs már abban a korban, hogy férjhez mehetne - felelte kacagva Jolivet.

- Annál jobb - fűzte tovább a párbeszédet Harry Blount -, ugyanis közölni szeretném önnek, kollégám, hogy London és Peking között újabban bizonyos nehézségek merültek fel. Mondja, nem volna kedve elnézni Kínába, hogy vajon mi is van ott?

- Nekem ne volna kedvem, kedves jó Blount mester?! - kiáltott fel Alcide Jolivet. - De hiszen éppen én is ezt akartam magának ajánlani!

Így történt, hogy a két elválhatatlan riporter együtt indult el Kína felé.

Az esküvő után néhány nappal Sztrogof Mihály és Nagya Vaszilij Fedor kíséretében útra kelt Európa felé. Az út, amely odafelé valóságos golyó volt, most visszafelé a boldogság szivárványútvájjá lett. Szánon haladtak, amely a szibériai jeges utakon a gyorsvonat sebességével rohan előre. A csilingelő szán csak úgy röpítette őket.

De azért amikor a Dinka partjához értek, Borszkoje falu mellett mégis megállottak.

Sztrogof Mihály felkereste a helyet, ahol elföldelte szegény Miklóst. Sírjára keresztet tűztek, Nagya pedig még egy utolsó imát mondott derék, hősies lelkű kis barátjuk emlékezetére, akit egyikük sem fog soha elfelejteni.

Omszkban az öreg Marfa várakozott rájuk a Sztrogofok ősi házában. Szenvedélyes szeretettel ölelte meg a leányt, akit szívében már százszor is leányának nevezett. A bátor szibirják asszonyának ezen a napon senki sem tilthatta meg, hogy végre a magáénak vallhassa fiát, s büszkén mutatta be ismerőseinek.

Mihály és Nagya néhány napot töltött Omszkban, majd visszatértek Európába. Vaszilij Fedor Szent-Pétervárott telepedett le, s ettől fogva fia és leánya csak olyankor hagyta egyedül, amikor elutaztak, hogy öreg édesanyjukat meglátogassák.

A futárt a cár különkihallgatáson fogadta. Személyes szolgálatára rendelte be; mellére pedig feltűzte a Szent György-keresztet.

Sztrogof Mihály utóbb igen magas rangot ért el az állami szolgálatban. Ez alkalommal azonban nem a sikereiről, hanem a megpróbáltatásairól akartunk beszámolni.

- oOo -